

RAPORT ASUPRA CERCETĂRII PRIVIND APLICAREA ARESTĂRII PREVENTIVE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

www.coe.int

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

RAPORT ASUPRA CERCETĂRII PRIVIND APLICAREA ARESTĂRII PREVENTIVE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

elaborat de Erik Svanidze
în baza contribuțiilor individuale și a datelor colectate de
Lilian Apostol
Vasile Cantarji
Ion Chirtoacă
Radu-Florin Geamănu
Ion Graur
Dumitru Obadă
Sergiu Ursu

Acest raport a fost elaborat în cadrul Programului „Promovarea unui sistem de justiție penală bazat pe respectarea drepturilor omului în Republica Moldova”, finanțat de Guvernul Norvegiei și implementat de Consiliul Europei.

English edition:

Report on the research on the application of pre-trial detention in the Republic of Moldova

Opiniile exprimate în acest document sunt ale autorilor și nu reflectă neapărat poziția Consiliului Europei sau a donatorilor.

Toate solicitările privind republicarea sau traducerea integrală ori parțială a prezentului document vor fi adresate Directoratului Comunicare (F-67075 Strasbourg Cedex sau publishing@coe.int). Orice altă corespondență referitoare la această publicație se va adresa Direcției implementarea drepturilor omului la nivel național a Departamentului pentru politici și cooperare în domeniul drepturilor omului, Directoratul drepturile omului, Directoratul general drepturile omului și supremația legii (F-67075 Strasbourg Cedex sau DGI-HRIImplementation@coe.int).

Text elaborat de, și folosit cu permisiunea Consiliului Europei. Acest document este publicat cu permisiunea Consiliului Europei, sub responsabilitatea exclusivă a traducătorilor.

Conceptul și ilustrația copertei:
ÎS Tipografia Centrală

Imagini: Shutterstock.com

©Consiliul Europei, februarie 2020

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Report asupra cercetării privind aplicarea arestării preventive în Republica Moldova / Consiliul Europei; elab. de Erik Svanidze. – Chișinău: S. n., 2020 (ÎS FEP „Tipografia Centrală”). – 276 p.: diagr.

Referințe bibliogr. în subsol. – Apare cu suportul financiar al Guvernului Norvegiei. – 100 ex. ISBN 978-9975-3397-3-5.

343.126(478)

R 25

Cuprins

INTRODUCERE	9
CAPITOLUL I. EXAMINAREA ȘI ANALIZA HOTĂRÂRILOR JUDECĂTOREȘTI INDIVIDUALE PRIVIND APLICAREA ARESTĂRII PREVENTIVE (EXAMINAREA HOTĂRÂRILOR)	11
1.1. Considerații operaționale	11
1.2. Bănuiala rezonabilă	13
1.3. Temeiurile pentru arestare	30
1.4. Proportionalitatea, din punct de vedere al insuficienței alternativelor	44
1.5. Alte încălcări	48
CAPITOLUL II. EXAMINAREA ȘI ANALIZA DOSARELOR GENERALE SELECTATE (EXAMINAREA DOSARELOR)	51
2.1. Considerații operaționale	51
2.2. Constatări specifice	52
CAPITOLUL III. EXAMINAREA ȘI ANALIZA HOTĂRÂRILOR JUDECĂTOREȘTI SELECTATE, A DOSARELOR ȘI A MATERIALELOR RELEVANTE ALE ȘEDINȚELOR DE JUDECATĂ PRIVIND PROCESELE CARE SOLICITĂ DESPĂGUBIRI PENTRU ARESTĂRI ILEGALE (EXAMINAREA PROCESELOR)	61
3.1. Considerații operaționale	61
3.2. Constatări substanțiale și analize	62
CAPITOLUL IV. ANALIZA DATELOR STATISTICE OFICIALE	69
CONCLUZII GENERALE	74
RECOMANDĂRI	75
ANEXA 1. METODOLOGIA DE EFECTUARE A CERCETĂRII PRIVIND APLICAREA ARESTĂRII PREVENTIVE ÎN REPUBLICA MOLDOVA	79
I. Partea generală	81
1.1. Obiectivul general	81
1.2. Considerații specifice	82
1.3. Principii directe	83
1.4. Echipa de cercetare	83
1.5. Scopul și componentele cercetării	85
1.6. Subiecții de cooperare	85

II. Partea Specială	88
2.1. Analiza cadrului intern legislativ și de reglementare instituțională	88
2.2. Analiza datelor statistice furnizate de părțile naționale relevante	89
2.3. Examinarea și analiza hotărârilor judecătorești și înregistrărilor audio ale ședințelor de judecată cu privire la aplicarea arestării preventive, precum și a cauzelor penale aferente acestor proceduri	89
2.4. Examinarea și analiza hotărârilor judecătorești selectate, a dosarelor relevante și înregistrărilor audio ale ședințelor de judecată cu privire la acțiuni civile în care se pretind despăgubiri pentru arestări ilegale	91
2.5. Sondaj (în bază de chestionare) cu privire la subiectele Cercetării, realizat printre judecători, procurori și avocați	92
2.6. Paneluri de discuții, consultări cu autoritățile și reprezentanții societății civile	93
2.7. Consolidarea datelor obținute și a constatărilor realizate cu ajutorul componentelor Cercetării, analiza acestora și elaborarea unui raport final cuprinzător asupra Cercetării	93
<i>Anexa 1. Decizia Consiliului Superior al Magistraturii</i>	95
<i>Anexa 2. Lista de evaluare nr. 1. Hotărâri de arestare</i>	98
<i>Anexa 3. Lista de evaluare nr. 2. Cauza penală de acuzare</i>	113
<i>Anexa 4. Lista de evaluare nr. 3. Remediul judiciar</i>	118
<i>Anexa 5. Eșantionarea cercetării</i>	126
<i>Anexa 6. Chestionar</i>	129
<i>Anexa 7. Diagramă: Fluxul de informații și rolurile părților interesate în efectuarea Cercetării privind aplicarea arestării preventive</i>	133
<i>Anexa 8. Etapele și calendarul cercetării</i>	134
ANEXA 2. ANALIZA CADRULUI INTERN LEGISLATIV ȘI DE REGLEMENTARE INSTITUȚIONALĂ	135
Introducere	137
I. Evaluarea generală	140
II. Cadrul legislativ privind arestarea	142
2.1. Convenția	142
2.1.1. Prezentarea generală a hotărârilor CtEDO	142
2.1.2. Supravegherea executării de către Comitetul de Miniștri	155
2.1.3. Concluzii	158
2.2. Legislația primară	160
2.2.1. Constatări preliminare	160
2.2.2. Prevederile Constituției Republicii Moldova și practica constituțională	162
2.2.3. Codul de procedură penală al Republicii Moldova	165
2.2.4. Codul penal al Republicii Moldova	179
2.2.5. Altă legislație relevantă	180
2.3. Izvoarele de drept secundare	181
2.3.1. Hotărârile explicative și recomandările Curții Supreme de Justiție	180
2.3.2. Instrumentele interne ale Procuraturii Generale	183

III. Cadrul legal cu privire la remedii	184
3.1. Convenția	184
3.1.1. Prezentarea generală a jurisprudenței CtEDO	184
3.1.2. Supravegherea executării de către Comitetul de Miniștri	186
3.1.3. Concluzii	187
3.2. Legislația primară	187
3.3. Izvoarele de drept secundare	188
Concluzii	189
ANEXA 3. STUDIU COMPARATIV PRIVIND ARESTAREA PREVENTIVĂ. PRACTICA UNOR STATE MEMBRE ALE CONSILIULUI EUROPEI	191
Introducere	193
I. Armenia	195
1.1. Cadrul legal. Statistici	195
1.2. Temeiurile arestării preventive	196
1.3. Termenul arestării preventive, temeiurile și procedura prelungirii sau reînnoirii arestării preventive	200
1.4. Norme aplicabile în cazul schimbării acuzării pe durata arestării preventive	202
1.5. Remediile compensatorii în cazul arestării preventive ilegale	203
II. Estonia	204
2.1. Cadrul legal. Statistici	204
2.2. Temeiurile arestării preventive	205
2.3. Termenul arestării preventive, temeiurile și procedura prelungirii sau reînnoirii arestării preventive	207
2.4. Norme aplicabile în cazul schimbării acuzării pe durata arestării preventive	209
2.5. Remediile compensatorii în cazul arestării preventive ilegale	209
III. Georgia	211
3.1. Cadrul legal. Statistici	211
3.2. Temeiurile arestării preventive	212
3.3. Termenul arestării preventive, temeiurile și procedura prelungirii sau reînnoirii arestării preventive	214
3.4. Norme aplicabile în cazul schimbării acuzării pe durata arestării preventive	217
3.5. Remediile compensatorii în cazul arestării preventive ilegale	217
IV. Germania	219
4.1. Cadrul legal. Statistici	219
4.2. Temeiurile arestării preventive	220
4.3. Termenul arestării preventive, temeiurile și procedura prelungirii sau reînnoirii arestării preventive	224
4.4. Norme aplicabile în cazul schimbării acuzării pe durata arestării preventive	227
4.5. Remediile compensatorii în cazul arestării preventive ilegale	227

V. România	228
5.1. Cadrul legal. Statistici	228
5.2. Temeiurile arestării preventive	229
5.3. Termenul arestării preventive, temeiurile și procedura prelungirii sau reînnoirii arestării preventive	234
5.4. Norme aplicabile în cazul schimbării acuzării pe durata arestării preventive	238
5.5. Remediile compensatorii în cazul arestării preventive ilegale	238
Concluzii	240
ANEXA 4. ANALIZA CHESTIONARELOR APLICATE ÎN RÂNDUL JUDECĂTORILOR, PROCURORILOR ȘI AVOCAȚILOR	243
I. Scop și metode	245
II. Descriere generală	248
III. Evaluarea chestionarelor	249
Concluzii	275

Lista de abrevieri

CC – Codul penal

CEDO, Convenția – Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale

CoE – Consiliul Europei

CPP – Codul de procedură penală al Republicii Moldova

CP – Codul penal al Republicii Moldova

CtEDO, Curtea – Curtea Europeană a Drepturilor Omului

CSM – Consiliul Superior al Magistraturii

Curtea Supremă – Curtea Supremă de Justiție din Republica Moldova

SAL – Soluționarea alternativă a litigiilor

Introducere

Raportul asupra Cercetării privind aplicarea arestării preventive în Republica Moldova (denumit în continuare – Raportul) prezintă rezultatele cercetării efectuate în cadrul Programului Consiliului Europei „Promovarea unui sistem de justiție penală bazat pe respectarea drepturilor omului în Republica Moldova”, finanțat de Guvernul Norvegiei.

Programul urmărește obiectivul general de a spori respectarea drepturilor omului și a principiilor statului de drept prin susținerea autorităților naționale în promovarea unui sistem al justiției penale care funcționează în mod eficient în baza principiilor umanizării, justiției restaurative și de reintegrare socială.

Raportul a fost elaborat în baza datelor colectate și prelucrate în cadrul Cercetării privind aplicarea arestării preventive în Republica Moldova¹ (denumită în continuare – Cercetarea), în conformitate cu Metodologia de efectuare a acesteia (denumită în continuare – Metodologia). Raportul consolidează toate componentele Cercetării. În special, Raportul abordează rezultatele examinării și analizei hotărârilor judecătorești individuale selectate și a materialelor ședințelor de judecată privind aplicarea arestării preventive (Examinarea hotărârilor), precum și a dosarelor generale relevante (Examinarea dosarelor).

Adițional, acesta prelucrează rezultatele examinării și analizei hotărârilor judecătorești selectate, a dosarelor și materialelor relevante ale ședințelor de judecată în procesele privind solicitările de despăgubiri pentru arestări ilegale (Examinarea proceselor).

Cercetarea vizează perioada 1 ianuarie 2013 – 31 decembrie 2018.

În conformitate cu principiul neimplicării în administrarea justiției, Examinările au analizat doar procesele penale (cauzele) finalizate, nependinte, cu încheieri sau hotărâri definitive de încetare a urmăririi penale. Această abordare a fost acceptată de Consiliul Superior al Magistraturii în hotărârea adoptată în acest sens². Această cerință a afectat perioada cronologică reală a examinării, fiind excluse hotărârile adoptate în anul 2018³. Respectiv, Cercetarea a vizat doar hotărârile adoptate pe parcursul anilor 2013-2017. Starea de fapt și practica judiciară au fost abordate în cadrul celorlalte componente ale Cercetării.

1. În scopul Cercetării, termenii „arestare prealabilă sau preventivă”, „detenție preventivă”, „deținere în custodie” sunt tratați ca sinonime și se referă la măsura prevăzută de Articolul 185 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova.

2. A se vedea Hotărârea nr. 13/1 din 15 ianuarie 2019 în Anexa nr. 1 la Metodologie.

3. Deși unele dintre deciziile pronunțate în 2018 ar putea viza procesele (cauzele) finalizate până la momentul examinării, numărul acestora ar fi nesemnificativ pentru asigurarea reprezentativității adecvate a constatărilor.

Datele primare au fost prelucrate și generalizate de către consultantul național în domeniul sociologiei sub îndrumarea consultantului internațional principal, prin întocmirea setului general de corelații și a tabelelor/graficelor ilustrative relevante, care constituie rezultatele Examinărilor. Colectarea datelor primare a avut loc în perioada martie – mai 2019. Generalizarea de bază și sumarul datelor primare au fost finalizate la sfârșitul lunii mai 2019 și au fost utilizate pentru discuții structurate la Conferința Internațională care a avut loc în cadrul Programului la 4 iunie 2019 la Chișinău, cele cinci Paneluri de discuții cu grupurile de profesioniști din domeniul juridic, academicieni și reprezentanți ai ONG-urilor, precum și la consultările cu autoritățile și reprezentanții societății civile (denumite în continuare – Paneluri de discuții)⁴. Rezultatele deliberărilor la aceste evenimente sunt încorporate și abordate în analiza și recomandările sugerate mai jos.

Raportul abordează, de asemenea, analiza datelor statistice oferite de instituțiile naționale din domeniul justiției penale (Analiza datelor statistice).

Astfel, Raportul corelează constatările și rezultatele obținute pe parcursul Analizei cadrului intern legislativ și de reglementare instituțională (Analiza legislației), Studiului comparativ privind arestarea preventivă – practica unor state membre ale Consiliului Europei (Studiu comparativ), precum și Analizei chestionarelor aplicate în rândul judecătorilor, procurorilor și avocaților (Sondaj), elaborate de consultanți relevanți. Împreună cu prezentul Raport, acestea cuprind setul rezultatelor Cercetării și sunt prezentate într-un singur pachet.

Pe lângă rezultatele Examinărilor și analiza acestora, Raportul oferă observații și concluzii generalizate cu privire la starea de lucruri referitoare la aplicabilitatea arestării preventive în Republica Moldova, cu considerente relevante care abordează în mod specific problemele legislative, de practică, instituționale și de consolidare a capacităților. Raportul include recomandări specifice autorităților moldovene, care au drept scop conformarea politicilor interne, cadrului legal, inclusiv practicilor, cu standardele internaționale. În combinație cu Metodologia, Analiza legislației, Studiul comparativ și Sondajul, acesta constituie Dosarul de cercetare.

Principalele constatări și concluzii apar evidențiate prin subliniere. La rândul lor, recomandările sunt încorporate în mod corespunzător – subliniate și evidențiate cu caractere aldine și cursive.

4. Organizate la 2,3 iulie, 6, 26 și, respectiv, 27 septembrie 2019.

Capitolul I

Examinarea și analiza hotărârilor judecătorești individuale privind aplicarea arestării preventive (Examinarea hotărârilor)

1.1. Considerații operaționale

Examinarea hotărârilor a avut loc în baza dosarelor relevante ale judecătorilor de instrucție și ale curților de apel⁵ care vizează aplicarea (sau refuzul de a aplica) arestării preventive, inițiată prin demersul procurorilor sau al apărării cu privire la arestarea preventivă. În special, Examinarea hotărârilor s-a axat pe:

- ▶ arestarea inițială, adică hotărârile inițiale privind aplicarea arestării preventive atât ale judecătorilor de instrucție, cât și ale judecătorilor de primă instanță (inclusiv cele emise *in absentia* și cele care schimbă din măsură neprivativă de libertate etc.);
- ▶ revizuirea, hotărârile privind examinarea demersului (demersurilor) depuse în temeiul articolelor 190-195 CPP (inclusiv ale judecătorilor de primă instanță, când iau în considerare demersurile relevante);
- ▶ prelungirea, adică hotărâri de prelungire a arestării (inclusiv ale judecătorilor de primă instanță);
- ▶ recursuri relevante, adică hotărâri pronunțate în ordine de recurs împotriva hotărârilor inițiale de aplicare/refuz a arestării inițiale sau de revizuire a acesteia.

După cum prevede Metodologia cercetării, Examinarea hotărârilor a fost efectuată de către cei patru consultanți naționali prin completarea întrebărilor din Lista de evaluare nr. 1⁶. Aceștia au colectat datele în format electronic, cu ajutorul unui dispozitiv tehnic prevăzut

5. Sistemul judiciar din Republica Moldova le prelucrează și le păstrează în dosare autonome, dedicate măsurilor preventive specifice.

6. A se vedea Anexa nr. 2 la Metodologie.

cu un script special, și le-au transmis pentru a fi prelucrate și generalizate de consultantul în sociologie⁷. Examinarea hotărârilor a cuprins 421 de dosare. Eșantionarea efectivă a hotărârilor examinate este prezentată în tabelul de mai jos.

Eșantionarea hotărârilor procesate pe baza Listei de evaluare nr. 1

	2013	2014	2015	2016	2017	Total
Curtea de Apel Chișinău	4	4	3	4	3	18
Curtea de Apel Bălți	1	1	0	1	1	4
Judecătoria Chișinău, sediul Botanica	10	13	6	11	8	48
Judecătoria Chișinău, sediul Buiucani	13	19	0	5	10	47
Judecătoria Chișinău, sediul Centru	12	19	12	16	16	75
Judecătoria Chișinău, sediul Ciocana	0	0	9	1	13	23
Judecătoria Chișinău, sediul Rîșcani	3	6	4	4	3	20
Judecătoria Bălți	2	5	3	3	4	17
Judecătoria Anenii Noi	0	5	2	1	2	10
Judecătoria Cahul	2	2	1	2	3	10
Judecătoria Ceadr-Lunga	2	4	3	2	1	12
Judecătoria Cimișlia	1	5	3	1	1	11
Judecătoria Criuleni	1	4	2	1	2	10
Judecătoria Dondușeni	0	3	1	3	4	11
Judecătoria Fălești	2	2	3	2	3	12
Judecătoria Hâncești	1	3	1	4	1	10
Judecătoria Nișporeni	1	3	1	3	2	10
Judecătoria Ocnîța	1	6	2	1	1	11
Judecătoria Rezina	1	3	2	2	2	10
Judecătoria Soroca	1	5	2	1	2	11
Judecătoria Șoldănești	1	4	0	2	3	10
Judecătoria Taraclia	1	7	0	1	2	11
Judecătoria Ungheni	2	2	2	2	2	10

Așa precum indică Metodologia de cercetare, hotărârile pentru examinare au fost selecțate în mod aleatoriu în conformitate cu parametrii generali definiți în cerințele sociologice (reprezentativitate), iar distribuția lor a fost identificată prin raportare la datele statistice privind hotărârile judecătorești adoptate în perioada supusă Cercetării⁸.

7. A se vedea în Metodologie secțiunea privind componența și responsabilitățile membrilor echipei de cercetare.

8. A se vedea Anexa nr. 5 la Metodologie.

Analiza hotărârilor urmează structura Listei de evaluare nr. 1, care la rândul său, a fost elaborată în corespundere cu încălcările tipice identificate în faza pregătitoare a Cercetării, ca tipare-cheie constatate în hotărârile CtEDO în cauzele împotriva Republicii Moldova. Acest lucru a fost confirmat de alte componente ale Cercetării. Structura Listei de evaluare nr. 1, datele colectate, analiza și secțiunile relevante din acest capitol vizează bănuiala rezonabilă, motivele arestării, precum și alte încălcări repetitive ale dreptului la libertate și siguranță, constatate deja în alte jurisdicții și/sau anticipate pentru Republica Moldova⁹.

Pe lângă cifrele generale (totale) obținute în urma întrebărilor din Lista de evaluare nr. 1, în scopul evaluării, de regulă, datele colectate au fost dezagregate, prelucrate și analizate conform tipurilor de instanțe judecătorești (judecători de instrucție și de recurs), regiunilor (Chișinău și restul țării) și aspectelor cronologice (pentru urmărirea tendințelor în perioada vizată). În plus, analiza unor întrebări se bazează pe dezagregări suplimentare, conform unor criterii adiționale sau corelate între ele corespunzător.

1.2. Bănuiala rezonabilă

Examinarea hotărârilor în baza părții relevante din Lista de evaluare nr. 1 s-a concentrat în mod special pe cerința bănuiei rezonabile și a cazurilor tipice de încălcări. În special, aceasta a evaluat starea de fapt în ceea ce privește oportunitatea abordării și fundamentării atributelor de fapt și de drept (și persistența ulterioară) a bănuiei rezonabile în cadrul procedurilor relevante și a hotărârilor pronunțate de sistemul judiciar (judecătorii de instrucție și curțile de apel)¹⁰. Corespunzător, această parte a Examinării hotărârilor și a Raportului evaluează prestația părților și a sistemului judiciar cu referire la abordarea generală și calitatea motivării în ceea ce privește cerința unei bănuiei rezonabile, în sensul articolului 5 § 1 lit. c) CEDO.

Criteriile de evaluare din Lista de evaluare nr. 1 s-au bazat pe jurisprudența CtEDO și cerințele sale ca motivarea judiciară rezultantă să fie concretă, clară și bazată pe analiza probelor și a circumstanțelor particulare ale cazului dat; evitarea formulărilor stereotipice și a referințelor generale, inclusiv a citatelor simple din hotărârile CtEDO. S-a ținut cont de faptul că legislația națională definește clar bănuiala rezonabilă (articolul 6 pct. 4³) CPP) și obligațiile specifice de motivare (articolul 308 alin. (8) lit. f) CPP)¹¹.

Mai mult, s-a subliniat faptul că probele și argumentele relevante pentru evaluarea bănuiei rezonabile se pot baza pe, dar fără a se limita la, rapoartele ofițerilor de poliție, mărturiile victimelor și pot conține fapte sau circumstanțe care dovedesc că acuzatul ar fi putut săvârși o infracțiune.

9. Pe lângă elementele relevante ale Metodologiei, vă rugăm să consultați și Analiza legislației cu referințele respective.

10. Pentru analiza detaliată a hotărârilor CtEDO împotriva Moldovei și starea executării acestora, consultați materialele menționate în nota de subsol precedentă.

11. *Ibid.*

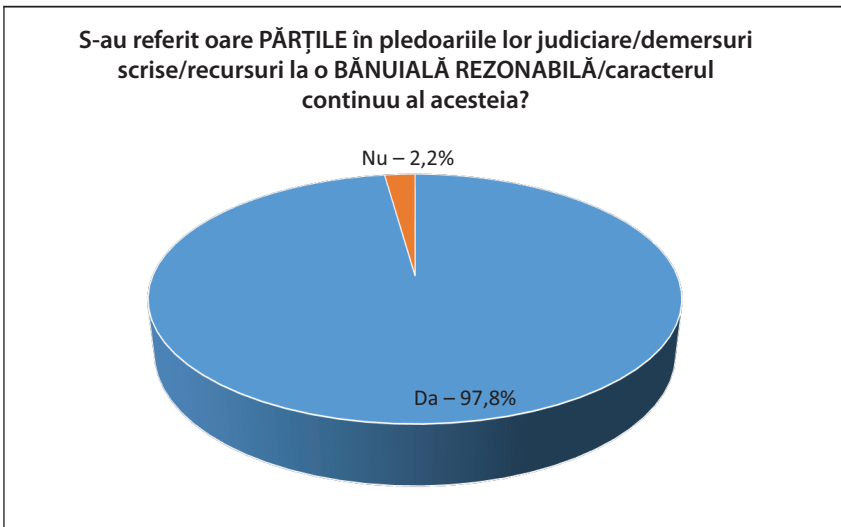
Considerații generale

Întrebarea generală introductivă în cadrul acestei părți urmărește să identifice **dacă, în pledoariile lor judiciare, vreuna dintre părți a făcut referire la cererile scrise, recursuri cu privire la bănuiala rezonabilă și persistența acesteia** (dacă este cazul). Persistența a fost evaluată în contextul arestării continue (prelungirea acesteia).

Datele colectate în urma acestei întrebări au prezentat starea de fapt generală potrivit căreia condiția bănuielii rezonabile a devenit o parte integrantă a cadrului legal național și este înțeleasă ca o combinație între legislație și practică. Acest lucru a fost confirmat de Panelurile de discuții, precum și de Sondaj. Acesta din urmă a confirmat că există o înțelegere generală a bănuielii rezonabile, fie ca o condiție prealabilă pentru privarea legală de libertate și siguranța persoanei, fie ca un element presupus, care se referă la fondul acuzațiilor penale¹².

În pofida dispozițiilor legislative clare, repetitive și directe, a jurisprudenței corespunzătoare a CtEDO și a practicilor naționale considerabile, au existat cazuri în care această condiție prealabilă a fost complet omisă.

Diagrama nr. 1

12. A se vedea Sondajul. În mod special, părțile acestuia referitoare la întrebările nr. 10 și nr. 18.

Datele dezagregate în funcție de parametrii-cheie sugerează următoarele cifre:

Tabelul A

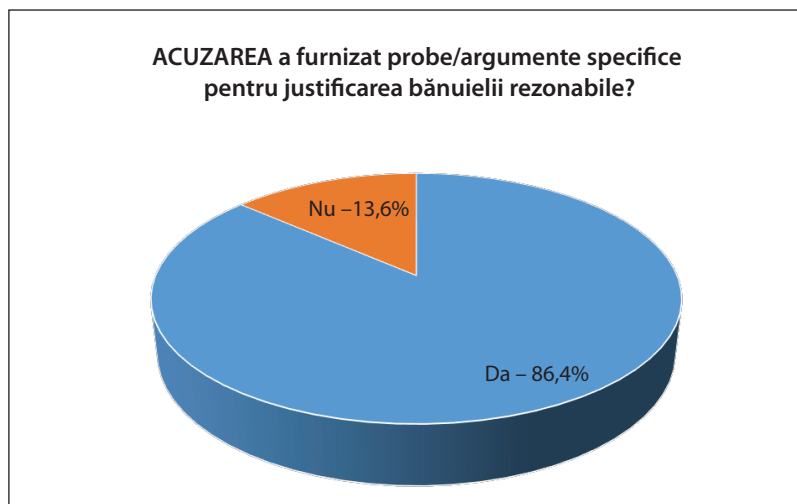
S-au referit oare PĂRȚILE în pledoariile lor judiciare/ demersuri scrise/recursuri la o BĂNUIALĂ REZONABILĂ/ caracterul continuu al acesteia?		Da	Nu
Total		97,8%	2,2%
Tipul de instanță	Curte de Apel	100,0%	0,0%
	Judecătorie	97,7%	2,3%
Regiunea	Chișinău	96,5%	3,5%
	Raioane	99,4%	0,6%
Anul	2013	98,4%	1,6%
	2014	99,2%	0,8%
	2015	95,2%	4,8%
	2016	98,6%	1,4%
	2017	96,6%	3,4%

Observațiile-cheie făcute în această privință se referă la o prestație îmbunătățită a curților de apel și a judecătorilor de instrucție din regiuni, care au reușit întotdeauna cel puțin să facă trimitere la bănuiala rezonabilă.

Acuzarea

Lista de evaluare nr. 1 și Examinarea hotărârilor s-au concentrat, în mod special, pe prestația părților și a sistemului judiciar referitor la îndeplinirea standardelor privind abordarea cerinței referitoare la bănuiala rezonabilă. Nișa referitoare la urmărirea penală a fost acoperită de întrebarea principală nr. 11 – **dacă procurorii au furnizat probe, argument(e) specific(e) care demonstrează o bănuială rezonabilă** și întrebări subsecvente care detaliază practica. Rezultatele Examinării hotărârilor demonstrează că, într-un număr considerabil de cazuri, procurorii nu respectă standardele naționale și ale CtEDO. Ei au eșuat în a face acest lucru în 13,6% din demersurile și procedurile relevante.

Diagrama nr. 2

Tabelul B

ACUZAREA a furnizat probe/argumente specifice pentru justificarea bănuielii rezonabile?		Da	Nu
Total		86,4%	13,6%
Tipul de instanță	Curte de Apel	86,4%	13,6%
	Judecătorie	86,4%	13,6%
Regiunea	Chișinău	82,3%	17,7%
	Raioane	91,7%	8,3%
Anul	2013	83,9%	16,1%
	2014	90,4%	9,6%
	2015	74,2%	25,8%
	2016	87,7%	12,3%
	2017	89,9%	10,1%

Cifrele dezagregate sugerează că procurorii din afara Chișinăului au o prestație mai bună. Nu există nicio diferență în această privință între instanțele în care ei sunt implicați.

Examinarea hotărârilor a ținut cont în special că, înainte de iunie 2016, procurorii trebuiau să demonstreze bănuiala rezonabilă în cadrul legal general, pentru a oferi instanțelor motivele și probele necesare. De atunci, articolul 308 alin. (6) CPP a statuat direct că acuzarea trebuie să le prezinte în demersurile sale. Dinamica cronologică a rezultatelor sugerează că a existat un anumit efect pozitiv al demersului legislativ în cauză. Prin urmare, se poate presupune că înrăutățirea situației în continuare în ceea ce privește abordarea acestei condiții a fost evitată prin intervenția legislativă (pe lângă alți factori și măsuri luate).

Prestația acuzării a fost evaluată mai detaliat de întrebarea nr. 12, care specifică **ce probe/circumstanțe invocă procurorii pentru a demonstra bănuiala și persistența acesteia**. Datele au confirmat următoarea tendință generală și unele indicii ale deficiențelor și neajunsurilor practicii date.

Tabelul C

Ce PROBE/CIRCUMSTANȚE DE FAPT au fost invocate de ACUZARE pentru justificarea bănuielii/persistența acesteia (dacă este cazul)?		Mărturia victimei și/sau a martorului	Informații operative ale poliției/serviciului de informații și securitate și/sau informatorilor, agenților sub acoperire	Informații SECRETIZATE ale poliției/serviciului de informații și securitate și/sau informatorilor, agenților sub acoperire	Reținerea <i>in flagrato delicto</i>	Martor care identifică învinuitul/bănuitul	Altele
Total		70,1%	18,0%	0,7%	5,1%	13,6%	66,4%
Tipul de instanță	Curte de Apel	72,7%	22,7%	0,0%	4,5%	0,0%	68,2%
	Judecătoria	69,9%	17,7%	0,8%	5,1%	14,4%	66,3%
Regiunea	Chișinău	61,0%	21,2%	1,3%	6,1%	6,9%	63,6%
	Raioane	81,7%	13,9%	0,0%	3,9%	22,2%	70,0%
Anul	2013	66,1%	24,2%	0,0%	3,2%	14,5%	66,1%
	2014	80,8%	14,4%	0,0%	6,4%	12,8%	62,4%
	2015	56,5%	21,0%	0,0%	4,8%	8,1%	74,2%
	2016	67,1%	16,4%	2,7%	4,1%	11,0%	67,1%
	2017	69,7%	18,0%	1,1%	5,6%	20,2%	66,3%

Așa cum era de așteptat, majoritatea absolută a cererilor a fost fundamentată pe declarațiile victimelor și ale martorilor, inclusiv cele care îl implică în mod direct pe acuzat. Proportia reținerii *in flagrato delicto* este rezonabilă și nu sugerează că aceasta este neobișnuită în funcție de frecvența preconizată a unor astfel de ocazii sau relevanța circumstanțelor și a factorilor asociați.

Cu toate acestea, s-a confirmat o utilizare destul de frecventă a informațiilor operative ale poliției/serviciului de informații și/sau informatorilor poliției, fapt care reprezintă o problemă în ceea ce privește suficiența justificării bănuielilor rezonabile¹³. Deși cifrele se încadrează în marja preconizată, acestea sunt considerabile și sugerează **concentrarea pe problema generală a garanțiilor minime, inclusiv egalitatea armelor, aplicabilă procedurilor în materie de utilizare a informațiilor, a datelor operative și a cerințelor aferente în activitățile de consolidare a capacităților și alte intervenții metodologice viitoare**. Pe o notă pozitivă, trebuie subliniat faptul că procurorii au utilizat în mod excepțional informațiile confidențiale, informațiile secretizate ale poliției, serviciului de

13. A se vedea *Labita c. Italiei*, Hotărârea CtEDO [CG] din 06.04.2000, Cererea nr. 26772/95, § 156 și următoarele.

informații și/sau informatorilor poliției, o practică care ar putea constitui aproape automat un risc ridicat de încălcare a acestor garanții¹⁴.

S-a observat că, în afară de declarațiile obișnuite ale martorului (victimei) și alte puncte obișnuite invocate pentru demonstrarea bănuielii rezonabile, procurorii s-au baza și pe reținerea anticipată, percheziție, examinarea locului infracțiunii, sechestrul, procese-verbale de prezentare spre recunoaștere, rapoartele medicale și alte rapoarte de expertiză, precum și alte mijloace de probă. Cu toate acestea, o parte considerabilă a cazurilor în care procurorii s-au limitat la probele obișnuite ar putea indica o abordare încă formală și tipizată (stereotipă) în această privință¹⁵.

Mai mult decât atât, Examinarea hotărârilor a dezvăluit cazuri izolate în care procurorii au menționat doar existența declarației victimei și existența martorilor, fără a furniza copii sau date exacte cu privire la acestea; demersurile conțineau informații referitoare la dovezi suficiente, fără a indica exact care sunt acestea; invocau severitatea și circumstanțele infracțiunii. În combinație cu trimiterea ocazională la temeiurile arestării, transpare faptul că, în pofida unei înțelegeri generale a importanței bănuielii rezonabile, un număr considerabil de procurori (precum și judecători și, în special, avocați) întâmpină dificultăți în a înțelege esența acesteia și aspectele practice de aplicare a ei¹⁶.

În consecință, constatările indică în mod clar că, în ciuda dispozițiilor legislative adecvate introduse din anul 2006 și a conștientizării generale¹⁷, **procurorii (precum și alți profesioniști din domeniul juridic) au nevoie de consolidarea suplimentară și periodică a capacităților în ceea ce privește conținutul și aspectele practice specifice aplicării conceptului de bănuială rezonabilă, temeiurilor de arestare¹⁸ și a dispozițiilor legale și nuanțelor relevante ale jurisprudenței CtEDO. Instruirile lor ar trebui să utilizeze rezultatele detaliate ale Examinării și alte materiale ale Cercetării.**

Apărarea

Prestația apărării în ceea ce privește gestionarea cerinței referitoare la bănuiala rezonabilă a fost abordată printr-o întrebare generală și una mai specifică. Lista de evaluare nr. 1 (întrebarea nr. 13) a examinat **dacă apărarea a prezentat probe/argumentele specifice cu referire la bănuiala rezonabilă**. Cifrele totale și dezagregate colectate în urma acestei întrebări indică în mod clar că există deficiențe grave în ceea ce privește nivelul prestației apărării în operarea cu cerința bănuielii rezonabile. Este deosebit de alarmant atunci când aceasta este evaluată în combinație cu întrebarea ulterioară (nr. 14), care a stabilit în ce măsură apărarea **a adresat/respins cel puțin probe-cheie/argument(e) specific(e) care demonstrează bănuiala rezonabilă invocată de procurori**. Datele atestă că apărarea nu numai că a omis să le invoce la fiecare a doua ocazie, dar, în plus, în 2/3 din cazuri nu s-a opus acuzării. Această proporție este, totuși, foarte mare. Este un context în care apărarea,

14. A se vedea *Ovsjannikov c. Estoniei*, Hotărârea CtEDO [CG] din 20.02.2014, Cererea nr. 1346/12, § 64-78.

15. Este greu de crezut că în peste 1/3 din cazuri nu au existat alte dovezi disponibile care să ateste bănuiala, în afara celor obișnuite.

16. A se vedea Sondajul. În mod special, părțile acestuia referitoare la întrebările nr. 10 și nr. 18.

17. A se vedea Analiza legislației cu referințe suplimentare.

18. A se vedea mai jos secțiunea următoare a prezentului Raport.

prin însăși natura funcției și rolului său procedural, trebuie să acționeze și să conteste demersurile acuzării și să se concentreze pe bănuiala rezonabilă, precum și pe temeiurile arestării și alte considerente conexe.

Diagrama nr. 3

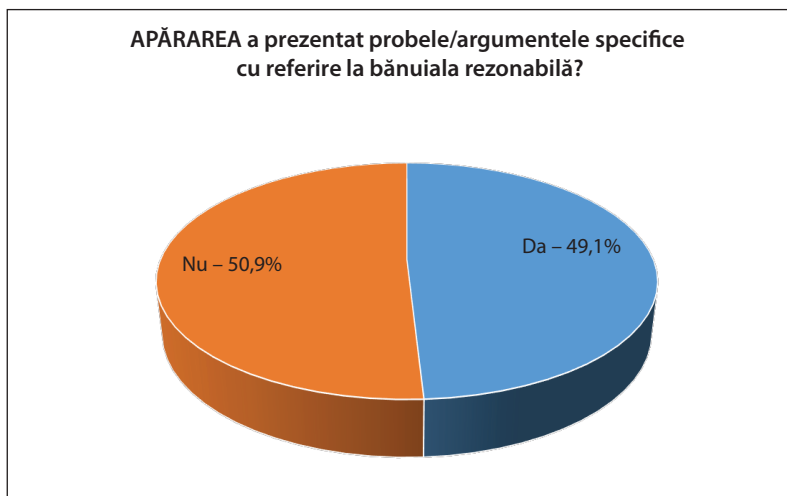
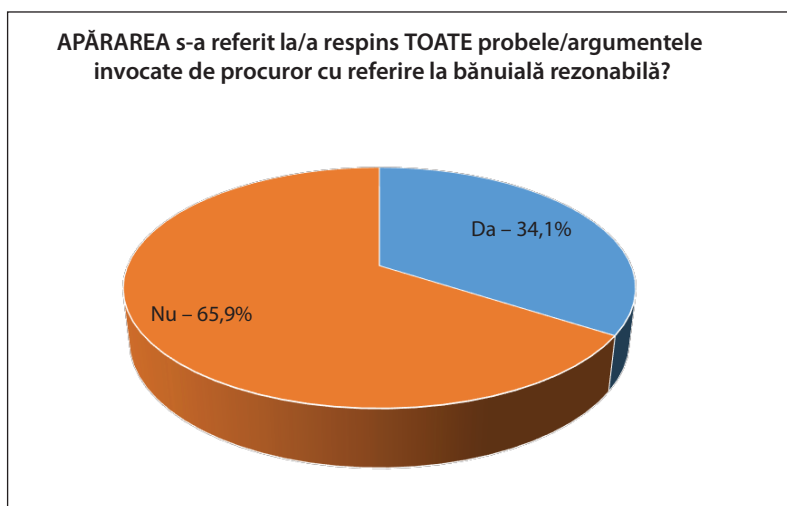

Diagrama nr. 4

În anul 2013, apărarea a reușit să abordeze probele și argumentele-cheie ale acuzării cu privire la bănuiala rezonabilă în 45,2% din cazuri, în timp ce în anul 2017 doar în 24,7% din cazuri. Există anumite aspecte care determină îngrijorări serioase în cazul analizării datelor dezagregate.

Tabelul D

APĂRAREA s-a referit la/a respins TOATE probele/argumentele invocate de procuror cu referire la bănuială rezonabilă?		Da	Nu
Total		34,1%	65,9%
Tipul de instanță	Curte de Apel	68,2%	31,8%
	Judecătoria	32,1%	67,9%
Regiunea	Chișinău	41,6%	58,4%
	Raioane	24,4%	75,6%
Anul	2013	45,2%	54,8%
	2014	37,6%	62,4%
	2015	30,6%	69,4%
	2016	32,9%	67,1%
	2017	24,7%	75,3%

În primul rând, există o diferență considerabilă între Chișinău și celelalte regiuni ale țării, ceea ce sugerează că apărarea are o performanță mai scăzută în afara capitalei. Această diferență este și mai vizibilă, în această privință, între procedurile în primă instanță (în fața judecătorilor de instrucție) și la nivel de recurs. În cel de-al doilea context, prestația apărării este de aproape două ori mai bună. Datele confirmă explicațiile sugerate în mod explicit de Panelurile de discuții cu avocații, precum și, parțial, de cele oferite în timpul deliberărilor cu alte grupuri-țintă.

În special, s-a afirmat că apărarea este pusă într-o situație defavorabilă, de regulă, din cauza notificărilor de ultim moment și a demersurilor înaintate de acuzare, și a altor materiale relevante, constrângerilor de timp și lipsei facilităților adecvate pentru întâlnirea cu clientul pe durata deținerii în custodia poliției și procedurilor de aplicare inițială a arestării preventive. Potrivit informațiilor, acest lucru nu este întotdeauna cauzat doar de termenele stricte. Acuzarea (ofițerii de urmărire penală) abuzează deseori, în mod intenționat, de lipsa reglementărilor privind termenul necesar apărării pentru procedura în cauză. Potrivit informațiilor, această situație este mai frecventă în Chișinău, unde particularitățile aferente jurisdicției concentrează cele mai sensibile cauze. Avocații au mai mult timp și se pregătesc mai bine pentru procedurile de recurs. În general, s-ar putea afirma că există indici de persistență a unei practici care subminează standardul asistenței efective a unui avocat¹⁹.

Participanții la Panelurile de discuții au sugerat soluții posibile pentru remedierea deficiențelor aferente. Propunerile formulate au inclus introducerea unui termen minim de notificare a avocaților și de depunere a demersurilor și a materialelor conexe, ceea ce ar putea duce, totuși, la formalizarea excesivă a procedurilor, în special a celor care urmează a fi finalizate în termenul-limită de deținere în custodia poliției (aplicarea inițială a arestării preventive). Un criteriu flexibil similar cerinței perioadei rezonabile ar fi mai potrivit în acest sens. Aceasta s-ar putea face ***prin ameliorarea prevederilor legale, astfel încât acestea să statueze în mod specific dreptul apărării de a i se acorda timp și facilități semnificative,***

19. A se vedea *Lutsenko c. Ucrainei*, Hotărârea CtEDO din 3.07.2012, Cererea nr. 6492/11, § 95 și 96, cu referințe suplimentare. În același timp, acest lucru nu îi absolvă pe avocați de abordarea punctelor elementare care sunt supuse analizei.

pentru asigurarea eficacității apărării în cadrul setului de proceduri privind aplicarea măsurilor preventive, în special, în perioada inițială a deținerii în custodia poliției și a ședințelor relevante, precum și obligația corespunzătoare a acuzării și a instanței judecătorești de a respecta acest drept²⁰. Deși jurisprudența CtEDO este suficient de clară, o mișcare legislativă de acest tip la nivel național ar putea fi, într-adevăr, necesară pentru remedierea situației raportate și îmbunătățirea condițiilor pentru o prestație eficientă a apărării.

În plus, datele colectate și analiza acestora în cadrul Panelurilor de discuții au confirmat o practică destul de răspândită de angajare a avocaților privați și a avocaților care acordă asistență juridică garantată de stat, așa încât ambii să participe simultan la procedurile aceluiași caz. Această situație trebuie diferențiată de implicarea avocaților care acordă asistență juridică garantată de stat ca o alternativă pentru neprezentarea sau alte neîndepliniri ale obligațiilor de către avocații aleși ai acuzatului²¹. După cum se arată în tabelul de mai jos, pe lângă rarele cazuri clare de aplicare a unei astfel de practici, există multe ocazii în care statutul avocaților angajați nu este clar²².

Tabelul E

APĂRAREA		Asistență juridică garantată de stat	Avocat ales	Ambele	Neclar
Total		51,8%	33,1%	0,7%	14,4%
Tipul de instanță	Curte de Apel	18,2%	72,7%	0,0%	9,1%
	Judecătorie	53,7%	30,8%	0,8%	14,7%
Regiunea	Chișinău	40,7%	42,0%	0,4%	16,9%
	Raioane	66,1%	21,7%	1,1%	11,1%
Anul	2013	46,8%	37,1%	1,6%	14,5%
	2014	52,8%	32,8%	0,8%	13,6%
	2015	64,5%	22,6%	0,0%	12,9%
	2016	45,2%	38,4%	1,4%	15,1%
	2017	50,6%	33,7%	0,0%	15,7%

Panelurile de discuții cu avocații și reprezentanții societății civile au sugerat că judecătorii preferă să aibă de-a face cu, și ar favoriza adesea, avocații care acordă asistență juridică garantată de stat, în locul celor aleși, care sunt invitați cu ușurință să reprezinte deținutul și li se va acorda doar câteva minute pentru pregătire. Angajarea paralelă a ambelor tipuri de

20. Trebuie menționat faptul că principiul contradictorialității și cel al egalității armelor trebuie respectate, în egală măsură, în cadrul procedurilor în fața instanței de recurs. A se vedea *Çatal c. Turciei*, Hotărârea CtEDO din 17.04.2018, Cererea nr. 26808/08, § 33-34.

21. A se vedea *Karachentsev c. Rusiei*, Hotărârea CtEDO din 17.04.2018, Cererea nr. 23229/11, § 62. Într-adevăr, întrucât procedurile de detenție necesită o celeritate specială, judecătorul poate decide să nu aștepte ca deținutul să beneficieze de asistența juridică, iar autoritățile nu sunt obligate să îi ofere asistență juridică gratuită în cadrul unei proceduri de arestare.

22. Se pare că lipsa de claritate trebuie atribuită înregistrării neclare a acestei probleme în procesul-verbal și documentația disponibilă în dosare.

avocați ar putea să nu constituie imediat o încălcare a articolului 5 CEDO. Cu toate acestea, trebuie menționat că acest lucru nu este prevăzut de cadrul de reglementare cu privire la avocatură. Mai mult, datele colectate și dezagregarea acestora pe tipuri de avocați atestă o prestație mai slabă a avocaților care acordă asistență juridică garantată de stat, a căror pondere privind neîndeplinirea obligației de a aborda probele și argumentele-cheie ale acuzării se ridică la 58,7% din cazuri (întrebarea nr. 14). În cazul avocaților aleși, aceasta este considerabil mai redusă (26,95)²³. Această situație crește, în mod corespunzător, riscul de încălcare a dreptului la o apărare efectivă²⁴.

Tabelul F

	RĂSPUNS	APĂRARE				
		Asistență juridică garantată de stat	Avocat ales	Ambele	Neclar	Total
APĂRAREA s-a referit/a respins TOATE probele/argumentele principale invocate de procuror cu referire la bănuială rezonabilă?	Da	38,6%	45,0%	2,1%	14,3%	100%
	Nu	58,7%	26,9%	0,0%	14,4%	100%

Datele Examinării hotărârilor privind inadverențele prestației avocaților referitoare la cerința bănuielii rezonabile trebuie luate în considerare împreună cu rezultatele relevante ale Sondajului, care sugerează că avocații au dificultăți considerabile în gestionarea problemelor referitoare la bănuiala rezonabilă²⁵.

Prin urmare, ar fi necesar **să se asigure că:**

- ▶ **sunt organizate activități de instruire pentru avocații care acordă asistență juridică garantată de stat și avocații privați cu privire la bănuiala rezonabilă și temeiurile de arestare²⁶, precum și alte dispoziții și standarde juridice specifice referitoare la aplicarea arestării preventive, arestării la domiciliu și a altor măsuri preventive;**
- ▶ **avocații apărării (autoritatea responsabilă de asistența juridică garantată de stat) și sistemul judiciar sunt ghidați în mod corespunzător, astfel încât să excludă practica discutabilă a reprezentării efective simultane a acuzațiilor, atât de către avocații privați, cât și de cei din domeniul asistenței juridice garantate de stat;**
- ▶ **sistemul de control al calității și instrumentele de evaluare a prestației asistenței juridice garantate de stat sunt concepute astfel, încât să abordeze, în mod specific, bănuiala rezonabilă, precum și temeiurile privării de libertate și alți parametri referitori la aplicarea arestării preventive.**

23. A se vedea acest capitol mai sus.

24. *Karachentsev c. Rusiei*, supra nota 43. Mai mult, această practică ar putea fi pusă la îndoială în ceea ce privește implicațiile financiare și eficiența cheltuielilor alocărilor bugetare ale statului desemnate pentru acordarea de asistență juridică.

25. A se vedea Sondajul, în mod special, întrebările nr. 10 și nr. 18 referitoare la bănuiala rezonabilă.

26. A se vedea mai jos secțiunea următoare din Raport.

Sistemul judiciar

Lista de evaluare nr. 1 și Examinarea hotărârilor au luat pe deplin în considerare rolul decisiv al sistemului judiciar în asigurarea conformității cu cerința de bănuială rezonabilă și cu toate celelalte standarde luate în ansamblu. Ansamblul de întrebări și elemente abordate a implicat o întrebare generală, specifică, și o matrice de evaluare atent analizată. Întrebarea generală „**A abordat oare judecătorul/judecătorii bănuiala rezonabilă/persistența acesteia?**” a fost completată cu indicații privind criteriile care trebuie luate în considerare. În special, s-a subliniat faptul că Examinarea hotărârilor trebuie să identifice dacă judecătorii au separat aprecierea privind bănuiala rezonabilă de temeiurile arestării. Mai mult, în cazul arestării continue (prelungirii acesteia), s-a solicitat acordarea unei atenții deosebite persistenței acesteia.

Rezultatele au demonstrat că judecătorii respectă acest punct mai bine decât procurorii și avocații. Cu toate acestea, în fiecare a zecea hotărâre, judecătorii nu au abordat bănuiala rezonabilă și persistența ei.

Diagrama nr. 5

Analiza datelor obținute în cadrul acestui punct, în corelație cu tipurile de hotărâri, a sugerat că numărul omisiunilor în cauză este mai mare în hotărârile de revizuire pronunțate în temeiul articolelor 190-195 CPP și la recursuri. Prestația slabă a instanțelor de recurs în acest sens ar necesita o atenție deosebită²⁷.

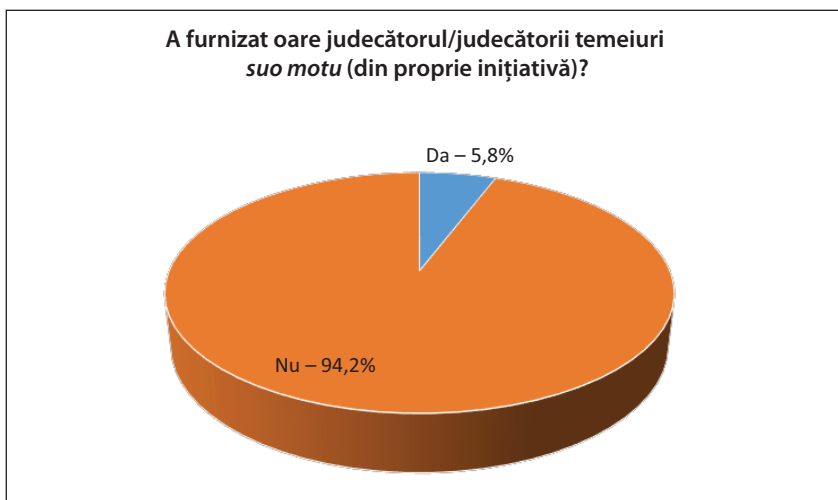
27. A se vedea analiza prestației instanței de recurs și recomandările relevante elaborate mai jos cu privire la datele sugerate în Diagrama nr. 7, respectiv, în Tabelul J.

Tabelul G

		Tipul ÎNCHEIERII/HOTĂRĂRII JUDECĂTOREȘTI			
		ARESTARE (inițială)	REVIZUIRE (articolele 190-195 CPP) PRELUNGIRE	RECURS împotriva arestării (inițiale) /revizuirii/ prelungirii	RECURS împotriva respingerii
A abordat oare judecătorul/judecătorii bănuiala rezonabilă/persistența acesteia?	Da	91,1%	84,3%	85,7%	100,0%
	Nu	8,9%	15,7%	14,3%	0,0%

Așa cum s-a discutat mai sus, contribuția tuturor actorilor a avut ca rezultat nivelul general ilustrat în Diagrama nr. 1 din prezentul Capitol. Acest rezultat a fost obținut parțial datorită poziției proactive a judecătorilor, care au fost evaluați prin întrebarea: „**A furnizat oare judecătorul/judecătorii temeieri suo motu (din proprie inițiativă)?**”. Aceasta s-a aplicat în cazurile când părțile nu au abordat deloc bănuiala rezonabilă, însă instanța a abordat acest aspect. Este de salutat că, deși nu în toate cazurile, sistemul judiciar a adoptat poziția proactivă, pozitivă și a încercat să remedieze omisiunea părților.

Diagrama nr. 6

Merită să notăm diferențele regionale din Tabelul H și o mai bună prestație a sistemului judiciar în afara Chișinăului decât în capitală, în ceea ce privește abordarea bănuiei rezonabile. Adicional, trebuie de remarcat că instanțele de recurs sunt mai proactive decât judecătorii de instrucție.

Tabelul H

A abordat oare judecătorul/judecătorii bănuiala rezonabilă/persistența acesteia?		Da	Nu
Total		90,0%	10,0%
Tipul de instanță	Curte de Apel	95,5%	4,5%
	Judecătorie	89,7%	10,3%
Regiunea	Chișinău	86,1%	13,9%
	Raioane	95,0%	5,0%
Anul	2013	79,0%	21,0%
	2014	94,4%	5,6%
	2015	85,5%	14,5%
	2016	94,5%	5,5%
	2017	91,0%	9,0%

Tabelul I

A furnizat oare judecătorul/judecătorii temeuri suo motu (din proprie inițiativă)?		Da	Nu
Total		5,8%	94,2%
Tipul de instanță	Curte de Apel	13,6%	86,4%
	Judecătorie	5,4%	94,6%
Regiunea	Chișinău	6,5%	93,5%
	Raioane	5,0%	95,0%
Anul	2013	9,7%	90,3%
	2014	1,6%	98,4%
	2015	6,5%	93,5%
	2016	8,2%	91,8%
	2017	6,7%	93,3%

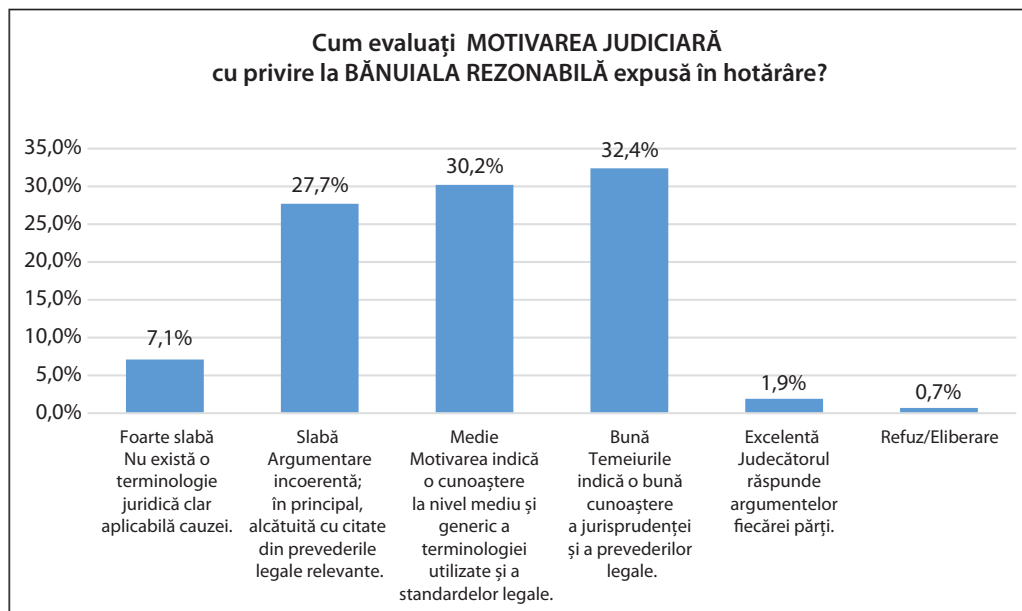
Trebuie de menționat că, în conformitate cu rezultatele Examinării proceselor, numărul considerabil de încălcări care au dus la arestările preventive ilegale a fost cauzat de deficiențele aferente bănuielii rezonabile²⁸. În general, ar fi recomandabil ***ca sistemul judiciar să își sporească rolul proactiv în asigurarea cerințelor referitoare la bănuiala rezonabilă și a altora, inclusiv a standardelor bazate pe jurisprudența CtEDO, aplicabile dispunerii arestării preventive, precum și arestării la domiciliu și să se asigure că acestea sunt argumentate în mod corespunzător, prin îndrumarea părților sau prin alte soluții procedurale acceptabile.***

Evaluarea detaliată a conformității hotărârilor judecătorești cu cerința referitoare la bănuiala rezonabilă, în special, argumentarea acesteia, a fost realizată pe baza unei matrice concepute special. Aceasta a fost inclusă în Lista de evaluare nr. 1 prin întrebarea: **„Cum evaluați motivarea judiciară cu privire la bănuiala rezonabilă expusă în**

28. A se vedea mai jos secțiunea relevantă din prezentul Raport.

hotărâre?”, prevăzută cu cinci calificative: foarte slabă; slabă; medie; bună; excelentă. Pentru îndrumarea experților naționali, care au examinat deciziile și au efectuat evaluarea, fiecare calificativ a fost prevăzut cu criterii descriptive detaliate, derivate din jurisprudența CtEDO și din practica relevantă²⁹. Datele obținute sugerează starea de fapt prezentată în diagrama de mai jos.

Diagrama nr. 7

Sistemul de evaluare a fost conceput astfel încât o argumentare excelentă și bună ar fi considerate satisfăcătoare, adică respectând cerințele jurisprudenței CtEDO³⁰. Prin urmare, este deosebit de alarmant faptul că doar 34,3% din hotărârile (contrare) privind aplicarea arestării preventive în Moldova au oferit un nivel satisfăcător de argumentare în ceea ce privește cerința în cauză.

29. A se vedea Lista de evaluare nr. 1 din Metodologia de cercetare pentru descrierea completă a criteriilor pentru fiecare calificativ.

30. Unii dintre participanții la Panelurile de discuții, în special, avocații și reprezentanții societății civile au sugerat că numai calificativul excelent ar fi conform standardului CtEDO. Cu toate acestea, el ar constitui un nivel de referință prea ridicat, având în vedere jurisprudența reală în această privință, inclusiv hotărârile împotriva Moldovei și cadrul de execuție al acestora. A se vedea Analiza legislației și Studiul comparativ cu referințele suplimentare.

Tabelul J

Cum evaluați MOTIVAREA JUDICIARĂ cu privire la BĂNUIALA REZONABILĂ expusă în hotărâre?		Foarte slabă: Nu există o terminologie juridică clar aplicabilă cauzei.	Slabă: Argumentare incoerentă; în principal, alcătuită cu citate din prevederile legale relevante.	Medie: Motivarea indică o cunoaștere la nivel mediu și generic a terminologiei utilizate și a standardelor legale.	Bună: Temeiurile indică o bună cunoaștere a jurisprudenței și a prevederilor legale.	Excelentă: Judecătorul răspunde argumentelor fiecărei părți.	Refuz/ Eliberare
Total		7,1%	27,7%	30,2%	32,4%	1,9%	0,7%
Tipul de instanță	Curte de Apel	9,1%	45,5%	22,7%	22,7%	0,0%	0,0%
	Judecătoria	6,9%	26,7%	30,6%	32,9%	2,1%	0,8%
Regiunea	Chișinău	8,2%	38,1%	28,1%	24,2%	0,4%	0,9%
	Raioane	5,6%	14,4%	32,8%	42,8%	3,9%	0,6%
Anul	2013	11,3%	30,6%	22,6%	33,9%	1,6%	0,0%
	2014	4,0%	28,0%	35,2%	30,4%	0,0%	2,4%
	2015	11,3%	29,0%	32,3%	22,6%	4,8%	0,0%
	2016	8,2%	24,7%	31,5%	32,9%	2,7%	0,0%
	2017	4,5%	27,0%	25,8%	40,4%	2,2%	0,0%

Dezagregarea datelor generale cu privire la instanțele judecătorești și dimensiunea regională demonstrează: calitatea argumentării bănuiei este considerabil mai mică la nivelul recursului³¹ și la Chișinău. Acest lucru confirmă tendința generală³², iar în cadrul Panelurilor de discuții a fost explicat că, în principal, e din cauza volumului excesiv de muncă.

Reprezentanții mediului academic, avocații și unii procurori au indicat că curțile de apel, în special, la Chișinău, examinează până la 20 de recursuri pe zi, cu ședințe care durează adesea doar 15-20 de minute, majoritatea dintre acestea vizând arestări preventive sau alte măsuri preventive. În plus, se presupune că hotărârile sunt scrise de grefieri.

Volumul de muncă este considerabil din cauza sistemului de contestare a mandatului de arestare, atunci când același set de decizii referitoare la o etapă a arestării preventive se încheie la nivelul recursului de aproximativ 5 ori (recurs la aplicarea inițială a arestării, recurs la deciziile privind examinarea cererii(lor) înaintată(e) în conformitate cu articolele 190-195 CPP, recurs privind înlocuirea măsurii preventive, prelungirea acesteia). S-a sugerat că o posibilă soluție ar putea include trecerea unor seturi de revizuire a legalității arestării în jurisdicția judecătorilor de instrucție. Într-adevăr, articolul 5 § 4 CEDO nu obligă Statele Contractante să instituie un al doilea nivel de jurisdicție în aceste scopuri, iar statul care instituie un astfel de sistem trebuie, în principiu, să acorde deținuților aceleași garanții la recurs ca în primă instanță³³.

31. A se vedea, de asemenea, datele și comentariile aferente Tabelului G de mai sus.

32. A se vedea datele dezagregate pentru majoritatea parametrilor colectați în timpul Examinării hotărârilor și analizate în prezentul Raport.

33. A se vedea *Ilseher c. Germaniei*, Hotărârea CtEDO din 04.12.2018, Cererea nr. 10211/12 27505/14; § 254.

În plus, există o practică de restricționare a cererilor de revizuire prin introducerea unor termene-limită oficiale pentru depunerea acestora, după examinarea celei precedente în alte jurisdicții³⁴.

Cu toate acestea, având în vedere particularitățile tradiției judiciare, structura instituțională și alți factori specifici țării, această soluție are nevoie de o examinare atentă, în special, datorită abordării implicite a CtEDO în acest sens³⁵. Prin urmare, **soluția imediată pentru îmbunătățirea respectării cerințelor referitoare la bănuiala rezonabilă și temeuriile arestării, precum și a altor standarde, inclusiv a celor bazate pe jurisprudența CtEDO, aplicabile dispunerii arestării preventive și arestării la domiciliu, de către instanțele judecătorești și, în particular, instanțele de recurs, ar trebui să includă acțiuni periodice, orientate spre consolidarea capacităților profesionale ale reprezentanților sistemului judiciar**³⁶. Această soluție ar putea fi invocată datorită tendinței pozitive de îmbunătățire a calității motivării începând cu anul 2016, nivelul acceptabil atingând 42,6%, ceea ce ar putea fi considerat un rezultat cumulativ al măsurilor legislative anterioare și, probabil, al activităților de instruire și de consolidare a capacităților pentru reprezentanții sistemului judiciar³⁷. Acest exemplu este o dovadă clară a efectelor amendamentelor legislative adecvate. În plus, **aceste măsuri ar putea fi consolidate și prin soluții de organizare relevante, inclusiv de personal, precum și introducerea tehnologiilor informaționale moderne, inclusiv a soluțiilor de tipul e-caz/e-dosar.**

Setul de întrebări referitoare la sistemul judiciar, abordat de Examinarea hotărârilor, a cuprins o întrebare suplimentară referitoare la specificul jurisprudenței CtEDO, care tratează arestarea la domiciliu ca arestare în sensul articolului 5 din CtEDO, precum și a legislației naționale (articolul 176 CPP) care introduce cerința bănuielii rezonabile ca o condiție pentru aplicarea oricărei alte măsuri preventive alternative. Informațiile au fost colectate în urma întrebării nr. 17, care examinează dacă **instanța/judecătorii ar aplica arestarea la domiciliu sau altă măsură neprivativă de libertate atunci când refuză să dispună sau să mențină arestarea din cauza lipsei bănuielii rezonabile**³⁸.

Se pare că sistemul judiciar va aplica în continuare arestare la domiciliu în 9,2% din cazuri, atunci când refuză arestarea preventivă din cauza lipsei bănuielii rezonabile, adică

34. Modificările aduse Codului de procedură penală din Estonia (care a intrat în vigoare în 2004-2005), potrivit cărora un deținut poate solicita, în termen de două luni, unui judecător de anchetă preliminară sau unei instanțe să verifice motivele detenției. O nouă solicitare poate fi depusă la două luni după cea anterioară. Judecătorul de instrucție trebuie să decidă asupra acestor cereri în termen de cinci zile de la primire. A se vedea Studiul comparativ.

35. A se vedea *Khudobin c. Rusiei*, Hotărârea CtEDO din 24.10.2006, Cererea nr. 59696/00, § 124.

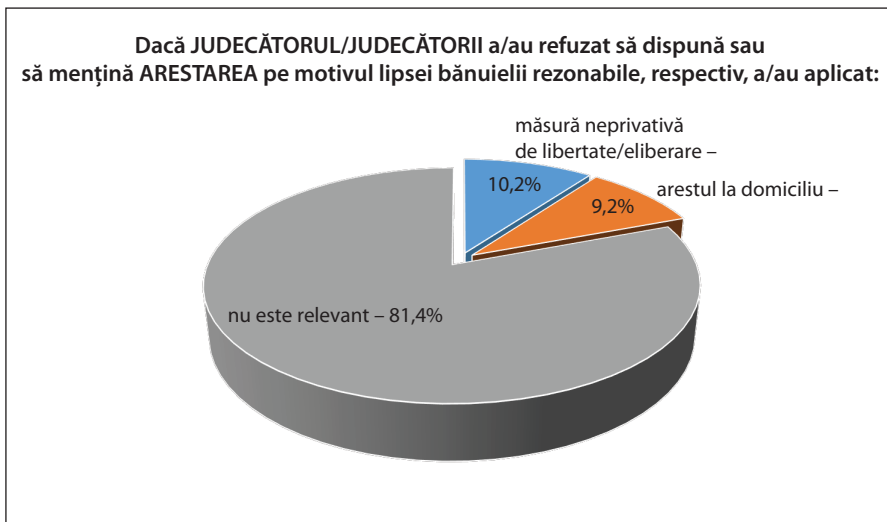
36. Această recomandare și alte câteva recomandări au fost interpretate, după caz, pentru a se evita repetarea lor, în ceea ce privește temeuriile detenției și alte încălcări și pentru abordarea cumulativă a acestora.

37. Modificările din anul 2016, prin Legea nr. 100/2016, au schimbat această confuzie, în sensul că au dat o definiție clară a bănuielii rezonabile la articolul 6 pct. 4³) prin reproducerea literală a textului CtEDO de „observator obiectiv”, obligând astfel judecătorii, în cazul dispunerii detenției, să se refere la faptele fiecărui caz concret, care dovedesc sau resping rezonabilitatea bănuielii (art. 176 alin. (3) pct. 1) CPP în redacția Legii nr. 100/2016). A se vedea Analiza legislației cu referințele ulterioare.

38. Detaliile explicative oferite la această întrebare în Lista de evaluare nr. 1 au specificat că, în scopul Cercetării, deciziile judecătorului de instrucție și ale judecătorilor de recurs vor fi considerate ca fiind egale. Mai mult decât atât, arestul la domiciliu trebuie considerat, în mod convențional, ca o măsură alternativă la arestarea continuă, numai în scopul prezentei cercetări.

încalcă direct jurisprudența CtEDO și hotărârile specifice împotriva Moldovei³⁹, precum și legislația națională, atunci când aplică arestarea la domiciliu și alte măsuri neprivative de libertate în acest context. Sondajul realizat în cadrul Cercetării a făcut referire la deficiențele considerabile ale competențelor profesioniștilor din domeniul juridic referitor la acest aspect.⁴⁰ Deși utilizarea alternativelor este o practică binevenită, considerentele de legalitate impun ca **sistemul judiciar să țină cont, în mod special, de stabilirea bănuielii rezonabile, ca cerință pentru aplicarea arestului la domiciliu, precum și a altor măsuri preventive.**

Diagrama nr. 8

În ceea ce privește distribuția constatărilor, merită de remarcat faptul că nu există niciuna care poate fi atribuită instanțelor de recurs și că acestea sunt mai frecvente în instanțele din Chișinău. În ceea ce privește performanțele aparent mai bune ale instanțelor de recurs în această privință, trebuie de subliniat că această stare de fapt derivă din poziția contrară a acestora și a numărului mare de admitere a demersurilor de aplicare a arestării preventive⁴¹.

39. *Buzadji c. Republicii Moldova*, Hotărârea CtEDO [CG] din 05.07.2016, Cererea nr. 23755/07; alin.103-123.

40. A se vedea datele și comentariile aferente întrebării și diagramei nr.14 din Sondaj referitoare la arestare și arestarea la domiciliu.

41. A se vedea secțiunea de mai jos privind concluziile generale.

Tabelul K

Dacă JUDECĂTORUL/JUDECĂTORII a/ au refuzat să dispună sau să mențină ARESTAREA pe motivul lipsei bănuielii rezonabile, respectiv, a/au aplicat:		Măsură neprivativă de libertate/eliberare	Arestarea la domiciliu	Nu este relevant
Total		10,2%	9,2%	81,4%
Tipul de instanță	Curte de apel	0,0%	0,0%	100,0%
	Judecătoria	10,8%	9,8%	80,4%
Regiunea	Chișinău	13,0%	12,1%	76,4%
	Raioane	6,7%	5,6%	87,8%
Anul	2013	12,9%	12,9%	75,8%
	2014	8,8%	8,0%	83,2%
	2015	9,7%	4,8%	85,5%
	2016	12,3%	6,8%	80,8%
	2017	9,0%	13,5%	80,5%

1.3. Temeiurile pentru arestare

Similar cerinței bănuielii rezonabile, Examinarea hotărârilor în baza părții relevante din Lista de evaluare nr. 1, s-a concentrat pe cerința temeiurilor arestării și a încălcărilor tipice. Această parte a Examinării hotărârilor și a Raportului evaluează prestația părților și a sistemului judiciar în ceea ce privește abordarea în general și calitatea motivării privind temeiurile pentru arestare, în sensul articolului 5 § 1 lit. c) CEDO.

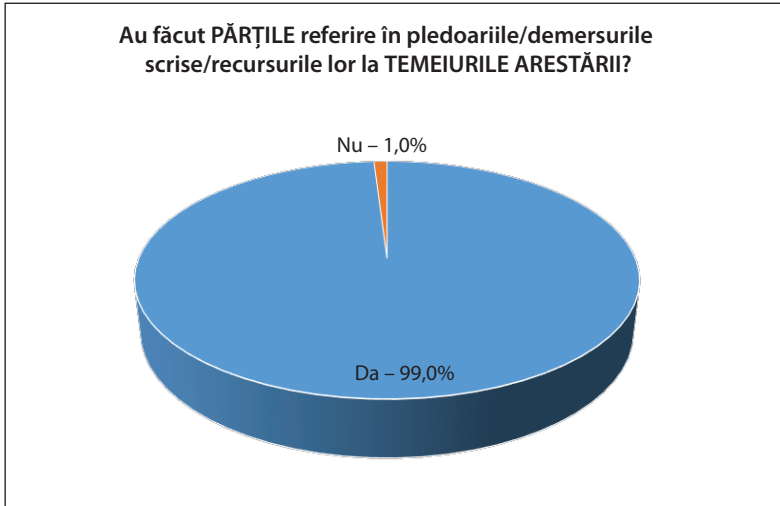
Lista de evaluare nr. 1 a fost concepută și a ghidat echipa de cercetători, astfel încât să evalueze dacă simplul fapt de a face referire la temeiurile arestării înseamnă respectarea standardului, așa cum este prevăzut în dispozițiile naționale și jurisprudența CtEDO. În conformitate cu articolele 176 și 185 CPP, atât părțile cât și judecătorii trebuie să elaboreze și să ofere o motivare suficientă temeiurilor, în corespundere cu articolul 5 § 3 din CEDO. Criteriile de evaluare s-au bazat pe acesta din urmă. În special, evaluarea s-a referit la justificarea existenței de sine stătător sau în comun a riscului de eschivare, riscului de imixtiune nelegitimă în administrarea justiției, riscului de recidivă, riscului de a provoca dezordini publice și necesitatea protejării deținutului⁴².

Întrebarea generală introductivă în această parte⁴³ a urmărit să identifice **dacă, în pledoariile lor judiciare, demersuri scrise, recursuri, părțile au făcut referire la temeiurile arestării**. Datele Examinării, colectate în cadrul acestei întrebări, au sugerat că, spre deosebire de bănuiala rezonabilă, temeiurile arestării sunt abordate în majoritatea absolută a hotărârilor.

42. Pentru analiza detaliată a jurisprudenței CtEDO, hotărârile împotriva Moldovei și starea executării acestora, consultați Analiza legislației cu referințe suplimentare.

43. A se vedea întrebarea nr. 18 din Lista de evaluare nr. 1 în Metodologia de cercetare anexată.

Diagrama nr. 9

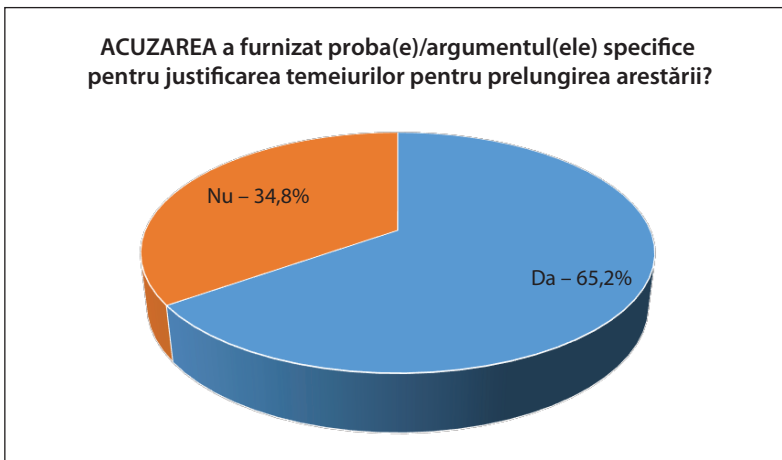

În același timp, Sondajul a sugerat că rămâne în continuare dificil pentru profesioniștii din domeniul juridic să diferențieze clar între motivarea unei bănuieli rezonabile și a temeiurilor acceptabile de arestare, și să le utilizeze în practică în modul corespunzător⁴⁴.

Acuzarea

În special, întrebarea nr. 19 – **dacă acuzarea a furnizat proba(e)/argumentul(ele) specifice care motivează temeiurile pentru prelungirea arestării** – a măsurat eficiența generală a acuzării în acest sens.

Diagrama nr. 10

44. A se vedea Sondajul. În mod special, întrebarea nr. 15 referitoare la bănuiala rezonabilă și temeiurile arestării.

Prestația generală a acuzării în acest sens pare a fi considerabil mai mică decât în cazul bănuielii rezonabile (13,6 %) ⁴⁵. Acest lucru este îngrijorător, în special, din cauza tendinței cronologice negative identificată de datele dezagregate, începând din 2014.

Tabelul L

ACUZAREA a furnizat proba(ele)/argumentul(ele) specifice pentru justificarea temeiurilor pentru prelungirea arestării?		Da	Nu
Total		65,2%	34,8%
Tipul de instanță	Curte de Apel	68,2%	31,8%
	Judecătoria	65,0%	35,0%
Regiunea	Chișinău	56,7%	43,3%
	Raioane	76,1%	23,9%
Anul	2013	56,5%	43,5%
	2014	72,0%	28,0%
	2015	66,1%	33,9%
	2016	64,4%	35,6%
	2017	61,8%	38,2%

În plus, cercetarea a confirmat încă o dată prestația semnificativ mai slabă a părților interesate (procurorii în acest caz) din Chișinău decât în restul țării.

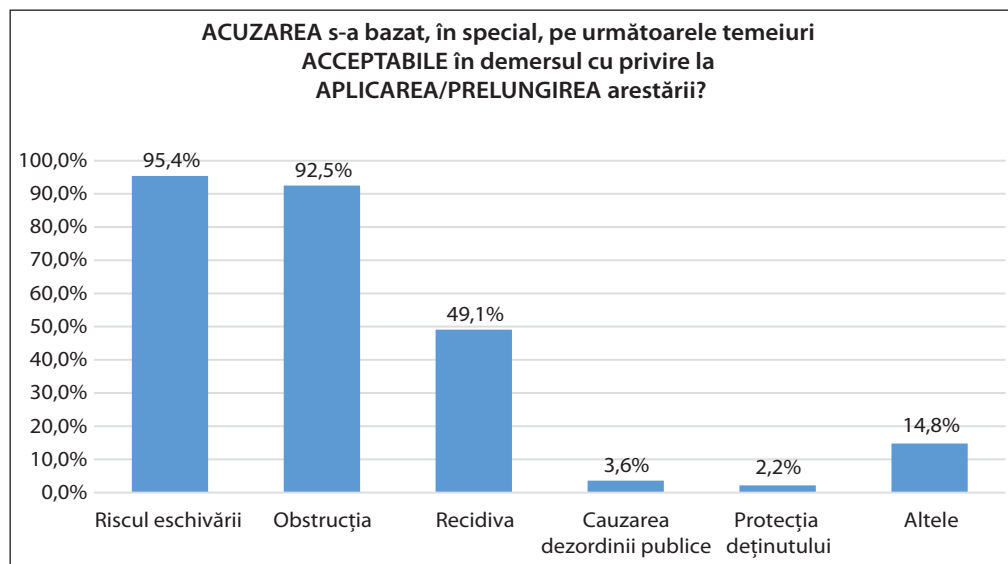
Având în vedere abordarea folosită pentru cerința bănuielii rezonabile, setul de întrebări referitoare la temeiurile arestării a fost continuat de întrebarea nr. 20, detaliind temeiurile invocate. Lista de opțiuni în ceea ce privește **temeiurile acceptabile pe care s-a bazat, în mare parte, acuzarea atunci când a solicitat dispunerea sau prelungirea arestării** le-a inclus pe cele standard, care sunt enumerate, în special, în alineatul (1) al articolului 176 CPP: riscul de eschivare; obstrucția; recidiva; dezordini publice; și protecția deținutului. În scopul Cercetării, lista a fost extinsă cu o întrebare de tip deschis pentru identificarea abaterilor de la abordarea exhaustivă a CtEDO în ceea ce privește temeiurile relevante.

Rezultatele în ceea ce privește frecvența temeiurilor acceptabile invocate de procurori nu sugerează date neașteptate. Acestea, precum și datele dezagregate nu stârnesc nicio îngrijorare, având în vedere frecvența invocării acestora, în afară de creșterea semnificativă a includerii riscului dezordinilor publice și protecției deținutului, care s-a triplat în comparație cu anii precedenți și a fost invocat în 13,5 % din deciziile din 2017. Acest lucru ar merita o atenție specială și **revizuirea practicii în ceea ce privește temeiul, în mod normal, excepțional de provocare a dezordinilor publice și protecția deținutului pentru aplicarea arestării preventive**⁴⁶.

45. A se vedea Diagrama nr. 2 de mai sus.

46. A se vedea I.A. c. Franței, Hotărârea CtEDO din 23.09.1998. Cererea nr. 28213/95, alin. 104. A se vedea, de asemenea, date privind aspecte similare din cadrul întrebărilor referitoare la prestația avocaților și a sistemului judiciar.

Diagrama nr. 11

Tabelul M

ACUZAREA s-a bazat în special pe următoarele temeuri ACCEPTABILE în demersul cu privire la APLICAREA / PRELUNGIREA arestării??		Riscul eschivării	Obstrucția	Recidiva	Cauzarea dezordinii publice	Protecția deținutului	Altele
Total		95,4%	92,5%	49,1%	3,6%	2,2%	14,8%
Tipul de instanță	Curte de Apel	100,0%	95,5%	59,1%	0,0%	0,0%	9,1%
	Judecătoria	95,1%	92,3%	48,6%	3,9%	2,3%	15,2%
Regiunea	Chișinău	94,8%	93,9%	48,5%	4,3%	1,3%	17,3%
	Raioane	96,1%	90,6%	50,0%	2,8%	3,3%	11,7%
Anul	2013	95,2%	88,7%	40,3%	3,2%	4,8%	16,1%
	2014	93,6%	93,6%	52,8%	1,6%	0,0%	8,0%
	2015	98,4%	82,3%	56,5%	1,6%	1,6%	19,4%
	2016	93,2%	97,3%	42,5%	2,7%	1,4%	12,3%
	2017	97,8%	96,6%	50,6%	9,0%	4,5%	22,5%

Analiza celorlalte temeuri invocate de procurori în cadrul întrebării deschise (adică altele decât cele patru temeuri acceptabile și compatibile cu jurisprudența CtEDO, invocarea cărora a atins apogeul în anul 2017, fiind prezentate aproape în fiecare a patra hotărâre) arată că procurorii au, într-adevăr, dificultăți în ceea ce privește înțelegerea standardelor și a dispozițiilor legale în vigoare sau le ignoră în mod intenționat.

Procurorii au invocat gravitatea infracțiunii, nerecunoașterea săvârșirii ei, faptul că acuzatul este periculos, din punct de vedere social, necesitatea identificării complicilor și alte motive

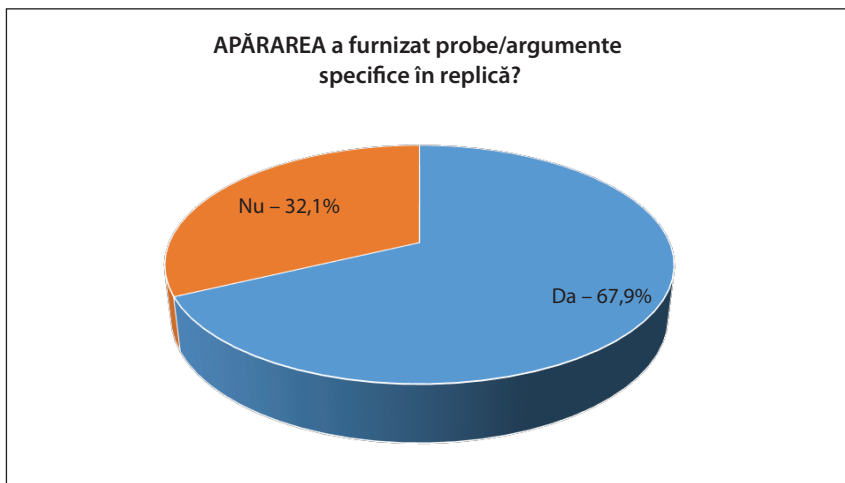
care nu constituie sau nu sugerează imediat prezența temeiurilor acceptabile pentru arestare. Mai mult, procurorii doar le-au menționat, utilizând o formulare stereotipizată, fără prezentarea vreunei probe sau vreunui argument. Acest lucru a fost confirmat și de rezultatele Sondajului⁴⁷. Ca și în cazul cerinței bănuielii rezonabile, **procurorii (precum și alți profesioniști din domeniul juridic) au nevoie de activități continue pentru consolidarea capacităților în ceea ce privește fondul și aspectele practice specifice de aplicare a temeiurilor arestării, precum și a dispozițiilor legale și a nuanțelor jurisprudenței CtEDO.**

Pe lângă faptul că **se acordă o atenție adecvată explicării dispozițiilor legislative, jurisprudenței CtEDO, practicilor de prezentare a probelor și argumentelor relevante, este recomandabil să se modifice alineatul (3) al articolului 176 CPP, astfel încât acesta să sublinieze mai precis că circumstanțele enunțate sau invocate în temeiul acestuia nu absolvă de obligația motivării temeiurilor prevăzute la alineatul (1) al aceluiași articol.**

Apărarea

Prestația părților în ceea ce privește abordarea temeiurilor arestării a fost examinată în continuare prin cele trei întrebări formulate pentru evaluarea avocaților. Prima dintre ele, întrebarea nr. 21, a avut un caracter general și a examinat **dacă apărarea a furnizat probe/argumente specifice în replică**, adică le-a respins pe cele invocate de acuzare cu privire la temeiurile arestării. Deși rezultatele sunt mai bune decât în cadrul întrebării similare referitoare la cerința bănuielii rezonabile⁴⁸, acestea sunt mai slabe în cazul întrebării nr. 23 - **dacă apărarea a adresat/respins toate probele/probele-cheie/argumentul(ele) specific(e) care motivează temeiurile arestării prezentate de acuzare**. Aceasta din urmă este mai specifică și se referă la calitatea reacției apărării față de opiniile prezentate de acuzare. În orice caz, prestația avocaților provoacă îngrijorări serioase în ceea ce privește acest aspect.

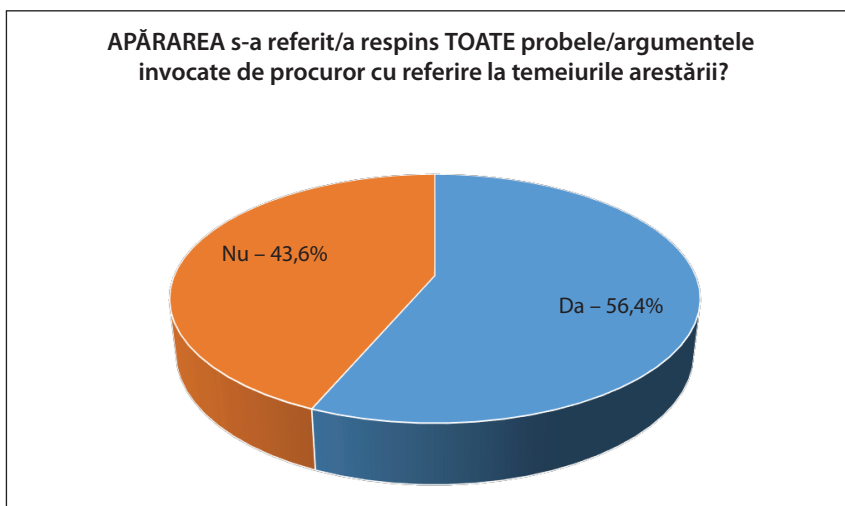
Diagrama nr. 12

47. A se vedea Sondajul.

48. A se vedea Diagrama nr. 3 și comentariile aferente de mai sus.

Diagrama nr. 13

Cifrele detaliate în cadrul ambelor întrebări sugerează indicații oarecum diferite în ceea ce privește distribuția teritorială, în timp ce alți parametri sunt în mare parte similari cu cei identificați cu privire la bănuiala rezonabilă și nu necesită o analiză și recomandări suplimentare⁴⁹.

Tabelul N

APĂRAREA a furnizat probe/argumente specifice în replică?		Da	Nu
Total		67,9%	32,1%
Tipul de instanță	Curte de Apel	86,4%	13,6%
	Judecătoria	66,8%	33,2%
Regiunea	Chișinău	73,6%	26,4%
	Raioane	60,6%	39,4%
Anul	2013	72,6%	27,4%
	2014	69,6%	30,4%
	2015	59,7%	40,3%
	2016	76,7%	23,3%
	2017	60,7%	39,3%

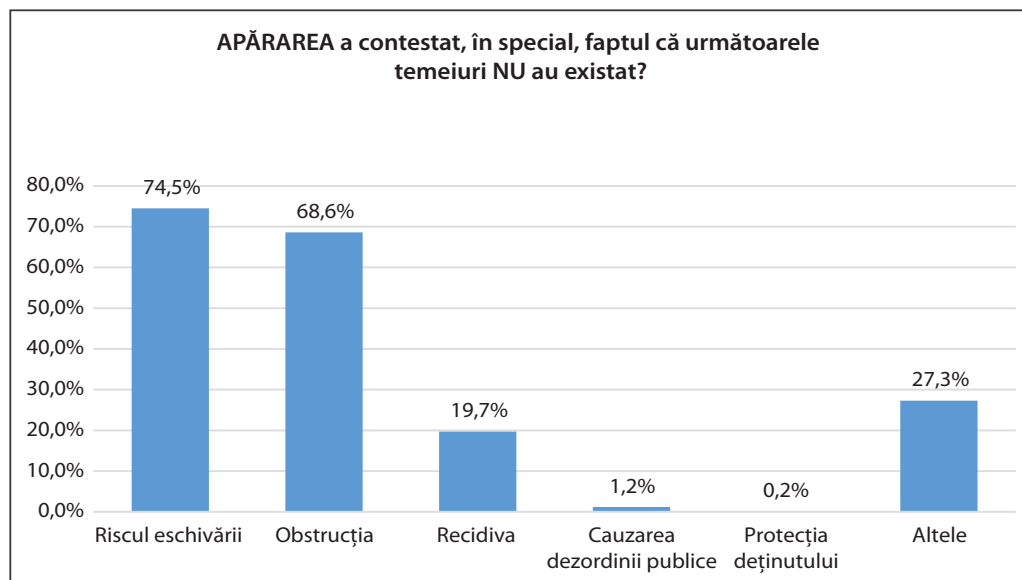
49. A se vedea recomandările sugerate cu privire la cerința de bănuială rezonabilă.

Tabelul O

APĂRAREA s-a referit/a respins TOATE probele principale/argumentele specifice invocate de procuror cu referire la temeiurile arestării?		Da	Nu
Total		56,4%	43,6%
Tipul de instanță	Curte de Apel	86,4%	13,6%
	Judecătoria	54,8%	45,2%
Regiunea	Chișinău	64,1%	35,9%
	Raioane	46,7%	53,3%
Anul	2013	61,3%	38,7%
	2014	58,4%	41,6%
	2015	48,4%	51,6%
	2016	64,4%	35,6%
	2017	49,4%	50,6%

În ceea ce privește întrebarea nr.22 privind **temeiurile care au fost contestate de apărare**, rezultatele reflectă cifrele similare părții acuzării pentru aceiași parametri referitori la calitatea prestației acestora. Același lucru este valabil și pentru datele detaliate în cadrul acestei întrebări, în afară de eșecul în respingerea cauzării dezordinilor publice în calitate de teme și temeiurile de protecție, invocate tot mai mult de procurori în anul 2017⁵⁰.

Diagrama nr. 14

50. A se vedea Tabelul M de mai sus, comentariile și recomandările aferente.

Tabelul P

APĂRAREA a contestat în special faptul că următoarele temeuri NU au existat?		Riscul eschivării	Obstrucția	Recidiva	Cauzarea dezordinii publice	Protecția deținutului	Altele
Total		74,5%	68,6%	19,7%	1,2%	0,2%	27,3%
Tipul de instanță	Curte de Apel	100,0%	100,0%	40,9%	0,0%	0,0%	4,5%
	Judecătorie	73,0%	66,8%	18,5%	1,3%	0,3%	28,5%
Regiunea	Chișinău	85,3%	78,8%	22,1%	2,2%	0,4%	19,9%
	Raioane	60,6%	55,6%	16,7%	0,0%	0,0%	36,7%
Anul	2013	71,0%	67,7%	19,4%	1,6%	0,0%	25,8%
	2014	73,6%	71,2%	16,8%	0,0%	0,0%	20,0%
	2015	69,4%	59,7%	21,0%	0,0%	0,0%	40,3%
	2016	80,8%	75,3%	23,3%	1,4%	1,4%	17,8%
	2017	76,4%	66,3%	20,2%	3,4%	0,0%	37,1%

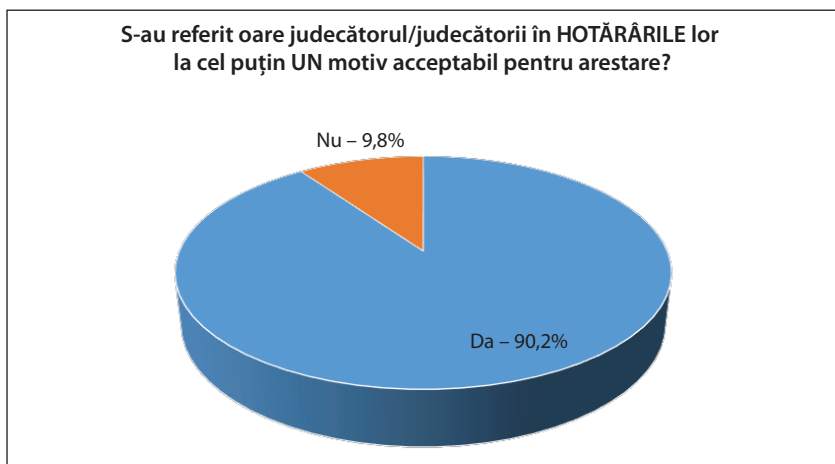
Apărarea nu trebuie să se limiteze la argumentele invocate de procurori. Avocații au toată libertatea să facă referire la motive suplimentare împotriva utilizării măsurii preventive. Întrebarea de tip deschis confirmă că avocații urmează această abordare, dar că performanța lor trebuie îmbunătățită în această privință. În particular, avocații nu fac decât să spună, printre altele, că ei lasă în seama instanței să decidă; susțin (în absența acuzatului) că măsura solicitată nu trebuie aplicată, deoarece nu se cunoaște motivul absenței acuzatului în instanță. În general, deficiența-cheie a apărării este constituită din eșecurile în aducerea argumentelor sau probelor specifice pentru motivarea poziției lor.

Sistemul judiciar

Examinarea hotărârilor și a prestației sistemului judiciar în abordarea temeiurilor arestării au fost interpretate în baza aceluiași întrebări ca și pentru bănuiala rezonabilă și gestionarea temeiurilor pentru arestare de către procurori și avocați. Cu toate acestea, a fost inclusă o întrebare suplimentară pentru obținerea unor date mai detaliate. Întrebarea generală nr. 24 a examinat dacă **instanța/judecătorul(ii) au făcut referire, în hotărârile judiciare ale ei/lor, la cel puțin unul dintre temeiurile acceptabile pentru arestare.** În mod normal, datele ar trebui să ateste un răspuns de 100% pozitiv datorită cerințelor naționale și internaționale obligatorii, dar se pare că există aceeași stare de fapt, ca și în cazul bănuielii rezonabile⁵¹. Prin urmare, toate comentariile și considerațiile conexe sunt la fel de relevante.

51. A se vedea Diagrama nr. 5 și comentariile aferente de mai sus.

Diagrama nr. 15

Datele dezagregate în funcție de dimensiunile-cheie utilizate în scopurile Cercetării au dovedit încă o dată tiparul general al prestației mai bune a judecătorilor din afara Chișinăului și tendința cronologică negativă. Prestația instanțelor de recurs a fost mai bună, în acest sens, decât a judecătorilor de instrucție.

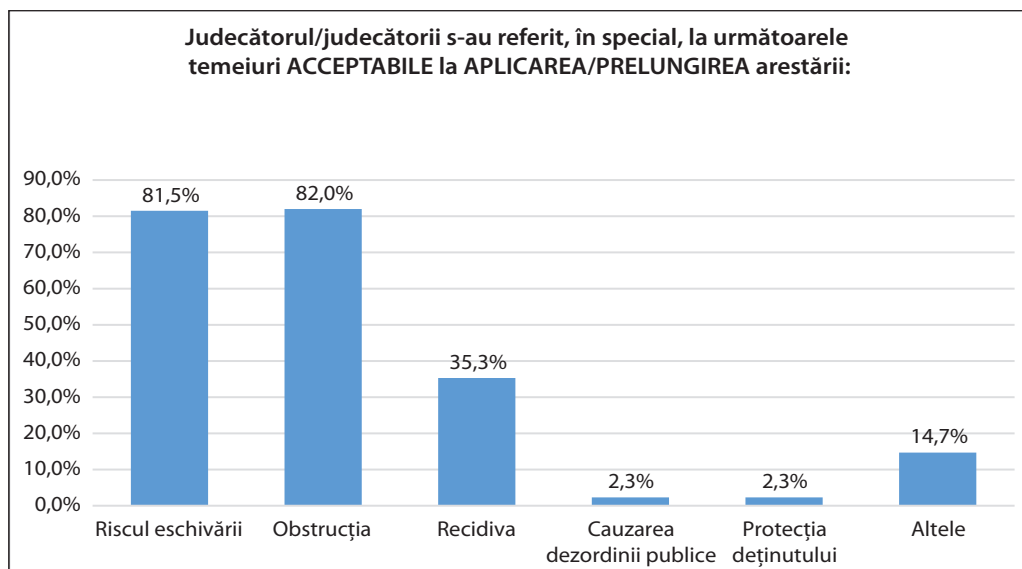
Tabelul Q

S-au referit oare judecătorul/judecătorii în HOTĂRĂRILE lor la cel puțin UN motiv acceptabil pentru arestare?		Da	Nu
Total		90,2%	9,8%
Tipul de instanță	Curte de Apel	95,5%	4,5%
	Judecătoria	89,9%	10,1%
Regiunea	Chișinău	85,3%	14,7%
	Raioane	96,5%	3,5%
Anul	2013	84,7%	15,3%
	2014	95,8%	4,2%
	2015	90,3%	9,7%
	2016	90,0%	10,0%
	2017	86,2%	13,8%

Atunci când este vorba despre **temeiurile acceptabile la care instanțele/judecătorul(ii) a(au) făcut referire cel mai mult în cazul dispunerii/prelungirii arestării** (întrebările nr. 24 a-f), datele obținute au reflectat, în mod egal, datele asociate procurorilor și avocaților, pentru aceiași parametri. Același lucru este valabil și pentru datele detaliate colectate în cadrul acestei întrebări, referitoare la temeiurile privind cauzarea dezordinii publice și a protecției persoanei, invocate în anul 2017⁵².

52. A se vedea Diagramele nr. 11 și nr. 14, tabelele M și P de mai sus, precum și comentariile și recomandările aferente.

Diagrama nr. 16

Tabelul R

Judecătorul/judecătorii s-au referit, în special, la următoarele temeuri ACCEPTABILE la APLICAREA/PRELUNGIREA detenției		Riscul eschivării	Obstrucția	Recidiva	Cauzarea dezordinii publice	Protecția deținutului	Altele
Total		81,5%	82,0%	35,3%	2,3%	2,3%	14,7%
Tipul de instanță	Curte de Apel	95,2%	95,2%	42,9%	0,0%	0,0%	4,8%
	Judecătorie	80,7%	81,2%	34,9%	2,4%	2,4%	15,3%
Regiunea	Chișinău	78,8%	82,0%	35,1%	2,7%	0,9%	19,4%
	Raioane	84,9%	82,0%	35,5%	1,7%	4,1%	8,7%
Anul	2013	79,3%	79,3%	32,8%	1,7%	5,2%	19,0%
	2014	75,2%	82,9%	28,2%	0,9%	0,9%	7,7%
	2015	82,3%	71,0%	40,3%	1,6%	1,6%	19,4%
	2016	82,9%	85,7%	34,3%	2,9%	1,4%	18,6%
	2017	89,7%	87,4%	43,7%	4,6%	3,4%	14,9%

În ceea ce privește celelalte temeuri invocate de judecători în hotărâri, sfera de aplicare a acestora a fost similară celor prezentate de procurori. Acestea pot fi ilustrate în continuare prin următoarele exemple:

- ▶ gravitatea infracțiunii;
- ▶ referiri, în mod teoretic, la unele probe care nu au fost furnizate în realitate de către procurori;
- ▶ menționarea declarativă și formală a arestării, în general, și evidențierea faptului că arestarea este reglementată prin lege – prin urmare, arestarea acuzatului este legală;

- ▶ citarea textelor de lege și adoptarea concluziilor pe cazul concret în baza textelor de lege generale „infracțiunea este deosebit de gravă, așa cum este prevăzută de lege, prin urmare, riscul de sustragere este prezent, arestarea este necesară într-o societate democratică”.

Aceste constatări au fost avansate și confirmate de întrebările specifice detaliate nr. 25 și nr. 26 cu privire la **temeiurile/motivările inacceptabile și alte practici referitoare la neprezentarea unor temeiuri suficiente pentru arestare**. Lista include câteva puncte comune și specifice țării. În mod special, prima a cuprins:

- ▶ simpla gravitate a infracțiunii;
- ▶ statutul special al acuzatului;
- ▶ cazierul judiciar;
- ▶ regiunea transnistreană;
- ▶ regimul de călătorie fără vize;
- ▶ expresiile stereotipice;
- ▶ predominarea citatelor din textele normative;
- ▶ orientarea spre acuzare;
- ▶ abținerea vizavi de argumentele părților;
- ▶ efectul preventiv al arestării.

Cea de-a doua a cuprins:

- ▶ copiere mecanică de tip „copy-paste”;
- ▶ documentele de călătorie ca garanție;
- ▶ revizuirea formală (*habeas corpus*);
- ▶ arestarea la domiciliu tratată ca măsură alternativă.

Toate au fost susținute de explicații și criterii suplimentare, care au îndrumat consultanții locali⁵³. Ambele liste au fost urmate de întrebări de tip deschise cu privire la alte temeiuri, respectiv, practici.

Informația obținută în cadrul ambelor întrebări a confirmat în mod substanțial că există deficiențe considerabile în înțelegerea sau ignorarea directă a standardelor și cerințelor legale relevante.

În special, acest lucru se aplică celor mai frecvente patru temeiuri din cadrul întrebării anterioare: gravitatea infracțiunii; expresiile stereotipice; citările predominante din lege; orientarea spre acuzare. Conform datelor dezagregate, acestea sunt prezente mai intens în hotărârile pronunțate de instanțele de recurs. În ceea ce privește distribuția teritorială, instanțele din Chișinău sunt de două ori mai afectate de orientarea spre acuzare, decât cele din alte regiuni ale țării. Constatările sugerate în urma întrebării de tip deschis au identificat că lipsa locului permanent de trai a fost menționată în mod repetat.

Este necesară **revizuirea referinței directe la lipsa locului de trai în Moldova și a altor două temeiuri suplimentare pentru aplicarea arestării preventive (o încălcare a măsurilor preventive anterioare și un pericol iminent pentru ordinea publică), menționate în alineatul (2) al articolului 185 CPP, astfel încât să se evidențieze că acestea urmează a fi tratate doar ca simple indicii ale listei exhaustive de temeiuri specificate în alineatul (1) al articolului 176 CPP și ale jurisprudenței CtEDO relevante.**

53. A se vedea Metodologia, Lista de evaluare nr. 1.

În ceea ce privește practicile, acestea sunt:

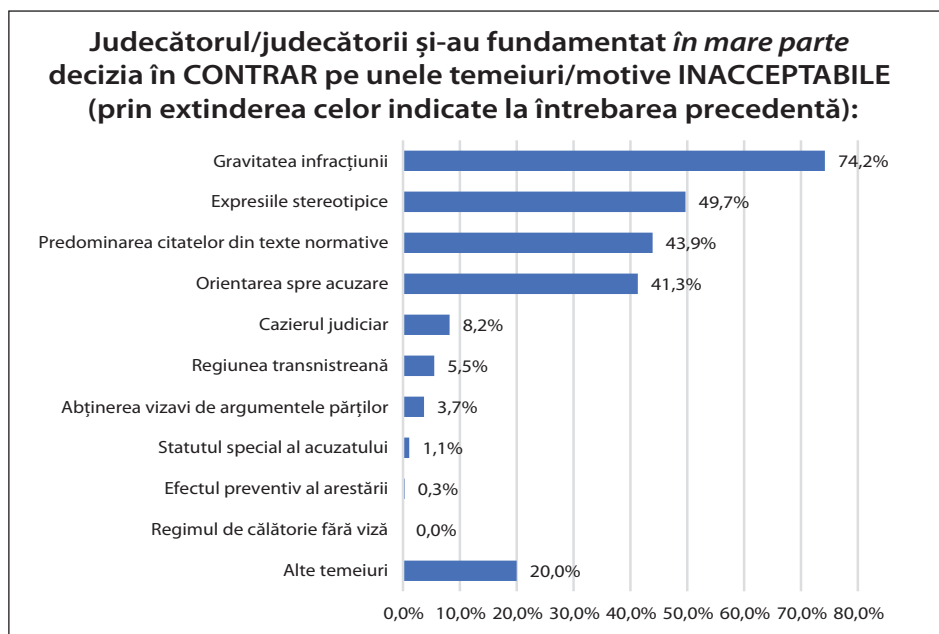
- ▶ copiere mecanică („copy-paste”), în special, la prelungirea arestării, judecătorii s-au bazat, în principal, pe aceleași temeuri, repetându-le fără să le revizuiască pe fond, iar deciziile ulterioare au fost copii identice sau în mare parte similare cu primele și/sau cele precedente;
- ▶ reiterarea oficială a hotărârilor anterioare și refuzul de a revizui noile circumstanțe indicate în propunerile de revizuire a acestora.

Datele dezagregate sugerează că aceste practici sunt considerabil mai frecvente în instanțele din Chișinău. În general, acest lucru confirmă concluziile și recomandările făcute cu privire la performanța acuzării⁵⁴.

În ceea ce privește **aplicarea arestării la domiciliu, atunci când se recunoaște că nu există temeuri sau că acestea sunt insuficiente pentru a ține acuzatul în arest**, constatările din cadrul acestei întrebări confirmă încă o dată încălcărilor efective ale standardelor și legislației naționale identificate în situația similară cu cea a cerinței bănuielii rezonabile. Frecvența acestora este comparabilă (9,2%, respectiv 7,9%)⁵⁵. Datele dezagregate sunt, de asemenea, similare și nu există astfel de ocazii în deciziile pronunțate de instanțele de recurs, iar numărul acestora în instanțele din Chișinău este mai mare⁵⁶.

În consecință, **sistemului judiciar trebuie să i se reamintească în mod special despre necesitatea de a stabili cel puțin unul dintre temeiurile pentru motivarea arestării, impuse de CtEDO și de legislația națională pentru aplicarea arestării la domiciliu, precum și a altor măsuri preventive.**

Diagrama nr. 17

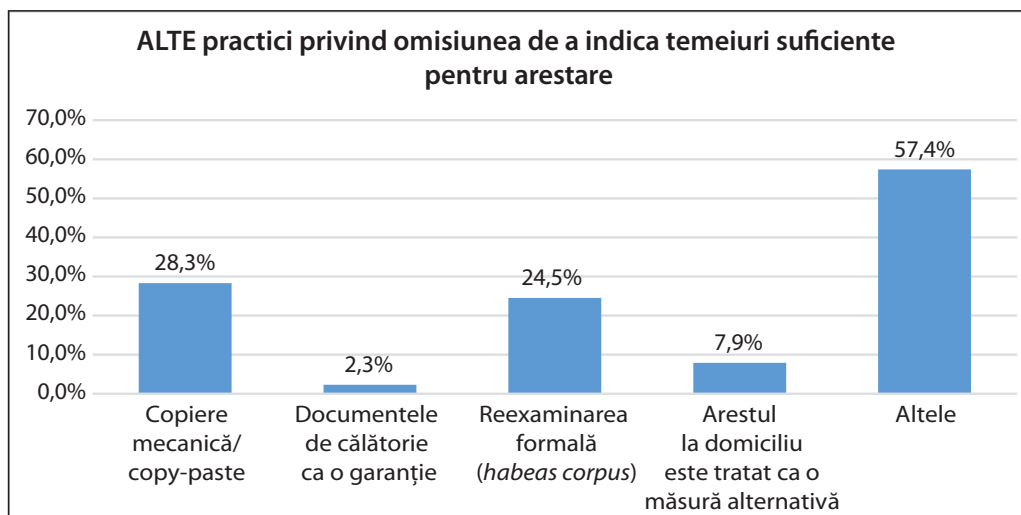

54. A se vedea comentariile la Tabelul M de mai sus.

55. A se vedea Diagrama nr. 8 și comentariile aferente.

56. A se vedea Tabelul K și comentariile aferente.

Diagrama nr. 18

Tabelul S

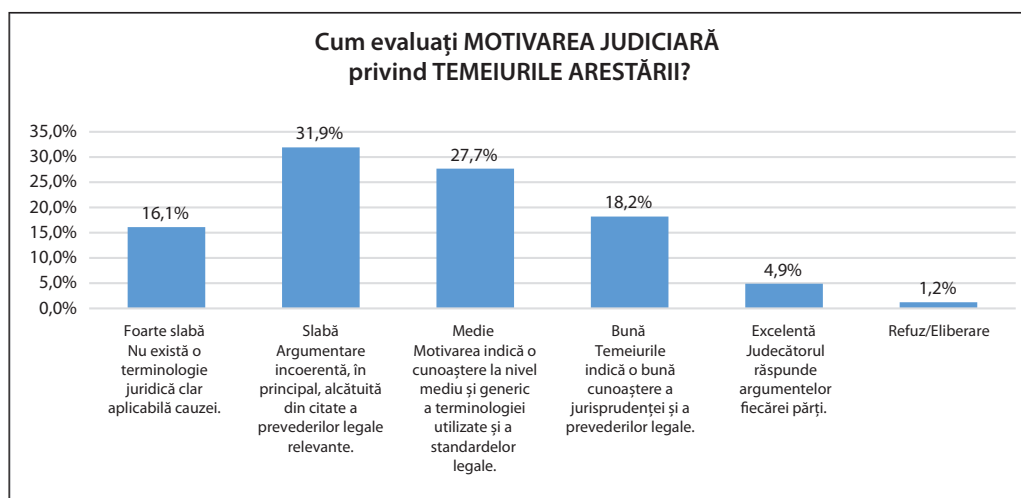
Judecătorul/judecătoria și-au fundamentat în mare parte decizia în CONTRAR pe unele temeieri/motive INACCEPTABILE:		Gravitatea infracțiunii	Statutul special al acuzatului	Cazierul judiciar	Regiunea transnistreană	Regimul de călătorie fără vize	Expresiile stereotipice	Predominarea citatelor din texte normative	Orientarea spre acuzare	Abținerea vizavi de argumentele părților	Efectul preventiv al arestării	Alte motive
Total		74,2%	1,1%	8,2%	5,5%	0,0%	49,7%	43,9%	41,3%	3,7%	0,3%	20,0%
Tipul de instanță	Curte de Apel	100,0%	0,0%	4,8%	0,0%	0,0%	52,4%	71,4%	81,0%	0,0%	0,0%	14,3%
	Judecătoria	72,7%	1,1%	8,4%	5,8%	0,0%	49,6%	42,3%	39,0%	3,9%	0,3%	20,3%
Regiunea	Chișinău	73,6%	1,4%	3,6%	2,7%	0,0%	55,9%	55,9%	53,6%	4,1%	0,0%	24,1%
	Din afară	75,0%	0,6%	14,4%	9,4%	0,0%	41,2%	27,5%	24,4%	3,1%	0,6%	14,4%
Anul	2013	66,1%	1,7%	6,8%	10,2%	0,0%	47,5%	44,1%	42,4%	3,4%	0,0%	23,7%
	2014	73,6%	0,9%	8,2%	2,7%	0,0%	49,1%	43,6%	40,0%	3,6%	0,0%	16,4%
	2015	83,1%	0,0%	13,6%	6,8%	0,0%	49,2%	35,6%	40,7%	1,7%	0,0%	20,3%
	2016	77,9%	1,5%	7,4%	5,9%	0,0%	57,4%	45,6%	38,2%	5,9%	1,5%	22,1%
	2017	71,4%	1,2%	6,0%	4,8%	0,0%	46,4%	48,8%	45,2%	3,6%	0,0%	20,2%

Tabelul T

ALTE practici privind omisiunea de a indica temeiuri suficiente pentru arestare		Copiere mecanică/ copy-paste	Documentele de călătorie ca garanție	Revizuirea oficială (habeas corpus)	Arestul la domiciliu tratat ca o măsură alternativă	Altele
Total		28,3%	2,3%	24,5%	7,9%	57,4%
Tipul de instanță	Curte de Apel	18,2%	9,1%	36,4%	0,0%	54,5%
	Judecătoria	28,7%	2,0%	24,0%	8,3%	57,5%
Regiunea	Chișinău	29,0%	2,4%	31,4%	10,1%	53,3%
	Din afară	27,1%	2,1%	12,5%	4,2%	64,6%
Anul	2013	23,8%	7,1%	21,4%	19,0%	47,6%
	2014	24,7%	0,0%	24,7%	8,6%	63,0%
	2015	38,9%	2,8%	16,7%	0,0%	66,7%
	2016	22,7%	2,3%	25,0%	6,8%	59,1%
	2017	33,9%	1,6%	30,6%	4,8%	50,0%

Așa cum s-a procedat în privința bănuirii rezonabile, evaluarea detaliată a conformității hotărârilor judecătorești cu cerința referitoare la temeiurile arestării, în special, motivarea acestora a fost realizată pe baza unei matrici special concepute. Aceasta a fost inclusă în Lista de evaluare nr. 1 prin întrebarea nr. 33: „**Cum evaluați motivarea judiciară privind temeiurile arestării?**” prevăzută cu cinci calificative: foarte slabă; slabă; medie; bună; excelentă⁵⁷. Datele obținute indică starea de fapt prezentată în diagrama de mai jos.

Diagrama nr. 19

57. Pentru descrierea suplimentară a metodologiei aplicate, a se vedea Secțiunea anterioară din raport, Diagrama nr. 7 și tabelul corespunzător cu date dezaggregate.

Evaluarea a fost bazată pe înțelegerea faptului că o motivare excelentă și bună este considerată satisfăcătoare și respectă cerințele jurisprudenței CtEDO. Doar 23,1% (ceea ce este mult mai rău în comparație cu 34,3% în cazul bănuielii rezonabile) din hotărârile contrare privind aplicarea arestării preventive în Moldova au oferit un nivel satisfăcător de motivare în ceea ce privește temeiurile pentru arestare.

Tabelul U

Cum evaluați MOTIVAREA JUDICIARĂ privind TEMEIURILE ARESTĂRII?		Foarte slabă: Nu există o terminologie juridică clar aplicabilă cauzei.	Slabă: Argumentare incoerentă; în principal, alcătuită din citate a prevederilor legale relevante.	Medie: Motivarea indică o cunoaștere la nivel mediu și generică a terminologiei utilizate și a standardelor legale.	Bună: Temeiurile indică o bună cunoaștere a jurisprudenței și a prevederilor legale.	Excelentă: Judecătorul răspunde argumentelor fiecărei părți.	Refuz/ Eliberare
Total		16,1%	31,9%	27,7%	18,2%	4,9%	1,2%
Tipul de instanță	Curte de Apel	31,8%	31,8%	27,3%	9,1%	0,0%	0,0%
	Judecătoria	15,2%	31,9%	27,8%	18,8%	5,1%	1,3%
Regiunea	Chișinău	21,2%	35,1%	23,4%	15,2%	3,5%	1,7%
	Raioane	9,4%	27,8%	33,3%	22,2%	6,7%	0,6%
Anul	2013	17,7%	40,3%	17,7%	17,7%	1,6%	4,8%
	2014	16,8%	34,4%	26,4%	16,0%	4,8%	1,6%
	2015	19,4%	32,3%	25,8%	16,1%	6,5%	0,0%
	2016	9,6%	35,6%	34,2%	15,1%	5,5%	0,0%
	2017	16,9%	19,1%	32,6%	25,8%	5,6%	0,0%

Dezagregarea datelor generale cu privire la instanțele judecătorești și distribuția regională confirmă din nou tendința generală și demonstrează că calitatea motivării temeiurilor arestării este considerabil mai redusă, respectiv, la nivelul recursului și la Chișinău⁵⁸. Toate comentariile și recomandările făcute anterior în privința cerinței bănuielii rezonabile sunt relevante⁵⁹.

1.4. Proportionalitatea, din punct de vedere al insuficienței alternativelor

Dispozițiile naționale clare (articolele 185 și 308 alin. (8) CPP), în special după modificările introduse în 2016, care au vizat mai exact jurisprudența CtEDO⁶⁰, au determinat o examinare specifică a prestației părților și a sistemului judiciar (din punct de vedere al abordării acestora în decizii) în ceea ce privește fundamentarea insuficienței măsurilor alternative și neprivative de libertate.

58. A se vedea datele și comentariile aferente privind Tabelul G de mai sus.

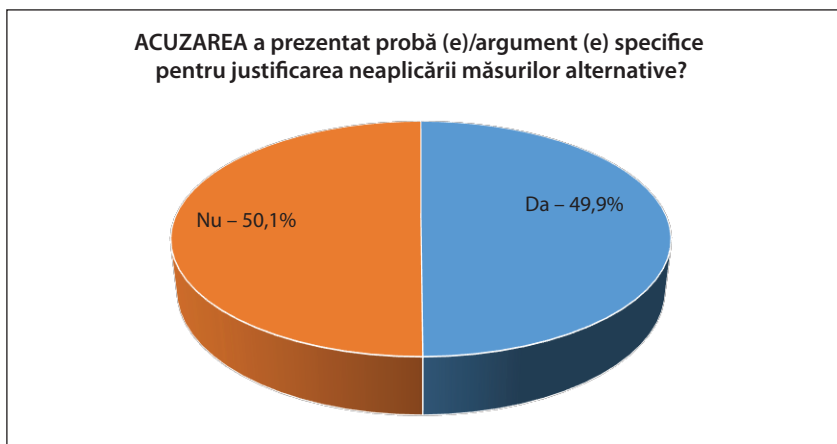
59. A se vedea mai sus secțiunea anterioară a prezentului Raport.

60. A se vedea secțiunea relevantă din Analiza legislației.

Acuzarea

Datele dezagregate, colectate în urma întrebării nr. 30, care a examinat **dacă acuzarea a furnizat probe/argumente specifice pentru justificarea neaplicării măsurilor alternative**, sugerează că prestația acuzării este una foarte slabă, procurorii abia dacă abordează acest aspect în jumătate din procedurile examinate.

Diagrama nr. 20

Tabelul W

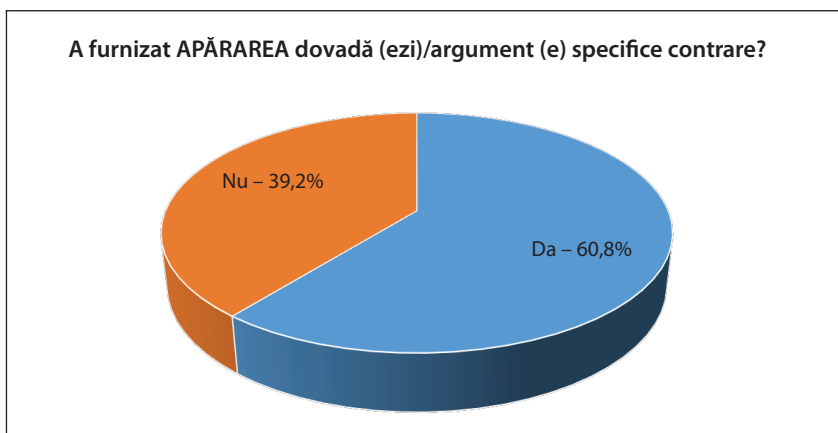
ACUZAREA a prezentat probă(e)/argument(e) specifice pentru justificarea neaplicării măsurilor alternative?		Da	Nu
Total		49,9%	50,1%
Tipul de instanță	Curte de Apel	68,2%	31,8%
	Judecătoria	48,8%	51,2%
Regiunea	Chișinău	44,2%	55,8%
	Raioane	57,2%	42,8%
Anul	2013	50,0%	50,0%
	2014	53,6%	46,4%
	2015	41,9%	58,1%
	2016	50,7%	49,3%
	2017	49,4%	50,6%

Deși procurorii din afara Chișinăului din nou performează mai bine în această privință, inclusiv la nivel de recurs, modificările legislative menționate mai sus, introduse în anul 2016, nu au avut un efect pozitiv asupra prestației procurorilor.

Apărarea

Datele colectate în urma întrebării nr. 31 (**dacă apărarea a furnizat probe/argumente specifice care demonstrează insuficiența alternativelor**) și dezagregarea acestora au sugerat că prestația apărării este puțin mai bună în comparație cu cea a acuzării.

Diagrama nr. 21

Tabelul X

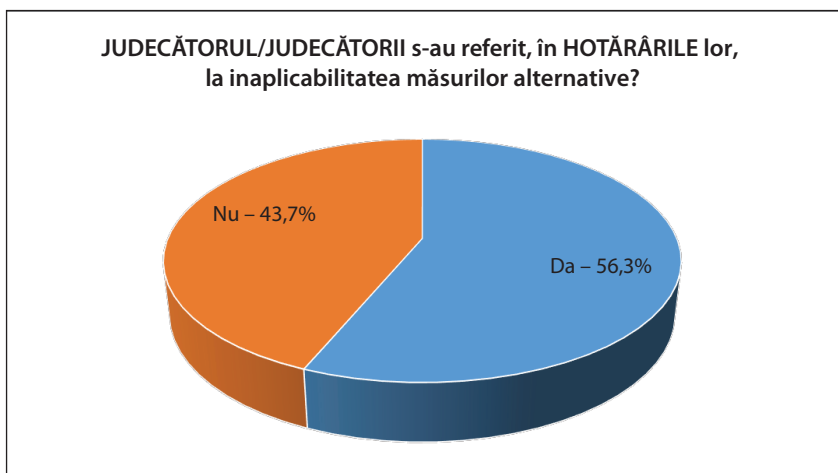
A furnizat APĂRAREA dovadă(ezi)/argument(e) specifice contrare?		Da	Nu
Total		60,8%	39,2%
Tipul de instanță	Curte de Apel	81,8%	18,2%
	Judecătoria	59,6%	40,4%
Regiunea	Chișinău	65,4%	34,6%
	Raioane	55,0%	45,0%
Anul	2013	64,5%	35,5%
	2014	64,8%	35,2%
	2015	53,2%	46,8%
	2016	64,4%	35,6%
	2017	55,1%	44,9%

Pe lângă prestația mai slabă a avocaților din afara Chișinăului, este de notat că modificările legislative menționate mai sus, introduse în anul 2016, nu au avut un efect pozitiv nici asupra prestației avocaților.

Sistemul judiciar

Întrebarea nr. 32 care a examinat **dacă judecătorii s-au referit, în hotărârile lor, la neaplicarea alternativelor**, sugerează prestația slabă a judecătorilor în ceea ce privește conformitatea sistemului judiciar cu dispozițiile referitoare la caracterul excepțional al arestării preventive.

Diagrama nr. 22

Tabelul Y

JUDECĂTORUL/JUDECĂTORII s-au referit în HOTĂRĂRILE lor la inaplicabilitatea măsurilor alternative?		Da	Nu
Total		56,3%	43,7%
Tipul de instanță	Curte de Apel	57,1%	42,9%
	Judecătoria	56,2%	43,8%
Regiunea	Chișinău	48,2%	51,8%
	Raioane	66,5%	33,5%
Anul	2013	33,9%	66,1%
	2014	51,3%	48,7%
	2015	54,4%	45,6%
	2016	68,6%	31,4%
	2017	69,8%	30,2%

Pe lângă diferențele teritoriale tipice (în instanțele de la Chișinău situația fiind mult mai rea), tendența cronologică pozitivă reiese din dezagregarea constatărilor de la această întrebare. Spre deosebire de procurori și avocați, modificările legislative din anul

2016 au avut un impact pozitiv asupra judecătorilor în ce privește abordarea cerinței de proporționalitate.

În general, rezultatele Examinării hotărârilor confirmă că ***profesioniștii din domeniul juridic (avocați, procurori și judecători) au nevoie de consolidarea focusată a capacităților în ceea ce privește fondul și aspectele practice ale principiului proporționalității în aplicarea arestării preventive, a dispozițiilor legislative și a nuanțelor jurisprudenței CtEDO.***

Mai mult decât atât, acest lucru trebuie să fie însoțit de alte modificări legislative care ar îmbunătăți cadrul de măsuri preventive, compatibilitatea și sfera de aplicare din punct de vedere al disponibilității măsurilor alternative și neprivative de libertate. Deficiențele și recomandările relevante au fost confirmate de contribuțiile tematice din cadrul prezentei Cercetări⁶¹.

A existat o modificare a limitării statutare a dispunerii arestării preventive. Modificările din august 2018 au abordat parțial recomandarea de a crește pragul de utilizare a arestării preventive și arestării la domiciliu. Acestea sunt acum aplicabile numai în cazul în care un acuzat este învinuit de o infracțiune care se pedepsește cu închisoare pe un termen mai mare de trei ani. Acest progres este binevenit și ar putea fi promovat în continuare.

În CPP arestarea preventivă este implicit prioritarizată față de arestarea la domiciliu, atunci când este vorba de consecutivitatea articolelor relevante din cod. În acest sens, este recomandabilă ***revizuirea CPP, a tehnicilor legislative și motivarea, pentru consolidarea priorității măsurilor preventive neprivative de libertate, prin stabilirea unei ierarhii clare între acestea, inclusiv prin ajustarea ordinii articolelor relevante din CPP.***

Domeniul de aplicare limitat al măsurilor preventive neprivative de libertate și deficiențele privind utilizarea efectivă a acestora au fost confirmate de către participanții la Panelurile de discuții, susținute în cadrul Cercetării. Cauza este aplicabilitatea limitată a măsurilor liberării pe cauțiune și sub control judiciar, care pot fi invocate numai prin procedurile de arestare preventivă sau de arestare la domiciliu. Caracterul secundar al liberării pe cauțiune se abate de la practicile altor jurisdicții, inclusiv cele analizate în cadrul Studiului comparativ. Prin urmare, este necesară ***modificarea legislației și introducerea liberării pe cauțiune și sub control (judiciar) ca măsuri preventive neprivative de libertate autonome***⁶².

1.5. Alte încălcări

Pe lângă cele mai frecvente tipuri de încălcări, Cercetarea, Metodologia Cercetării și Lista de evaluare nr. 1, în special, au abordat o serie de alte (potențiale) încălcări, care au vizat, în principal, limitările statutare.

Rezultatele Examinării hotărârilor la întrebările nr. 34 și nr. 35 (inclusiv sub-itemii) au urmărit să identifice **dacă procedurile de recurs/revizuire au depășit, în mod justificat sau nejustificat, termenul legal de 3 zile prevăzut la articolul 312 alin. (2) CPP și dacă controlul judiciar în temeiul articolelor 190-195 și 308, 309 CPP, a depășit cerința de**

61. A se vedea Analiza Legislației și Studiul comparativ cu referințele suplimentare.

62. Pentru datele privind utilizarea cauțiunii și a controlului judiciar, a se vedea Secțiunea 3.1 din prezentul Raport.

„celeritate”, în sensul articolului 5 § 3. Datele colectate nu oferă informații suficiente pentru generalizare.

Mai mult, criteriile de evaluare indicate în Lista de evaluare nr. 1 sugerează faptul că acest termen poate fi, totuși, depășit, cu condiția să fie justificat din motive specifice⁶³. În același timp, Examinarea hotărârilor a confirmat că au existat cazuri izolate de nerespectare a cerințelor de timp, însoțite de lipsa unor motive clare. În consecință, ***este recomandabil a se reaminti judecătorilor termenul legal de 3 zile prevăzut la articolul 312 alin. (2) CPP și cerința de „celeritate” în procedurile de control judiciar, în temeiul articolelor 190-195 și 308, 309 CPP, și abordarea specifică a acestora în cadrul cursurilor de instruire.***

Au existat întrebări specifice care au permis ca în timpul Examinării hotărârilor să fie abordate în detaliu procedurile contradictorii și egalitatea armelor în contextul procedurilor care vizează aplicarea arestării preventive. Particularitățile acestor principii au fost examinate prin întrebările nr. 36 și nr. 37 referitoare la **admiterea cererii apărării privind accesul la dosarul penal principal depus de procuror în motivarea demersului său și la refuzul de a audia martori sau de a examina alte probe directe, așa cum a solicitat apărarea.** Din cauza unui număr nesemnificativ de hotărâri care au abordat aceste probleme specifice, generalizarea nu este posibilă. Examinarea hotărârilor a identificat că au existat cazuri izolate de utilizare a dosarelor penale principale de către acuzare pentru fundamentarea demersurilor de aplicare a arestării preventive, însoțite de refuzul accesului la acestea. Prin urmare, este recomandabil ***să se reamintească judecătorilor despre necesitatea asigurării egalității armelor, în ceea ce privește accesul apărării la materialele utilizate de procurori pentru fundamentarea unui demers de aplicare a arestării preventive și abordarea specifică a acesteia în cadrul cursurilor de instruire.***

În timp ce contextul procedural descris mai sus apare rar și depinde de afirmațiile procurorului, ultima posibilitate presupune o poziție proactivă a avocaților apărării. În timpul Examinării hotărârilor, s-a identificat o singură tentativă de acest fel, în anul 2017, care a fost, totuși, ignorată de un judecător de instrucție din Chișinău, fără să abordeze corect problema. Deliberările din cadrul Panelului de discuții au sugerat că această oportunitate rămâne, în mare parte, neutilizată de către avocați, din cauza timpului insuficient pentru pregătirea procedurilor și a depunerii unor astfel de cereri, inclusiv a lipsei de căi legale pentru ca apărarea să colecteze probe, în general.

Profesioniștilor din domeniul juridic, în mod special ***avocaților apărării și judecătorilor, ar trebui să li se reamintească deschiderea procedurală pentru audierea martorului sau examinarea altor probe directe, așa cum sunt solicitate de apărare și de standardele relevante care decurg din egalitatea armelor.***

Modul în care sunt asigurate standardele referitoare la caracterul public al procedurilor a fost abordat de întrebarea nr. 38 privind **refuzul de a face publice ședințele de judecată** și de întrebarea nr. 39 – **Dacă apărarea a solicitat publicitatea și, dacă da, cum a fost respinsă cererea apărării (doar pe motiv că legislația nu permite acest lucru)?**

63. Ca în cauza *Haritonov c. Moldovei*, Hotărârea CtEDO din 05.07.2011, ap. nr. 15868/07, alin. 45-49, când judecătorii au decis asupra demersului în termen de 9 zile, în ședințe consecutive, începând de la prima, organizată în termenul de 3 zile.

Se pare că, în anul 2017, au existat doar cereri izolate în procedurile în fața judecătorilor de instrucție din Chișinău pentru desfășurarea publică a audierilor, care nu au fost respinse.

Ultima întrebare din cadrul Examinării hotărârilor a avut drept scop identificarea **altor încălcări** în afară de cazurile tipice și incompatibilitățile specifice examinate în cadrul întrebărilor precedente.

Răspunsurile la această întrebare sugerează că există încălcări repetitive semnificative ale legislației naționale și ale cerințelor articolului 5 din CEDO. În mod special, **încălcările specifice care trebuie prevenite în viitor prin consolidarea capacităților profesionale și, eventual, a unor măsuri disciplinare sau de altă natură, după caz, includ:**

- ▶ **ignorarea limitării legale a aplicabilității arestării preventive la minori (arestați în pofta faptului că sunt acuzați de infracțiuni mai puțin grave, în timp ce această măsură poate fi folosită împotriva lor pentru infracțiuni grave și deosebit grave), alte garanții aplicabile acestora (proces desfășurat fără psiholog);**
- ▶ **depunerea tardivă a demersului în instanță de către procuror (cu mai puțin de trei ore înainte de expirarea celor 72 de ore de reținere în custodia poliției);**
- ▶ **invocarea, în calitate de temei, a riscului de obstrucționare a anchetei după arestarea preventivă anterioară prelungită;**
- ▶ **ignorarea diagnosticului confirmat de sănătate mintală și reîntemnițarea acuzatului în penitenciar.**

Capitolul II

Examinarea și analiza dosarelor generale selectate (Examinarea dosarelor)

2.1. Considerații operaționale

Examinarea dosarelor nu a vizat încălcări imediate ale legislației naționale sau ale standardelor în temeiul articolului 5 din CEDO. În schimb, a vizat examinarea dosarelor generale pentru a identifica legea materială și procedurile generale referitoare la dispunerea arestării preliminare a unui acuzat. Aceasta se referă la:

- ▶ clasificarea juridică a infracțiunilor;
- ▶ durata totală a arestării;
- ▶ numărul și tipurile de decizii procedurale relevante; și
- ▶ alți parametri-cheie ai urmăririi penale împotriva persoanelor care fac obiectul arestării preventive.

În conformitate cu Metodologia cercetării, Examinarea dosarelor a fost procesată în baza Listei de evaluare nr. 2⁶⁴. Aceasta a fost utilizată ca bază pentru activitatea celor patru experți locali⁶⁵, care au examinat dosarele și au colectat datele obținute în format electronic, în dispozitive prevăzute cu scriptul relevant, furnizate și, ulterior, prelucrate de consultantul în sociologie⁶⁶. Cele 102 de dosare analizate au fost selectate aleatoriu conform parametrilor generali definiți în corespundere cu cerințele sociologice (reprezentativitatea)⁶⁷. Eșantionarea reală a dosarelor analizate în timpul Examinării dosarelor este oferită în tabelul de mai jos.

64. A se vedea Anexa nr. 2 la Metodologia cercetării.

65. A se vedea informațiile relevante sugerate în Metodologia cercetării.

66. A se vedea secțiunea privind echipa de cercetare.

67. A se vedea Anexa nr. 5 la Metodologia cercetării.

Eșantionarea dosarelor examinate în cadrul Listei de evaluare nr. 2

	2013	2014	2015	2016	2017	Total
Curtea de Apel Chișinău	1	0	0	0	0	1
Curtea de Apel Bălți	0	0	0	1	0	1
Sondaj-pilot, Chișinău	2	2	1	2	19	26
Judecătoria Chișinău, sediul Botanica	3	3	0	1	3	10
Judecătoria Chișinău, sediul Buiucani	3	1	0	2	1	7
Judecătoria Chișinău, sediul Centru	9	5	5	8	0	27
Judecătoria Chișinău, sediul Râșcani	3	4	0	2	1	10
Judecătoria Bălți	1	0	1	1	1	4
Judecătoria Anenii Noi	0	1	0	0	0	1
Judecătoria Cahul	0	1	0	1	1	3
Judecătoria Ceadâr-Lunga	0	0	0	2	0	2
Judecătoria Cimișlia	0	1	1	0	0	2
Judecătoria Criuleni	1	1	0	0	0	2
Judecătoria Dondușeni	1	0	0	0	2	3
Judecătoria Fălești	1	0	1	2	0	4
Judecătoria Hâncești	1	0	0	1	0	2
Judecătoria Nisporeni	2	0	0	1	1	4
Judecătoria Ocnița	1	0	1	1	0	3
Judecătoria Rezina	1	1	1	0	0	3
Judecătoria Soroca	0	1	0	1	0	2
Judecătoria Șoldănești	0	1	0	0	1	2
Judecătoria Taraclia	0	0	1	0	0	1
Judecătoria Ungheni	2	0	0	1	0	3

Pe lângă cifrele generale (totale) obținute în urma întrebărilor din Lista de evaluare nr. 2, în scopul evaluării, datele colectate au fost dezagregate, prelucrate și analizate conform tipurilor de instanțe (judecători de instrucție și recurs), distribuirii teritoriale (Chișinău și restul țării) și aspectelor cronologice (pentru urmărirea tendințelor în perioada examinată).

2.2. Constatări specifice

Datele dezagregate din punct de vedere cronologic referitoare la întrebările nr. 1 și nr. 2 privind: **datele de începere a anchetei oficiale (spre deosebire de începerea procesului penal împotriva acuzatului)**⁶⁸ și momentul **când acuzatului i s-au adus la cunoștință învinuirile oficiale**, confirmă, în Tabelele AA și AB, că aplicarea arestării preventive este deseori amânată din cauza:

- ▶ descoperirii infracțiunii,
- ▶ compilării probelor necesare etc. de la inițierea procedurilor și
- ▶ depunerii unei plângeri oficiale împotriva acuzatului.

68. Această întrebare are în vedere anul în care a fost inițiată ancheta oficială.

Cu toate acestea, adițional, o analiză a datelor privind durata procedurilor dezvăluie câteva indicii pentru eficientizarea aplicării arestării preventive și a instrumentelor generale de justiție penală, în conformitate cu standardele și principiul umanizării. În dosarele examinate, cea mai lungă perioadă între inițierea unui caz, depunerea plângerii și arestare, s-a ridicat la șase ani și două luni (acuzăți *in absentia*), respectiv, încă cinci ani până la reținere (ca persoană dată în căutare). Dosarul a vizat o femeie condamnată ulterior pentru proxenetism (fără circumstanțe agravante), articolul 220 alin. (1) CPP din 2015, care a fost ținută în arest timp de 13 zile și condamnată să plătească o amendă. Acuzația definitivă și sentința în acest caz sugerează că, de fapt, aceasta a fost căutată pentru o infracțiune care nu ar justifica aplicarea arestării preventive. Sancțiunea nu prevedea deloc privarea de libertate și ar fi trebuit încetată din cauza expirării termenului de prescripție.

Acest exemplu și alte câteva cazuri, precum și datele obținute la următoarele întrebări din Examinarea dosarelor, confirmă necesitatea ca **acuzarea și sistemul judiciar să fie vigilenți și preciși la formularea acuzațiilor inițiale și clasificarea acestora în drept, pentru evitarea efectivă a arestării nejustificate (în conformitate cu limitările stabilite în legislația națională) sau inutile.**

Tabelul AA. Când a fost inițiată oficial urmărirea penală ? (Anul)

2011	4,8%
2012	8,9%
2013	16,3%
2014	19,5%
2015	9,8%
2016	21,1%
2017	19,5%

Tabelul AB. Când acuzațiile oficiale au fost aduse la cunoștința acuzatului? (Anul)

2012	9,70%
2013	16,30%
2014	17,90%
2015	9,80%
2016	22,00%
2017	22,00%
2018	2,40%

Gravitatea infracțiunii nu este imediat relevantă, în sensul articolului 5 din CEDO și al jurisprudenței CtEDO, care operează cu un criteriu privind infracțiunea, în acest sens. Cu toate acestea, gravitatea și natura specifică a acuzațiilor, în corespundere cu Codul penal, sunt semnificative pentru descrierea stării generale de fapt, în ceea ce privește aplicabilitatea arestării preventive și, în mod special, a atingerii pragului național.

Examinarea dosarelor, prin întrebarea nr. 5 **referitoare la articolul (cel mai grav, în cazul în care sunt mai multe) din Codul penal în temeiul căruia a fost calificată acuzația deținutului** (Diagrama nr. 23) și prin întrebarea nr. 6 cu privire la **gravitatea infracțiunii** (Diagrama nr. 24), a confirmat așteptarea că, în general, arestarea preventivă este aplicată, cel mai frecvent, pentru infracțiunile violente, grave (în afară de proxenetismul fără circumstanțe agravante, care este cel mai frecvent în cazul infracțiunilor mai puțin grave). Destul de frecvent, arestarea preventivă a fost utilizată împotriva unui acuzat învinuit formal de săvârșirea unor infracțiuni mai puțin grave.

Mai mult, deși Examinarea dosarelor nu a depistat nicio cerere formală de arestare preventivă pentru această din urmă categorie de infracțiuni, înainte de iulie 2016, când a

fost ridicată limitarea relevantă⁶⁹, în 14,8% din cazurile examinate în perioada anterioară acestei modificări, deținuții ținuti în arest au fost efectiv condamnați pentru o infracțiune mai puțin gravă. Prin urmare, aceștia au fost ținuti în arest preventiv pentru acuzații inițiale aggravate, pentru a putea fi aplicată arestarea. Deși, în cazuri individuale, aceasta ar putea depinde de specificul situației procedurale, de probele colectate, raportul general al unor astfel de cazuri ar putea fi privit ca o tactică deliberată pentru asigurarea arestărilor și, eventual, a unor interese⁷⁰.

Diagrama nr. 23

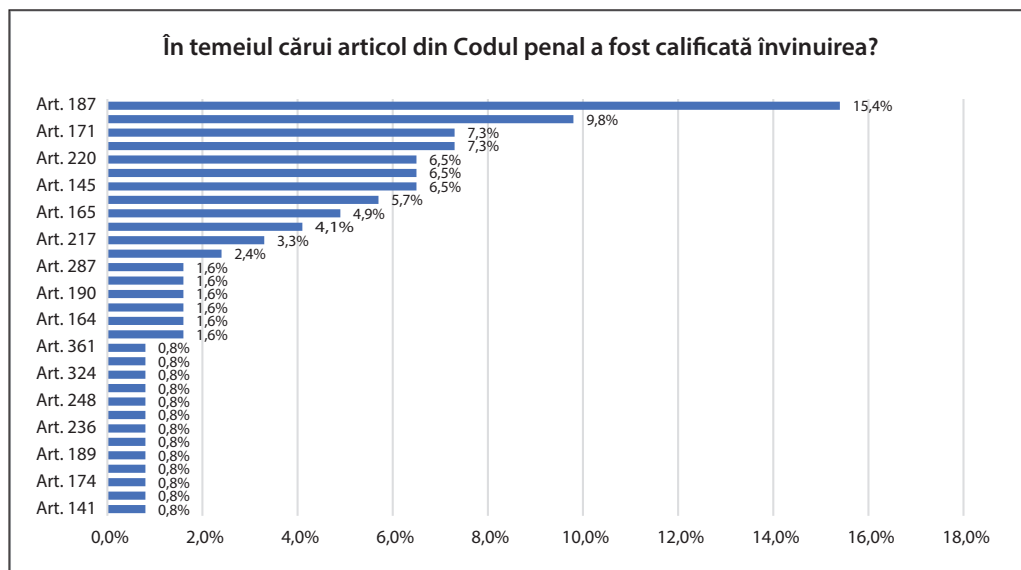
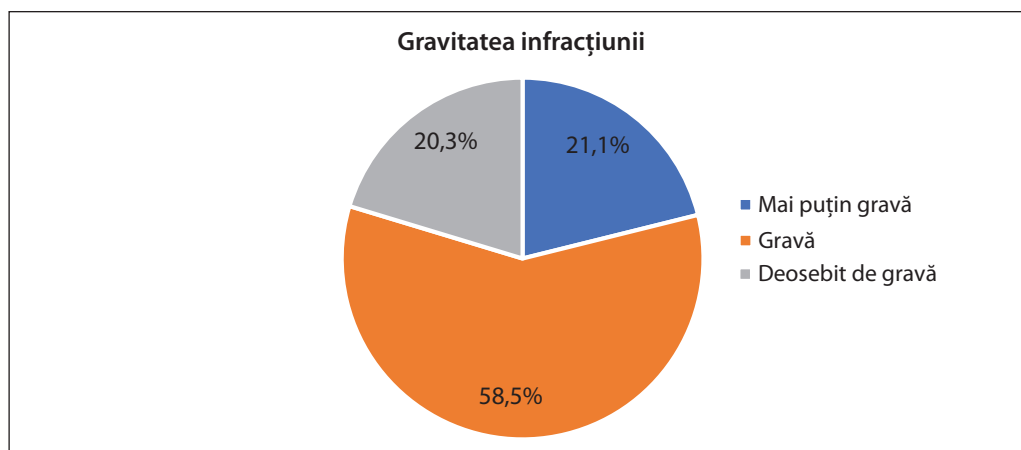

Diagrama nr. 24

69. Vezi și secțiunea relevantă din Analiza legislației.

70. Constatarea derivă din recomandarea precedentă. A se vedea mai sus prezentul Raport.

În ceea ce privește rezultatul procesului penal, Examinarea dosarelor a confirmat rata scăzută de achitare sau de respingere a acuzațiilor și încetarea urmăririi penale. A existat un singur caz de achitare și o singură încetare a urmăririi penale din cauza unei sentințe de achitare.

Achitarea a vizat un inculpat acuzat de încălcare a inviolabilității domiciliului (articolul 179 alin. (1) CP), inițiat în decembrie 2013, unde el a fost ținut în arest preventiv timp de 25 de zile, sub acuzații inițiale agravate.

Sentința de achitare se referea la o femeie care a fost arestată timp de o săptămână în anul 2015, fiind acuzată de proxenetism agravat în temeiul articolului 220 alin. (2) CP, și dosarul a fost închis din cauza lipsei de *corpus delicti*⁷¹.

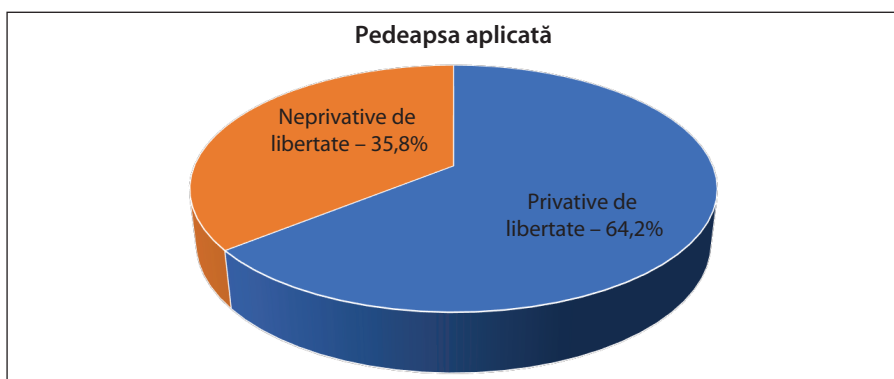
Rata de condamnare (sentințe de condamnare) identificată la întrebarea nr. 7 pe fond (hotărârile definitive de stabilire a vinovăției) s-a ridicat la 98,4% din cazurile examinate⁷².

Cele mai elocvente, în acest sens, sunt datele privind raportul pedepselor neprivative de libertate aplicate în cele din urmă. Acestea au fost identificate în cadrul întrebării nr. 8.2 referitoare la tipurile de **pedeapsă aplicată** – închisoarea sau alternativele (acestea din urmă fiind, cu siguranță, binevenite)⁷³. Încă o dată, aplicarea pedepsei neprivative de libertate nu este un semn direct al încălcării dreptului la libertate și securitate, dacă inculpatul a fost arestat în cursul procesului. Cu toate acestea, în combinație cu gravitatea și circumstanțele infracțiunii, datele colectate ar putea fi considerate un indiciu al contextului general al aplicării arestării preventive și al potențialului considerabil de a reduce utilizarea acesteia.

Există motive de a menționa că **acuzarea și sistemul judiciar ar putea fi îndrumate în continuare de anumite politici sau instrumente metodologice și de măsuri de consolidare a capacităților profesionale, pentru a asigura că măsurile preventive alese sunt adecvate pentru:**

- ▶ **circumstanțele infracțiunii;**
- ▶ **personalitatea acuzatului; și**
- ▶ **alți factori, inclusiv cei care se bazează pe exemple specifice și material analitic.**

Diagrama nr. 25

71. Au existat două cazuri în care inculpații au făcut obiectul Legii amnistiei.

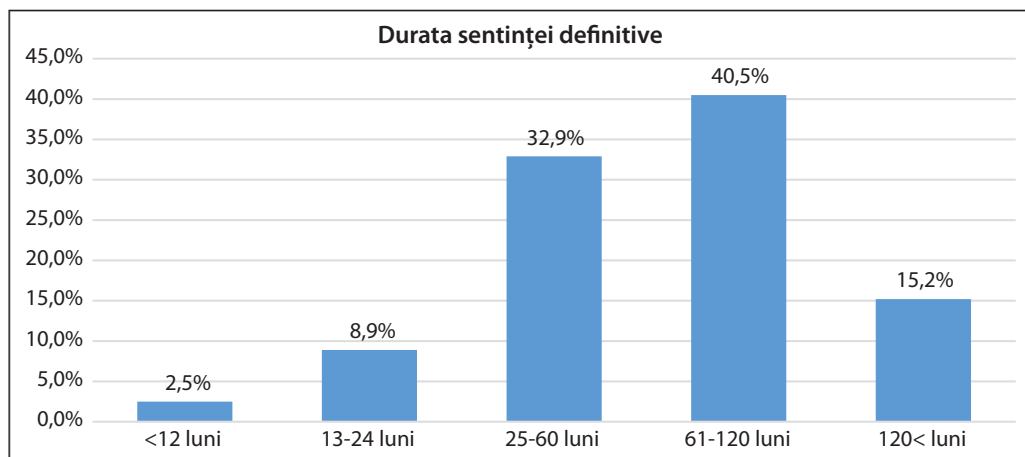
72. A existat un caz închis din cauza decesului acuzatului și două care au făcut obiectul amnistiei. Încă un caz a fost încheiat din cauza unei negocieri între acuzat și victime.

73. A se vedea, de asemenea, parametrii procedurilor și cazurilor analizate mai jos.

Durata pedepselor privative de libertate aplicate este mai puțin relevantă pentru a lua în considerare oportunitatea aplicării arestării preventive și elaborarea oricărei politici specifice în acest sens.

Totuși, aceasta ar putea fi privită ca un indicator indirect al utilizării excesive potențiale sau efective a pedepselor. Examinarea dosarelor a analizat acest parametru prin intermediul întrebării nr. 8.1 privind **durata pedepsei definitive privative de libertate**, în cazul în care condamnarea a dus la încarcerare. Având în vedere importanța scăzută a condamnărilor la închisoare comparativ mai scurte, precum și corelarea acestora cu gravitatea infracțiunii (a se vedea Diagrama nr. 26 și Tabelul AC de mai jos), acest parametru nu sugerează nici un indiciu contrar în această privință.

Diagrama nr. 26

Tabelul AC

		Durata sentinței definitive			
		<12 luni	13-24 luni	25-60 luni	61-120 luni
GRAVITATE (acuzăție)	Mai puțin gravă	15,4%	76,9%	7,7%	0,0%
	Gravă	13,9%	63,9%	16,7%	5,6%
	Deosebit de gravă	4,0%	52,0%	32,0%	12,0%

Examinarea dosarelor a vizat, de asemenea, durata și prelungirea arestării preventive, precum și eliberarea în timpul acesteia. Cele mai importante și relevante date care prezintă contextul procedural al aplicării arestării preventive și arestării la domiciliu au fost colectate în urma întrebării nr. 9 privind **durata totală de arestare** (inclusiv arestarea la domiciliu, unde este cazul) și **eliberarea definitivă** în cadrul perioadei care se încadrează în articolul 5 § 1 lit. c) al CEDO, adică până la hotărârea judecătorească a primei instanțe, în special, din cauza neprelungirii sau aplicării unei măsuri sau sentințe neprivative de libertate, care are ca rezultat întreruperea încarcerării condamnatului.

În timp ce Diagrama nr. 27 poate fi văzută ca un indiciu pentru evaluarea cerinței privind durata rezonabilă (în medie, aceasta a fost de 4,8 luni, care reprezintă un indicator înalt), aceasta indică, totuși, că a existat un număr considerabil de arestări preventive care au durat o lună și mai puțin⁷⁴. Fără a le considera drept o confirmare imediată a aplicării nemotivate a arestării preventive în aceste cazuri, datele ar trebui văzute ca un indiciu al potențialului real de reducere a aplicării arestării preventive.

Diagrama nr. 27

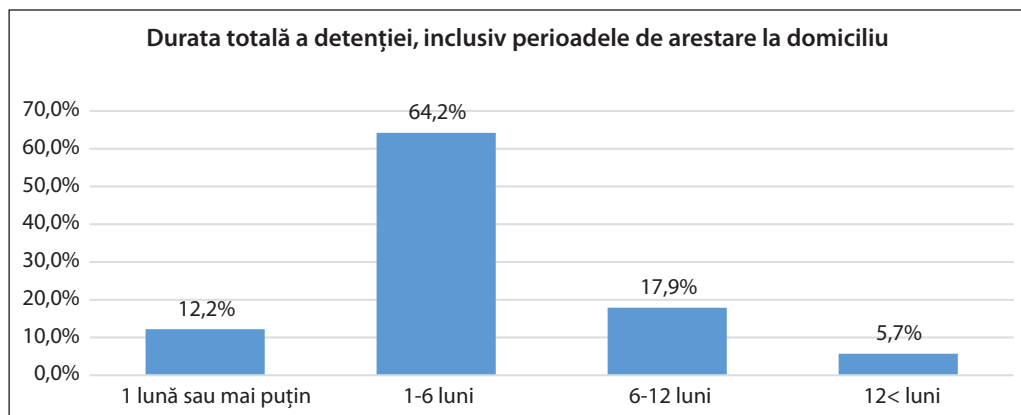
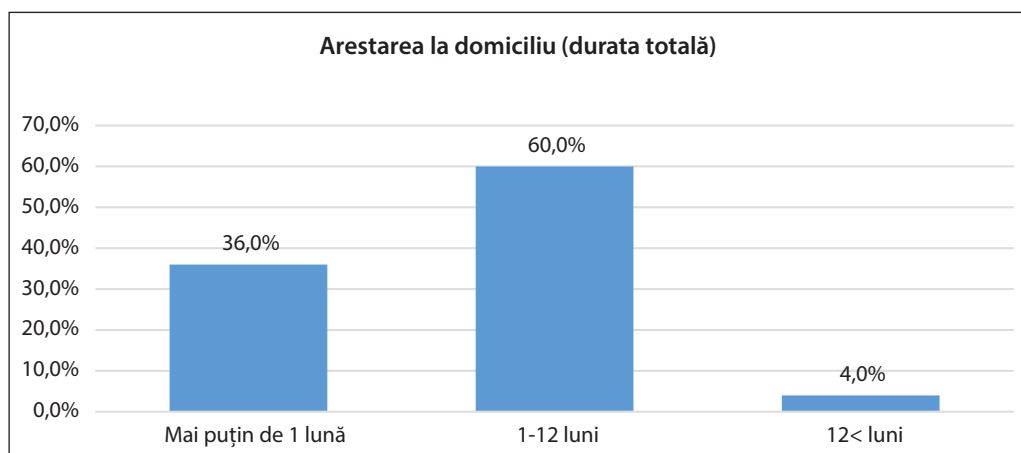

Diagrama nr. 28

Mai mult, în timpul Examinării dosarelor combinația între arestarea preventivă și arestarea la domiciliu a fost identificată în 15,7% dintre dosare. Durata arestărilor la domiciliu aplicate în combinație cu arestarea preventivă (anterior sau ulterior acesteia) a constituit o medie de 3,1 luni.

74. Cazurile de detenție preventivă care depășesc 12 luni provin din perioada care precede hotărârea relevantă a Curții Constituționale. A se vedea secțiunea respectivă din Analiza legislației.

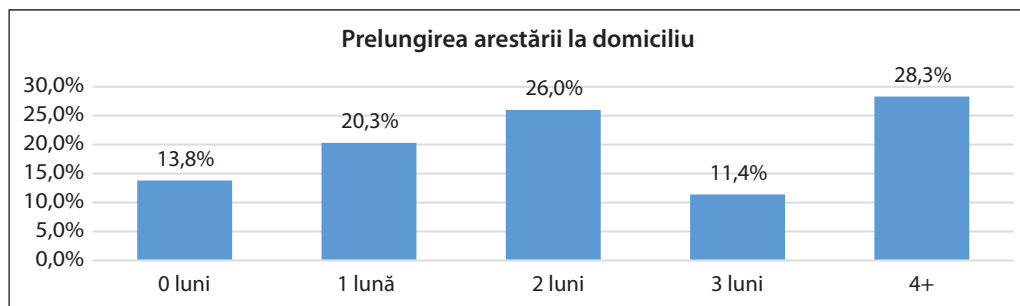
Această constatare sugerează faptul că arestarea la domiciliu servește bine scopului și asigură interesele relevante ale administrării justiției, în afara rarelor cazuri de încălcări, și ar trebui aplicată pe scară mai largă, în special, prin aplicarea sistemului de monitorizare electronică, fapt raportat de către judecătorii participanți la Panelurile de discuții.

Datele statistice furnizate de Agenția de Administrare a Instanțelor Judecătorești sugerează că numărul de demersuri de aplicare a arestării la domiciliu este în scădere din anul 2016. În perioada anilor 2017- 2018 și prima jumătate a anului 2019 au existat 196, 193 și 60 de cazuri de solicitare a acesteia, cu 187, 171 și 56 acordate, în timp ce în anul 2016 aceste cifre au fost 549, respectiv, 474⁷⁵.

Aceste rezultate, inclusiv cele anterioare referitoare la aplicarea arestării la domiciliu⁷⁶, precum și deficiențele majore dezvăluite de Sondaj⁷⁷ în ceea ce privește înțelegerea statutului real al acesteia, au confirmat că **autoritățile ar trebui să efectueze intervenții legislative și de infrastructură, pentru a asigura utilizarea mai largă și mai eficientă (adecvată) a arestării la domiciliu, în special, în combinație cu monitorizarea electronică, cu rolul substanțial (și nu doar tehnic) atașat probațiunii.**

În plus, aceasta ar trebui să fie **completată de consolidarea capacităților profesioniștilor din domeniul juridic în ceea ce privește sensibilizarea acestora cu privire la eficiența arestării la domiciliu pentru satisfacerea intereselor administrării justiției.**

Diagrama nr. 29

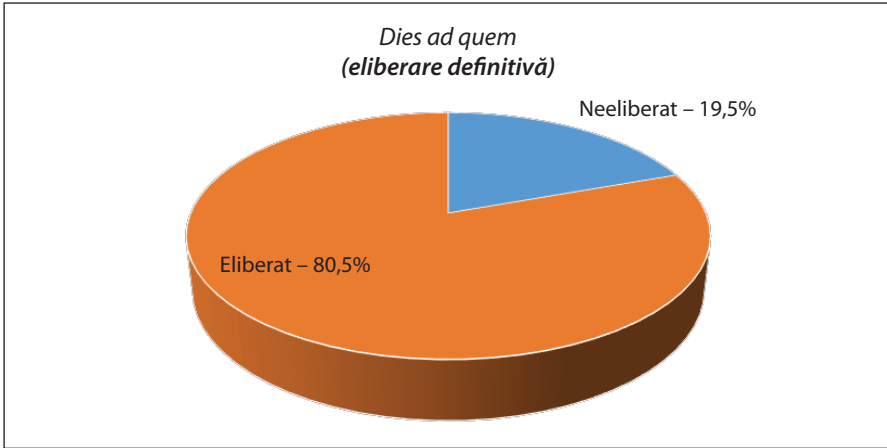
Același lucru este valabil și pentru datele din Diagrama nr.30 privind eliberarea din arest, care sugerează că, la finalizarea procesului penal, doar 19,5% au rămas efectiv încarcerați în temeiul unei condamnări la pedeapsă cu închisoarea. Prin urmare, aceasta nu poate servi drept confirmare imediată a caracterului inadecvat al arestării preventive, în aceste cazuri. Datele ar trebui considerate ca un indiciu al potențialului real de reducere a aplicării arestării preventive, inclusiv prin implementarea recomandărilor sugerate anterior în acest capitol.

75. A se vedea Capitolul II al prezentului Raport.

76. A se vedea Diagrama nr. 8 și considerațiile relevante ulterioare sugerate în Capitolul I al prezentului Raport.

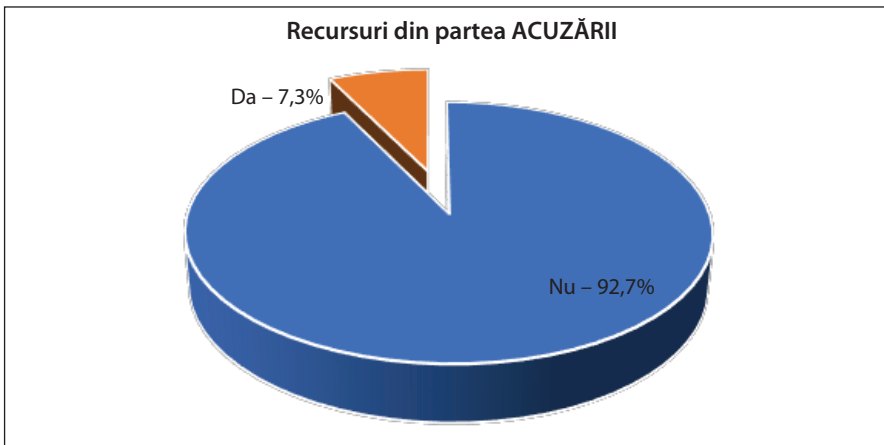
77. A se vedea constatările aferente întrebării nr. 14.

Diagrama nr. 30

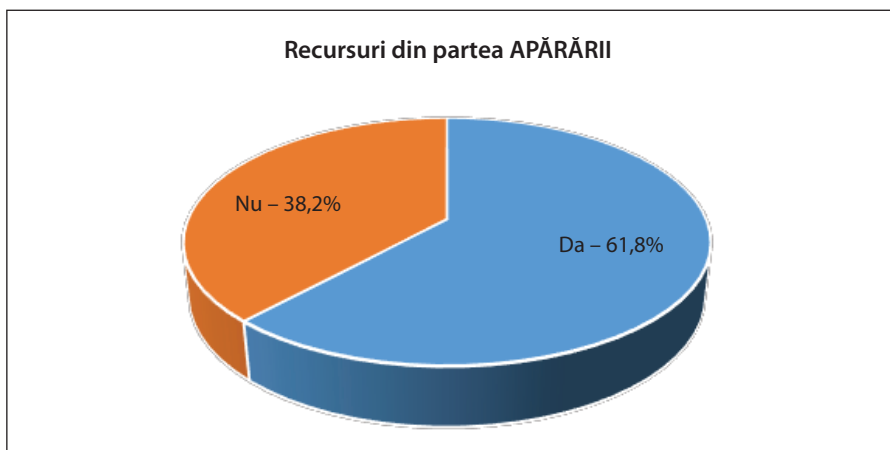
Pe lângă frecvența prelungirii arestării, Examinarea dosarelor a abordat, prin întrebarea nr. 15, poziția acuzării și a apărării în ceea ce privește recursurile (în temeiul articolului 311 CPP) și revizuirea detenției (în temeiul articolelor 190-195 CPP) referitoare la aplicarea arestării preventive. În Diagrama nr. 31, care stabilește frecvența dezacordului procurorilor față de hotărârile adoptate de sistemul judiciar, procentul general este destul de redus și cuprinde 7,3% din hotărâri⁷⁸. Așa cum era de așteptat, același indicator pentru partea apărării este mult mai mare (Diagrama nr. 32), astfel încât cel mai mare număr de recursuri într-un caz ajunge la 10.

Diagrama nr. 31

78. În unele cazuri, procurorii au contestat o serie de hotărâri.

Diagrama nr. 32

În ceea ce privește demersurile de revizuire (întrebarea nr. 16), același parametru sugerează că, în medie, avocații le inițiază de mai mult de două ori pe caz, iar 13 a fost cel mai mare număr identificat în dosarele examinate. În general, apărarea a recurs la această opțiune procedurală în 60% din cazuri. Aceleași date referitoare la procurori constituie aproape 25% din cazuri, numărul de revizuirii inițiate nedeășind 2.

Examinarea dosarelor a vizat și utilizarea cauțiunii și a controlului judiciar, precum și a altor măsuri neprivative de libertate, în cazuri în care arestarea fusese deja aplicată învinutului sau inculpatului. Datele colectate au confirmat utilizarea minimă a cauțiunii și a controlului judiciar chiar ca o măsură secundară. Participanții în cadrul Panelurilor de discuții de asemenea au confirmat acest fapt. În dosarele examinate nu a fost identificat niciun caz de aplicare a cauțiunii și numai în 1,96% din cazuri, persoanele arestate au fost eliberate sub control judiciar. La fel, nu au fost înregistrate cazuri de eliberare pe garanția personală sau a organizației (în corespundere cu articolele 179-180 CPP). Recomandările făcute la acest capitol sunt întemeiate pe aceste constatări⁷⁹.

79. A se vedea mai sus Secțiunea 1.4 din prezentul Raport.

Capitolul III

Examinarea și analiza hotărârilor judecătorești selectate, a dosarelor și a materialelor relevante ale ședințelor de judecată privind procesele care solicită despăgubiri pentru arestări ilegale (Examinarea proceselor)

3.1. Considerații operaționale

Examinarea proceselor a abordat cauzele civile finalizate (nependinte) cu privire la cererile de compensare pentru detenție ilegală examinate de instanțele din Republica Moldova, în perioada vizată de Cercetare.

Examinarea proceselor a fost efectuată conform Listei de evaluare nr. 3⁸⁰ și a fost concepută pentru a evalua eficiența remediului național privind acțiunile care solicită despăgubiri pentru arestări ilegale, introduse în temeiul articolului 525 CPP și a Legii nr. 1545/1998. Lista a fost elaborată astfel încât să abordeze procedura generală referitoare la o cerere civilă relevantă examinată la toate nivelele judiciare, pentru evaluarea eficacității acestui remediu și pentru identificarea stării generale a lucrurilor, respectiv, a tendințelor. Dosarele procesate în cadrul acestei Examinări au fost selectate din lista compilată a cauzelor în baza datelor furnizate de CSM și instanțele judecătorești. Aceasta a fost realizată de consultantul local principal⁸¹. Examinarea a vizat 30 de cazuri din această categorie, prelucrate în perioada de cercetare. Unicul respondent a fost Ministerul Justiției al Republicii Moldova.

Pe lângă cifrele generale (totale) obținute în urma întrebărilor din Lista de evaluare nr. 3, în scopul evaluării, datele colectate au fost dezagregate, prelucrate și analizate în ceea ce privește dimensiunea cronologică, sumele compensatorii, încălcările identificate și alte puncte specifice subiectului.

80. A se vedea Anexa nr. 4 la Metodologia cercetării.

81. A se vedea mai sus secțiunea privind echipa de cercetare.

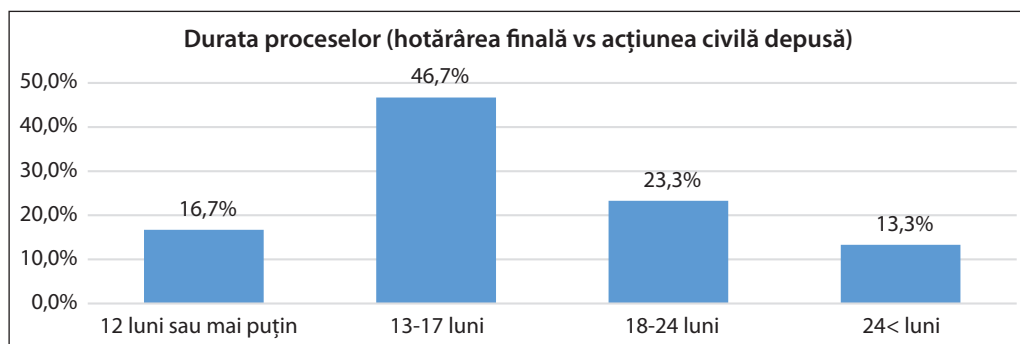
3.2. Constatări substanțiale și analize

Primul aspect substanțial (întrebările nr. 2-3) abordat de Examinarea proceselor a vizat **durata totală a procedurilor civile în toate cele trei niveluri de jurisdicție**. Scopul a fost de a evalua durata rezonabilă și eficiența remediei în această privință. Deși evaluarea nu a examinat, în mod special, complexitatea, prestația părților și alți factori relevanți, datele obținute constituie temeuri considerabile de îngrijorare.

Examinarea proceselor și Panelurile de discuții au confirmat încă o dată că Ministerul Justiției, de regulă, încearcă să epuizeze toate instanțele și contestă deciziile până la nivel de recurs. Caracterul relativ simplu al cererilor, care se bazează pe limitările Legii nr. 1545/1998, precum achitarea sau încetarea urmăririi penale, perioada care depășește 17 luni ar putea fi considerată un punct de referință aproximativ pentru gestionarea acestora în toate instanțele. În 36,6% din cazuri au fost identificate îngrijorări cu privire la posibila încălcare a standardelor referitoare la termenul rezonabil și eficiență, și, în consecință, agravarea situației presupuselor victime.

Prin urmare, se recomandă ca **autoritățile judiciare și Ministerul Justiției, în calitate de pârât permanent în categoria acțiunilor civile în cauză, să fie sensibilizate în ceea ce privește durata rezonabilă și considerentele aferente legate de eficiență, precum și faptul ca autoritățile să ia în considerare introducerea de politici și metodologii specifice bazate pe SAL⁸² sau dezvoltarea altor politici și metodologii specifice pentru a oferi remedii mai rapide victimelor încălcărilor relevante ale drepturilor omului⁸³.**

Diagrama nr. 33

Recomandarea devine mai relevantă, având în vedere rezultatele Examinării proceselor privind poziția respondentului și obiecțiile acestuia, tratate în conformitate cu întrebările 13-16 din Lista de evaluare nr. 3. Obiecția standard a Ministerului Justiției și unele dintre caracteristicile acesteia sunt descrise în următoarele tabele. Trebuie remarcat faptul că cererea a fost admisă parțial numai într-un singur caz.

82. SAL reprezintă Soluționarea Alternativă a Litigiilor.

83. A se vedea, de ex., *Caldas Ramirez de Arrellano c. Spaniei* (dec.), Cererea nr. 68874/01, CEDO 2003-I; *Soto Sanchez c. Spaniei*, Hotărârea CtEDO din 25.11.2003 (disponibilă doar în limba franceză), Cererea nr. 66990/01, alin. 29-34.

Tabelul AD. Referința pârâtului (1)

Obiecții		Calcul	%
TOATE pretențiile vădit nefondate/inadmisibile	Da	30	100,0%
	Nu	0	0,0%
PARȚIAL admisibile, dar excesive în partea cuantumului sumelor de compensare a prejudiciului	Da	1	3,3%
	Nu	29	96,7%

Tabelul AE. Referința pârâtului (2)

Poziție		Calcul	%
Pecuniar	Respins integral	28	93,3%
	Conform jurisprudenței naționale în cazuri similare	2	6,7%
Nepecuniar	Respins integral	16	53,3%
	Conform jurisprudenței CtEDO	10	33,3%
	Conform jurisprudenței naționale în cazuri similare	4	13,3%
Costuri și cheltuieli	Respins integral	30	100,0%
Cuantumul compensațiilor se lasă la discreția instanței	Da	1	3,3%
	Nu	29	96,7%

Metodologia și, în special, Lista de evaluare nr. 3, prin întrebările nr. 5-7 au urmărit identificarea procuraturilor, instanțelor judecătorești cărora ar putea să li se atribuie presupusele încălcări și sumele despăgubirilor aferente (dacă sunt acordate). Totuși, având în vedere rațiunea Cercetării, aceste date au fost omise din Raport.

Conform întrebării nr. 8, cea mai veche cauză a vizat anii 2005-2006 și cea mai recentă a fost din anul 2015. Cea mai mare pondere a cauzelor de acest fel a fost în anul 2013, ceea ce reprezintă 30% dintre cauzele examinate.

Parametrii cronologici privind **momentul depunerii cererilor și hotărârea finală** (întrebările nr. 3-4 și Diagramele nr. 34 și, respectiv nr. 35) ilustrează numărul de cereri relevante procesate pe parcursul anilor vizați în Examinarea proceselor. Trebuie remarcat că majoritatea cererilor au fost depuse în anul 2014 și, anterior, acest remediu a fost invocat mult mai rar. Aceasta nu necesită nicio intervenție imediată, în afară de ***menținerea eforturilor în ceea ce privește promovarea remediilor naționale împotriva încălcărilor drepturilor omului.***

Diagrama nr. 34

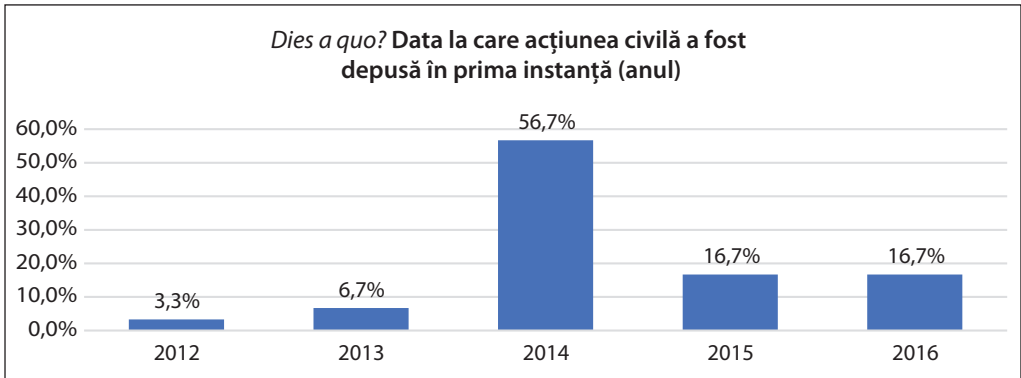
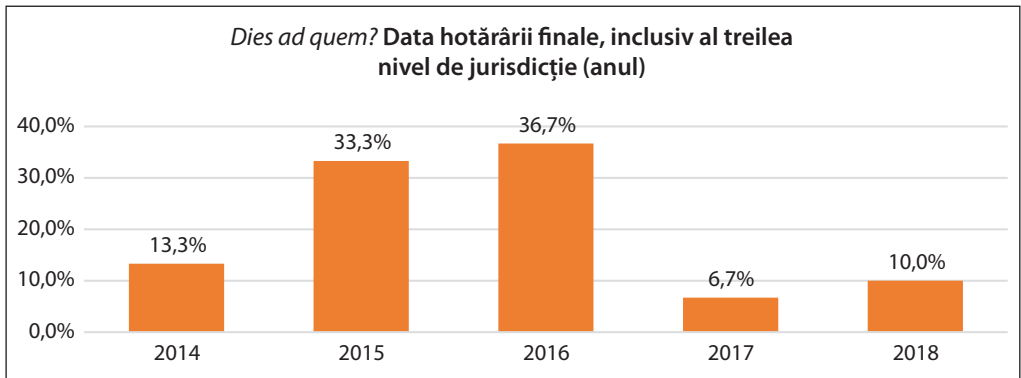

Diagrama nr. 35

Unul dintre criteriile pentru stabilirea prejudiciului material și a celui moral cauzat, cât și a despăgubirii adecvate pentru detenția ilegală, se referă la durata detenției. Aceasta este luată în considerare de către CtEDO, care, în plus, a specificat că valoarea despăgubirilor acordate nu poate fi considerabil mai mică decât cea acordată de Curte în cazuri similare⁸⁴. Cu toate acestea, nu există o abordare simplistă indicativă a unei rate zilnice. Următoarele date au fost furnizate în legătură cu durata arestărilor considerate ilegale care au făcut obiectul despăgubirii.

84. *Ganea c. Moldovei*, Hotărârea CtEDO din 17 mai 2011, Cererea nr. 2474/06, alin. 14-31 (disponibilă în limba franceză). A se vedea și Ghidul bunelor practici cu privire la remediile naționale (adoptat de Comitetul de Miniștri la 18 septembrie 2013), Directoratul General Drepturile Omului și Supremația Legii al Consiliului Europei, 2013, pag. 22-24.

Tabelul AF

Durăță	Total	%
Mai puțin de 30 de zile	5	20,0%
30-60 de zile	6	24,0%
1-12 luni	12	48,0%
Mai mult de 12 luni	2	12,0%
Media (zile)	145	
Mediana (zile)	70	

Metodologia și Examinarea dosarelor au fost concepute astfel încât să se concentreze pe fondul și descrierea fondului revendicărilor și hotărârilor judecătorești, precum și pe motivarea și factorii relevanți luați în considerare la solicitarea și acordarea unei despăgubiri.

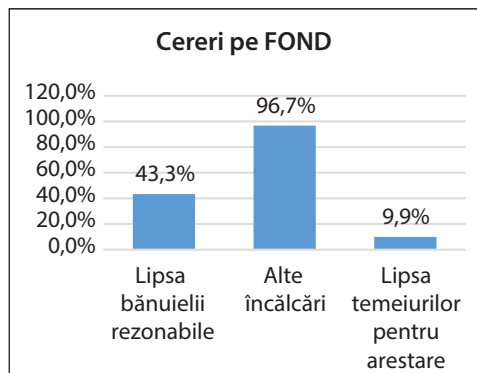
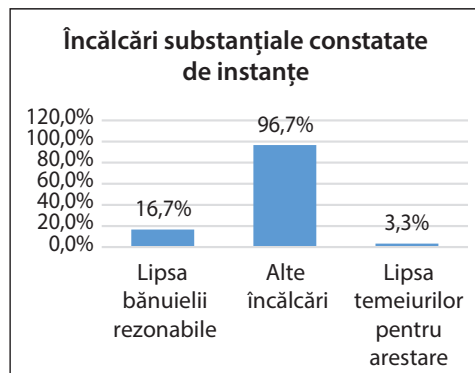
Întrebările (nr. 9-11, nr. 19-21 și, respectiv nr. 25-26) au fost formulate cu scopul de a identifica luarea în considerare a **lipsei bănuielii rezonabile, temeiurilor arestării, inclusiv a categoriilor specifice ale acestora și a altor încălcări care fac arestarea ilegală**, precum și **motivele pentru acordarea unei despăgubiri**.

Datele obținute (Diagrama nr. 36) au sugerat că revendicările și, în consecință, achitățile au fost adesea justificate prin argumente referitoare la bănuiala rezonabilă, dar mai ales prin alte încălcări procedurale. În această privință, rareori au fost invocate deficiențele privind temeiurile arestării. Temeiurile specifice abordate au făcut referire la riscul de eschivare și obstrucționarea administrării justiției (câte un caz pentru fiecare). Într-unul dintre cazuri, acestea au fost invocate la general, fără să fie clarificat niciunul din ele.

În ceea ce privește motivarea hotărârilor judecătorești, încălcările substanțiale constatate de instanțe, diversitatea și distribuția acestora s-au dovedit a fi și mai restrânse (Diagrama nr. 37). Se presupune că această stare de lucruri este predeterminată de criteriul bazat pe achitare, încorporat în Legea nr. 1545/1998. În aceste condiții, încălcările diferitelor dispoziții și cerințe, care trebuiau respectate la aplicarea arestării preventive, devin de o importanță secundară. În același timp, amploarea și efectul cumulativ al acestora contribuie la suferința cauzată victimei.

Detaliile despre încălcarea dreptului la libertate și siguranță pot fi relevante în stabilirea faptului dacă nu a fost respectată interdicția de aplicare a rețelilor tratamente, deoarece acestea sunt adesea interconectate în contextul privării de libertate. Aceste considerații sunt, de asemenea, relevante și pentru calcularea daunelor, în special, a celor nepecuniare. Această abordare este sugerată în jurisprudența CtEDO și aplicată în cauzele în care se evaluează efectul cumulativ al diferitor factori, încălcări ale drepturilor omului în cauză și necesită o detaliere punctuală⁸⁵. În ciuda acestui fapt, așa cum transpare din datele colectate, acest lucru nu a fost făcut în mod corespunzător.

85. Jurisprudența CtEDO sugerează, în mod clar, faptul că elementul privind „suferințele psihice cauzate de natura ilegală a detenției” constituie unul dintre factorii care trebuie luați în considerare în această privință. A se vedea *Trepashkin c Rusiei*, Hotărârea CtEDO din 19 iulie 2007, Cererea nr. 36898/03, alin. 94 cu referințe suplimentare.

Diagrama nr. 36**Diagrama nr. 37**

Drept urmare, datele privind **motivele speciale de despăgubire și alte justificări pentru daune și compensații nepecuniare** (întrebările nr. 25 și nr. 26, respectiv, Tabelele AG și AH) sugerează că cerințele foarte specifice privind bănuială rezonabilă și temeiurile arestării, care sunt decisive pentru asigurarea legalității arestării preventive, în conformitate cu legislația națională și Articolul 5 din CEDO, rămân și mai puțin abordate și luate în considerare în scopul calculării și acordării despăgubirilor. Deși aproape toate hotărârile se referă la suferința psihologică, aceasta este utilizată într-o formulare vagă și nu oferă detalii suficiente.

Tabelul AG. Motivele speciale ale despăgubirii

Factori și motive	Total	%
Illegalitate datorată achitării	15	50,0%
Lipsa bănuielii rezonabile	3	10,0%
Illegalitate datorată altor deficiențe procedurale	24	80,0%
Lipsa unuia sau a mai multe dintre cele 4 temeiuri acceptabile de arestare	0	0,0%

Tabelul AH. Alte justificări nepecuniare

Factori și motive	Total	%
Umilire	9	30,0%
Prezumpția de nevinovăție	3	10,0%
Pierderea reputației	5	16,7%
Detenția în condiții inumane	1	3,3%
Probleme de sănătate	4	13,3%
Drepturi de muncă	0	0,0%
Alte motive	23	76,7%
<i>Inclusiv gravitatea suferințelor psihologice</i>	21	70,1%
<i>Niciuna dintre cele de mai sus</i>	2	6,6 %

Pentru a oferi despăgubiri adecvate victimelor arestării ilegale și ale încălcărilor dreptului la libertate și siguranță, trebuie să se ia în considerare alți factori care provoacă daune materiale și morale. Conform rezultatelor Sondajului, în rândul profesioniștilor din domeniul juridic există o diferență foarte mare în ce privește nivelul de înțelegere a esenței domeniului de aplicare a remediei, a despăgubirilor și compensațiilor pertinente în cazul încălcărilor⁸⁶. Pentru a asigura o reparație adecvată (efectivă), **procedurile naționale trebuie să identifice și să abordeze în mod corespunzător încălcările-cheie ale dispozițiilor naționale și ale standardelor internaționale (dacă sunt diferite), în ceea ce privește:**

- ▶ **justificarea și aplicarea arestării preventive;**
- ▶ **alți factori care contribuie la daune, inclusiv suferința relevantă.**

Avocații și membrii sistemului judiciar ar trebui să beneficieze de activități relevante de consolidare a capacităților profesionale.

Metodologia Cercetării și Examinarea proceselor au abordat parametrii monetari ai despăgubirilor și compensației acordate (întrebările nr. 12 și nr. 22, tabelele AI și AJ). Datele colectate în urma întrebării nr. 17 au indicat că, deși nu a existat o decizie contrară/negativă, deciziile definitive luate în toate cazurile au confirmat doar parțial revendicările.

Tabelul AI. Despăgubiri în calitate de compensație (suma totală)

	Medie	Mediană	Maximă	Minimă
Pecuniare	1.499.310	3.232	43.925.441	6.464
Nepecuniare	840.385	541.780	5.749.999	20.000
Costuri și cheltuieli	14.055	2.000	169.222	1.000
O sumă forfetară (doar dacă nu este divizată)	16.667	0	500.000	500.000
Total	2.370.417	606.479	44.073.428	31.000

Tabelul AJ. Compensația acordată (suma totală)

	Medie	Mediană	Maximă	Minimă
Pecuniară	68.010	47.000	343.253	10.000
Nepecuniară	69.997	0	1.500.000	350
Costuri și cheltuieli	42.167	30.000	170.000	5.000
O sumă forfetară (doar dacă nu este divizată)	6.374	3.500	60.240	1.000
Total	186.548,13	99.000,00	1.500.000,00	20.000,00

86. A se vedea Sondajul, constatările și deliberările cu privire la întrebarea nr. 19 cu referințele suplimentare.

Având în vedere factorii specifici cauzei, considerațiile procedurale și probatorii, fluctuația semnificativă a ratei monedei moldovenești și alte variabile, este dificil de făcut generalizări cu privire la caracterul adecvat al despăgubirilor acordate. Un indiciu foarte aproximativ cu privire la compatibilitatea cu abordarea CtEDO ar putea fi estimat prin parametrii medii ai daunelor nepecuniare despăgubite. Valoarea medie a despăgubirii, împărțită la numărul mediu de zile de arestare ilegală ar fi o sumă de 482,73 MDL. Ținând cont de ajustările aplicabile privirii de libertate pe termen scurt și lung, această sumă este, în mod evident, mult mai mică decât sumele acordate de CtEDO.

Există suficiente indicii privind necesitatea revizuirii practicilor naționale referitoare la sumele despăgubirilor acordate pentru arestarea preventivă ilegală (cu încălcarea standardelor dreptului la libertate și siguranță) și armonizarea acestora cu hotărârile CtEDO în cazuri relevante împotriva Republicii Moldova.

Examinarea proceselor a confirmat caracterul limitat al remediului prevăzut la articolul 525 CPP, Legea nr. 1545/1998 și neconformitatea remediului cu jurisprudența CtEDO, conform căreia, pentru a se califica drept un remediu efectiv, acordarea unei despăgubiri pentru detenție ilegală nu trebuie să depindă de achitarea sau exonerarea definitivă a deținutului⁸⁷.

Examinarea proceselor (în urma întrebărilor nr. 18a și nr. 18b) a confirmat faptul că nu a existat nicio acțiune depusă și despăgubiri acordate fără existența unei achitări sau respingeri a acuzațiilor împotriva reclamantului. Există o înțelegere de bază între profesioniștii din domeniul juridic, în special avocați, cu privire la domeniul de aplicare necesar al remediului, care, în prezent, este condiționat de achitarea sau respingerea acuzației. Luând în considerare cele mai bune practici, inclusiv cele prezentate în Studiul comparativ și alte materiale⁸⁸, **ar fi necesară înlăturarea dispoziției cuprinse de Legea nr. 1545/1998 conform căreia, pentru a solicita despăgubiri pentru arestarea ilegală, trebuie să existe o achitare, renunțarea la acuzații sau orice altă ilegalitate a detenției stabilite.**

87. *Nechiporuk și Yonkalo c. Ucrainei*, Hotărârea CtEDO din 21 aprilie 2011, Cererea nr. 42310/04, alin. 231.

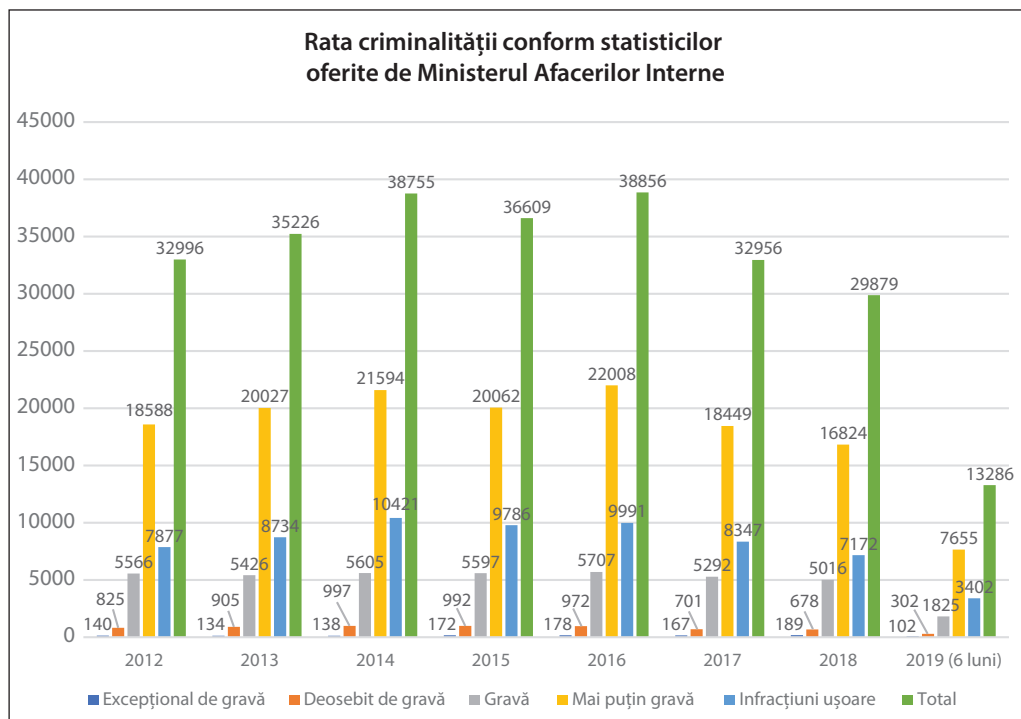
88. A se vedea secțiunea relevantă din Studiul comparativ privind experiența României și Ghidul bunelor practici cu privire la remediile naționale (adoptat de Comitetul de Miniștri la 18 septembrie 2013), Directoratul General Drepturile Omului și Supremația Legii al Consiliului Europei, 2013, pp. 23-24.

Capitolul IV

Analiza datelor statistice oficiale

Analiza este efectuată în baza datelor statistice oficiale furnizate de autoritățile naționale – Agenția de Administrare a Instanțelor Judecătorești, Procuratura Generală și Ministerul Afacerilor Interne. Statisticile referitoare la penitenciare au fost preluate de pe pagina web oficială a Administrației Naționale a Penitenciarelor⁸⁹.

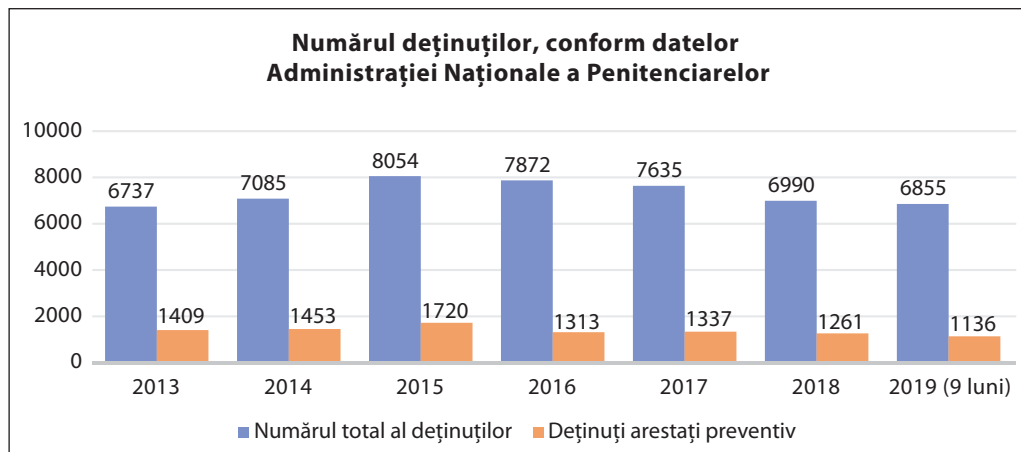
Diagrama nr. 38

89. A se vedea <http://anp.gov.md/randomrapoarte-de-bilant-simestriale-anualerapoarte-de-bilant-simestriale-anualerapoarte-de-bilant>.

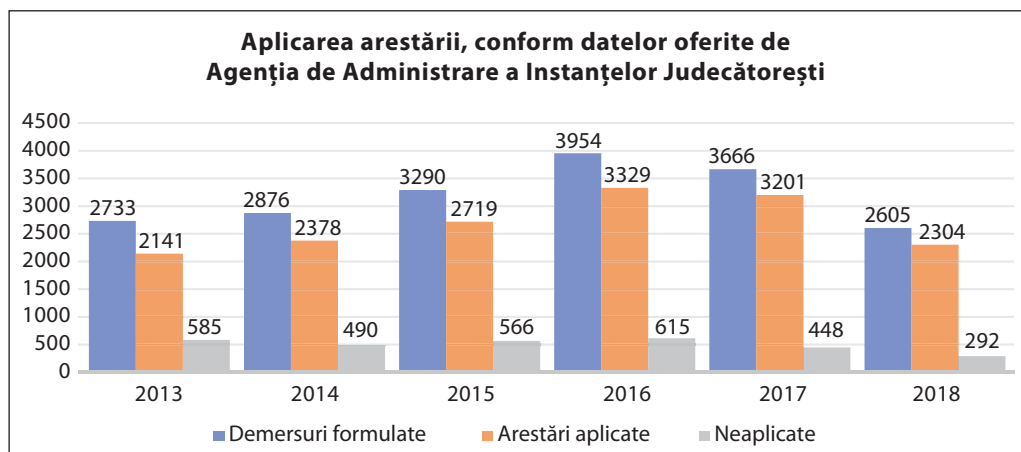
În timp ce rata criminalității este destul de constantă, având o ușoară scădere în anul 2017, s-a înregistrat o descreștere semnificativă a numărului persoanelor arestate preventiv în anul 2018 și 2019 (9 luni), în comparație cu perioadele precedente⁹⁰.

Diagrama nr. 39

Datele privind aplicarea arestării preventive, furnizate de Agenția de Administrare a Instanțelor Judecătorești, indică o scădere semnificativă a numărului de arestări preventive aplicate – 29% în cursul anului 2018 (față de 2017), care s-a menținut aceeași în prima jumătate a anului 2019 (vezi diagrama de mai jos).

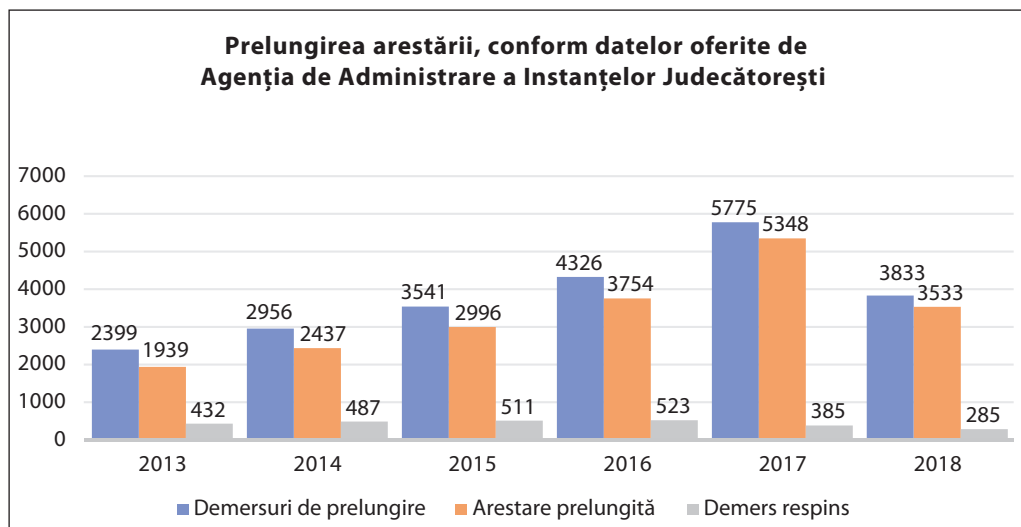
Diagrama nr. 40

90. Cifrele includ deținuții condamnați de instanțele judecătorești de fond, împotriva cărora sentința nu a intrat în vigoare sau nu a fost notificată administrației penitenciarelor.

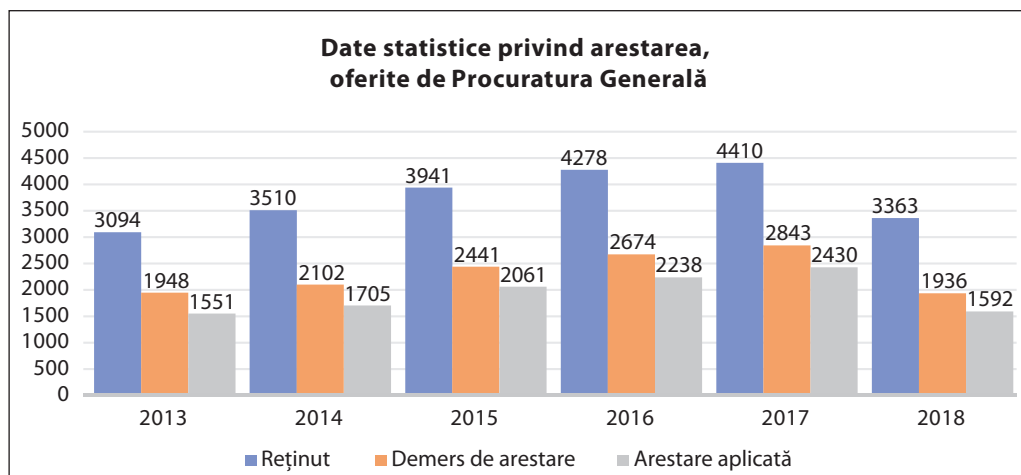
În plus, s-a înregistrat o descreștere a numărului de prelungiri ale arestării preventive. Datele sunt furnizate în diagrama următoare.

Diagrama nr. 41

Cifrele furnizate de Procuratura Generală sunt diferite, din cauza metodologiei specifice aplicată de instituție în colectarea datelor (care se referă numai la perioada de până la începerea judecării), dar confirmă, de asemenea, tendința pozitivă a scăderii numărului de arestări preventive în Republica Moldova încă de la începutul anului 2018.

Diagrama nr. 42

Reprezentanții Procuraturii au explicat în cadrul Panelurilor de discuții că această dinamică se datorează:

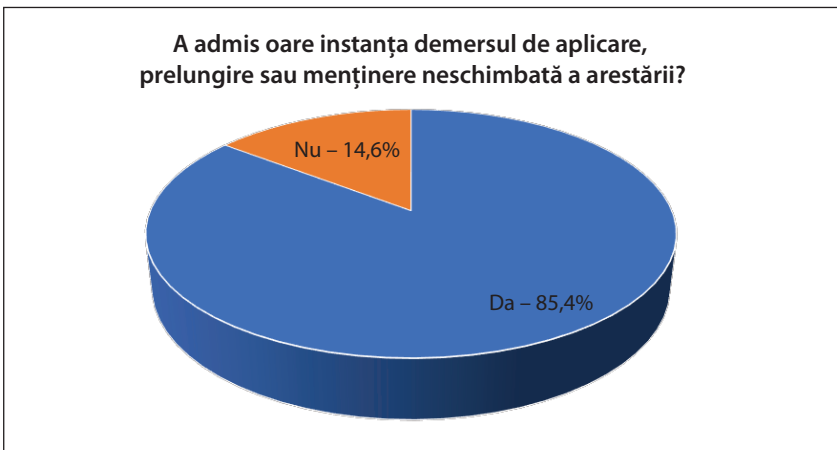
- ▶ schimbării politicilor aplicate de acuzare;
- ▶ scăderii presiunii asupra sistemului judiciar, inclusiv datorită întreruperii ingerinței forțelor politice, care se presupunea a fi exercitată prin diferite metode informale și formale.

Un parametru statistic general, care a fost abordat de Examinările și Listele de evaluare (în special, lista nr. 1 cu întrebarea nr. 7), a vizat ritmul în care sistemul judiciar a admis demersurile acuzării pentru a aplica, a prelungi sau a menține arestarea preventivă. Acest parametru nu este indiciu imediat și simptomatic pentru aplicarea nejustificată a arestării sau admiterea altor încălcări, dar este un indicator sugestiv pentru:

- ▶ prestația generală a părților;
- ▶ situația de ansamblu a sistemului judiciar.

Despre acest parametru s-a discutat cel mai mult în cadrul dezbaterilor și discuțiilor publice din Republica Moldova. Deliberările din cadrul Panelurilor de discuții, în special cele, purtate cu reprezentanții acuzării și ai sistemului judiciar, au indicat că rata demersurilor de arestare admise ar putea fi determinată de prestația procurorilor.

Diagrama nr. 43

Datele dezagregate evidențiază suportul absolut (100%) al instanțelor de recurs privind solicitările din partea Procuraturii pentru menținerea sau aplicarea arestării. Panelurile de discuții cu avocații, mediul academic și reprezentanții societății civile au confirmat această constatare. În același timp, chiar dacă rata respingerilor de către judecătorii de instrucție din Chișinău este nesemnificativă, ea este, totuși, mai ridicată decât în alte regiuni ale țării⁹¹.

91. A se vedea Capitolul II din prezentul Raport.

Tabelul AK

A admis oare instanța cererea de aplicare, prelungire sau menținere neschimbată a arestării?		Da	Nu
Total		85,4%	14,6%
Tipul instanței	Curte de Apel	100,0%	0,0%
	Judecătorie	84,5%	15,5%
Regiunea	Chișinău	82,6%	17,4%
	Raioane	88,9%	11,1%
Anul	2013	82,3%	17,7%
	2014	83,2%	16,8%
	2015	88,7%	11,3%
	2016	84,9%	15,1%
	2017	88,6%	11,4%

În ceea ce privește cele mai recente statistici furnizate de Agenția de Administrare a Instanțelor Judecătorești și de Procuratura Generală, rata de admitere a demersurilor de prelungire, inclusiv demersul inițial, a fost de 90,5% în anul 2018, iar în prima jumătate a anului 2019 s-a ridicat la 94,2%. În același timp, aceeași rată, în conformitate cu datele statistice furnizate de Procuratura Generală, a fost de 82,2% și, respectiv, 88%. Datele statistice și explicațiile furnizate de către autoritățile în cauză au confirmat, încă o dată, **necesitatea elaborării și introducerii unei metodologii comune și unificate de colectare și analiză a datelor privind arestarea preventivă pentru toate instituțiile implicate în aplicarea acesteia, inclusiv prin încorporarea componentelor prezentate de această Cercetare.**

Concluzii generale

În perioada anilor 2013-2017, **arestarea preventivă a fost aplicată excesiv în Republica Moldova** din cauza deficiențelor sistemice și a curențelor legislative, precum și a politicilor urmărite în mod deliberat de autorități, inclusiv de sistemul judiciar și acuzare.

Utilizarea arestării preventive ar putea fi redusă în mod semnificativ (printr-o administrare mai eficientă a justiției și asigurarea altor considerente relevante) **prin:**

- ▶ **renunțarea la mișcările legislative controversate și la încercările eșuate de remediere a inconsecvențelor rămase, care subminează cadrul juridic** conceput în conformitate cu cerințele și standardele de bază ale dreptului la libertate și siguranță, în special articolul 5 din CEDO și jurisprudența relevantă a CtEDO;
- ▶ **îmbunătățirea performanței sistemului judiciar ale părților în proces** în conformitate cu prevederile legislației naționale și standardelor internaționale referitoare la bănuiala rezonabilă, temeiurile arestării și alte cerințe, în special, motivarea adecvată a hotărârilor judecătorești;
- ▶ **sporirea suportului instituțional și consolidarea capacităților** profesionale ale membrilor sistemului judiciar, procurorilor și avocaților;
- ▶ **efectuarea cercetărilor temeinice și analizelor comprehensive cu scopul de a revizui și ajusta starea de fapt privind aplicarea arestării preventive.**

Evoluțiile recente, facilitate de dezbaterile și discuțiile publice, unele acțiuni legislative, analizate și comentate în Raport, pe lângă declarațiile politice relevante făcute la mijlocul anului 2019⁹², în mod evident, au dus la **anumite îmbunătățiri în ceea ce privește aplicarea arestării preventive în Republica Moldova**. Este bine ca aceste eforturi să constituie **subiectul unor analize și activități de promovare consecventă a legislației și practicilor conforme cu recomandările specifice sugerate în Raport și în alte materiale ale Cercetării, precum și utilizarea Metodologiei și a instrumentelor de cercetare în alte activități viitoare.**

92. A se vedea comunicatul de presă din 28.06.2019 al Ministrului Justiției privind aplicarea excesivă a arestării preventive: <http://www.justice.gov.md/libview.php?!=ro&idc=4&id=4407> accesat la data de 29.06.2019.

Recomandări

Recomandările sunt grupate în blocuri cu accent principal pe domeniile de intervenție. Toate necesită intervenții comune din partea autorităților relevante (sistemul judiciar, acuzarea și instituții ale avocaților). Acestea trebuie să includă un set complex și consolidat de prevederi legislative (cu privire la elementele cadrului de reglementare), sugestii metodologice și organizaționale (în ceea ce privește remedierea practicii) și alte măsuri de consolidare a capacităților profesionale.

Intervenții legislative pentru a aborda următoarele aspecte:

- ▶ caracterul inadecvat al prevederilor legislative referitoare la dreptul apărării de a i se acorda timp și facilități semnificative pentru a-și asigura eficacitatea în setul de proceduri privind aplicarea măsurilor preventive, în special – în perioada inițială a deținerii în custodia poliției și ședințelor relevante, precum și obligația corespunzătoare a acuzării și a instanței judecătorești de a respecta acest drept;
- ▶ insuficiența clarității prevederilor legislative și a practicilor de prezentare a probelor și argumentelor relevante în ceea ce privește temeiurile arestării, caracterul lor exhaustiv și interrelația cu circumstanțele enunțate sau invocate în temeiul articolului 176 alin. (3) CPP, astfel încât acestea să nu fie considerate ca fiind scutite de la motivarea temeiurilor prevăzute la alineatul (1) al aceluiași articol;
- ▶ referirea simplă la lipsa locului de trai în Moldova și alte două temeiuri suplimentare pentru aplicarea arestării preventive (o încălcare a măsurilor preventive anterioare și un pericol iminent pentru ordinea publică), menționate la articolul 185 alin. (2) CPP, care nu sunt tratate întotdeauna doar ca niște simple indicii ale listei exhaustive de temeiuri prevăzute în alin. (1) al articolului 176 CPP și ale jurisprudenței relevante a CtEDO;
- ▶ tehnici legislative deficiente și necesitatea de a consolida prioritatea măsurilor preventive neprivative de libertate, prin stabilirea unei ierarhii clare între ele, inclusiv prin ajustarea părților articolelor relevante din CPP;
- ▶ liberările pe cauțiune și sub control (judiciar) nu sunt prevăzute ca măsuri preventive neprivative de libertate autonome, care nu au legătură cu arestarea;
- ▶ lipsa dispozițiilor legislative specifice avansate și a infrastructurii necesare pentru a asigura utilizarea mai largă și mai eficientă (adecvată) a arestării la domiciliu, în special – în combinație cu monitorizarea electronică, cu rolul substanțial (și nu doar tehnic) atașat probațiunii. Conștientizarea de către profesioniștii din domeniul juridic a eficienței arestării la domiciliu în asigurarea intereselor administrării justiției și atenuarea riscurilor la aplicarea arestării;
- ▶ limitarea inadecvată, prevăzută în prezent de Legea nr. 1545/1998, privind constatarea prealabilă a unei forme de achitare sau respingere a acuzațiilor sau orice altă ilegalitate a arestării, pentru a putea solicita o despăgubire în cazul arestării ilegale;

- ▶ lipsa de măsuri suplimentare pentru asigurarea termenului rezonabil și a considerentelor aferente legate de eficiență, precum și introducerea unor politici și metodologii specifice bazate pe SAL⁹³ pentru asigurarea victimelor încălcărilor drepturilor omului cu remedii mai rapide.

Intervenții cu privire la practici și metode de lucru pentru a aborda următoarele aspecte:

- ▶ nerespectarea de către instanțele judecătorești de fond și de recurs, în particular, a obligației de a prezenta o motivare adecvată privind bănuiala rezonabilă și temeiurile arestării, precum și alte standarde, inclusiv în baza jurisprudenței CtEDO, standarde aplicabile atât pentru arestarea preventivă, cât și pentru arestarea la domiciliu;
- ▶ numărul considerabil de cazuri în care procurorii și judecătorii nu aduc suficiente argumente și lipsa de competență în asigurarea fondului și a practicilor specifice de aplicare a conceptului de bănuială rezonabilă, temeiurilor arestării, dispozițiilor legislative și cerințelor relevante din jurisprudența CtEDO;
- ▶ aplicarea insuficientă a garanțiilor minime, inclusiv egalitatea armelor, referitoare la procedurile de utilizare a informațiilor operative și a serviciilor de informații și alte cerințe aferente;
- ▶ utilizarea destul de frecventă a temeiurilor privind provocarea dezordinilor publice și protecția deținutului la aplicarea arestării preventive;
- ▶ necesitatea de a asigura ajustarea alegerii măsurii preventive la specificul infracțiunilor, personalitatea acuzatului și a altor factori, inclusiv în baza unor exemple specifice și a materialelor analitice;
- ▶ necesitatea consolidării rolului proactiv al sistemului judiciar în asigurarea unei abordări adecvate din partea părților față de cerința bănuielii rezonabile, precum și față de altele, inclusiv față de standardele bazate pe jurisprudența CtEDO aplicabile arestării preventive, precum și arestării la domiciliu;
- ▶ practica națională inadecvată în ceea ce privește sumele despăgubirilor acordate pentru arestare ilegală (cu încălcarea dreptului la libertate și siguranță).

Intervenții de consolidare a capacităților profesionale, pentru a aborda următoarele aspecte:

- ▶ nerespectarea de către sistemul judiciar a cerinței de motivare a bănuielii rezonabile pentru aplicarea arestării la domiciliu, precum și a altor măsuri preventive;
- ▶ înțelegerea necorespunzătoare de către profesioniștii din domeniul juridic (avocați, procurori, judecători) a esenței și practicilor specifice aplicării principiului proporționalității;
- ▶ ignorarea frecventă din partea puterii judecătorești a obligației de a stabili cel puțin unul dintre temeiurile pentru motivarea arestării, cerute de CtEDO și legislația națională pentru aplicarea arestării la domiciliu, precum și pentru alte măsuri preventive;

93. Soluționarea Alternativă a Litigiilor.

- ▶ nerespectarea ocazională a termenului legal de 3 zile prevăzut de articolul 312 alin. (2) CPP și cerința de „celeritate” în procedurile de control judiciar în conformitate cu articolele 190-195 și 308, 309 CPP;
- ▶ necesitatea de a asigura pe deplin egalitatea armelor în ceea ce privește accesul apărării la materialele utilizate de procurori pentru fundamentarea unui demers de aplicare a arestării preventive;
- ▶ utilizarea insuficientă de către avocații apărării și inacțiunea judecătorilor în cadrul deschiderii procedurale privind audierea martorilor sau examinarea altor probe directe și a standardelor relevante care derivă din egalitatea armelor;
- ▶ cazurile izolate de nerespectare a limitărilor legale de aplicare a arestării preventive minorilor (arestați în pofida faptului că sunt acuzați de infracțiuni mai puțin grave, în timp ce această măsură poate fi folosită împotriva lor doar pentru infracțiuni grave și deosebit de grave), alte garanții aplicabile acestora (processe desfășurate fără psiholog); depunerea tardivă a demersului în instanță de către procuror (cu mai puțin de trei ore înainte de expirarea celor 72 de ore de la reținerea de către poliție); invocarea în calitate de temei a riscului de obstrucționare a anchetei după 10 luni de la arestarea preventivă; lipsa respectului față de diagnosticul confirmat de sănătate mintală și re-întemnițarea acuzatului în penitenciar;
- ▶ necesitatea unei mai bune identificări și abordări a încălcărilor-cheie ale dispozițiilor naționale și ale standardelor internaționale (dacă sunt diferite) în ceea ce privește justificarea și aplicarea arestării preventive, precum și a altor factori care contribuie la daune, inclusiv intensitatea suferinței mintale cauzate.

Intervenții specifice destinate avocaților, pentru a aborda următoarele aspecte:

- ▶ lipsa de performanță a avocaților care acordă asistență juridică garantată de stat și a membrilor Baroului în abordarea bănuielii rezonabile și a temeiurilor arestării, precum și a altor dispoziții și standarde legislative specifice privind aplicarea arestării preventive, arestării la domiciliu și a altor măsuri preventive;
- ▶ practica discutabilă de reprezentare efectivă simultană a acuzaților, atât de către avocați care acordă asistență juridică privată, cât și de acei care acordă din contul statului;
- ▶ necesitatea avansării sistemului și instrumentelor de control al calității pentru evaluarea prestației asistenței juridice garantate de stat, astfel încât acestea să abordeze în mod specific bănuiala rezonabilă, precum și temeiurile privării de libertate și alți parametri cu privire la aplicarea arestării preventive.

Alte intervenții, pentru a aborda următoarele aspecte:

- ▶ necesitatea măsurilor relevante de organizare, inclusiv cele referitoare la personal (în special, la nivelul instanțelor de recurs);
- ▶ lipsa tehnologiilor informaționale contemporane, inclusiv a soluțiilor de tip e-cauză/e-dosar;
- ▶ lipsa unei metodologii comune și unificate de colectare și analiză a datelor privind arestarea preventivă pentru toate instituțiile implicate în aplicarea ei.

Metodologia
de efectuare a cercetării
privind aplicarea arestării preventive
în Republica Moldova

I. Partea generală

1.1. Obiectivul general

Cercetarea privind aplicarea arestării preventive în Republica Moldova (Cercetarea) este realizată cu scopul de a evalua compatibilitatea generală a aplicării arestării preventive cu dreptul la libertate și siguranță, așa cum este prevăzut de Articolul 5 al Convenției Europene a Drepturilor Omului (Convenția) și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (CtEDO). Aceasta este concepută pentru a identifica impactul actual al cadrului legislativ național și al evoluțiilor aferente practicilor acuzării și instanțelor judecătorești, precum și eficiența apărării la aplicarea arestării preventive.

Aplicarea arestării preventive este considerată o provocare după intrarea în vigoare a Codului de procedură penală (CPP) în anul 2003. În scopurile Cercetării, termenul „arestarea preventivă” este înțeles ca fiind o măsură preventivă definită de articolul 185 din CPP. Aceasta corespunde măsurii definite în alte jurisdicții (în engleză sau în traducere) „detenție în custodie”, „detenție preventivă” etc. În hotărârile sale cu privire la Republica Moldova, CtEDO a constatat o serie de încălcări ale dreptului la libertate și siguranță, garantat de Articolul 5 al Convenției.

Primele hotărâri, adoptate în perioada 2005-2008, inclusiv în cazurile *Șarban, Paladi, Modârcă, Boicenco, Holomiov, David, Mușuc* etc., au identificat tipare de încălcări repetitive. Executarea acestor hotărâri a fost sau este în continuare supravegheată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei în legătură cu executarea hotărârilor CtEDO¹. Măsurile întreprinse de Republica Moldova pentru executarea acestor hotărâri par a fi insuficiente și uneori au fost controversate, inclusiv modificările frecvente ale legislației². Acest lucru, la rândul său, a dus la hotărâri ulterioare ale CtEDO sau la cazurile comunicate cu privire la încălcări ale dreptului persoanei la libertate și siguranță din partea Republicii Moldova. Cazuri mai recente vizează hotărârile *Dogotar, Miron, Mătășaru și Savițchi, Ceaicovschi, Iurcovschi și alții; Cucu și alții* etc.

Au existat mai multe rapoarte și studii care au utilizat diferite metodologii, inclusiv cercetarea de birou și o analiză a cadrului legal național în lumina standardelor internaționale, analiza juridică comparativă, analiza demersurilor procurorilor și a hotărârilor judecătorești relevante cu privire la aplicarea arestării preventive, datelor

1. A se vedea baza de date privind executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului: <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=004-6966>; <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=004-6696>; <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=004-6712> (cu referințe suplimentare). A se vedea Secțiunea 2.3 din Metodologie.
2. A se vedea *Raport de evaluare a necesităților cu privire la sistemul de justiție penală al Republicii Moldova, prin prisma principiilor umanizării și justiției restaurative* (2018), paragrafele 38-51.

statistice oficiale furnizate de autoritățile naționale etc³. Cu toate acestea, este necesară o cercetare care să combine o abordare atotcuprinzătoare cu implicarea directă a părților interesate.

Cercetarea este condusă sub egida Programului Consiliului Europei, „Promovarea unui sistem de justiție penală bazat pe respectarea drepturilor omului în Republica Moldova” (Programul). Cercetarea este o continuare a *Raportului de evaluare a necesităților cu privire la sistemul de justiție penală al Republicii Moldova, prin prisma principiilor umanizării și justiției restaurative* (Raportul de evaluare)⁴ și se bazează pe recomandarea relevantă a raportului referitoare la un inventar cuprinzător al utilizării arestului preventiv, în baza unei metodologii unificate de colectare de date. În Raportul de evaluare se afirmă că măsurile preventive prejudiciare trezesc îngrijorări considerabile în Republica Moldova. În mod special, utilizarea frecventă a arestării preventive este problematică din perspectiva umanizării și resocializării. Nu s-a înregistrat o îmbunătățire substanțială a nivelului de aplicabilitate al arestului preventiv în Republica Moldova de-a lungul anilor, ceea ce necesită o revizuire mai profundă și o raționalizare consecventă a legislației și practicii⁵.

Rezultatele Cercetării vor fi procesate într-un raport cuprinzător, care va include observațiile și constatările, precum și concluziile relevante cu recomandări. Scopul final al Cercetării este să sprijine autoritățile moldovenești în asigurarea faptului că politicile naționale și cadrul legal corespund deplin standardelor internaționale în domeniu prin identificarea și abordarea principalelor cauze și a motivelor de aplicare, aparent frecventă, a arestării preventive.

1.2. Considerații specifice

Metodele selectate și adaptate pentru Cercetare tind spre:

- ▶ furnizarea de informații generalizate holistice și obiective și o analiză a aplicării arestării preventive;
- ▶ ridicarea gradului de conștientizare a autorităților, profesioniștilor din domeniul juridic și a societății în ansamblu cu privire la rolul arestării preventive într-un sistem de justiție penală care respectă standardele drepturilor omului;
- ▶ asistarea autorităților naționale la identificarea necesităților de reglementare și aplicare a arestării preventive în lumina respectării standardelor Convenției;
- ▶ punerea la dispoziția autorităților a unei metodologii și instrumente pentru o eventuală evaluare ulterioară a aplicării arestării preventive, raportată la Articolul 5 din Convenție.

3. [Deciziile de arestare pronunțate de judecătorii de instrucție în Republica Moldova. O analiză din punct de vedere internațional](#) (Fundația Soros, 2011); [Raport privind respectarea dreptului la libertate la faza urmării penale în Republica Moldova](#) (Fundația Soros, 2013); Arestarea preventivă în Republica Moldova și în țările europene (Fundația Soros, 2014); [Reforma instituției judecătorului de instrucție în Republica Moldova](#) (Fundația Soros, 2015); [Măsuri preventive alternative pentru arestarea preventivă](#) (Fundația Soros, 2016); [Raport privind „Dreptul la libertate și securitate al persoanei în Republica Moldova”](#), Promo Lex, 2016; [Raport de evaluare „Acțiunea 2.5.1 a SRSJ 2011-2016 Liberalizarea politicilor penale prin utilizarea sancțiunilor și măsurilor preventive necustodiale pentru anumite categorii de persoane și anumite infracțiuni”](#), NORLAM (2016); [Studiu al legislației și al practicii aplicării măsurilor preventive și a altor măsuri procesuale de constrângere, cu accent pe arestul preventiv, arestul la domiciliu și eliberarea pe cauțiune](#).

4. Disponibil la adresa <https://rm.coe.int/2018-08-16-needs-assessment-report-component-1-final-eng/16808e2c00>

5. *Ibid*, alin. 4 și 45.

1.3. Principii directoare

Cercetarea, metodologia și instrumentele sale au fost concepute cu respectarea următoarelor principii:

- ▶ obiectivitate și imparțialitate;
- ▶ confidențialitate;
- ▶ neimplicarea în procese (penale) și administrarea justiției în cauze individuale;
- ▶ acuratețe și precizie;
- ▶ niciun conflict de interese⁶.

În ceea ce privește abordările specifice subiectului, Cercetarea se bazează pe „Instrumentul de evaluare a detenției preventive” al Consiliului Europei⁷.

Aderând la cadrul Cercetării, fiind contractați în calitate de consultanți ai Consiliului Europei, experții implicați în calitate de consultanți în Cercetare s-au angajat să furnizeze informații exacte și veridice, să respecte confidențialitatea datelor și să nu admită conflicte de interese la îndeplinirea sarcinilor relevante.

1.4. Echipa de cercetare

Metodologia și instrumentele de cercetare au fost concepute de consultanți internaționali (un consultant coordonator⁸ și un consultant tematic⁹) cu aportul consultanților-asistenți naționali¹⁰, contractați de Consiliul Europei. Un grup de patru consultanți locali, doi selectați de Consiliul Europei și doi de către Institutul Național al Justiției, au analizat cauzele penale finalizate și practica instanțelor naționale. Echipa de consultanți locali a fost asistată de un consultant-sociolog național¹¹, contractat de Consiliul Europei.

În particular, consultantul internațional coordonator este responsabil pentru:

- 1) elaborarea metodologiei și verificarea formularelor listelor de evaluare și a chestionarelor, folosite la desfășurarea Cercetării;
- 2) coordonarea analizei datelor compilate de grupul de consultanți locali, potrivit Secțiunilor 2.3, 2.4 și 2.5 din Metodologie¹²;
- 3) coordonarea cercetării de birou a standardelor naționale și internaționale, datelor statistice și a informațiilor furnizate de autoritățile naționale;
- 4) participarea la discuțiile de specialitate, paneluri etc. relevante, pe parcursul proceselor de implementare a Cercetării;
- 5) îndrumarea și consolidarea contribuțiilor celorlalți consultanți angajați în Cercetare; și
- 6) elaborarea Raportului final al Cercetării și formularea recomandărilor.

6. Aceste principii se aliniază celor recunoscute la nivel internațional, în special, cele specificate în Manualul ONU privind monitorizarea drepturilor omului la Capitolul 2: *Principii de bază ale monitorizării drepturilor omului*, disponibil la adresa <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/Chapter02-MHRM.pdf> 18.

7. Disponibil la: <https://rm.coe.int/pre-trial-detention-assessment-tool/168075ae06>.

8. Erik Svanidze, consultant internațional al Consiliului Europei.

9. Radu-Florin Geamănu, consultant internațional al Consiliului Europei.

10. Lilian Apostol și Ion Graur, consultanți-asistenți naționali ai Consiliului Europei.

11. Vasile Cantarji, consultant național al Consiliului Europei în domeniul sociologiei.

12. A se vedea secțiunile relevante din Metodologie.

Consultantul internațional tematic este responsabil de:

- 1) realizarea unui studiu comparativ între statele membre ale Consiliului Europei cu privire la tipurile de infracțiuni și alte limitări formale ale aplicabilității arestării preventive;
- 2) elaborarea unei analize suplimentare în acest sens, care urmează să fie anexată și reflectată în Raportul Cercetării;
- 3) contribuirea la discuțiile între experți, panelurile etc. relevante, pe parcursul procesului de implementare a Cercetării, ori de câte ori este necesar.

Consultanții-asistenți naționali sunt responsabili de:

- 1) contribuirea la elaborarea metodologiei de cercetare;
- 2) contribuirea la realizarea cercetărilor de birou a cadrului legal național, a datelor statistice și a informațiilor furnizate de autoritățile naționale și la pregătirea recenziilor scrise relevante;
- 3) corelarea rezultatelor componentelor Cercetării și elaborarea în scris a contribuțiilor specifice privind cadrul național la Raportul final;
- 4) contribuirea la discuțiile între experți, paneluri etc. relevante pe parcursul procesului de implementare a Cercetării, ori de câte ori este necesar.

Grupul din patru consultanți locali este responsabil de:

- 1) examinarea materialelor dosarelor și înregistrărilor audio relevante;
- 2) completarea formularelor listelor de evaluare în cooperare cu consultantul de sociologie și prezentarea acestora echipei de proiect a Consiliului Europei, potrivit Secțiunilor nr. 2.3 și 2.4 din Metodologie¹³;
- 3) colaborarea cu echipa de proiect a Consiliului Europei cu privire la aspecte logistice și mijloace tehnice ale examinării în cauză;
- 4) oferirea de consultanță și clarificări experților în procesarea datelor colectate, potrivit Secțiunilor 2.3, 2.4 și 2.5 din Metodologie¹⁴;
- 5) participarea la discuțiile relevante între experți pe parcursul procesului de implementare a Cercetării.

Consultantul-sociolog național este responsabil de:

- 1) asigurarea rigurozității, reprezentativității și a altor cerințe cu caracter sociologic în cadrul Cercetării;
- 2) elaborarea eșantioanelor și soluțiilor tehnice, potrivit Secțiunii nr. 2.3 din Metodologie¹⁵;
- 3) contribuire la elaborarea Metodologiei prin procesarea datelor și elaborarea tabelelor/graficelor ilustrative relevante ale rezultatelor, potrivit Secțiunilor nr. 2.3, 2.4 și 2.5 din Metodologie.

Consultanții vor fi asistați de echipa de proiect, așa cum este specificat în Metodologie și în alte instrumente aferente Cercetării.

13. A se vedea secțiunile relevante din Metodologie.

14. A se vedea secțiunile relevante din Metodologie.

15. A se vedea secțiunile relevante din Metodologie.

1.5. Scopul și componentele cercetării

Cercetarea acoperă perioada de la **1 ianuarie 2013** până la **31 decembrie 2018**¹⁶.

Cercetarea este destinată explorării jurisdicției *de facto* a Republicii Moldova.

Cercetarea (începând cu elaborarea metodologiei și instrumentelor componente ale acesteia și terminând cu prezentarea Raportului final cuprinzător) a fost elaborată în perioada **decembrie 2018 – decembrie 2019**¹⁷.

Pentru a asigura un caracter multilateral și un volum corespunzător de date, Cercetarea aplică un set de metode de colectare, analiză și generalizare (componente):

- Analiza cadrului de reglementare legal și instituțional intern;
- Analiza datelor statistice furnizate de părțile naționale, precum și a datelor cantitative acumulate pe parcursul Cercetării;
- Examinarea și analiza hotărârilor judecătorești și înregistrărilor audio ale ședințelor de judecată cu privire la aplicarea arestării preventive, precum și a dosarelor generale relevante;
- Examinarea și analiza hotărârilor judecătorești selectate, a dosarelor relevante și înregistrărilor audio ale ședințelor de judecată privind acțiunile civile care pretind despăgubiri pentru arestări ilegale;
- Sondaj (în bază de chestionare) cu privire la subiectele Cercetării, realizat printre judecători, procurori și avocați;
- Paneluri de discuții cu grupuri de profesioniști în domeniul juridic, mediul academic și reprezentanți ai organizațiilor non-guvernamentale; consultări cu autoritățile și reprezentanți ai societății civile;
- Consolidarea datelor obținute și a constatărilor realizate cu ajutorul componentelor Cercetării, analiza acestora și elaborarea unui Raport final cuprinzător asupra Cercetării.

1.6. Subiecții de cooperare

Programul Consiliului Europei „Promovarea unui sistem de justiție penală bazat pe respectarea drepturilor omului în Republica Moldova” (Componenta 1) este responsabil de:

- 1) coordonarea și supravegherea generală a procesului de implementare a Cercetării;
- 2) asigurarea angajamentului autorităților naționale relevante față de Cercetare;
- 3) furnizarea de expertiză internațională și locală și performanței acesteia, așa cum este specificat în Metodologie;
- 4) respectarea calendarului și a planului Cercetării;

16. Datorită condiției de analiză doar a dosarelor finalizate, componentele la Secțiunile nr. 2.4 și 2.5 nu vizează deciziile judecătorești și cauzele din anul 2018. Perioada până la jumătatea anului 2019 este acoperită de celelalte componente ale Cercetării.

17. Pentru Agenda componentelor dedicate Cercetării și a activităților planificate, a se vedea Secțiunile relevante de mai jos ale Metodologiei.

- 5) cooperarea cu părțile interesate naționale și consultanții în perioada de implementare și facilitarea procesului Cercetării, inclusiv prin asistență la reuniunile intermediare între experți;
- 6) asistență administrativă pentru organizarea sondajului în bază de chestionare printre judecători, procurori și avocați, precum și colectarea datelor statistice și informațiilor de la Ministerul Justiției și transmiterea lor consultantului internațional pentru analiză; și
- 7) finalizarea, revizuirea, aprobarea, traducerea și diseminarea Raportului final către autorități.

Consiliul Superior al Magistraturii (CSM) a fost implicat să:

- 1) ofere acces echipei de cercetare la documentația (dosarele) și înregistrările audio ale ședințelor de judecată în formatul specificat în Metodologie, la solicitarea oficială a Consiliului Europei;
- 2) ofere (acces la) toate documentele judiciare de îndrumare relevante, sinteze ale practicii judiciare, rapoarte, date statistice etc. care vor fi utilizate la analiza și cercetarea de birou;
- 3) faciliteze distribuirea chestionarelor și să asigure implicarea judecătorilor interesați să contribuie la Cercetare;
- 4) rezolve și să reacționeze la semnalele primite de la echipa de cercetare în cazul unui nivel redus de cooperare a personalului instanțelor și altor membri ai sistemului judiciar;
- 5) participe la discuțiile între experți/panelurile de discuții relevante pe parcursul procesului de implementare a Cercetării. Decizia CSM nr. 13/01 din 15.01.2019 cu privire la solicitarea Oficiului Consiliului Europei la Chișinău de a oferi asistență și acces consultanților Consiliului la unele date statistice și dosare pentru desfășurarea Cercetării privind aplicarea arestării preventive este anexată la Metodologie (Anexa nr. 1).

Ministerul Justiției (MJ) a fost implicat să:

- 1) furnizeze date statistice despre persoanele deținute în arest în instituțiile penitenciare ale Republicii Moldova;
- 2) prezinte echipei de cercetare informații cu privire la procesele inițiate împotriva Ministerului Justiției în baza Legii nr. 1545/1998 pentru recuperarea daunelor/despăgubirilor pentru arestări ilegale sau în caz de achitare;
- 3) asigure participarea reprezentanților Ministerului la discuțiile între experți și la panelurile relevante pe parcursul procesului de implementare a Cercetării.

Curtea Supremă de Justiție (CSJ) a fost implicată să:

- 1) ofere acces la toate documentele judiciare de îndrumare relevante, sinteze ale practicii judiciare, rapoarte, date statistice etc. care vor fi utilizate la analiza/cercetarea de birou;
- 2) faciliteze distribuirea chestionarelor și să asigure implicarea judecătorilor săi interesați să contribuie la Cercetare;

- 3) participe la discuțiile între experți și la panelurile relevante pe parcursul procesului de implementare a Cercetării.

Institutul Național al Justiției (INJ) a fost implicat să:

- 1) identifice potențialii consultanți locali pentru examinarea și analiza deciziilor individuale selectate, dosarelor relevante și înregistrărilor audio ale ședințelor judecătorești privind aplicarea arestării preventive, care urma să fie contractați de Consiliul Europei;
- 2) participe la discuțiile între experți și la panelurile relevante pe parcursul procesului de implementare a Cercetării.

Procuratura Generală a fost implicată să:

- 1) informeze toate procuraturile relevante cu privire la Cercetare;
- 2) ofere acces la regulamentele interne, ghidurile, rapoartele, datele statistice etc. relevante pentru Cercetare;
- 3) faciliteze distribuirea chestionarelor și să asigure implicarea procurorilor interesați să contribuie la Cercetare;
- 4) participe la discuțiile între experți și la panelurile relevante pe parcursul procesului de implementare a Cercetării.

Ministerul Afacerilor Interne a fost implicat să:

- 1) ofere acces la regulamentele interne, ghidurile, rapoartele, datele statistice etc. relevante pentru Cercetare;
- 2) participe la discuțiile între experți și la panelurile relevante pe parcursul procesului de implementare a Cercetării.

Uniunea Avocaților din Republica Moldova a fost implicată să:

- 1) informeze avocații despre Cercetare;
- 2) ofere acces la regulamentele interne, ghidurile, rapoartele, datele statistice etc. relevante pentru Cercetare;
- 3) faciliteze distribuirea chestionarelor și să asigure implicarea avocaților interesați să contribuie la Cercetare;
- 4) participe la discuțiile între experți și la panelurile relevante pe parcursul procesului de implementare a Cercetării.

De la **organizații non-guvernamentale specializate în domeniul justiției și protecției drepturilor omului**, care s-au manifestat deja în chestiunile vizate, s-a așteptat să:

- 1) furnizeze rapoarte și alte materiale relevante pentru Cercetare;
- 2) participe la discuțiile între experți și la panelurile relevante pe parcursul procesului de implementare a Cercetării.

II. Partea specială

2.1. Analiza cadrului intern legislativ și de reglementare instituțională

Analiza în cauză este realizată de consultantul internațional coordonator, sprijinit de un consultant internațional tematic și de consultanții-asistenți naționali. Aceasta va viza standardele Convenției cu privire la calitatea legii („claritate”, „predictibilitate” și, eventual, „accesibilitate”), precum și compatibilitate generală a tehnicii legislative și coerența:

- a) legislației primare, în special, procedural-penale, penale (legea materială) și a altor legislații relevante; inclusiv cu privire la remediile generale și specifice (civile/administrative) pentru arestarea ilegală, alte încălcări care afectează aplicabilitatea arestării preventive și conexiunea cu alte măsuri preventive; starea actuală și dinamica acesteia în perioada acoperită de Cercetare (adică, modificări semnificative la cadrul legal, adoptate în anii 2012, 2016 și 2018); impactul acestora asupra frecvenței aplicării arestării preventive și a respectării dreptului la libertate și siguranță, precum și eficiența remediilor în legătură cu încălcarea (încălcările) acestuia;
- b) legislației secundare relevante, cadrului de reglementare instituțional intern, ghidurilor, rapoartelor, sintezelor jurisprudenței naționale a Curții Constituționale, Curții Supreme de Justiție, deciziilor relevante ale Consiliului Superior al Magistraturii, inclusiv practicile disciplinare împotriva membrilor sistemului judiciar etc.

Analiza în cauză implică jurisprudența CtEDO cu privire la Articolul 5 din Convenție în privința Republicii Moldova, precum și deciziile Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei, adoptate în procesul de supraveghere a executării hotărârilor (grupurilor de hotărâri) relevante¹⁸.

În plus, aceasta include și un studiu comparativ între membrii Consiliului Europei în ceea ce privește infracțiunile și alte limitări formale ale aplicabilității arestării preventive, inclusiv analiza relevantă a cadrului legal național, realizată de un consultant internațional tematic. Studiul urma să fie finalizat la **jumătatea lunii iunie 2019**.

Analiza a fost finalizată la **începutul lunii iulie 2019**, inclusiv în ceea ce privește revizuirea acesteia în contextul datelor obținute în cadrul executării altor componente ale Cercetării. Rezultatele acesteia sunt parte integrantă a Raportului final¹⁹.

18. A se vedea Secțiunea 1.1 din Partea generală a Metodologiei.

19. A se vedea Secțiunea 2.6.

2.2. Analiza datelor statistice furnizate de părțile naționale relevante

Analiza este realizată de consultantul-asistent național, sub îndrumarea consultantului internațional coordonator. Aceasta se axează pe datele obținute și compilate în timpul cercetării pe teren și/sau prezentate de autoritățile naționale, la cerere. Aceste date includ:

- a) hotărârile judecătorești și alte măsuri procedurale (demersuri ale procurorilor și avocaților), date despre persoanele plasate în arest preventiv, compilate de instanțele judecătorești (Consiliul Superior al Magistraturii), Ministerul Justiției (Administrația Națională a Penitenciarelor), Procuratura Generală, Ministerul Afacerilor Interne (organul de urmărire penală), alte organe de urmărire²⁰, precum și date statistice generale și dezagregate privind rata infracționalității, ținute de Ministerul Afacerilor Interne;
- b) date statistice cu privire la valoarea despăgubirilor pentru prejudiciul moral, acordate de instanțele judecătorești moldovenești pentru arestări ilegale (Legea nr. 1545/1998 *privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești*);
- c) date statistice cu privire la încălcările relevante ale Articolului 5 din Convenție, constatate de CtEDO (inclusiv prin reglementări amiabile) și cuantumul despăgubirilor acordate reclamantilor în decursul aceleiași perioade.

Analiza inițială a fost realizată până la **jumătatea lunii iunie 2019** și complet finalizată după actualizarea și corelarea în acord cu datele obținute în cadrul celorlalte componente ale Cercetării până la **începutul lunii iulie 2019**. Rezultatele acestora constituie parte integrantă a Raportului final²¹.

2.3. Examinarea și analiza hotărârilor judecătorești, înregistrărilor audio ale ședințelor de judecată cu privire la aplicarea arestării preventive, precum și a cauzelor penale aferente acestor proceduri

Examinarea analizează doar procesele penale complete, care nu sunt pendinte, și cauzele penale finalizate cu hotărâri judecătorești sau decizii finale de încetare a urmăririi penale:

I. Dosarele judecătorilor de instrucție și înregistrările audio ale ședințelor de judecată aferente demersurilor procurorilor și/sau ale părții apărării cu privire la măsuri preventive în procesul penal în care se aplică și/sau se prelungește arestarea preventivă (dosare privind măsurile preventive).

II. Dosarele penale primare de urmărire penală și judecată (dosare generale).

Primul aspect al examinării este abordat prin compilarea **Listei de evaluare nr. 1**²², care a fost concepută pentru a aborda principalele tipare de încălcări identificate în hotărârile CtEDO împotriva Republicii Moldova, adică lipsa bănuielii rezonabile de comitere a infracțiunii de către persoana acuzată; motivarea insuficientă a deciziilor privind detenția

20. Corelația dintre dinamica datelor vizate și evoluțiile survenite în cadrul național este tratată la Secțiunea 1.2 a Metodologiei.

21. A se vedea Secțiunea 2.7.

22. A se vedea Anexa 2.

preventivă a reclamantului și prelungirea acesteia; limitarea accesului persoanelor arestate și avocaților la toate materialele dosarului depus de acuzare și invocate de instanțe întru justificarea necesității arestării etc. Metodologia și Lista de evaluare nr. 1 sunt destinate examinării cauzelor concrete de arestare hotărârilor judecătorești (încheierile) conexe adoptate de judecătorii de prima instanță și din instanța de recurs.

Al doilea aspect al examinării este abordat prin **Lista de evaluare nr. 2**²³, care a fost concepută pentru a identifica relevanța legii materiale și a contextului general al procedurilor conexe contextului referitor la aplicabilitatea arestării preventive într-o situație particulară a unui acuzat. Aceasta vizează clasificarea infracțiunilor, durata totală a perioadei de detenție, numărul și tipurile de hotărâri procesuale relevante și alți parametri-cheie ai urmăririi penale inițiate, desfășurate împotriva persoanelor supuse arestării preventive.

Examinarea se realizează prin completarea Listelor de evaluare în conformitate cu instrucțiunile incorporate. Listele de evaluare sunt parte integrantă a Metodologiei Cercetării.

Astfel, examinarea oferă date structurate și indicii analitici cu privire la încălcările tipice, vizând, în principal, bănuiala rezonabilă și motivele arestării, cu referire la tiparele deja identificate în hotărârile CtEDO împotriva Moldovei. Suplimentar, aceasta efectuează o evaluare a altor încălcări deja constatate sau anticipate ale dreptului la libertate și siguranță, care sunt specificate detaliat în listele de evaluare.

Datele referitoare la acuzați (caracteristicile generale ale procedurilor de urmărire penală și judecare) sunt necesare pentru identificarea stării de fapt în ceea ce privește aplicabilitatea arestării preventive în contextul naturii infracțiunilor, pedepselor finale aplicate, duratei detențiilor și altor factori care ilustrează tendințele și practicile generale, și sugerează ajustările necesare la nivel de politici.

Hotărârile judecătorești, acoperite de **primul aspect** (Lista de evaluare nr. 1 referitoare la hotărâri judecătorești), sunt selectate aleatoriu, conform parametrilor generali, definiți în corespundere cu cerințele sociologice (reprezentativitate), în cifre, distribuția lor cronologică și geografică fiind identificată prin raportare la datele statistice privind hotărârile judecătorești adoptate în perioada supusă Cercetării. Examinarea **eșantionului în cadrul primului aspect** este ilustrată în diagrama anexată la Metodologie²⁴.

Dosarele generale, acoperite de **cel de-al doilea aspect** (Lista de evaluare nr. 2 referitoare la acuzați), sunt, de asemenea, selectate aleatoriu, conform parametrilor generali, definiți în corespundere cu cerințele sociologice (reprezentativitate), în cifre, distribuția lor cronologică și geografică, astfel încât acestea să corespundă, pe cât este posibil, datelor statistice cu privire la numărul persoanelor acuzate supuse procedurilor de arestare preventivă în perioada Cercetării. Distribuția geografică și cronologică a acestora a fost acoperită de Cercetare în măsura în care este posibil. Parametrii relevanți examinați în cadrul celui **de-al doilea aspect** sunt evidențiați în tabelul anexat Metodologiei²⁵.

23. A se vedea Anexa 3.

24. A se vedea Anexa 5.

25. Cu toate acestea, pentru a asigura criteriul reprezentativității în cadrul examinării, această organizare logică nu trebuie să vizeze în mod specific alte hotărâri cercetate cu privire la aceeași persoană acuzată. Aceasta și alte condiții sunt specificate în *Listele de evaluare* atașate.

Examinarea este efectuată de către cei patru consultanți locali în condițiile stabilite prin decizia relevantă a CSM²⁶ și Metodologie. Examinarea hotărârilor judecătorești și a dosarelor generale de caz prin completarea listelor de evaluare nr. 1 și nr. 2 este partajată între cei patru consultanți în conformitate cu Planul logistic, corespunzător eșantionului de examinare și, respectiv, cu tabelul²⁷.

Lista (listele) de evaluare este (sunt) completată(te) într-un format electronic, cu ajutorul unui dispozitiv tehnic, potrivit unui script, și transmisă(e) către echipa de proiect ca fișiere electronice.

Lista (listele) de evaluare este (sunt) prelucrată(e) și generalizată(e) sub îndrumarea consultantului internațional coordonator de către consultantul-sociolog național prin întocmirea setului general de corelații și table/grafice ilustrative relevante, care reprezintă rezultatele examinării²⁸. Aceștia sunt asistați de consultantul(ții)-asistent(ți) național(i)²⁹. Consultanții-asistenți naționali comentează datele prelucrate în mod corespunzător³⁰.

Examinarea dosarelor și completarea listelor de evaluare nr. 1 și nr. 2, și anume **colectarea datelor inițiale**, începe cu o **etapă-incipientă de 5 zile la începutul lunii martie 2019** și se încheie la **jumătatea lunii mai 2019**.

Generalizarea primară și sinteza datelor inițiale în cadrul examinării urma să se încheie la **sfârșitul lunii mai 2019**.

Prelucrarea și analiza completă detaliată a datelor inițiale bazate pe listele de evaluare a fost încheiată la **sfârșitul lunii iunie 2019**.

2.4. Examinarea și analiza hotărârilor judecătorești selectate, a dosarelor relevante și înregistrărilor audio ale ședințelor de judecată cu privire la acțiuni civile în care se pretind despăgubiri pentru arestări ilegale

Examinarea vizează:

- ▶ Cauzele civile finalizate (care nu sunt pendinte) cu privire la cererile de despăgubire pentru arestări ilegale, examinate de instanțele judecătorești moldovenești în perioada acoperită de Cercetare.

Examinarea este realizată conform **Listei de evaluare nr. 3**³¹, destinată evaluării eficienței remediilor naționale specifice privind acțiunile prin care se solicită despăgubiri pentru arestări ilegale, introduse în baza articolului 525 CPP și Legii nr. 1545/1998. Aceasta este destinată abordării procedurilor în ansamblu cu privire la o pretenție civilă relevantă, examinată de către toate nivelele de jurisdicție, în scopul aprecierii eficacității acestui remediu și identificării situației generale și a tendințelor.

26. A se vedea Anexa nr. 1.

27. Planul ia în considerare distribuirea actuală a arhivelor instanțelor.

28. A se vedea secțiunea Echipa de cercetare.

29. *Ibid.*

30. *Ibid.*

31. A se vedea Anexa nr. 4.

Lista de evaluare este completată și prelucrată în conformitate cu instrucțiunile incorporate³² și este parte integrantă a Metodologiei Cercetării.

Dosarele prelucrate în cadrul acestei examinări sunt selectate dintr-o listă de dosare, compilată pe baza datelor oferite de CSM și instanțe. Examinarea este realizată de unul dintre consultanții locali³³. Examinarea a trebuit să vizeze toate sau, cel puțin, majoritatea cauzelor din această categorie instrumentate în perioada Cercetării.

Lista de evaluare este prelucrată și generalizată, sub îndrumarea consultantului internațional coordonator, de către consultantul-sociolog național, prin întocmirea setului general de corelații generice și tabele/grafice ilustrative relevante, care reprezintă rezultatele examinării relevante³⁴. Aceștia sunt asistați de consultanții-asistenți naționali³⁵. Consultanții naționali au comentat datele prelucrate³⁶.

Examinarea dosarelor și completarea Listei de evaluare nr. 3, și anume **colectarea datelor inițiale**, a fost încheiată la **sfârșitul lunii mai 2019**.

Generalizarea de bază și sinteza datelor inițiale, acumulate în cadrul prezentei examinări, au fost realizate la jumătatea lunii iunie 2019.

Prelucrarea totală și analiza completă detaliată a datelor inițiale, obținute pe baza listelor de evaluare, s-a încheiat la **sfârșitul lunii iunie 2019**.

2.5. Sondaj (în bază de chestionare) cu privire la subiectele cercetării, realizat printre judecători, procurori și avocați

Sondajul se bazează și se realizează prin utilizarea Chestionarului³⁷, care este considerat parte integrantă a Metodologiei Cercetării. Chestionarul este universal și se aplică pentru chestionarea anonimă a tuturor profesioniștilor din domeniul juridic implicați în proceduri relevante.

Datele sunt prelucrate în format de hârtie în timpul evenimentelor desfășurate în cadrul Cercetării sau al Programului, alternativ – distribuite separat, conform aranjamentelor făcute pentru colectare (subcontractarea unei persoane juridice sau a prestatorilor individuali de servicii). Numărul minim de Chestionare *per* categorie de profesioniști în domeniul juridic implicați imediat în proceduri de arestare preventivă este după cum urmează: 50 de procurori; 50 de judecători și 100 de avocați.

Chestionarele completate pe suport de hârtie sunt returnate/colectate de către echipa de proiect. Acestea sunt prelucrate și generalizate, sub îndrumarea consultantului internațional coordonator, de către consultantul-sociolog național, prin întocmirea setului general de corelații și tabele/grafice ilustrative relevante, care reprezintă rezultatele examinării³⁸.

32. A se vedea Anexa nr. 2.

33. A se vedea secțiunea Echipa de cercetare.

34. A se vedea secțiunea Echipa de cercetare.

35. A se vedea secțiunea Echipa de cercetare.

36. A se vedea secțiunea Echipa de cercetare.

37. A se vedea Anexa nr. 6.

38. A se vedea secțiunea Echipa de cercetare.

Aceștia sunt asistați de unul dintre consultanți-asistenți naționali³⁹. Consultanții naționali au comentat datele prelucrate⁴⁰.

Completarea Chestionarelor a fost încheiată la **sfârșitul lunii iunie 2019**.

Prelucrarea totală și analiza completă detaliată a datelor inițiale a fost încheiată la **jumătatea lunii iulie 2019**.

În același timp, această componentă a Cercetării poate fi considerată opțională. În cazul constrângerilor de timp sau din considerente financiare, scopul acestuia a putut fi realizat prin panelurile de discuții prevăzute de Cercetare⁴¹.

2.6. Paneluri de discuții, consultări cu autoritățile și reprezentanții societății civile

Cercetarea include o serie de **paneluri de discuții moderate** cu durata de **o zi, cu participarea a 10-12 reprezentanți**, implicați imediat în proceduri de arestare preventivă, din fiecare categorie de reprezentanți ai profesioniștilor din domeniul juridic și ai societății civile, și ai mediului academic (5 în total: judecători, procurori, avocați, reprezentanți ai societății civile și ai mediului academic).

Panelurile de discuții sunt organizate pentru a discuta rezultatele inițiale-cantitative obținute în urma implementării componentelor Cercetării prevăzute la Secțiunile 2.1 – 2.5 de mai sus. Acestea au urmărit să genereze propuneri și recomandări pentru Raportul final. Consultantul internațional coordonator a moderat și sintetizat discuțiile din Panel, fiind asistat de unul dintre consultanții-asistenți naționali.

Setul panelurilor de discuții este realizat la mijlocul **lunii iulie 2019**.

2.7. Consolidarea datelor obținute și a constatărilor realizate cu ajutorul componentelor Cercetării, analiza acestora și elaborarea unui raport final cuprinzător asupra Cercetării

Raportul final este elaborat de consultantul internațional coordonator cu sprijinul și aportul echipei de cercetare, după cum este indicat în Metodologie.

Raportul conține secțiuni și abordează rezultatele, constatările obținute în cadrul Cercetării în urma implementării Secțiunilor 2.1–2.6. De asemenea, acesta cuprinde o secțiune cu observații și concluzii generalizate cu privire la starea de fapt a aplicării arestării preventive în Republica Moldova (cu sub-secțiuni care abordează în mod specific problemele legislative, referitoare la practici, instituționale și de consolidare a capacității).

Raportul include recomandări specifice pentru autoritățile moldovenești, menite să asigure că politicile interne, cadrul juridic, inclusiv practica sunt conforme cu standardele internaționale.

39. *Ibid.*

40. *Ibid.*

41. A se vedea următoarea secțiune din Metodologie.

Proiectul Raportului, în versiunea sa avansată, a fost distribuit pentru consultații finale autorităților relevante⁴² la **începutul lunii august 2019**.

Consultările includ discuții directe și/sau consultații scrise cu privire la proiectul Raportului. Ele sunt finalizate, prin abordarea, acolo unde este cazul, a rezultatelor acestora de către consultantul internațional coordonator în Raport, la **începutul lunii septembrie 2019**.

42. A se vedea secțiunea Subiecții de cooperare.

Anexa 1. Decizia Consiliului Superior al Magistraturii

CONSILIUL SUPERIOR AL MAGISTRATURII

2009, mun. Chișinău, str. M. Eminescu, 5
www.csm.md; email: aparatul@csm.md
tel.: 022-990-990, fax: 022-22-73-20

ВЫСШИЙ СОВЕТ МАГИСТРАТУРЫ

2009, г. Кишинэу, ул. М. Еминеску, 5
www.csm.md; email: aparatul@csm.md
тел.: 022-990-990, факс: 022-22-73-20

HOTĂRÂRE

cu privire la demersul Oficiului Consiliului Europei la Chișinău, referitor la asistența și accesul consultanților la anumite date statistice și dosare pentru cercetarea privind aplicarea arestului preventiv

15 ianuarie 2019
nr. 13/1

mun. Chișinău

Examined demersul Oficiului Consiliului Europei la Chișinău, referitor la asistența și accesul consultanților la anumite date statistice și dosare pentru cercetarea privind aplicarea arestului preventiv, luând act de informația membrului CSM, Anatolie Galben, Plenul Consiliului Superior al Magistraturii

CONSTATĂ:

La Consiliul Superior al Magistraturii a parvenit demersul Oficiului Consiliului Europei la Chișinău, prin care se solicită acordarea asistenței și accesului consultanților Consiliului Europei la anumite date statistice și dosare pentru cercetarea vastă privind aplicarea arestului preventiv.

Potrivit demersului cercetarea a fost inițiată în cadrul Programului Consiliului Europei "Promovarea unui sistem de justiție penală bazat pe respectarea drepturilor omului în Republica Moldova", scopul fiind evaluarea în mod obiectiv a practicii naționale în aplicarea arestului preventiv și a corespunderii a acesteia cu standardele Convenției Europene a Drepturilor Omului.

În acest sens, efectuarea cercetării este planificată pentru lunile ianuarie-aprilie 2019, astfel, solicitând-se accesul la următoarele date statistice relevante și anume:

-datele statistice privind practica judiciară a judecătorilor de instrucție și a curților de apel privind aplicarea și / sau extinderea măsurilor preventive, în special a arestului preventiv și a arestului la domiciliu, pentru perioada 2012-2018, inclusiv;

-datele statistice privind practica judiciară la toate nivelurile de competență în materie civilă privind cererile de compensare a prejudiciilor morale pentru o arestare ilegală în temeiul Legii nr. 1545, pentru perioada 2012-2018 inclusiv.

-materialele dosarelor judecătorilor de instrucție cu înregistrările audio aferente a ședințelor de judecată referitoare la demersurile procurorilor și/sau avocaților cu privire la măsurile preventive în procesul penal: de exemplu, aplicarea și/sau prelungirea arestului preventiv, arestului la domiciliu, eliberarea pe cauçãone sau sub control judiciar, aplicarea măsurilor speciale de constrângere medicală, ș.a.

(dosarele judecătorilor de instrucție cu privire la măsurile preventive);

- dosarele penale de bază (finalizate), inclusiv înregistrările audio a ședințelor de judecată corespunzătoare, unde cel puțin unul dintre inculpați a fost deținut pe parcursul judecării în fond în continuarea arestului aplicat la faza de urmărire penală, potrivit dosarelor sus-menționate ale judecătorilor de instrucție, obiect al acestei cercetări;

- cauzele civile terminate (care nu sunt pe rolul instanțelor) examinate în principal sau în conexiune cu acțiunile civile de compensare a prejudiciilor urmare a arestului ilegal, înaintate în baza art. 525 a Codului de procedură penală și/sau a Legii nr. 1545 și soluționate de instanțele din Republica Moldova în aceeași perioadă de referință (2012- 2018).

Prin urmare, Plenul CSM relevă că, cercetarea va fi efectuată de un grup de consultanți internaționali și locali care au fost selectați de Consiliul Europei și Institutul National al Justiției.

Consultanții locali urmează să analizeze dosarele și înregistrările audio ale audierilor din instanță prin selectarea aleatorie a dosarelor, ce se va efectua în baza criteriilor de asigurare a corespunderii și reprezentării, precum și a repartizării geografice echitabile a instanțelor în diferite regiuni ale Republicii Moldova.

Având în vedere volumul de lucru exagerat al angajaților instanțelor judecătorești, precum și resursele financiare austere, CSM menționează că în bugetul instanțelor nu sunt prevăzute resurse financiare suficiente pentru angajații instanțelor care vor acorda suportul pentru efectuarea cercetării în vederea aplicării arestului preventiv.

Astfel, cheltuielile pentru acțiunile de cercetare (copii de pe dosare, scanarea dosarelor, plata pentru ore suplimentare de muncă ale angajaților instanțelor precum și alte cheltuieli ce țin de acțiunile vizate supra) urmează a fi suportate de Programul "Promovarea unui sistem de justiție penală bazat pe respectarea drepturilor omului în Republica Moldova" al Consiliului Europei.

Conform art. 24 alin. (1) și (2) din Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, Plenul Consiliului Superior al Magistraturii adoptă hotărâri cu votul deschis al majorității membrilor săi.

Prin urmare, în conformitate cu prevederile legale enunțate și ținând cont de importanța cercetării ce urmează a fi efectuată de consultații naționale și internaționale ai Consiliului Europei, precum și în rezultatul procedurii de votare a membrilor CSM prezenți la ședință, cu 9 (nouă) voturi "pro" Plenul Consiliului Superior al Magistraturii, admite demersul Oficiului Consiliului Europei la Chișinău, referitor la asistența și accesul consultanților la anumite date statistice și dosare pentru cercetarea privind aplicarea arestului preventiv.

Învederând cele expuse, Plenul Consiliului Superior al Magistraturii, în temeiul art. 4, 17, 24 și 25 din Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii,

HOTĂRĂȘTE:

1. Se admite demersul Oficiului Consiliului Europei la Chișinău, referitor la asistența și accesul consultaților la anumite date statistice și dosare pentru cercetare privind aplicarea arestului preventiv.

2. Prezenta Hotărâre poate fi contestată la Curtea Supremă de Justiție de orice persoană interesată, în termen de 15 zile din data comunicării.

3. Copia de pe prezenta Hotărâre se remite pentru informare Oficiului Consiliului Europei la Chișinău și se publică pe pagina web a Consiliului Superior al Magistraturii (www.csm.md).

Președintele ședinței Plenului
Consiliului Superior al Magistraturii

Victor MICU

Anexa 2. Lista de evaluare nr. 1. Hotărâri de arestare

Comentarii, explicații și referințe la legislația națională		Marcați
<p>INSTRUCȚIUNI. <i>Prezenta Listă de evaluare va fi considerată un fișier separat generat în sistem (prin intermediul dispozitivului). Utilizați-o pentru o singură acțiune civilă (separat). Completați și generați un fișier separat de Listă de evaluare. Introduceți numai date verificate și în formatul solicitat de căsuța respectivă. Pentru alte întrebări și clarificări contactați Echipa de proiect. Nu copiați deciziile sau documentele din dosarele examinate. Nu implicați personalul instanței în examinare sau nu le atribuiți nicio sarcină, alta decât furnizarea dosarelor.</i></p>		
DATE DE CERCETARE Referitoare la hotărâre		
1	Lista de evaluare nr.	Introduceți un număr de ordine al listei. NU confundați cu numărul dosarului național al cauzei. ... nr. 1 - ...
<i>1a</i>	DATE DE IDENTIFICARE ALE ACUZATULUI	Introduceți numele de familie și prenumele acuzatului în procedurile penale vizate de hotărârea examinată. Aceste date vor fi utilizate exclusiv pentru scopuri de cercetare și referințe.
<i>1b</i>	Referința la Lista/Listele de evaluare nr. 2 și/sau 3	Indicați Lista de evaluare nr. 2 sau 3 (cunoscută/identificată) dacă a fost examinată o hotărâre cu privire la acuzat, relevant în cadrul cercetării. ... nr. 2 - nr. 3 - ...
DATE SPECIFICE DECIZIEI		
2	CURTEA DE APEL (jurisdicția de recurs)	Indicați zona corespunzătoare jurisdicției Curții de Apel.
3	Judecătoria (judecătorul de instrucție)	Indicați instanța și judecătorul/judecătorii care a/au pronunțat hotărârea.

4	DATA și nr. HOTĂRĂRII JUDECĂTOREȘTI	Data și numărul hotărârii judecătorești examinate.	
5	Tipul ÎNCHEIERII/DECIZIEI JUDECĂTOREȘTI	<p><u>Arestare inițială</u> – prima hotărâre privind aplicarea arestării preventive de către judecătorii de instrucție, precum și judecătorii în timpul judecării pe fond (de ex., pronunțată în contumacie, modificare dintr-o măsură non-privativă etc.).</p> <p><u>Reexaminare</u> – o hotărâre cu privire la demersuri, conform articolelor 190-195 din CPP (inclusiv de către judecătorii de fond).</p> <p><u>Prelungire</u> – decizia de prelungire a arestării (inclusiv de către judecătorii de fond).</p> <p>Bifați opțiunea relevantă (bifați de două ori în coloana din stânga dacă demersul a fost respins ori a expirat prin neprelungire). Dacă nu bifați nici o opțiune – arestarea a fost aplicată, menținută, prelungită.</p> <p>Recursuri relevante – deciziile pronunțate în recurs împotriva încheierilor inițiale de admitere/respingere a demersurilor de aplicare/reexaminare.</p> <p>Bifați doar pentru cele care au admis recursuri (modificarea deciziei inițiale și rezultată cu arestare). Dacă nu bifați nici o opțiune – nici o modificare a deciziei inițiale nu a avut loc.</p>	<p>ARESTARE (INIȚIALĂ)</p> <p>REEXAMINARE (ARTICOLELE 190-195)</p> <p>PRELUNGIRE</p> <p>RECURS ÎMPOTRIVA ARESTĂRII (inițiale) /REEXAMINĂRII/ PRELUNGIRII</p> <p>RECURS ÎMPOTRIVA RESPINGERII</p>
6	Calificarea juridică a infracțiunii/infracțiunilor în cauză (conform deciziei)	Indicați articolul, alineatul, punctul din Codul Penal.	
7	A admis oare instanța cererea de aplicare, prelungire sau a menținut arestul neschimbat?	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”:	
8	ACUZAREA (instituția din sistemul Procuraturii)	Care instituție din sistemul Procuraturii a fost responsabilă de procedura de arestare și prelungirea detenției? Nu confundați cu procuratura care a inițiat urmărirea penală sau a inițiat procedura de arestare preventivă, dar ulterior a transmis cauza penală altei instituții din Procuratură. Dacă sunt implicate mai multe instituții ale Procuraturii, selectați numai ultima care a solicitat prelungirea arestării.	

9	APĂRAREA (asistență juridică, aleasă, sau ambele)	În scopul cercetării, poate fi relevant să se distingă dacă apărarea a fost oferită la un standard de calitate și dacă asistența juridică influențează procedura de arestare.
9a	Asistență juridică garantată de stat	Pe întreaga durată a procedurii de arestare a fost furnizată numai ASISTENȚĂ JURIDICĂ garantată de stat. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.
9b	Avocatul ales	Numai AVOCATUL ALES a fost implicat în întreaga procedură de arestare. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.
9c	Ambele	A fost furnizată asistență juridică garantată de stat pe durata primelor etape ale procedurii și apoi a fost invitat un avocat ales. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.
9d	Nu este clar	
SONDAJ TEMATIC/ASPECTE SUBSTANȚIALE		
ÎNCĂLCĂRI TIPICE		
(jurisprudența CtEDO împotriva Moldovei, care pare să dezvăluie tipare SISTEMICE de încălcări)		
BĂNUIALĂ REZONABILĂ (Articolul 5 § 1 (c))		
Respingerea sau abținerea din partea judecătorilor de instrucție/curților de apel în examinarea argumentelor privind lipsa bănuiei rezonabile (Musuc, Cebotari, Stepuleac).		

<p>Scopul acestei Secțiuni constă exclusiv în evaluarea existenței motivării și/sau referințe la o bănuială rezonabilă ÎN GENERAL pe parcursul procedurilor de arestare. Se evaluează calitatea motivării judiciare privind „bănuiala rezonabilă”; în sensul Articolului 5 § 1 (c). Conform CtEDO, motivarea judiciară trebuie să fie concretă, clar articulată și bazată pe analiza probelor și circumstanțelor particulare a fiecărui caz. Referințe stereotipe și generale, cum ar fi și extrasele simple din hotărârile CtEDO, sunt inacceptabile. Legislația națională prevede o definiție clară a bănuielii rezonabile (consultați Articolul 6 p.4/3 CPP) și obligația judiciară de analiză și specificare de temeuri cu privire la aceasta (consultați articolul 308 alin. (8) lit. f) CPP).</p>		
<p>10</p>	<p>S-au referit oare PĂRȚILE în pladoarile lor judiciare/ demersuri scrise/recursuri la o BĂNUIALĂ REZONABILĂ/ caracterul continuu al acesteia?</p>	<p>Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”: Faceți o distincție între probele care justifică/întăresc bănuiala rezonabilă și cele care fac referire la temeuri de justificare a arestării, conform Articolului 5 § 3 (vedeți mai jos). Dovezile și argumentele relevante pentru evaluarea bănuielii rezonabile pot fi bazate, și nu numai, pe rapoartele operative ale ofițerilor de poliție, mărturiile victimelor etc. și conțin fapte sau circumstanțe care conduc la concluzia că suspectul posibil ar fi comis o infracțiune. Persistența acestor bănuieli se evaluează pe parcursul detenției continue (la prelungirea acesteia).</p>
<p>11</p>	<p>ACUZAREA a furnizat probe/argumente specifice pentru justificarea bănuielii rezonabile</p>	<p>Articolul 308 alin. (6) CPP. Începând cu iunie 2016, acuzarea trebuie să furnizeze temeuri și probe pentru justificarea bănuielii rezonabile. Verificați dacă demersurile procurorului și pladoarile sale îndeplinesc această cerință. Înainte de iunie 2016, verificați dacă procurorul a realizat acest lucru sau nu. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.</p>
<p>12</p>	<p>Ce PROBE/CIRCUMSTANȚE DE FAPT au fost invocate de ACUZARE pentru justificarea bănuielii/persistența acesteia (dacă este cazul)?</p>	<p>Pot fi bifate individual, cumulativ sau niciuna. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”:</p>
<p>12a</p>	<p>Mărturia victimei și/sau martorului</p>	<p>Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.</p>

12b	Informații operative ale poliției/serviciului de informații și securitate și/sau informatorilor, agenților sub acoperire	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”:
12c	Informații SECRETIZATE ale poliției/ serviciului de informații și securitate și/sau informatorilor, agenților sub acoperire	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”:
12d	Reținerea <i>in flagrante delicto</i>	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”:
12e	Martor/victimă care identifică bănuitul	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”:
12f	Altele (vă rugăm să specificați, pe scurt, ce fapte particulare au fost invocate pentru justificarea bănuielii rezonabile)	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”:
13	APĂRAREA a prezentat probele/argumentele specifice cu referire la bănuiele rezonabile	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”:
14	APĂRAREA s-a referit/a respins TOATE probele/argumentele invocate. de procuror cu referire la bănuiala rezonabilă	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da” (dacă nu s-a referit/respins, cel puțin cele principale, considerați că răspunsul este „Nu”).

15	A abordat oare judecătorul/judecătoria bănuiala rezonabilă/persistența acesteia?	Observați cu exactitate dacă judecătorii au separat examinarea lor cu privire la o bănuială rezonabilă de temerile pentru arestare. Persistența (reexaminarea) sa va fi evaluată la capitolul cu privire la arestarea continuă (prelungirea sa). Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da” (i.e. curtea/judecătorul (judecătorii) și-au fundamentat decizia pe considerentele legate de bănuială).
16	A furnizat oare judecătorul/judecătoria temeiuri <i>suo motu</i> ?	Această situație este aplicabilă numai atunci când părțile NU AU CONTESTAT sau ARGUMENTAT cu privire la „bănuiala rezonabilă”, însă judecătorul a dezvoltat această chestiune. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.
Cum evaluați MOTIVAREA JUDICIARĂ cu privire la BĂNUIALA REZONABILĂ expusă în hotărâre?	Vedeți mai jos explicația criteriilor aplicabile evaluării dvs. Bifați căsuța, relevantă de mai jos.	
16a	Foarte slabă	Nici o terminologie juridică clar aplicabilă cauzei; citate ale unor surse juridice evident irelevante pentru cauză; fenomenul de copiere mecanică; multe erori, chiar și greșeli gramaticale; un cititor obișnuit cu greu deslușește un sens din text și nu poate urmări raționamentele; o atitudine foarte formală și un limbaj autoritar care creează impresia unei decizii arbitrare; nici o coerență evidentă sau claritate a argumentelor etc.
16b	Slabă	Argumentare incoerentă; în principal, alcătuită din citate a prevederilor legale relevante, fără încercarea de a le aplica în circumstanțele particulare ale cauzei; judecătorul nu a fost capabil să încadreze raționamentele sale în contextul pledoariilor juridice și al argumentelor părților; nici o explicație cu privire la sensul și aplicarea surselor juridice; citatele surselor de drept nu aduc nici o valoare adăugată motivării judiciare, fiind ușor ignorabile.
16c	Medie	Motivarea indică o cunoaștere la nivel mediu și generică a terminologiei utilizate și a standardelor legale; cu toate acestea, judecătorul confundă standardele legale și aspectele privind drepturile omului (e.g. confundă raționamentele sale cu privire la bănuiala rezonabilă cu temerile care justifică arestarea; (e.g. eschivare, obstrucție etc.) sau invocă alte standarde irelevante (e.g., cum ar fi prezumpția de nevinovăție ,care este confundată cu prezumpția de libertate etc.).

16d	Bună	Temeiurile indică o bună cunoaștere a jurisprudenței și a prevederilor legale; judecătorul în mod prioritar dezvoltă propria sa evaluare și aplică acest raționament în casu, dar se abține să răspundă la argumentele părților, impunând autoritar propria sa opinie.	
16e	Excelentă	Judecătorul răspunde argumentelor fiecărei părți (acuzării și apărării) și adaugă propria sa motivare aplicată în circumstanțele particulare ale cauzei.	
17	Dacă JUDECĂTORUL/JUDECĂTORII a/au refuzat să dispună sau să mențină ARESTAREA pe motivul lipsei bănuielii rezonabile , aplicând respectiv:	Ar putea fi vorba atât despre aplicarea unei alte măsuri non-privative, cât și despre eliberare. În scopul cercetării, hotărârile judecătorești de instrucție și judecătorilor Curții de Apel vor fi egale. De asemenea, arstarea la domiciliu va fi considerată în mod convențional ca o măsură alternativă la arestarea preventivă și numai în scopul prezentei cercetări, i.e. pentru a observa, este oare practica judiciară denaturată.	
17a	măsură non-privativă/eliberare	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”:	
17b	arestare la domiciliu	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”:	
JUSTIFICAREA/TEMEIURILE ARESTĂRII (Articolul 5 § 3) Omissionea de a specifica temeiuri relevante și suficiente la aplicarea/prelungirea arestării preventive și/sau respingerea cererilor habeas corpus (Becciev, Șarban, Castraveț, Boicenco, Istrati și alții, Modărcă, Stici, Țurcan și Țurcan, Popovici, Ursu, Malai, Străisteanu și alții, Oprea, Ignatenco, Feraru).			
<p>În comparație cu Secțiunea precedentă, sarcina acestei secțiuni este evaluarea practicii privind TEMEIURILE arestării. Conform articolelor 176 și 185 CPP, ambele părți și judecătorii au obligația de a dezvolta și argumenta temeiurile, în sensul Articolului 5 § 3. Motivarea judiciară trebuie să fie concretă, clar articulată și bazată pe analiza probelor și circumstanțelor particulare ale fiecărui caz. Referințe stereotipe și generale, cum ar fi și extrasele simple din hotărârile CtEDO, sunt inacceptabile. Completați mai jos dacă un astfel de raționament este observat în deciziile care aplică și/sau prelungesc arestarea. Textul general este rezumat în cauza Buzadji, după cum urmează (§§ 87 și 88): <i>Potrivit jurisprudenței constante a Curții privind articolul 5 § 3, persistența temeiurilor plauzibile de a suspecta persoana privată de libertate că ar fi comis o infracțiune este o condiție sine qua non a legalității arestului, dar peste un anumit timp, ea nu este suficientă. Curtea trebuie, astfel, să stabilească: 1) dacă alte temeiuri adoptate de către autoritățile judiciare continuă a legitima privarea de libertate și 2) când aceste temeiuri sunt „pertinente” și „suficiente”, dacă autoritățile naționale au acordat o „diligență specială” în aplicarea procedurii (...). Justificările pe care Curtea le-a considerat „pertinente” și „suficiente” (în plus la cele privind existența unor temeiuri plauzibile de suspiciune a unei persoane de comiterea unei infracțiuni) în jurisprudența sa, includ riscurile de evadare, riscuri de presiune asupra martorilor sau de alterare a probelor, riscul de coluziune, riscul recidivei, riscul atentării la ordinea publică sau încă necesitatea de a proteja persoanele ce fac obiectul unor măsuri privative de libertate.</i></p>			

18	<p>S-au referit oare PĂRȚILE în pledoariile lor judiciare/ demersuri scrise/recursuri la TEMEIURILE ARESTĂRII?</p>	<p>Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”. Distingeți între probele care justifică/infirmă bănuiala rezonabilă și cele care fac referire la temeiurile de justificare a arestului, cum ar fi riscul eschivării, obstrucției, recidivei, cauzarea de dezordini publice etc. vedeți pentru referință cauza Buzadji și Articolele 176 (3) și 185 (2) CPP.</p>	
19	<p>ACUZAREA a furnizat probe/ argumente specifice pentru justificarea prelungirii arestării?</p>	<p>Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”. Vă referiți numai la dovezile propuse de acuzare pentru justificarea temeiurilor detenției (în special, cum ar fi riscul de eschivare, obstrucție, recidivă, dezordini publice). Distingeți între aceste argumente și cele privind o „bănuială rezonabilă”. Nu toate cele patru temeiuri trebuie să fie cumulativ întrunite; este suficient și un singur motiv să fie justificat în mod adecvat pentru a marca această obligație ca fiind îndeplinită (vedeți articolul 308 alin. (1) și (6) CPP).</p>	
20	<p>ACUZAREA s-a bazat, în special, pe următoarele temeiuri ACCEPTABILE în demersul cu privire la APLICARE/PRELUNGIRE a arestării?</p>	<p>Pot fi bifate individual sau cumulativ.</p>	
20a	Riscul eschivării	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.	
20b	Obstrucție	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.	
20c	Recidivă	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.	
20d	Cauzarea dezordinii publice	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.	
20e	Protecția deținutului	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.	
20f	Altele (vă rugăm să specificați, pe scurt), inclusiv și cele enumerate la p.p. 2-7 alin. (3) Articolul 176 din CPP	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”. Specificați pe scurt mai jos. Nu mai mult de 500 de simboluri.	

21	APĂRAREA a furnizat probe/argumente specifice în replică?	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.
22	APĂRAREA a contestat, în special, faptul că următoarele temeiuri NU au existat:	Pot fi bifate individual sau cumulativ.
22a	Riscul eschivării	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”:
22b	Obstrucție	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”:
22c	Recidivă	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”:
22d	Cauzarea dezordinii publice	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”:
22e	Protecția deținutului	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”:
22f	Altele (vă rugăm să specificați, pe scurt), inclusiv și cele enumerate la p.p. 2-7 alin. (3) Articolul 176 din CPP	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”: Specificați pe scurt mai jos. Nu mai mult de 500 de simboluri.
23	APĂRAREA s-a referit/a respins TOATE probele/argumentele invocate de procuror cu referire la temeiurile arestării?	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da” (dacă nu s-a referit/respins, cel puțin cele principale, considerați că răspunsul este „Nu”).
24	S-au referit oare judecătorul/judecătoria în HOTĂRĂRILE lor la cel puțin UN motiv acceptabil pentru arestare?	Observați cu exactitate dacă judecătorii au separat evaluarea lor cu privire la o bănuială rezonabilă de temeiurile pentru detenție. Persistența trebuie evaluată în arestarea continuă (prelungirea sa). Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da” (i.e. judecătorul/judecătoria și-au fundamentat decizia pe temeiurile arestării).

Temeiuri ACCEPTABILE pentru arestarea continuă furnizate de judecător/judecători		
Judecătorul/judecătorii s-au referit, în special, la următoarele temeieri ACCEPTABILE la APLICAREA/PRELUNGIREA arestării:	Pot fi bifate individual sau cumulativ.	
24a	Riscul eschivării	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.
24b	Obstrucție	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.
24c	Recidivă	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.
24d	Cauzarea dezordinii publice	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.
24e	Protecția deținutului	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.
24f	Altele (vă rugăm să specificați, pe scurt), inclusiv cele enumerate la p. 2-7 alin. (3) Articolul 176 din CPP	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”. Specificați pe scurt mai jos. Nu mai mult de 500 de simboluri.
Temeiuri INACCEPTABILE pentru detenția continuă		
25	Judecătorul/judecătorii și-au fundamentat în mare parte decizia în CONTRAR, pe unele temeieri/motive INACCEPTABILE (prin extinderea celor indicate la întrebarea precedentă):	Pot fi bifate individual sau cumulativ. Acest criteriu va caracteriza în ansamblu procedura de detenție preventivă. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.
25a	Gravitatea infracțiunii	<i>E.g. „infracțiunea de care este acuzat inculpatul depășește pedeapsa de 1 an/2 ani”.</i>
25b	Statutul special al acuzatului	<i>E.g. un ofițer de poliție, judecător, politician, o figură publică etc.</i>

25c	Cazierul judiciar	Recidivism, posibilitatea ipotetică de a comite noi infracțiuni, recurența infracțiunii, caziere judiciare anterioare sau orice altceva în acest sens; e.g. „aceasta este a doua infracțiune a inculpatului” sau „inculpatul este un recidivist” etc.
25d	Regiunea transnistreană	Căutați referințe la posibilitatea de a se eschiva prin „regiunea transnistreană necontrolată”. Orice mențiune privind „Transnistria” ar fi suficientă.
25e	Regimul de călătorie fără viză	Observați referințe la posibilitatea de a se eschiva prin beneficiu de regimul „fără vize”. Orice mențiune a Europei și călătoriile fără vize ar fi suficientă.
25f	Expresii stereotipe	Consultați sintagme și expresii generice, conform unui model abstract, formule stereotipe, bine stabilite în limbajul judiciar, copiate din alte hotărâri. Acestea ar prevala asupra unei descrieri a circumstanțelor particulare a cauzei; e.g. – „materialele din dosarul cauzei arată temeiuri suficiente privind faptul că inculpatul se poate ascunde” sau „legea prevede că arestarea se aplică în următoarele condiții”.
25g	Predominarea citatelor din texte normative	Cazuri de copiere din textele din lege, fără a se limita la expresiile de genul „legea prevede” sau „conform legii” etc. Acestea predomină descrierii circumstanțelor speciale ale cauzei.
25h	Orientarea spre acuzare	Cazurile de copiere „cuvânt în cuvânt” a textelor demersurilor procurorilor, fără parafrazăre. Indică o orientare predominant pe demersurile părții acuzării în detrimentul opiniei apărării.
25i	Abținerea vizavi de argumentele părților	În special, omisiunea de a reflecta argumentele apărării. Mențiuni simple privind pozițiile avocaților, fără dezvoltarea argumentelor lor în detaliu; e.g. „apărarea nu a fost de acord cu cererea acuzării” sau „obiecțiile apărării sunt clar nefondate” etc.
25j	Efectul preventiv al detenției	În unele cazuri, textul deciziei face referire la arest ca fiind o pedeapsă educativă și/sau preventivă, inclusiv tratând-o ca o pedeapsă corespunzătoare; e.g. cauza recentă Sireno, § 31 „... în decizia sa de aplicare a arestării preventive, Curtea de Apel a menționat că arestarea a fost stabilită pentru a pedepsi și a descuraja comportamentul antisocial, și precum că manifestările nejustificate de clemență ar putea încuraja un asemenea comportament și ar putea afecta încrederea în activitatea organului de urmărire penală...”
25k	Alte temeuri (vă rugăm să specificați).	Specificați pe scurt numai temeurile INACCEPTABILE. Nu mai mult de 500 de simboluri.

ALTE practici privind omisiunea de a indica temeiuri suficiente pentru arestare	
26	<p>„Copiere mecanică”</p> <p>Judecătorul/judecătoria, în special, la soluționarea chestiunilor cu privire la PRELUNGIREA arestării, s-au bazat, în principal, pe aceleași temeiuri, repetându-le fără să le reexamineze în substanță. Toate HOTĂRĂRILE CONSECUTIVE au relevat o copiere mecanică a textului, în principal, reproducând mandatele inițiale și/sau încheierile anterioare.</p>
27	<p>Documentele de călătorie ca o garanție</p> <p>Apărarea a propus ca o garanție ridicarea documentelor de călătorie, dar acest argument a fost respins de judecătoria sau aceștia l-au trecut cu vederea.</p>
28	<p>Reexaminarea formală (habeas corpus)</p> <p>În procedura, conform articolului 195 CPP, judecătorul/judecătoria a/au reiterat deciziile sale anterioare și a/au respins reexaminarea noilor circumstanțe indicate în DEMERSURILE APĂRĂRII.</p>
29	<p>Arestarea la domiciliu este tratată ca o măsură alternativă</p> <p>Judecătorul/judecătoria constată că nu există niciun temei sau că temeiurile sunt insuficiente pentru menținerea acuzatului în arest și, astfel, a aplicat arestare la domiciliu ca o alternativă la arestare preventivă. Vedeți astfel de practică în cauza Buzadji.</p>
<p>Ignorarea măsurilor alternative și motivarea inaplicabilității acestora. Părțile/judecătorii au luat în considerare/au abordat această chestiune.</p>	
30	<p>ACUZAREA a prezentat probe/argumente pentru justificarea inaplicabilității măsurilor alternative?</p> <p>Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.</p>
31	<p>APĂRAREA a prezentat probe/argumente specifice în susținerea aplicării?</p> <p>Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.</p>

32	<p>JUDECĂTORUL/ JUDECĂTORII s-au referit în HOTĂRĂRILE lor la inaplicabilitatea măsurilor alternative?</p>	<p>Observați cu exactitate dacă judecătorii au distins motivarea lor cu privire la inaplicabilitatea măsurilor alternative. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”:</p>
33	<p>Cum evaluați Motivarea JUDICIARĂ privind TEMEIURILE ARESTĂRII?</p>	<p>Vedeți mai jos explicația criteriilor aplicabile evaluării dvs. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”:</p>
33a	Foarte slabă	<p>Nici o terminologie juridică clar aplicabilă cauzei; citate ale unor surse juridice evident irelevante pentru cauză; fenomenul de copiere mecanică; multe erori, chiar și greșeli gramaticale; un cititor obișnuit cu greu deslușește un sens din text și nu poate urmări raționamentele; o atitudine foarte formală și un limbaj autoritar care creează impresia unei decizii arbitrare; nici o coerență evidentă sau claritate a argumentelor etc.</p>
33b	Slabă	<p>Argumentare incoerentă; în principal, alcătuită din citate a prevederilor legale relevante, fără încercarea de a le aplica în circumstanțele particulare ale cauzei; judecătorul nu a fost capabil să încadreze raționamentele sale în contextul pleoarațiilor juridice și al argumentelor părților; nici o explicație cu privire la sensul și aplicarea surselor juridice; citatele surselor de drept nu aduc nici o valoare adăugată motivării judiciare, fiind ușor ignorabile.</p>
33c	Medie	<p>Motivarea indică o cunoaștere la nivel mediu și generică a terminologiei utilizate și a standardelor legale; cu toate acestea, judecătorul confundă standardele legale și aspectele privind drepturile omului; (e.g. confundă raționamentele sale cu privire la bănuiala rezonabilă cu temeierile care justifică arestul (e.g. eschivare, obstrucție, etc.) sau invocă alte standarde irelevante (e.g., cum ar fi prezumpția de nevinovăție, care este confundată cu prezumpția de libertate etc.).</p>
33d	Bună	<p>Temeierile indică o bună cunoaștere a jurisprudenței și a prevederilor legale; judecătorul în mod prioritar dezvoltă propria sa evaluare și aplică acest raționament în casu, dar se abține să răspundă la argumentele părților, impunând autoritar propria sa opinie.</p>
33e	Excelentă	<p>Judecătorul răspunde argumentelor fiecărei părți (acuzării și apărării) și adaugă propria sa motivare, aplicată în circumstanțele particulare ale cauzei.</p>

ALTE ÎNCĂLCĂRI

ECHITATEA PROCEDURILOR, alte tipuri de încălcări (Articolul 5 § 3 și 5 § 4)

Termenele procedurale la arestare		Majoritatea se referă la încălcările termenelor procedurale, și nu la durata detenției în ansamblu.
Procedura în recurs a depășit termenul legal de 3 zile (Articolul 312 (2) CPP)		
34a	În mod justificat	Cum a fost în cauza Haritonov §§ 45-49, atunci când judecătorii au decis cu privire la cererile de recuzare și au asigurat prezența inculpatului, care refuza să se prezinte în instanță. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.
34b	În mod nejustificat	Niciun motiv clar pentru justificare. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.
35	Reexaminarea judiciară, conform Articolelor 190-195, și 308, 309 CPP , a depășit cerința de „promptitudine” în sensul Articolului 5 § 3 (consultați Buzadji, § 100-102)	
35a	În mod justificat	Cum a fost în cauza Haritonov §§ 45-49, atunci când judecătorii au decis cu privire la cererile de recuzare și au asigurat prezența inculpatului, care refuza să se prezinte în instanță. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.
35b	În mod nejustificat	Niciun motiv clar pentru justificare. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.
Accesul la materialele dosarului penal		
36	A acordat oare judecătorul/judecătorii accesul apărării la materialele cauzei penale (dosarul penal al urmăririi penale), dacă acesta a fost prezentat de procuror pentru susținerea demersului său?	În unele cazuri, procurorii prezintă judecătorilor dosarul complet al cauzei penale, care rămâne confidențial în etapa urmăririi penale. Apărarea ar putea solicita divulgarea completă, care poate fi refuzată (consultați cauza Iurcovschii și alții , §§ 45-50). Căutați în dosarul cauzei pledoariile apărării în acest sens, inclusiv înregistrările audio ale ședințelor. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.

Examinarea directă a probelor	
37	<p>Refuzul de a asculta martorul sau de a examina alte probe materiale, la solicitarea apărării.</p> <p>Până la modificările din iulie 2016, CPP nu permitea audierea martorilor sau examinarea directă a probelor, inclusiv la solicitarea apărării. Observați dacă judecătorul/judecătorii au respins în mod expres sau nici nu s-au pronunțat cu privire la un astfel de demers. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.</p>
Publicitatea ședinței	
38	<p>Refuzul de a asigura caracterul public al ședinței.</p> <p>Procedurile de arestare sunt, în mod normal, secrete, cu excepția cazului în care arestatul solicită altfel (Articolul 308 (5) și Articolul 312 CPP în lectură nouă după iulie 2016). Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.</p>
39	<p>A solicitat oare apărarea publicitatea ședinței cu privire la arestare și, în caz afirmativ, cum a fost respins acest demers (numai pe motivul că legislația nu permite acest lucru)?</p> <p>Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.</p>
40	<p>Alte încălcări (vă rugăm să specificați)</p> <p>Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”. Specificați pe scurt mai jos. Nu mai mult de 500 de simboluri.</p>

Anexa 3. Lista de evaluare nr. 2. Cauza penală de acuzare

Observații, explicații și referințe la legislația națională		Marcați
<p>INSTRUCȚIUNI.</p> <p>Prezența Listă de evaluare va fi considerată un fișier separat generat în sistem (prin intermediul dispozitivului). Utilizați-o pentru o singură acțiune civilă (separat).</p> <p>Completați și generați un fișier separat de Listă de evaluare.</p> <p>Introduceți numai date verificate și în formatul solicitat de căsuța respectivă.</p> <p>Pentru alte întrebări și clarificări contactați Echipa de proiect.</p> <p>Nu copiați deciziile sau documentele din dosarele examinate. Nu implicați personalul instanței în examinare sau nu le atribuiți nicio sarcină, alta decât furnizarea dosarelor.</p>		
DATE PRIVIND CAUZA PENALĂ		
Informații generale privind CAUZA PENALĂ și procedura de ARESTARE		
1	Lista de evaluare nr.	NU confundați cu numărul dosarului penal. Numărul trebuie să conțină inițialele dvs. și numărul de ordine al listei de evaluare. ... nr. 2 - ...
1a	DATE DE IDENTIFICARE ALE ACUZATULUI	Introduceți numele de familie și prenumele acuzatului în procedurile penale vizate de hotărârea examinată. Aceste date vor fi utilizate exclusiv pentru scopuri de cercetare și referințe.
1b	Referința la Lista/Listele de evaluare nr. 1 și/sau 3	Indicați Lista de evaluare Nr. 1 sau 3 (cunoscută/identificată), dacă a fost examinată o hotărâre cu privire la acuzat, relevant în cadrul cercetării. ... nr. 1 - nr. 3 - ...
DATE SPECIFICE PRIVIND CAUZA PENALĂ		
2	URMĂRIREA PENALĂ (data inițierii)	Când a fost oficial inițiată urmărirea penală? (A se distinge de punerea sub învinuire a acuzatului). .../.../...
3	CAUZA PENALĂ nr.	Atribuită de Procuratură. nr.

4	Data punerii sub învinuire	Când acuzațiile oficiale au fost aduse la cunoștință?	.../.../...
5	ÎNVINUIREA (calificarea)	În temeiul cărui articol din Codul penal a fost calificată învinuirea? A se distinge în mod clar de calificarea inițială de la data pornirii urmăririi penale și cea indicată în demersul de aplicare a arestării (indicată mai sus), deoarece aceasta s-ar putea modifica între timp. Indicați toate articolele din Codul penal, în temeiul cărora a fost acuzat învinuitul, dacă este vorba despre mai multe articole.	
6	GRAVITATEA (acuzația)	Selectați o clasificare, în temeiul articolului 16 din Codul Penal . În cazul mai multor clasificări, selectați-o pe cea mai gravă. Acest criteriu se indică numai în legătură cu acuzația de la data reținerii și arestării.	
7	FOND (decizia definitivă prin care se stabilește vinovăția)	Specificați dacă acuzatul a fost achitat sau condamnat, cel puțin în prima instanță sau în apel, dacă la momentul evaluării nu s-a pronunțat încă o decizie definitivă în ordine de recurs. Capetele de acuzare pentru care a fost condamnat și/sau achitat acuzatul nu sunt relevante. În cazul în care inculpatul a fost achitat parțial pentru anumite capete de acuzare, iar pentru altele a fost condamnat, acesta este considerat parțial condamnat. Aceste date sunt necesare în scopul cercetării, în vederea evaluării perspectivelor de aplicare a Legii nr. 1545/1998. Caracterul definitiv al unei decizii pe fond înseamnă cel puțin o decizie a Curții de Apel, chiar dacă recursul este în curs de soluționare în fața Curții Supreme.	
8	PEDEAPSA aplicată	În cazul pedepsei cu închisoare (real, cu executare într-o instituție penitenciară), indicați în căsuță durata, conform sentinței definitive. În cazul unei pedepse neprivative de libertate (inclusiv condamnare cu suspendare), indicați pedeapsa în căsuță.	...ani, ...luni, ...zile
Proceduri cu privire la arestare			
9	DETENȚIE (durată totală)	Articolele 185, 188 CPP . Durata totală a detenției, inclusiv perioadele de arestare la domiciliu , dacă este cazul. Se deduce din datele de mai jos (dies a quo & dies ad quem) și se calculează automat.	...ani, ...luni, ...zile
10	Dies a quo (plasat în arest, arest la domiciliu, reținere)	Data arestării, în baza articolelor 60 pct.40); art. 164 alin. (2) pct. 1), 2) CPP , și/sau a reținerii efective în cazul în care mandatul de arest a fost eliberat în contumacie. Aceasta include, de asemenea, data arestării la domiciliu sau a mandatului de arestare direct aplicabil, i.e. fără o reținere de 3 zile.	

11	Dies ad quem (eliberare definitivă)	Data eliberării definitive (inclusiv în urma neprelungirii) sau a unei sentințe pronunțate de primă instanță . Această dată include și aplicarea unei măsuri definitive neprivative de libertate , cum ar fi obligația de a nu părăsi localitatea sau țara, inclusiv măsurile alternative, cum ar fi eliberarea pe cauțiune, în urma recunoașterii vinovăției, sub control judiciar etc. Rețineți că transformarea detenției în arestare la domiciliu nu se califică ca o eliberare, iar perioada petrecută în arest la domiciliu ar trebui inclusă în perioada totală de detenție.	
12	Suspendare (eliberare temporară)	În anumite cazuri, durata totală a detenției poate fi întreruptă de o eliberare pe o perioadă scurtă de timp, urmată de revenirea în stare de arest. De exemplu, în cazul în care un acuzat a fost eliberat de judecătorul de instrucție și ulterior plasat în arest de Curtea de Apel sau reținut din nou de procuror pe alte motive. Zilele petrecute în libertate trebuie să fie deduse din perioada totală de detenție. În acest scop, vă rugăm să introduceți un număr în această căsuță, care va fi dedus din perioada totală calculată mai sus.	...ani, ...luni, ...zile
13	AREST LA DOMICILIU (durata totală în zile)	Articolul 188 CPP. Calculați numărul total de zile petrecute în arest la domiciliu. Acesta include arestul la domiciliu dacă se aplică de două sau mai multe ori pe durata așteptării perioadei totale de detenție. Rețineți că data de început și data de sfârșit ale arestului la domiciliu trebuie să fie incluse în perioada totală de detenție specificată mai sus (nu mai târziu, nu mai devreme). Aceste date sunt necesare numai în scopul cercetării. În cazul în care nu a fost aplicat arestul la domiciliu, lăsați căsuța necompletată. Dacă acesta este unicul arest la domiciliu aplicat, dublați numărul total de zile de detenție calculat mai sus.	
14	PRELUNGIRI (total)	Calculați câte prelungiri au fost aplicate de toate instanțele (conform articolului 186 alin. (4) et seq. CPP pentru orice perioadă). Nu confundați cu prelungirile solicitate de procuror, dar neadmise. Numai cele efectiv admise de instanțe sunt relevante.	
15	APELURI (total)	Articolul 311 CPP. Numărul total de recursuri depuse la Curtea de Apel. Nu introduceți nicio dată în această căsuță.	
15a	Recursuri din partea ACUZARII	Specificați numărul total de recursuri din partea acuzării împotriva încheierilor pronunțate de judecătorul de instrucție, conform articolului 311 CPP. Aceste date includ orice recursuri împotriva oricărei încheieri, de eliberare sau invers (de exemplu, procurorul poate solicita prin recurs prelungirea zilelor de detenție, dacă judecătorul a emis o încheiere de arestare pentru mai puțin de 30 zile).	

15b	Recursuri din partea APĂRĂRII	Calculați câte recursuri au fost depuse de partea apărării, conform articolului 311 CPP, pentru orice motive și împotriva oricăror hotărâri pronunțate de judecătorul de instrucție. Nu confundați cu cererile apărării de schimbare sau aplicare a altor măsuri non-privative adresate judecătorului de instrucție.
16. CERERI DE REEXAMINARE (total) (Articolele 190-195 CPP)		Numărul total de cereri de reexaminare, altele decât recursuri înaintate prin intermediul unui judecător de instrucție. Nu introduceți nici o dată în această căsuță.
16a	Demersuri de reexaminare din partea ACUZĂRII	Câte demersuri de reexaminare în orice altă măsură alternativă arestării, inclusiv măsuri neprivative de libertate, au fost formulate de procuror (inclusiv după notificările după 29/07/2016), conform articolelor 190-195 CPP ? Nu confundați cu recursuri.
16b	Demersuri de reexaminare din partea APĂRĂRII	Câte demersuri de reexaminare în orice altă măsură alternativă arestării, inclusiv măsuri neprivative de libertate, au fost formulate de avocat (inclusiv de către arestat), conform articolelor 190-195 CPP ? Nu confundați cu recursuri.
16c	REEXAMINĂRI JUDICIARE (total)	Dacă au existat reexaminări judiciare după detenție și în timpul acesteia? Nu confundați cu demersuri de prelungire din partea procurorului, indiferent dacă admise sau respinse de judecător. Această căsuță se referă numai la reexaminările solicitate în afara așa-numitelor „prelungiri obișnuite” și „mandatul de arest”. De obicei, acestea rezultă din demersurile apărării (conform articolelor 190-195 CPP), însă după 29/07/2016 este posibil ca și procurorul să reexamineze arestul (consultați articolul 195 alin. (3) CPP în noua lectură după amendamentele prin Legea nr. 100 din 26/05/2016). De asemenea, eliberarea în urma unei neprelungiri diferă de eliberarea în urma reexaminării.
17	Liberarea provizorie pe cauțiune	Articolul 192 CPP. Specificați un număr numai dacă a fost aplicat. Dacă nu există, lăsați căsuța nemarcată.
18	Liberarea provizorie sub control judiciar	Articolul 191 CPP. Specificați un număr numai dacă a fost aplicat. Dacă nu există, lăsați căsuța nemarcată.
19	Liberarea sub garanție	Articolele 179-180 CPP. Specificați un număr numai dacă a fost aplicat. Dacă nu există, lăsați căsuța nemarcată.

20	Revocare	Articolul 195 CPP. Specificați un număr numai dacă a fost aplicat. Dacă nu există, lăsați căsuța nemarcată.	
21	Revocare de către procuror (numai după 29/07/2016)	Articolul 195 alin. (3) CPP. Specificați un număr numai dacă a fost aplicat. Dacă nu există, lăsați căsuța nemarcată.	
22	Alte măsuri non-retentive	Articolul 178 CPP. De exemplu, „obligația de a nu părăsi localitatea sau țara”. Specificați numai dacă există vreo măsură admisă de judecător. Aceasta include și o eliberare simplă fără vreo aplicare a oricărei măsuri preventive, conform deciziei judecătorului. Aplicarea unei măsuri de către procuror, ulterior eliberării din partea judecătorului, este irelevantă.	

Anexa 4. Lista de evaluare nr. 3. Remediul judiciar

CRITERII	Observații, explicații și referințe la legislația națională	Verificați
<p>INSTRUCȚIUNI. Prezenta Listă de evaluare va fi considerată un fișier separat generat în sistem (prin intermediul dispozitivului). Utilizați-o pentru o singură acțiune civilă (separat). Completați și generați un fișier separat de Listă de evaluare. Introduceți numai date verificate și în formatul solicitat de căsuța respectivă. Pentru alte întrebări și clarificări contactați Echipa de proiect. Nu copiați deciziile sau documentele din dosarele examinate. Nu implicați personalul instanței în examinare sau nu le atribuiți nicio sarcină alta decât furnizarea dosarelor.</p>		
<p>DATE DE CERCETARE Date generale în scopuri de cercetare</p>		
1	<p>Lista de evaluare nr.</p>	<p>... nr. 3 - ...</p>
1a	<p>DATE DE IDENTIFICARE ALE RECLAMANTULUI ÎN CAUZA CIVILĂ (corespunde numelui acuzatului în procedurile penale)</p>	<p>NU confundați cu numărul dosarului civil atribuit de instanța de judecată. Numărul trebuie să conțină inițialele dvs. și numărul de ordine al listei de verificate.</p> <p>Introduceți numele de familie și prenumele reclamantului în procedurile civile (acuzat în procedurile penale) vizate de decizia examinată. Aceste date vor fi utilizate exclusiv pentru scopuri de cercetare și referințe.</p>
1b	<p>Referința la Lista/Listele de evaluare nr. 1 și/sau 2</p>	<p>... nr. 1 - nr. 2 - ...</p>
<p>Informații generale despre CAUZA CIVILĂ și procedura de REMEDIERE JUDICIARĂ despre Cauza CIVILĂ</p>		
2	<p>PROCEDURA CIVILĂ (durata totală)</p> <p>Durata totală a procedurii civile în toate cele 3 grade de jurisdicție.</p>	<p>... ani, ... luni ..., ... zile</p>

3	Dies a quo	Data introducerii acțiunii civile la prima instanță (de nivelul întâi).	... /... / 20...
4	Dies ad quem	Data hotărârii definitive, inclusiv emisă de instanța de al treilea grad de jurisdicție (Curtea Supremă), dacă este cazul.	... /... / 20...
SONDAJ TEMATIC/ASPECTE DE FOND			
Pretenții (Reclamant)			
Căruj JUDECĂTOR/JUDECĂTORI și/sau OFICIU/OFFICI A/ALE PROCURATURII reclamantul atribuie încălcarea dreptului său la libertate?			
5	CURTEA DE APEL (judecarea arestului în ordine de recurs)	Indicați jurisdicția/Curtea de Apel căreia i se atribuie încălcarea, potrivit reclamantului. Pârâtul este MJ, dar încălcarea/încălările este/sunt atribuită(e) judecătorilor/instanțelor care au emis mandatul de arestare sau l-au prelungit.	
6	INSTANȚĂ (Judecătorul de instrucție)	Selectați instanța relevantă din listă, căreia îi este atribuită încălcarea, potrivit reclamantului (vedeți mai sus).	
7	PROCURATURA (instituția din sistemul Procuraturii)	Care instituție din sistemul Procuraturii a fost responsabilă de procedura de arestare și prelungirea detenției? Nu confunțați cu Procuratura care a inițiat urmărirea penală sau a inițiat procedura de arestare preventivă, dar ulterior a transmis cauza penală altei instituții din Procuratură. Dacă sunt implicate mai multe instituții ale procuraturii, selectați numai ultima care a solicitat prelungirea arestării.	
8	ORĂ și/sau PERIOADĂ?	CÂND s-a produs presupusa încălcare? Marcați ora sau perioada. În scopul cercetării, este suficient să se indice doar anul , dacă nu pot fi obținute alte date din cauza civilă.	01/01/1900 01/01/1900
CERERI pe FOND?			
9	Privarea ilegală de libertate	S-ar putea să fie plângeri cu privire la o varietate de situații, majoritatea dintre acestea evidențind încălcări grave ale procedurii și CPP; e.g. deținut în afara termenului-limită sau eliberat cu întârziere; deținut în lipsa oricărui mandat judiciar; arestat de două ori în baza a două mandate diferite; arestat pe baza unui alt capăt de acuzare după ce a fost eliberat pe baza altei acuzări; deținut după ce a fost eliberat de răspundere penală etc. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”:	

10	Lipsa bănuielii rezonabile	Poate fi bazată pe o hotărâre de eliberare, adoptată de judecătorul de instrucție pe motivul lipsei unei bănuielii rezonabile sau pe decizia Curții de Apel, cu același motiv. Nu și în mod necesar, aceasta poate fi și opinia subiectivă a reclamantului și, în acest caz, ea trebuie să fie marcată. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.
11	Niciun motiv pentru arestare	Reclamantul pretinde că nu au existat alte motive pentru detenția continuă. Selectați unul sau mai multe din motivele de detenție despre care reclamantul pretinde că nu există, în cazul său.
11a	Risul de eschivare	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.
11b	Obstrucționarea	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.
11c	Recidivă/Repetare	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.
11d	Cauzarea unor tulburări publice	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.
11e	Protecția deținutului	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.
11f	Deținut în condiții inumane	Pretenția nu s-ar referi strict la problema arestării, dar în scopul cercetării ar trebui să fie înregistrată.
11g	Arest CONTRAVENȚIONAL ilegal	Pretenția nu s-ar referi strict la problema arestării într-o procedura penală, dar în scopul cercetării ar trebui să fie înregistrată, din momentul în care CtEDO ar putea considera o cauză contravențională ca fiind una penală, în sensul Convenției (consultați cauza recentă Gorea Mihail cu privire la compensația insuficientă pentru arestul contravențional ilegal).
11h	Alte plângeri (vă rugăm să specificați)	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”. Specificați pe scurt și prin cuvintele-cheie. Nu mai mult de 500 de simboluri.

12	PRETINS cu titlu de COMPENSAȚIE (suma totală)	Reclamantul pretinde plăți cu titlu de compensație. Faceți o distincție între sumele pentru detenția ilegală și detenția în condiții inumane de detenție, dacă este posibil conform conținutului acțiunii civile a reclamantului. Cu toate acestea, dacă reclamantul nu face o distincție, înregistrați sumele per ansamblu. Rețineți, acestea sunt doar SUMELE PRETINSE , comparativ cu o compensație acordată, care va fi înregistrată în secțiunile de mai jos. Suma totală va fi calculată automat prin formulă incorporată în tabel Excel; nu este necesară completarea acestei căsuțe.	MDL...
12a	Material	Preferabil de convertit în lei moldovenești (MDL).	MDL ...
12b	Moral	Preferabil de convertit în MDL.	MDL ...
12c	Cheltuieli judiciare	Preferabil de convertit în MDL.	MDL ...
12d	O sumă FORFETARĂ (numai dacă nu a fost divizată)	De completat numai în cazul în care reclamantul nu a defalcat compensația în unul sau toate din tipurile de mai sus.	MDL ...
REFERINȚĂ (Părât)			
REFERINȚA PĂRĂTULUI			
13	TOATE plângerile sunt vădit nefondate	Conform reprezentantului Ministerului Justiției, acțiunea civilă trebuie să fie respinsă în întregime; spre exemplu, ca fiind neprobată; drepturile reclamantului nu au fost încălcate pe fond (arestul a fost legal etc.). Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.	
14	PARȚIAL admisibile, dar excesive în partea cuantumului sumelor de compensare a prejudiciului	Părâtul este de acord, în principiu, cu privire la fondul, dar nu și în ceea ce privește cuantumul sumelor pretinse; pretenții cu titlu de compensare sunt excesive, iar următoarele sume ar putea fi rezonabile, în opinia sa. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.	

14a	Material	Dacă este posibil, indicați suma care, potrivit reprezentantului Ministerului Justiției, ar fi oportună.	MDL ...
14b	Moral	Dacă este posibil, indicați suma care, potrivit reprezentantului Ministerului Justiției, ar fi oportună.	MDL ...
14c	Cheltuieli judiciare	Dacă este posibil, indicați suma care, potrivit reprezentantului Ministerului Justiției, ar fi oportună.	MDL ...
14d	Cuantumul compensațiilor se lasă la discreția instanței	Situația apare, de obicei, când părătul lasă determinarea cuantumului sumelor la alegerea judecătorului, nefiind capabil să pronunțe propria poziție. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.	
15	ÎN TOTALITATE admisibile	Atât fondul cât și cuantumul sumelor pretinse cu titlu de compensație sunt acceptate fără rezerve. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.	
Hotărârea definitivă			
16	HOTĂRÂREA DEFINITIVĂ pe FOND	De marcat numai hotărârile definitive și irevocabile.	
16a	ADMISĂ acțiunea în totalitate	Toate cererile, atât pe fond cât și cu titlul de compensare, sunt acceptate în mod necondiționat. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.	
16b	PARTIAL admisă	Acțiunea civilă admisă numai în parte ar putea fi atât pe fond cât și cu privire la acordarea unei compensații parțiale. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.	
17	INADMISIBILĂ, inclusiv din lipsă	Acțiunea civilă este respinsă. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da” (precum și căsuțele relevante de mai jos).	
17a	Hotărârea de achitare	Consultați articolul 6 lit.a) Legea nr. 1545/1998, care impune condiția achitării pentru obținerea unei compensații.	
17b	Ordonanța procurorului de încetare/scoatere de sub urmărire penală pe motive de reabilitare	Consultați articolul 6 lit.b) Legea nr. 1545/1998, care impune motive de reabilitare pentru obținerea unei compensații.	

17c	Decizie privind anularea arestului contravențional	Consultați articolul 6 lit.c) Legea nr. 1545/1998, care impune o hotărâre judecătorească de eliberare a persoanei arestate în cadrul procedurii contravenționale.
17d	Arestul a fost legal și motivat	Judecătorul a analizat fondul arestului și a constatat că nu au existat încălcări.
17e	Alte motive pentru inadmisibilitate (vă rugăm să specificați)	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”: Specificați pe scurt și prin cuvintele-cheie. Nu mai mult de 500 de simboluri.
18		Selectați conform listei.
19	Privarea ilegală de libertate	S-ar putea să fie plângeri cu privire la o varietate de situații, majoritatea dintre acestea evidențiind încălcări grave ale procedurii și CPP; e.g. deținut în afara termenului limită sau eliberat cu întârziere; deținut în lipsa oricărui mandat judiciar; arestat de două ori în baza a două mandate diferite; arestat pe baza unui alt capăt de acuzare după ce a fost eliberat pe baza altei acuzări; deținut după ce a fost eliberat de răspundere penală etc. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.
20	Lipsa bănuielii rezonabile	Poate fi bazată pe o hotărâre de eliberare, adoptată de judecătorul de instrucție pe motivul lipsei unei bănuielii rezonabile sau pe decizia Curții de Apel, cu același motiv. Nu și în mod necesar, aceasta poate fi și opinia subiectivă a reclamantului și, în acest caz, ea trebuie să fie marcată. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.
21	Niciun motiv pentru arestare	Reclamantul pretinde că nu au existat alte motive pentru detenția continuă. Selectați unul sau mai multe din motivele de detenție despre care reclamantul pretinde că nu există, în cazul său.
21a	Riscul de eschivare	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”:
21b	Obstrucționarea	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”:
21c	Recidivă/Repetare	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”:
21d	Cauzarea unor tulburări publice	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”:
21e	Protecția deținutului	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”:

21f	Deținut în condiții inumane	Pretenția nu s-ar referi strict la problema arestării, dar în scopul cercetării ar trebui să fie înregistrată.	
21g	Arest CONTRAVENȚIONAL ilegal	Pretenția nu s-ar referi strict la problema arestării într-o procedura penală, dar în scopul cercetării ar trebui să fie înregistrată, din momentul în care CtEDO ar putea considera o cauză contravențională ca fiind una penală, în sensul Convenției (consultați cauza recentă Gorea Mihail cu privire la compensația insuficientă pentru arestul contravențional ilegal).	
21h	Alte plângeri (vă rugăm să specificați)	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”. Specificați pe scurt și prin cuvintele cheie. Nu mai mult de 500 simboluri.	
22	COMPENSAȚIA acordată (suma totală)	Compensația definitivă acordată de instanțe.	MDL ...
22a	Material	Preferabil de convertit în MDL. Dacă nu este acordată, lăsați căsuța necompletată.	MDL ...
22b	Moral	Preferabil de convertit în MDL. Dacă nu este acordată, lăsați căsuța necompletată.	MDL ...
22c	Cheltuieli judiciare	Preferabil de convertit în MDL. Dacă nu este acordată, lăsați căsuța necompletată.	MDL ...
22d	O sumă FORFETARĂ (numai dacă nu este divizată)	De completat numai în cazul în care instanțele nu au defalcat compensația în unul sau mai multe din forme de compensații de mai sus	MDL ...
Motivele instanțelor (non-exhaustive și deduse din practică; pot fi o varietate de alte motive)			
23	Există oare referințe la sumele acordate de CtEDO în cazuri similare?	Referințele trebuie să fie relevante și să indice în mod clar CtEDO ca autoritatea pertinentă care stabilește valoarea compensației; spre exemplu: „în cauza Ganea , Curtea Europeană a acordat următoarea sumă pentru 3 zile de detenție ilegală” etc. Altfel, referința este irelevantă. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.	
24	A fost oare calculată durata detenției?	Durata detenției reprezintă primul criteriu de evaluare a valorii compensației morale, în cazurile de ilegalitate și detenție nejustificată. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”.	

25	Motive SPECIALE pentru compensare	Aceste motive ar putea fi indicate în deciziile instanțelor ca o justificare pentru o anumită valoare a compensației acordate.
25a	Ilegalitate datorată achitării	Acesta ar putea fi un motiv specific invocat de instanțe. Rețineți că o achitare în sine nu este un motiv suficient pentru compensare în situații de detenție ilegală. Cu toate acestea, dacă instanțele naționale și-au bazat motivele pe acest element, bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da” .
25b	Lipsa bănuielii rezonabile	Ibid.
25c	Ilegalitate datorită altor deficiențe procedurale	Spre exemplu: depășirea termenului sau arestului preventiv, peste perioada stabilită prin mandatul de arestare. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da” .
25d	Lipsa unuia sau a mai multor motive din cele 4 acceptabile pentru arestare	E.g. riscul eschivării, obstrucționare, recidivă, tulburare publică. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da” .
26	Alte justificări din perspectiva unui prejudiciu moral	O varietate de alte motive care ar putea fi invocate de instanțele naționale și legate de personalitatea reclamantului.
26a	Umilire	E.g. „tratament degradant sau suferință psihologică” etc. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da” .
26b	Prezumpția de nevinovăție	E.g. „reclamantul a suferit un prejudiciu, deoarece a fost supus unei acuzații în materie penală” etc. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da” .
26c	Pierderea reputației	Ibid.
26d	Detenția în condiții inumane	Ar putea fi un motiv alternativ pentru justificarea compensațiilor (consultați cauza Ciorap (2)). Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da” .
26e	Probleme de sănătate	Ar putea fi un motiv alternativ pentru justificarea compensațiilor (consultați cauzele Șarban, Becciev). Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da” .
26f	Drepturi de muncă	Absență forțată de la locul de muncă sau concediere forțată din funcția deținută. Legea nr. 1545 la articolele 7 și 12 face referire la aceste situații. Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da” .
26g	Alte motive (vă rugăm să specificați)	Bifați căsuța, dacă răspunsul este „Da”. Specificați pe scurt și prin cuvintele cheie.

Anexa 5. Eșantionarea cercetării

Universul de eșantionare: numărul de demersuri de arestare admise de judecătorii de prima instanță și instanța de recurs, *per* ani și instanțe.

Sursele statistice: Rapoartele statistice cu privire la mandatele de arestare admise *per* instanță și ani (2013-2017), oferite de Consiliul Superior al Magistraturii.

Tipul eșantionului: stratificat, probabilistic.

Criteriul de stratificare: tipul instanței, regiune.

Mărimea eșantionului:

- 400 de hotărâri de arestare preventivă;
- 200 de cauze în care s-a aplicat arestarea preventivă.

Procedura de selectare:

- Selectarea aleatorie din lista judecătorilor din fiecare subgrup pre-definit după stratificarea pe regiune.
- Selectarea aleatorie a cauzelor.

Distribuirea mandatelor de arestare admise:

	Zone	2013	2014	2015	2016	2017
JUDECĂTORII	Chișinău	1554	2850	1821	2375	2023
	Bălți	126	262	139	165	200
	Nord	296	784	391	410	377
	Sud	204	511	217	264	335
	Centru	475	1176	596	640	656
	Comrat	77	249	127	100	75
	Total		2733	5832	3291	3954
CURȚI DE APEL	Chișinău	175	175	164	197	164
	Bălți	30	30	28	33	28
	Cahul	5	5	4	7	4
	Comrat	4	4	3	5	3
	Total		214	214	200	241

Distribuirea examinării hotărârilor și cauzelor

Tip	Regiune	Judecătorie	Hotărâri						Cauze					
			2013	2014	2015	2016	2017	TOTAL	2013	2014	2015	2016	2017	TOTAL
JUDECĂTORII	Chișinău	Sect. Botanica	5	13	7	7	6	38	1	3	2	2	2	10
	Chișinău	Sect. Buiucani	8	10	8	14	9	48	2	2	2	4	2	12
	Chișinău	Sect. Centru	11	18	12	16	16	74	3	5	3	4	4	19
	Chișinău	Sect. Ciocana	2	4	2	3	3	14		1		1	1	3
	Chișinău	Sect. Râșcani	4	10	7	6	5	32	1	3	2	1	1	8
	Bălți	Bălți	2	5	3	3	4	17	1	1	1	1	1	4
	Nord	Dondușeni	2	2		3	4	11		1		1	1	3
	Nord	Fălești	2	2	3	2	2	11	1		1	1		3
	Nord	Ocnîța	1	6	2	1	1	11		1	1		1	3
	Nord	Soroca	1	5	2	1	2	11		1		1		2
	Centru	Anenii Noi	1	4	2	1	2	10		1				1
	Centru	Criuleni	1	4	2	1	2	10		1	1			2
	Centru	Hâncești	1	3	1	2	2	10		1			1	2
	Centru	Nisporeni	1	3	1	3	2	10	1	1		1	1	4
	Centru	Rezina	1	3	2	2	2	10	1	1	1			3
	Centru	Șoldănești	1	4	1	2	2	10		1			1	2
	Centru	Ungheni	2	2	2	2	2	10	1	1		1		3
	Sud	Cahul	2	2	1	2	3	10		1		1	1	3
	Sud	Cimișlia	1	4	3	1	1	10		1	1			2
	Sud	Taraclia	1	6		2	1	10		1		1		2
UTAG	Ceadâr-Lunga	2	4	3	2	1	12		1	1	1		3	
CURȚI DE APEL	Chișinău		4	4	3	4	3	18	1	1	1	1	1	5
	Bălți		1	1		1	1	4				1		1
	Cahul							0						0
	Comrat							0						0

Anexa 6. Chestionar

Prezentul CHESTIONAR are ca scop evaluarea aplicării **arestării preventive** în Republica Moldova. Informațiile furnizate vor fi confidențiale și folosite numai în **scopuri de cercetare**. Identitatea chestionatului este **anonimă**, ceea ce înseamnă că numele dumneavoastră nu va fi nici colectat și nici asociat răspunsurilor la întrebările chestionarului. Vă rugăm să bifați numai căsuțele care sunt **relevante pentru dumneavoastră**.

Informații generale

Specialitatea sau ocupația dumneavoastră:

- Judecător/personal judiciar asociat al instanței (consultant, grefier etc.)
 - Procuror
 - Avocat
 - Ofițer de urmărire penală/al organelor de urmărire penală (poliție, Centrul Anticorupție etc.)
 - Activist civic/apărător al drepturilor omului
 - Specialist (licențiat) în drept/academician
 - Altele (vă rugăm să explicați mai jos)
-

Câți ani de experiență aveți în profesia dumneavoastră?

- 0-2 ani
- 2-5 ani
- Mai mult de 5 ani
- Mai mult de 10 ani

Cât de frecvent sunteți implicat în examinarea cazurilor de arestare preventivă (dacă este cazul)?

- Niciodată
- Rareori
- Deseori
- Periodic

Vă rugăm să precizați două domenii în care observați o incoerență majoră între legislația națională și practică la aplicarea arestării.

- Legalitatea arestării. Legea se aplică incoerent.
 - Practica judiciară
 - Practica procurorilor
 - Altele (vă rugăm să explicați mai jos)
-

Cum evaluați nivelul de respectare a legislației Republicii Moldova cu privire la aplicarea arestării? (Bifați doar o singură notă într-un interval de la 1 (negativ) spre 10 (pozitiv)).

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Negativ					Pozitiv				

La ce etapă a privării de libertate observați cele mai frecvente încălcări ale legislației?

- Reținere
- Arestarea (aplicarea inițială)
- Prelungirea arestării la faza urmăririi penale
- Prelungirea/aplicarea arestării la faza judiciară
- Niciuna dintre acestea

Întrebări tematice cu răspunsuri alternative

Problema sistemică

Există oare, în general, o problemă de aplicare excesivă a arestării în Republica Moldova, așa cum se pretinde?

- Da, există o problemă și chiar una gravă
- Nu, nu există nici o problemă
- Da, există o problemă, dar numai în unele cazuri izolate, nu este o problemă majoră

Este oare problema aplicării arestării una sistemică (impunând eforturi considerabile de reformare legislativă, instituțională și de consolidare a capacităților)?

- Nu, deoarece problema se referă la unele cazuri izolate, dar nu observ aplicare abuzivă a arestării în general
- Da, este o problemă sistemică din cauza utilizării excesive
- Nu sunt în măsură să evaluez, dacă problema este sau nu una sistemică

Care sunt dificultățile majore cu care v-ați confruntat în timpul procedurilor de arestare?

- În principal, dificultăți de ordin juridic, deoarece legislația rămâne a fi una deficientă
- În principal, dificultatea de aplicare în practică, deoarece tradițiile și deprinderile juridice sunt depășite, spre deosebire de legislație, care este una avansată

Probleme specifice

Întâmpinați greutăți cu privire la înțelegerea semnificației termenului de „bănuială rezonabilă”?

- Da
- Nu

Care sunt deficiențele de aplicare a conceptului de „bănuială rezonabilă”?
Pot fi bifate mai multe răspunsuri cumulativ.

- Procuratura nu se referă (în modul corespunzător) în pledoarii/demersuri/recursuri la existența și continuitatea unei bănuieli rezonabile.
 - Nici partea apărării nu o abordează (în modul corespunzător).
 - Nu există o practică judiciară clară în această privință.
 - Altele (vă rugăm să indicați pe scurt mai jos)
-
-
-

Care sunt dificultățile justificării arestării?

- Procuratura nu se referă (în modul corespunzător) în pledoarii/demersuri/recursuri la temeiurile aplicării și prelungirii arestării
 - Nici partea apărării nu le abordează (în modul corespunzător)
 - Colectarea probelor/circumstanțelor care justifică, doar ipotetic, temeiurile arestării
 - Descrierea detaliată a temeiurilor arestării în hotărâri judiciare/demersuri ale procurorului, având în vedere lipsa de timp și volumul de muncă
 - Nu există o practică judiciară clară în această privință
 - Altele (vă rugăm să explicați pe scurt mai jos)
-
-
-

Este oare o persoană ținută ilegal în arest îndreptățită să obțină compensații monetare?

- Nu, cu excepția dacă ea a fost achitată definitiv
- Da, indiferent de soluția pe fondul acuzațiilor penale aduse acesteia
- Da, numai în cazul în care acuzațiile penale nu sunt grave
- Nu, dacă persoana este eliberată imediat după ce arestul a fost recunoscut ca ilegal

Care este regimul juridic și relația dintre arestarea preventivă și arestarea la domiciliu?

- Sunt măsuri preventive diferite care privesc o persoană de libertate, dar implică cerințe similare de motivare și temeiuri justificative
- Arestarea la domiciliu este o măsură preventivă mai puțin gravă și ar trebui tratată ca o măsură alternativă, neprivativă de libertate, prin comparație cu arestarea preventivă
- Ele nu se deosebesc deloc și ambele sunt măsuri care implică custodia statului

Întrebări specifice contextului

Ar trebui oare aplicată arestarea în scopuri de investigare a unei infracțiuni grave, în cazul în care o persoană nu ar dezvălui informații despre un atac iminent sau o faptă în pregătire?

- Da, în orice situație, deoarece interesul justiției/urmăririi penale prevalează
- Da, dar numai în cazul unei infracțiuni grave (de exemplu, omucideri, fraude, infracțiuni internaționale etc.)
- Nu, deoarece „refuzul de a coopera cu organele de urmărire penală ” nu poate constitui un temei care ar justifica arestarea
- Nu, deoarece persoana respectivă apare, mai degrabă, ca un martor, nu este acuzată de o infracțiune despre care are cunoștință și nu există o „bănuială rezonabilă” care să servească drept temei juridic pentru arestarea acesteia

Ar putea oare fi aplicată arestarea în cazul în care persoana acuzată și-a recunoscut vinovăția?

- Da, dar numai în cazul în care se aplică o altă măsură alternativă neprivativă de libertate
- Da, în orice situație, deoarece recunoașterea vinovăției ar fi un simplu factor care atenuază arestul
- Nu, deoarece recunoașterea vinovăției nu are legătură cu temeiurile arestării
- Nu, deoarece recunoașterea vinovăției dovedește doar valabilitatea temeiurilor de arestare dacă ele sunt și rămân valide

Se aplică oare arestarea la domiciliu în cazul în care o persoană solicită o astfel de măsură în locul arestării preventive, dacă aceasta a rezervat deja un bilet de avion, dar propune ca pașaportul să îi fie ridicat, ca o garanție?

- Nu, deoarece persistă motive întemeiate de a considera că persoana acuzată riscă să se eschiveze. Pașaportul nu ar putea fi ridicat în mod legal de către procuratură
- Da, deoarece biletul nu este încă achiziționat (ci doar rezervat) și persoana acuzată poate fi supravegheată pe durata arestării la domiciliu

- Da, deoarece arestarea la domiciliu este, de fapt, o privare de libertate mai puțin gravă în comparație cu arestarea preventivă, deși ambele au un regim juridic similar, în conformitate cu Codul de procedură penală
- Nu, deoarece regimul juridic al arestării la domiciliu și al arestării preventive este similar și, prin urmare, nu contează ce măsură este aplicabilă. Este mai bine ca persoana acuzată să fie împiedicată să se eschiveze

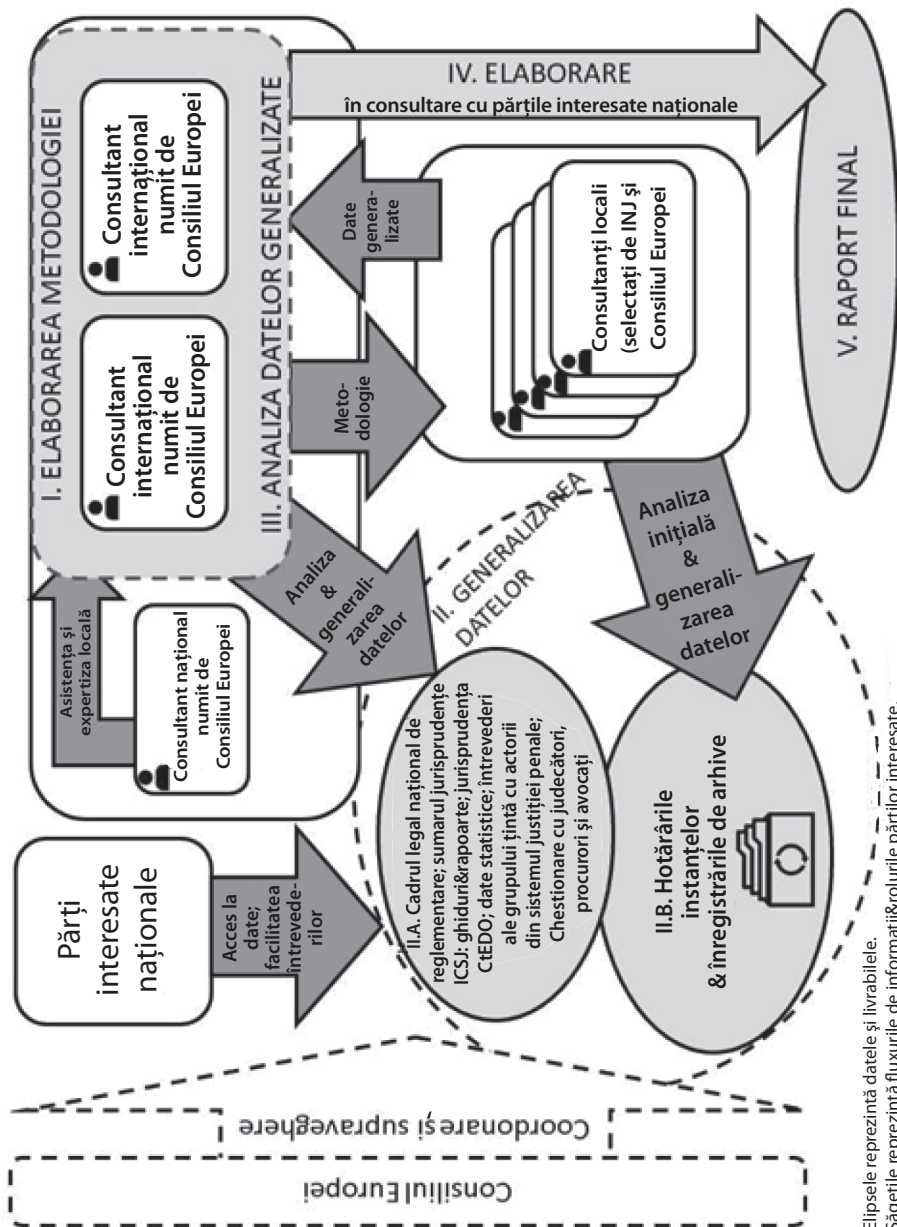
În cazul în care nu există o bănuială rezonabilă, ar trebui oare un judecător de instrucție să refuze aplicarea arestării, dar să aplice alte măsuri preventive non-privative de libertate?

- Nu, deoarece aceasta este o cerință generală pentru aplicarea tuturor măsurilor preventive
- Da, cu condiția ca persoana să fie acuzată de o infracțiune deosebit de gravă

Este oare o persoană, victima unei arestări nejustificate, intitulată la compensații monetare, dacă, după acuzația inițială în comiterea unei infracțiuni grave pentru care ea a fost arestată, fapta a fost ulterior recalificată de o instanță într-o infracțiune ușoară?

- Nu, deoarece aceasta a fost, în cele din urmă, găsită vinovată, iar arestul a fost un mijloc judicios de obținere a rezultatului printr-o condamnare a persoanei vinovate
- Da, deoarece, indiferent de vinovăția persoanei în ceea ce privește comiterea unei infracțiuni ușoare, acuzațiile inițiale referitoare la săvârșirea unei infracțiuni grave au fost, în cele din urmă, respinse și nu puteau să servească drept motiv pentru arestarea acestora
- Nu, aceasta nu are dreptul la compensații, deoarece, chiar dacă arestarea sa nu a fost justificată, o simplă recunoașterea a unei încălcări, fără o compensație monetară, ar fi suficientă
- Da, dar numai cu o sumă mică, pentru că ea a fost găsită vinovată de o infracțiune pe care a comis-o și faptul că a fost arestată în lipsa oricărui motiv este o formă de sancțiune în sine, ameliorând astfel povara financiară

Anexa 7. Diagramă: Fluxul de informații și rolurile părților interesate în efectuarea Cercetării privind aplicarea arestării preventive

Elipsele reprezintă datele și livrările.
 Săgețile reprezintă fluxurile de informații și rolurile părților interesate.
 Cifrele romane și denumirile cu majuscule reprezintă principalele etape de referință.

Anexa 8. Etapele și calendarul cercetării

Nr.	Componenta/Etapa	Dec.18		Ian.19		Feb.		Mar.		Apr.		Mai		Iunie		Iulie		Aug.		Sep.	
		I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
1.	Elaborarea metodologiei																				
2.1	Analiza cadrului normativ și instituțional-intern																				
2.2	Analiza datelor statistice furnizate de părțile naționale relevante																				
2.3	Examinarea și analiza hotărârilor și cauzelor penale																				
2.4	Examinarea și analiza dosarelor în care se solicită despăgubiri pentru arestare ilegală																				
2.5	Studiu (pe bază de chestionare) în rândul judecătorilor, procurorilor și avocaților																				
2.6	Discuții plenare, consultări cu părțile interesate																				
2.7	Consolidarea datelor și constatările și elaborarea unui Raport atocuprinzător																				
3.	Consultări cu autoritățile și organizarea conferinței																				

Analiza cadrului intern legislativ și de reglementare instituțională

Introducere

O analiză detaliată a legislației nu reprezintă obiectivul principal al Cercetării. Totuși, nu trebuie ignorată, deoarece această evaluare reprezintă primul pas în evaluarea aplicării legislației de către instanțele judecătorești naționale și organele de urmărire penală. Legislația Republicii Moldova care reglementează arestarea preventivă se consideră, în general, ca fiind compatibilă cu Convenția și alte standarde internaționale. Cu toate acestea, autoritățile naționale au recunoscut și instituțiile internaționale de monitorizare au fost de acord că utilizarea excesivă a arestării preventive în Republica Moldova nu reprezintă o problemă de compatibilitate a legislației naționale, dar este o problemă de aplicare corespunzătoare și coerentă a acesteia.

1. Scop

Analiza cadrului intern legislativ și de reglementare instituțională (în continuare – Analiza legislativă) **examinează cadrul normativ curent aplicabil arestării preventive în procesul penal, precum și remediile disponibile care oferă despăgubiri pentru privarea ilegală și/sau nejustificată de libertate pe durata urmăririi penale și a judecării cauzei. Dat fiind principalul scop al Cercetării, care este, mai degrabă, evaluarea implementării legislației relevante, decât calitatea acesteia, prezenta componentă a Cercetării nu evaluează sau descrie în detaliu textele de lege și ale altor acte normative. Cu toate acestea, este indiscutabil că anumite amendamente legislative ar putea afecta practicile judiciare și de urmărire penală în perioada acoperită de Cercetare. Astfel, scopul acestei componente se limitează la efectele menționate. În plus, Analiza legislativă este considerată introductivă, aceasta ghidează examinarea ulterioară a practicilor judiciare și de urmărire penală în fond, ceea ce constituie sarcina altei componente a Cercetării, conform Metodologiei.**

Așa cum prevede Metodologia, Cercetarea acoperă perioada cuprinsă între **1 ianuarie 2013 și 31 decembrie 2018**. Această perioadă se referă, în principal, la evaluarea practicilor, dar nu la modificările legislației naționale. Anumite amendamente ale legislației penale, procedurale sau materiale pot afecta practicile din această perioadă, chiar dacă au fost introduse în trecut, anterior punctului de plecare al perioadei de cercetare. Alte amendamente adoptate în perioada vizată sunt capabile să schimbe practicile viitoare. Astfel, Analiza legislativă le va lua în considerare, chiar dacă au fost introduse în afara intervalului de timp sus-menționate.

Analiza legislativă a ales să analizeze amendamentele **legislației naționale primare și secundare**, ca **izvoare de drept principale** pentru practicile judiciare și de urmărire

penală. Mai mult ca atât, Republica Moldova susține aplicarea directă a jurisprudenței CtEDO și a practicii Comitetului de Miniștri privind supravegherea executării hotărârilor. Astfel, acestea reprezintă parte integrantă din sistemul său juridic. Cu toate acestea, în scopul Cercetării, aceste izvoare de drept internaționale vor fi considerate drept autorități consacrate, la care Analiza legislativă face referire la examinarea modificărilor legislative relevante.

Cercetarea nu a identificat inițiative legislative noi. Mai mult, Cercetarea nu abordează nici proiecte de modificări, nici inițiativele legislative care nu au intrat în vigoare. Cea mai recentă inițiativă legislativă minoră, care a amendat Codul de procedură penală al Republicii Moldova, a intrat în vigoare la data de 1 ianuarie 2019 și, prin urmare, ar putea fi luată în considerare, dar într-o măsură mai mică. Cu toate acestea, ultimele modificări substanțiale și relevante procedurilor privind arestarea preventivă au fost introduse în luna decembrie 2018¹, care sunt mai utile în scopurile Cercetării.

O evaluare din perspectivă **comparativă**, adică sistemele juridice ale statelor membre ale Consiliului Europei, oferă informații valoroase despre calitatea legislației Republicii Moldova. Deși face parte din Analiza legislativă, analiza comparativă este, totuși, subsidiară analizei izvoarelor de drept naționale și internaționale. Conform Metodologiei, aceasta trebuie realizată într-o sub-componentă separată și în alt scop. Scopul său este de a oferi câteva indicii cu privire la calitatea și caracteristicile sistemului moldovenesc, ca parte a *espace juridique* al Convenției. Aceasta nu încearcă să compare legislația moldovenească cu cadrele normative ale altor state.

În final, trebuie reamintit că Cercetarea, în ansamblul său, a fost împărțită în mod convențional în două părți. Prima parte analizează practicile de utilizare a arestării preventive în cadrul procesului penal. A doua parte se referă la eficacitatea remediilor care acordă despăgubiri pentru încălcări ale dreptului la libertate. Prin urmare, Analiza legislativă împarte **cadrul normativ în două părți**, referitoare la „arestarea preventivă” și „remedii”, dar implică aceleași metode de analiză descrise mai jos, în capitolul următor.

2. Metode

Metodele utilizate de Analiza legislativă nu trebuie confundate cu instrumentele Metodologiei, concepute pentru realizarea Cercetării. Analiza legislativă verifică legislația națională prin revizuirea compatibilității acesteia cu cerințele Convenției. Aceasta, folosește, în principal, două metode:

- **Prezentare dinamică** a tuturor modificărilor relevante aduse principalelor izvoare de drept.
- **Corectarea juridică** a textelor scrise, din punct de vedere al criteriilor *accesibilității, clarității și predictibilității*.

Analiza legislației in abstracto este evitată pentru a ocoli concluziile de tip *lex ferenda*. Cercetarea evidențiază impactul noii legislații asupra practicilor, presupunând că legislația actuală nu implică probleme semnificative de compatibilitate. Analiza legislativă privește

¹ De ex., în ceea ce privește anumite motive suplimentare care justifică aplicarea arestării preventive, plus eliminarea „acordului de recunoaștere a vinovăției”, în baza hotărârii Curții Constituționale din 30.11.2018.

legislația exclusiv din perspectivă *lex lata*. Aceasta nu va specula cu privire la modul în care ar trebui să fie sau ar fi fost. Deși ipotezele nu pot fi evitate complet la evaluarea legislației, în special, atunci când este pusă la îndoială predictibilitatea normativă, Cercetarea evită în mod deliberat folosirea presupunerilor de acest tip. Calitatea legislației este observată, în principal, prin consecințele acesteia, adică dacă și cum modificările legislative au afectat practicile.

Metoda comparativă de analiză compară legislația națională doar cu standardele jurisprudenței CtEDO. În acest sens, cauzele împotriva Moldovei rămân sursa principală. Aceasta nu trebuie confundată cu studiul comparativ al legislației moldovenești, cu alte sisteme juridice europene care reglementează procedurile arestării preventive. Prezenta analiză urmărește să compare elementele-cheie ale jurisprudenței CtEDO cu legislația națională supusă examinării. În acest sens, fiecare modificare legislativă va fi comparată pe scurt cu standardele Convenției în interpretarea CtEDO și a practicii Comitetului de Miniștri cu privire la supravegherea executării hotărârilor CtEDO.

I. EVALUAREA GENERALĂ

Procedurile de arestare preventivă din Republica Moldova, precum și sistemul de procedură penală, în ansamblu, au anumite particularități. Respectiv, sunt necesare câteva clarificări preliminare cu privire la clasificarea izvoarelor de drept.

Procedurile de arestare preventivă din Republica Moldova au fost inspirate, în mare parte, din sistemele europene. Cu toate acestea, au avut nevoie de timp pentru a se încadra în contextul național specific, aflat încă în tranziție, când anumite practici post-sovietice continuă să mai existe. Noile proceduri și reglementări privind arestarea preventivă au fost „bine redactate pe hârtie” și „bune în teorie”, însă s-au dovedit a fi inaplicabile. Acest lucru s-ar putea datora faptului că o serie de tradiții juridice au continuat după reformele legislative în materie penală cu o nouă legislație în anul 2002². Multe obiceiuri vechi sunt încă înrădăcinate în practicile naționale, în mentalitatea și cultura juridică.

Sistemul juridic moldovenesc, din perspectivă comparativă, seamănă cu tradițiile juridice ale dreptului codificat și scris, ca izvor primar și unic pentru practica judiciară. Nici o interpretare judiciară și nici un alt tip de interpretare nu sunt recunoscute oficial în calitate de izvor de drept. Cu alte cuvinte, un judecător sau un procuror doar aplică legea, dar nu o face. Mai mult, legea poate conduce la tipare de încălcări, dacă este incompatibilă. O astfel de legislație ar continua să își producă efectele și este extrem de important ca judecătorii sau procurorii să respingă aplicarea unor astfel de prevederi legale doar pentru că sunt incompatibile cu Convenția. Această prevedere legală ar putea crea o serie de practici administrative sau judiciare deficitare la scară de a deveni o problemă sistemică din cauza „funcționării defectuoase a legislației”³. În acest caz, evaluarea încălcărilor sistemice începe, de regulă, prin analiza calității legislației, așa cum s-a făcut în problema Moldovei privind utilizarea excesivă a arestării preventive în procesul penal⁴. Odată ce testul calității este trecut, tiparele sistemice ar trebui verificate la nivelul practicilor instituționale, administrative sau judiciare, care generează eșecul repetat de aplicare a legislației.

Constituționalitatea legilor naționale verificate de Curtea Constituțională a Republicii Moldova (în continuare – Curtea Constituțională) produce o interpretare valabilă în ceea ce privește compatibilitatea cu drepturile omului. Jurisprudența Curții Supreme de Justiție poate, de asemenea, avea efecte similare. Hotărârile acestor organisme judiciare pot influența, în principiu, practicile naționale. Deși, Curtea Supremă ar putea emite, prin hotărârile sale explicative, instrucțiuni sau recomandări directe, iar Curtea Constituțională oferă interpretări valoroase în jurisprudența sa, practicienii în domeniul juridic își păstrează, totuși, discreția pentru a decide dacă vor aplica sau vor respinge

² După abrogarea din anul 2002, multe dintre instituțiile din fosta procedură penală din anul 1961 au fost reintroduse ulterior în noul Cod de procedură penală, prin amendamentele din 2006, dovedind incapacitatea de adaptare a procedurilor (de ex., „suspendarea urmăririi penale”, „controlul procurorului ierarhic” etc.).

³ A se vedea, *mutatis mutandis*, *Broniowski c. Poloniei [GC]* (2004), parag. 189; *Hutten-Czapska c. Poloniei [GC]* (2006) parag. 235 și următoarele.

⁴ A se vedea *Raportul de evaluare a necesităților sistemului de justiție penală al Republicii Moldova prin prisma principiilor umanizării și justiției restaurative* (2018), parag. 44 și următoarele.

aceste izvoare de drept. În general, judecătorii de instrucție, procurorii și judecători de recurs nu acceptă precedentul juridic ca un izvor de drept autentic și nu sunt obligați să citeze motivări judiciare anterioare în judecarea propriilor spețe. De regulă, motivarea judiciară identifică regulile scrise și apoi verifică aplicabilitatea acestora în circumstanțele particulare ale cazului dat. Aceasta înseamnă că, dacă un drept specific nu este scris în lege sau în reguli procesuale, acesta poate să nu fie acordat. În Moldova, ca și în orice sistem de drept continental, practica judiciară sau de urmărire penală nu poate rescrie legea.

În plus, sistemul juridic moldovenesc urmează o ierarhie mai strictă a textelor de lege și a izvoarelor de drept scrise. Astfel, împreună cu prima condiție de claritate și previzibilitate a legislației, a doua premisă pentru stabilirea bunelor practici este coerența dintre **izvoarele de drept primare și secundare**. În Moldova, din prima categorie fac parte „legile organice” sau „legile ordinare”, în timp ce a doua categorie este adesea denumită în termeni generali „reglementări instituționale interne”, care include acte, decizii, ordine, ghiduri și alte instrucțiuni. Constituția și tratatele internaționale, inclusiv Convenția, sunt considerate izvoare de drept primare și plasate mai presus de toate celelalte, adică în vârful piramidei legislative interne.

Trebuie menționat că izvoarele de drept scrise nu au o forță juridică similară. Legislația primară conține norme obligatorii superioare față de izvoarele de drept secundare. Cu toate acestea, izvoarele secundare determină adesea practicile instituționale și administrative. Ele interpretează și dezvoltă legi într-o manieră mai detaliată. În comparație cu Constituția și legile organice, ambele fiind formulate în termeni generali, legislația secundară poate descrie mai detaliat procedura și poate oferi instrucțiuni. Cu toate acestea, izvoarele de drept secundare ar trebui privite cu o anumită precauție din cauza poziției lor subordonate, adică sub legile organice și Constituție. Legislația secundară va fi inevitabil invalidată, uneori în întregime, dacă sursa legală principală a fost modificată.

Raportul de evaluare a necesităților a analizat și a rezumat în detalii izvoarele de drept primare pentru arestarea preventivă și remedii. Acesta a identificat elementele-cheie care au ridicat îngrijorare. Raportul a concluzionat că „cadrul legislativ care reglementează arestarea preventivă este, în general, conform cerințelor articolului 5 din Convenție”⁵. Din acest motiv, Cercetarea nu trebuie să dubleze analiza anterioară a legislației primare și secundare. Cu toate acestea, evaluarea actuală cercetează dacă procesul continuu de îmbunătățiri legislative a determinat „incertitudinea juridică” a practicilor judiciare și de urmărire penală în procedurile de arestare.

⁵ Ibid, parag. 43.

II. CADRUL LEGISLATIV PRIVIND ARESTAREA

2.1. Convenția

Această sub-componentă sumarizează problemele legislative relevante din perspectiva Convenției. Jurisprudența CtEDO exercită o mare autoritate atât în ceea ce privește elaborarea legislației, cât și practicile judiciare în Republica Moldova. Curtea Constituțională recunoaște aplicarea directă a acesteia în ordinea juridică națională, deci ar putea fi echivalată cu izvoarele de drept primare. O varietate de hotărâri explicative ale Curții Supreme, reglementări interne ale Procuraturii Generale și alte instrucțiuni instituționale recunosc aceleași efecte. Jurisprudența CtEDO a devenit aproape obligatorie pentru aplicare de către judecători și procurori în practica lor. Cu toate acestea, în prezenta sub-componentă, aceasta nu va fi tratată ca un izvor de drept separat, ci va fi utilizată ca referință pentru evaluarea compatibilității legislației primare, din nou din perspectiva modificărilor sale continue.

Analiza va fi realizată, având în vedere problemele constatate de CtEDO împotriva Moldovei. Doar întrebările privind compatibilitatea legislativă și/sau aplicarea incoerentă a legii vor fi extrase din această jurisprudență. Practica Comitetului de Miniștri pentru supravegherea executării hotărârilor judecătorești în aceste cazuri va fi luată în considerare și în acest sens. De asemenea, sub-componenta oferă informații valoroase cu privire la calitatea legislației și compatibilitatea practicilor interne.

2.1.1. Prezentarea generală a hotărârilor CtEDO

Cercetarea prezintă, în principal, două tipare de încălcări, care apar adesea în procedurile de arestare. Prima este încălcarea repetată a cerinței bănuiei rezonabile pentru legalitatea arestării și a doua este practica consecventă de a aresta acuzatul fără temeiuri suficiente (articolul 5 § 1 lit. c) și, respectiv, articolul 5 § 3)⁶. Alte încălcări, în special, în ceea ce privește corectitudinea generală a procedurii de arestare (articolul 5 § 4)⁷ au fost considerate ca fiind accesorii, deoarece acestea relevă cu greu modele continue sau repetitive în practicile judiciare sau de urmărire penală. Într-adevăr, acestea au fost incluse în Cercetare, dar ca secundare față de principalele două tipare.

Al treilea tipar de încălcări este practica consecventă de a acorda despăgubiri insuficiente pentru arestările ilegale sau refuzul acestora, deoarece deținutul nu a fost achitat sau scos de sub învinuire. Această practică subminează eficacitatea remediilor naționale și lasă victimele arestărilor ilegale fără consolare, încălcând dreptul la despăgubiri, garantat de articolul 5 § 5. Acesta are efecte numai în conexiune cu articolul 5 § 1 lit. c) și articolul 5 § 3, care completează aceste dispoziții de fond. Dar acest drept ar trebui să fie executoriu și are un statut de *lex specialis* în legătură cu remediile generale (articolul 13). În Republica Moldova acesta este asigurat prin lege specială și este supus unei proceduri civile separate. Este motivul pentru care acest tipar de încălcări a fost detașat de cele care au avut loc în procedurile de arestare. Acesta a fost analizat într-o sub-componentă separată de mai jos.

⁶ Dacă nu se specifică, trimiterile la toate articolele sale vor fi folosite fără a se menționa „Convenția”.

⁷ Cum ar fi cele prevăzute la articolul 5 § 4, *habeas corpus*, dreptul la apărare, accesul la materialele de urmărire penală care motivează demersurile de arestare etc.

Prezentarea generală de mai jos rezumă hotărârile și deciziile relevante ale CtEDO în cazurile împotriva Moldovei, care indică tiparele menționate supra. Raționamentul principal al prezentei Analize legislative este extragerea doar a elementelor-cheie ale jurisprudenței care ilustrează dacă calitatea legislației a fost pusă la îndoială de către CtEDO sau încălcările au apărut mai ales din cauza practicilor inconsistente și a implementării deficitare a legii. Respectiv, prezentarea generală va descrie o serie de hotărâri care pun sub semnul întrebării legislația sau dezvoltă anumite tipare de încălcări privind aplicarea sa.

Cu toate acestea, evaluarea actuală este realizată și din perspectiva temporală. Este necesar să se verifice dacă CtEDO a examinat practicile în curs și compatibilitatea legislativă, după ce noi modificări ale legislației naționale sau majoritatea hotărârilor sale sunt deja învechite. Această evaluare temporală ar putea arăta, în schimb, dacă modificările legislative au schimbat practicile judiciare sau de urmărire penală.

1) Prezentarea generală din perspectivă temporală

Din perspectivă temporală, CtEDO a atras constant atenția asupra practicilor judiciare și de urmărire penală deficitare de aplicare și prelungire a arestării în procesul penal. În majoritatea hotărârilor împotriva Moldovei, aceasta a remarcat existența unei legislații aparent compatibile, dar implementarea dreptului scris – problematică. Hotărârile CtEDO care au pus sub semnul întrebării legislația au fost mai degrabă excepția, dar nu regula⁸. Un număr mare de hotărâri care au constatat încălcări din cauza practicilor deficiente au fost pronunțate înainte de 2012⁹. Probleme similare CtEDO a subliniat în hotărârile sale după 2012¹⁰ și după 2016¹¹, demonstrând tipare recurente ale practicilor deficitare.

Deciziile CtEDO se pronunță și asupra întrebărilor relevante scopurilor Cercetării. Acestea se încheie fie printr-o reglementare amiabilă, fie printr-o declarație unilaterală, în cazul în care autoritățile recunosc o încălcare a Convenției. Sunt relevante doar acele decizii care se referă la arestare în cadrul procesului penal. Toate aceste decizii¹² au fost emise începând cu 2006. Numărul acestor decizii a crescut ușor în 2009 și 2010. În 2011, deciziile au atins cel mai mare număr, apoi au menținut tendința constantă în 2013 și 2014. În 2017 și 2018, numărul deciziilor a crescut din nou.

În afară de aceste cazuri de arestare în contextul procesului penal, CtEDO a decis privarea de libertate în alte contexte. De exemplu, cazurile *David* și *Gorobeț* vizau ordine ilegale cu privire la măsuri de constrângere medicală aplicate fără acuzații penale. După 2014, cazul *Dogotar* a relevat o problemă recurentă de izolare medicală forțată în cadrul

⁸ Vezi pentru ex. Boicenco; dacă nu este necesar, în Cercetare vor fi utilizate doar titluri scurte ale cauzelor împotriva Moldovei.

⁹ *Becciev, Șarban, Holomiov, Castraveț, Istratii și alții, Modârcă, Gorea, Stici, Țurcan și Țurcan, Stepuleac, Mușuc, Cebotari, Țurcan, Popovici, Ursu, Malai, Paladi, Străisteanu și alții, Leva, Oprea, Lipencov, Ignatenco.*

¹⁰ *Levința (2), Feraru, Tripăduș, Ninescu, Buzadji, Rimschi, Sara, Balakin, Caracet, Savca.*

¹¹ *Vasiliciuc, Gumeniuc, Grecu, Braga, Ialamov, Pașa, Goremichin, Ceaicovschi, Cucu și alții, Mătăsaru și Savițchi, Iurcovschi și alții, Miron, Secrieru, Coteț.*

¹² Vezi cauzele *Țvetcov, Volghin, Samotiuc, Lipcan Lilia, Trohin, Netanyahu, Stati și Marinescu, Munteanu, Popovschi, Berber, Lupacescu, Stefoglo, Enachi, Neicovcen și Moscoglo, Marținiuc, Abu Aziz, Morozan, Godniuc, Hodoroșea, Pinzari, Tudorachi, Mocanu, Popa Radu, Gheorghita, Ghetan, Grintevici, Paduret, Cicala, Carpala, Gospodinov, Nedelcu, Dimitrov Andrei, Cristea, Gorgan, Stepuleac, Neamtu, Niholat, Rotaru, Mătăsaru, Madan și Musaji, Filimonova, Stepuleac Gheorghe și Anatol, Poia, Gabura, Ionel, Pasat, Guțu, Ciornea, Buzu, Malancea, Efros.*

procesului penal. Alte cazuri de încălcări ale articolului 5 s-au produs în cadrul arestărilor contravenționale în urma suprimării protestelor pașnice de către autoritățile de aplicare a legii¹³. Aceste arestări au fost clasificate de CtEDO ca situații care implică acuzații penale (articolul 5 § 1 lit. c)), dar, în conformitate cu legislația Moldovei, acestea sunt non-penale și nu se încadrează în arestare penală. Ultimul caz notabil¹⁴ s-a referit la transferul extra-legal de străini, din nou, fără nicio acuzație penală. Corespunzător, toate aceste cazuri au legătură cu privarea de libertate în alte situații, decât arestarea bazată pe acuzații penale. Acestea sunt mai puțin relevante scopului prezentei evaluări.

Așa-numitele „cauze transnistrene” constituie o categorie separată. În aceste cauze au fost constatate încălcări ale articolului 5 în legătură cu privarea de libertate, comise de entitățile separatiste¹⁵, în afara controlului efectiv al Republicii Moldova. Aceste arestări nu au fost niciodată dispuse în conformitate cu legislația sa și, prin urmare, sunt excluse din Cercetare.

Sesizările în așteptare pot fi, de asemenea, utile pentru Cercetare. Până în prezent, aproape 161 de cereri pendinte în fața CtEDO ridică cel puțin o problemă privind articolul 5 privind legalitatea arestării în contextul procesului penal. Cele mai multe dintre acestea (132) reprezintă cauze ulterioare ale așa-numitului *precedent Mozer*¹⁶ privind detențiile din regiunea transnistreană. Cercetarea nu studiază acest tip de cauze din aceleași motive explicate mai sus. Sesizările rămase reflectă o varietate de probleme în conformitate cu articolul 5 și dezvăluie cu greu tipare repetitive. De exemplu, reclamanții care solicită pedeapsa cu închisoare pentru datorii neachitate¹⁷ sau neimputarea arestării preventive în sentința definitivă¹⁸ etc. Cu toate acestea, aproximativ 20 de dosare aflate pe rol ar putea fi clasificate drept relevante prezentei analize, dar fără speculații cu privire la rezultatele viitoare ale cauzei în fața CtEDO.

Toate cifrele de mai sus sunt reflectate în Diagrama nr. 1 de mai jos. Aceasta prezintă tendințele cauzelor Moldovei referitoare la arestare în contextul procesului penal, cu încălcarea articolului 5.

¹³ *Hyde Park și alții (4), Brega, Brega și alții.*

¹⁴ *Ozdil și alții c. Moldovei* (2019).

¹⁵ De ex. *Ilașcu și alții, Ivanțoc și alții, Mozer, Țurțurica și Casian, Pădureț, Eriomenco, Vardanean, Șoyma, Apcov, Draci, Braga, Pocasovschi și Mihaila, Mangîr și alții, Colobișco (Kolobychko), Stamati, Sobco și Ghent, Canțer și Magaleaș.*

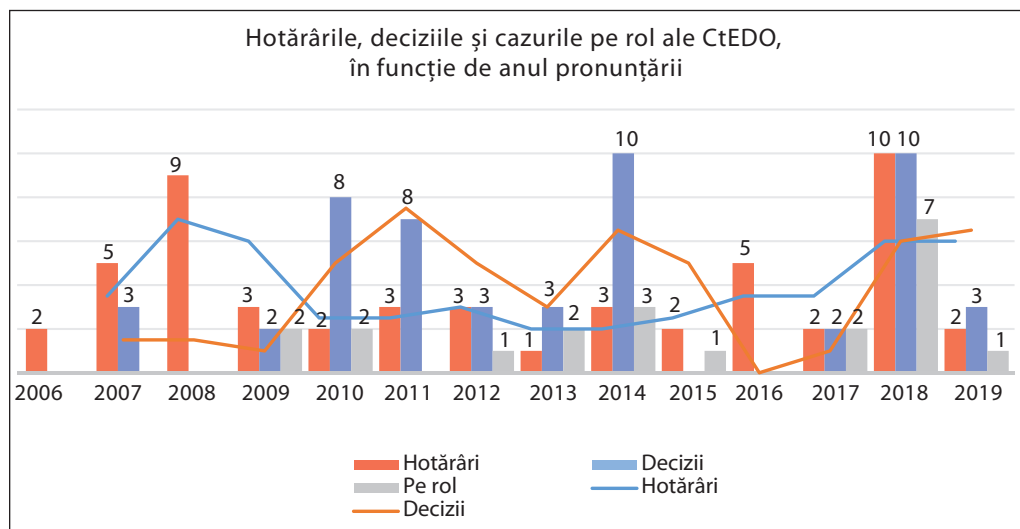
¹⁶ A se vedea *Mozer c. Moldovei și Rusiei* [GC] (2016), care se referă la arestarea dispusă de „instanțele” regiunii separatiste din Republica Moldova.

¹⁷ A se vedea *Belobrov (comunicată)* (2018).

¹⁸ A se vedea *Chiosa (comunicată)* (2014).

¹⁹ *Mătăsaru (II), Mătăsaru (IV), D. și N., Ionel, Gilanov, Moscalciuc, Navrotki, Eșanu, Grecu, Cașu, Moldovanu, Navroțki, Canuda, Platon, Muradu, Cosovan, Baraboi și Gabura, Burlacu, Valentin Rimschi și Balachin.*

Diagrama nr. 1

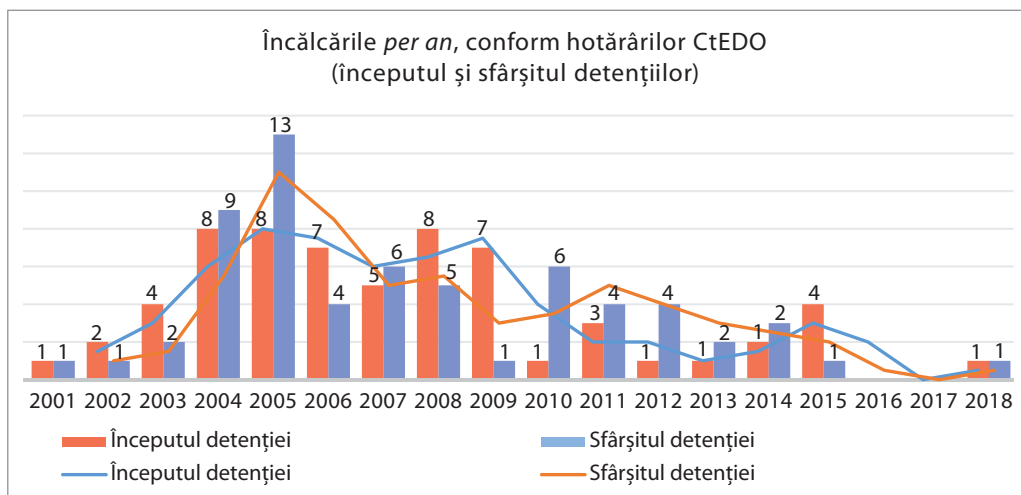
Se poate observa că numărul de hotărâri care constată încălcări a fost mereu în schimbare. Acesta a crescut în 2011 și a scăzut în 2012, apoi a crescut brusc din nou în anul 2018, după cel mai scăzut nivel în 2016. Pe de altă parte, trendul deciziilor CtEDO reflectă că, începând cu anul 2009, autoritățile au fost dispuse să recunoască încălcările și să soluționeze cauzele amiabil. În timp ce numărul hotărârilor a scăzut în perioada dintre 2009 și 2015, numărul deciziilor a crescut respectiv. Cifrele din 2018 ridică, totuși, îngrijorări. În acel an, atât hotărârile cât și deciziile au crescut aproape la nivelul anului 2008, când CtEDO a observat pentru prima dată tiparele încălcărilor repetitive. Anul 2018, de asemenea, ridică semne de întrebare, deoarece numărul cauzelor comunicate care constată probleme, în temeiul articolului 5, a crescut la cele mai înalte niveluri.

În rezumat, cifrele arată că trendul general a fost relativ stabil timp de aproape 8 ani după 2008. Acesta a crescut brusc în 2018, când legislația a fost modificată pentru a adapta practicile la cerințele Convenției.

Aceste cifre se referă la data hotărârilor și deciziilor CtEDO, plus datele la care o cerere a fost notificată autorităților moldovenești. Ele sugerează intervalele de timp ale tiparelor continue ale încălcărilor, dar nu momentul când acestea au avut loc efectiv. Cu alte cuvinte, CtEDO a decis asupra acestor cauze cu un anumit interval de timp după ce încălcările avuseseră deja loc. Din acest punct de vedere, încălcările ar apărea din altă perspectivă, iar timpul tiparelor ar putea fi diferit. Aici este necesară o lectură atentă a fiecărei hotărâri și decizii, pentru a determina când au început și când s-au încheiat detențiile.

Diagrama nr. 2 de mai jos ilustrează încălcările cu timpul apariției lor, așa cum se reflectă în hotărâri. Ele reduc perioadele de procedură ale CtEDO.

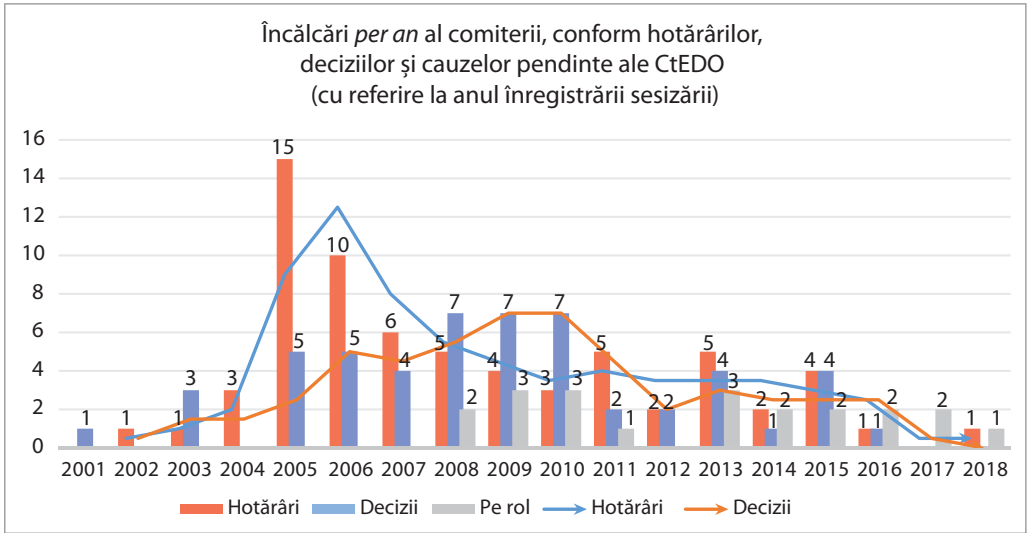
Diagrama nr. 2

Cu referire la sfârșitul detenției (adică cu referire la încetarea încălcării), tendința repetă tiparele prezentate mai sus în Diagrama nr. 1. Aproape toate încălcările au avut loc înainte de 2013, inclusiv cele constatate în hotărârile pronunțate în perioada dintre 2015 și 2018. Cu alte cuvinte, chiar și hotărârile recente ale CtEDO continuă să se pronunțe asupra detențiilor care au avut loc între 2004 și 2008. Un număr mic de hotărâri se referă la detenții pentru perioada dintre 2009 și 2012. S-a înregistrat o ușoară creștere a încălcărilor începând cu 2013, cu o creștere notabilă în 2015. În 2018, ciferele au crescut semnificativ, arătând că CtEDO a decis asupra unor cauze recente de detenție din 2018. Tendința crescândă de încălcări după 2018 este îngrijorătoare.

Cu toate acestea, cifrele de mai sus ar trebui conectate cu Diagrama nr. 3 de mai jos, care reflectă tendințele încălcărilor în urma deciziilor și a cauzelor pendente. Singura dificultate cu aceste date este determinarea zilelor în care s-au încheiat aresturile. Deciziile CtEDO privind reglementările amiabile sau declarațiile amiabile rareori menționează perioadele de detenție. Aceeași situație este și în cauzele aflate pe rolul CtEDO în care atât faptele cât și evaluarea legală rămân discutabile. În consecință, în aceste cauze, singura referință rezonabilă rămâne anul în care cererea a fost înregistrată în Grefa CtEDO, presupunând aproximativ acel an ca o dată decisivă la care s-a încheiat încălcarea.

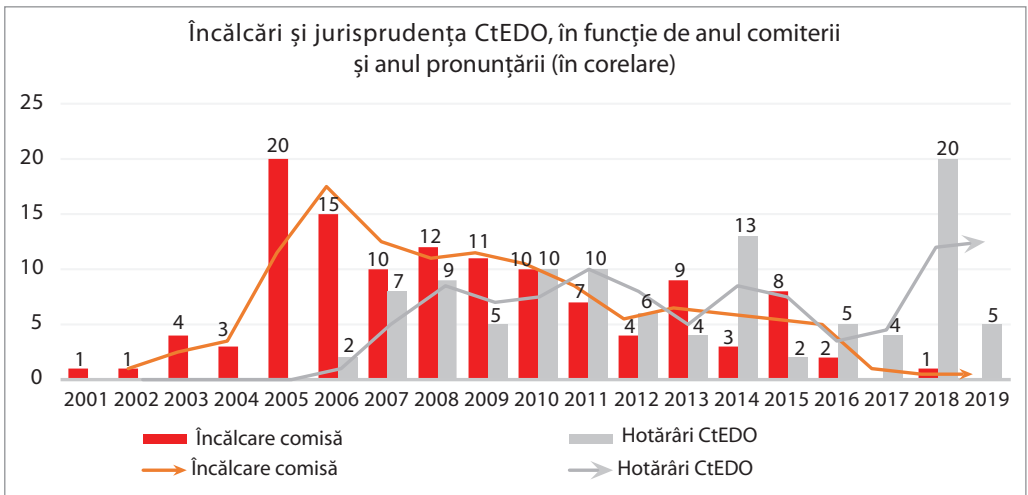
Diagrama nr. 3

Trendul este același ca și în cauzele finalizate prin hotărâri ale CtEDO. Conform hotărârilor, majoritatea încălcărilor au avut loc în perioada dintre 2005 și 2011. Analiza deciziilor a relevat un trend continuu al încălcărilor, începând din 2005 până în 2010. Ambele tendințe au scăzut în 2012 și apoi au crescut în 2013 și, respectiv, în 2015.

Diagrama nr. 4, finală, compără datele din toate diagramele de mai sus. Aceasta coroborează toate metodele de evaluare în determinarea trendurilor încălcărilor și ale tiparelor. Există două tipuri de date disponibile: anii în care au avut loc încălcări și anii în care CtEDO a decis asupra acestora prin hotărâre sau decizie. Cu alte cuvinte, Diagrama nr. 4 de mai jos compilează anii cu anii pronunțării deciziei. Cauzele pendente au fost excluse din această analiză pentru a evita orice speculație cu privire la rezultatele unei cauze.

Diagrama nr. 4

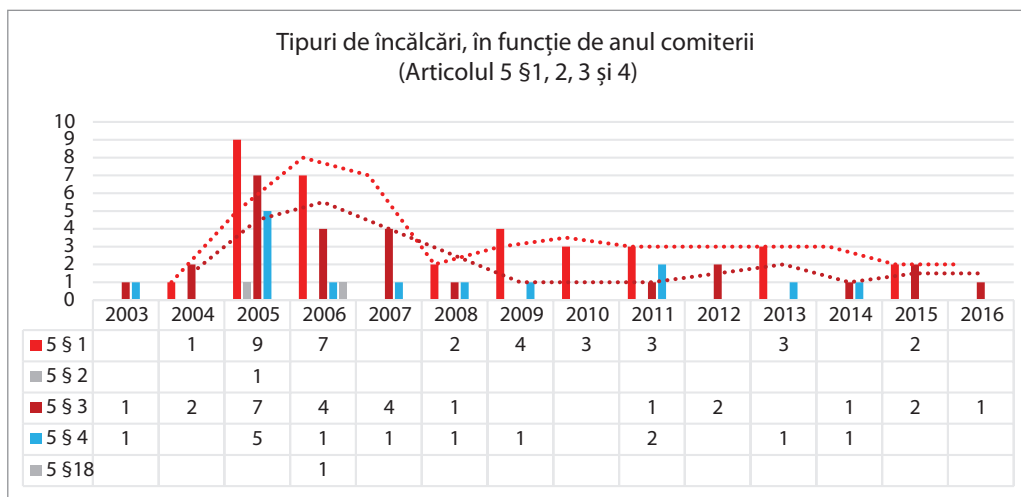
Prin urmare, în conformitate cu aceste date, cel mai mare număr de încălcări constatate de CtEDO au avut loc în anii 2005 și 2006. Tendința încălcărilor a continuat între 2007 și 2010, deși mai puțin intens. În 2011 și 2012 numărul încălcărilor a scăzut semnificativ doar pentru a crește din nou în 2013. Apoi acesta a scăzut semnificativ în 2014, dar a crescut brusc în 2015 și a ajuns la nivelul anului 2011. În 2016, numărul a scăzut din nou.

Utilizând tipul încălcărilor, în conformitate cu articolul 5, diagrama de mai jos arată dinamica principalelor încălcări *per an* de la comiterea lor, așa cum este descris în hotărârile CtEDO. Acestea, de asemenea, clasifică încălcările pe tipuri, în conformitate cu paragrafele articolului 5.

Trebuie de avut în vedere că fiecare încălcare a articolului 5 și a paragrafelor sale este în fond. De exemplu, o detenție este ilegală, deoarece a fost considerată arbitrară²⁰. În alte situații ilegalitatea detenției provine din bănuiele rezonabile nemotivate²¹ sau din absența revizuirii judiciare²². Totuși, toate aceste încălcări se încadrează în sfera de aplicare a § 1 al articolului 5. Uneori, atunci când instanțele naționale continuă să emită ordine de arestare nemotivate, încălcările ar putea fi clasificate fie conform § 3, fie § 1 ale articolului 5, dar rămân, în esență, aceleași²³.

Prin urmare, diagrama de mai jos clasifică încălcările numai în conformitate cu alineatele articolului 5. Unele cauze au fost excluse din această evaluare, deoarece se refereau la privarea de libertate în afara procesului penal²⁴. Încălcările privind despăgubirile insuficiente, prevăzute la articolul 5 § 5, vor fi analizate separat și reflectate mai jos într-o diagramă separată.

Diagrama nr. 5

²⁰ De ex., *Cebotari c. Moldovei* (2007).

²¹ De ex., *cauzele Stepuleac, Mușuc*.

²² *Levința c. Moldovei* (nr. 2) (2012).

²³ De ex. „... instanțele au în vedere [im]posibilitatea de a aplica măsurile alternative... Aceasta, adițional lipsei motivelor pentru... detenție [în temeiul articolului 5 § 3], ar putea pune la îndoială legalitatea detenției sale în ansamblul ei, așa cum prevede articolul 5 § 1 din Convenție” Turcan, parag. 52; „... nu se exclude faptul că, cazuri similare ar putea ridica și o problemă, în temeiul articolului 5 § 1 din Convenție, în cazul în care motivele inițiale de detenție sunt insuficiente și nu sunt date motive noi pentru continuarea detenției”, *Oprea*, parag. 45.

²⁴ De ex. *Guțu sau Gumeniuc*, referitor la privarea de libertate în procedurile contravenționale.

Diagrama nr. 5 ilustrează că articolul 5 § 1 și articolul 5 § 3 sunt prevederile cel mai frecvent încălcate pe toată perioada de referință. Conform tendințelor, încălcările au fost intense în anii 2005 și 2006, apoi au scăzut. Cu toate acestea, după anul 2009, trendul acestor tipuri de încălcări a crescut și a devenit stabil până în 2015. În această perioadă, numărul de încălcări ale articolului 5 § 3 este mai mare în comparație cu încălcările articolului 5 § 1. Aceste date dublează Diagrama nr. 4, care indică trenduri similare.

Toate datele analizate mai sus permit a concluziona că majoritatea încălcărilor au avut loc înainte de 2013, adică în anii 2005 și 2006. De atunci, numărul încălcărilor a scăzut treptat până în 2013, când trendul a început să crească din nou și a devenit constant până în 2015. Cu toate acestea, după 2015 trendul a crescut ușor în intensitate și, aparent, continuă să crească.

Tendința pentru perioada dintre 2016 și 2019 se poate schimba, deoarece CtEDO ar putea pronunța hotărâri cu privire la încălcări comise în acești ani. Această presupunere reiese din Diagrama nr. 4, care prezintă corelația dintre datele comiterii încălcărilor și răspunsul CtEDO. În medie, este nevoie de patru ani pentru ca CtEDO să se pronunțe cu privire la încălcări, cu condiția ca procedurile sale să nu fie întârziate din alte motive. Prin urmare, datele sunt insuficiente pentru a face concluzii solide cu privire la amploarea încălcărilor pentru perioada cuprinsă între 2015 și 2018, deoarece CtEDO se ocupă în continuare de cauze pendinte.

În orice caz, chiar și cu date insuficiente, amploarea încălcărilor pentru perioada de după 2015 este îngrijorătoare. Conform Diagramelor nr. 2, nr. 3 și nr. 4, încălcările au atins punctul cel mai înalt la mijlocul perioadei cuprinse între anii 2000 și 2010. Reducerea de după aceea a fost semnificativă, dar numărul încălcărilor a crescut din nou la mijlocul anilor 2010 și a rămas constant după anul 2015. Trendul încălcărilor are potențial de a crește după 2016, în conformitate cu datele disponibile astăzi pentru numărul încălcărilor comise în 2017 și 2018. Dar, pentru acești ultimi ani, după 2016, concluziile sunt extrem de ipotetice și depind de evoluțiile viitoare ale procedurilor în fața CtEDO.

2) Prezentare generală privind calitatea legislației

Principiul legalității prevăzut în articolul 5 prevede că orice privare de libertate trebuie să aibă o bază legală și să fie reglementată corespunzător de legislația națională. Cu toate acestea, legalitatea oricărei privări de libertate în baza legislației naționale nu înseamnă neapărat că este compatibilă cu Convenția. Autoritățile naționale nu pot schimba legea pentru a se potrivi altor scopuri, altfel privarea de libertate ar deveni arbitrară. Calitatea legii este o precondiție în acest sens. Legea națională ar trebui să îndeplinească cerințele de accesibilitate, claritate și predictibilitate pentru a fi clasificată ca fiind compatibilă cu Convenția. Totuși, același principiu al legalității obligă autoritățile naționale și, în special, instanțele judecătorești naționale să dea o interpretare consecventă legii și să facă acest lucru cu bună credință.

Adițional, trebuie luat în considerare principiul securității juridice, care este sugerat în acest context. Acesta este principiul care fundamentează întreaga Convenție și, respectiv, ghidează aplicarea articolului 5. Scopul acestuia este de a asigura că legea beneficiază

de suficientă încredere și stabilitate în interpretare, astfel încât toate persoanele care fac subiectul reglementărilor sale să-și prevadă comportamentul și, astfel, sunt în măsură să se conformeze.

Pe scurt, aceste două principii, al legalității și securității juridice, înseamnă, în esență, că o persoană poate fi privată de libertate într-un proces penal pendinte. Cu toate acestea, privarea de libertate ar trebui realizată în baza prevederilor legale și procedurilor compatibile cu Convenția. Legea în sine trebuie să fie calitativă și aplicată proporțional, fără arbitraritate. Implementarea legii ar trebui să fie suficient de previzibilă și stabilă, pentru a nu lăsa dubii cu privire la comportamentul implicit al părților în proces.

Aceste principii devin extrem de relevante, având în vedere obiectivul principal al Analizei legislative. Pentru recapitulare, analiza cadrului legislativ urmărește să observe dacă:

- ▶ imprevizibilitatea continuă a legislației, din cauza modificărilor frecvente, ar afecta practicile și punerea în aplicare a acesteia;
- ▶ judecătorii și procurorii sunt capabili să prezică comportamentul lor procedural și să organizeze procedura în conformitate cu legea.

Este o practică îndelungată a CtEDO de a evalua legislația națională, în special, prin trei criterii – accesibilitate, claritate și predictibilitate. În particular, acest lucru este valabil pentru legislația care reglementează toate aspectele privării de libertate, în conformitate cu articolul 5. CtEDO a menționat, în acest sens, că, „*Articolul 5 § 1 nu se limitează la a se referi la dreptul intern: se referă , de asemenea, la „calitatea legii”, ceea ce presupune ca o lege națională care autorizează o privare de libertate să fie suficient de **accesibilă, precisă și previzibilă** în aplicarea sa*”²⁵ (accentuare adăugată).

Pe lângă verificarea calității, CtEDO se poate întreba dacă autoritățile naționale păstrează o practică administrativă sau o interpretare judiciară a legislației consecutive. Totuși, jurisprudența CtEDO este succintă atunci când evaluăm interpretarea incoerentă și confuză a legislației naționale. Într-un număr redus de cauze, CtEDO a subliniat: „Dispozițiile care primesc din partea autorităților **interpretări** contradictorii care se exclud **reciproc** nu îndeplinesc cerința de „calitate a legii” impusă de Convenție”²⁶ (accentuare adăugată). De exemplu, interpretarea contradictorie a prevederilor aplicabile deținuților în așteptarea extrădării a fost considerată o prevedere legală, fără calitatea obligatorie²⁷. În alt caz, refuzul de a revizui arestarea contravențională a unui străin, în ciuda practicilor judiciare naționale clare în acest sens, a fost considerat ca fiind incompatibil cu Convenția²⁸. Schimbarea practicii judiciare sau a unei jurisprudențe inconsecvente poate conduce, de asemenea, la reținerea ilegală atunci când este prevăzută eliberarea²⁹.

²⁵ CtEDO, *Ghid privind art. 5 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Dreptul la libertate și la siguranță, actualizat la 30 aprilie 2019*, ed. 2019, parag. 32–33.

²⁶ *Jėčius c. Lituaniei* (2000), parag. 53–59.

²⁷ *CtEDO, Nasrulloev c. Rusiei* (2007), parag. 77.

²⁸ *De ex., Abdi c. Regatului Unit*, referitor la practica administrativă incompatibilă de a refuza revizuirea periodică a ordinelor de arestare emise pentru deportați.

²⁹ *De ex., Del Rio Prada c. Spaniei*, privind amânarea eliberării în urma modificării jurisprudenței după condamnare.

Revenind la jurisprudența în privința Republicii Moldova, s-ar putea spune că CtEDO a pus sub semnul întrebării calitatea legislației naționale prin prisma cerințelor legalității și securității juridice, în baza articolului 5. Cu toate acestea, unele cauze pot fi identificate.

Calitatea legislației a fost observată pentru prima dată în anul 2006. Pe atunci, CtEDO a considerat ca ilegală practica de a menține în detenție persoanele acuzate pe parcursul judecății fără limite de timp clare. Legislația națională a Republicii Moldova la acea vreme nu prevedea nicio obligație și nicio procedură de revizuire a arestării în cursul judecății. Dimpotrivă, legea impunea prelungirea periodică a duratei arestării preventive, cel puțin o dată în 30 de zile în cadrul urmăririi penale. Cu toate acestea, după ce cauzele erau trimise în judecată, orice arestare a fost prelungită prin efectele legii până la condamnare sau achitare.

CtEDO nu a criticat calitatea legislației naționale, dar a remarcat cu îngrijorare că CPP, la momentul respectiv, nu conținea prevederi clare care să autorizeze arestarea în cursul judecății. Aceasta a menționat că CPP era compatibil cu articolul 25 din Constituție. Constituția cere o hotărâre judecătorească și o revizuire judiciară, după ce cauzele penale au ajuns în faza de judecată a procesului penal³⁰. Cu toate acestea, în absența prevederilor legale din CPP, niciun judecător nu a revizuit vreodată arestarea în cursul judecății. În ultima vreme, CtEDO a repetat aceste constatări în alte hotărâri, fără a pune în discuție calitatea legislației naționale³¹, ci, mai degrabă, aplicarea sa.

Legislația, la momentul respectiv, era controversată. În cazul în care CtEDO solicita revizuirea judiciară a arestării în cursul judecății, prevederile speciale ale CPP (articolul 186) nu spuneau nimic în acest sens. Ele prevedeau doar revizuirea judiciară numai la etapa urmăririi penale din cadrul procesului penal. CPP nu prevede nimic despre obligația de a revizui arestarea în cursul judecății. Acest fapt ar fi putut fi interpretat extensiv, având în vedere prevederile constituționale, dar această sarcină depășea puterea judecătorilor. Dispozițiile CPP au fost modificate în cele din urmă, dar, la momentul respectiv, au reprezentat un exemplu notabil al tradiției juridice post-sovietice, moștenite de noua legislație de după 2003.

Precedentul Cod de procedură penală din 1961 (fostul CPP) nu conținea nici un sistem de revizuire judiciară pentru arestare în cursul judecății. Nici nu a fost acceptată vreodată o astfel de obligație. Această perspectivă a modelat mentalitatea juridică a mai multor generații de practicieni din domeniul juridic, inclusiv judecători și procurori experimentați. Mai mult, după adoptarea, în 2003, a noii legislații privind procedura penală, această tradiție a rămas instituționalizată. Noul CPP a repetat prevederile mai vechi ale fostului CPP, care nu prevedeau nici o revizuire a arestării în cursul judecății. Respectiv, judecătorii și procurorii au perceput în continuare arestarea preventivă ca o măsură legată numai de etapele prejudiciare ale procesului penal.

Curtea Constituțională a demonstrat această atitudine încă din 1999. Când li s-a cerut să decidă asupra constituționalității fostului CPP, judecătorii constituționali au susținut că articolul 25 din Constituție prevede un termen general de 12 luni de arest, termen-limită

³⁰ Boicenco, parag. 152.

³¹ Holomiov, Modârcă, Gorea, Paladi, Stici, Țurcan, Ursu, Străisteanu și alții.

aplicabil doar în cursul etapei de urmărire penală a procesului penal [sic.]³². În opinia lor, odată ce acuzatul a fost trimis în judecată, arestarea lui sau a ei nu mai era obiect al revizuirii până la condamnare; nu trebuie să respecte cerința rezonabilității. După cum se va observa mai jos, această rațiune constituțională a fost anulată mai târziu de o altă hotărâre a Curții Constituționale (în anul 2016). În orice caz, această interpretare ilustrează modul în care experiențele trecute continuă să influențeze interpretarea și practicile.

Alte dubii cu privire la calitatea legislației ar putea fi observate în cauza *Boicenco*, în care CtEDO a evidențiat direct anumite incompatibilități legislative. Aceasta a pus sub semnul întrebării calitatea CPP, care a interzis liberarea pe cauțiune din cauza gravității acuzațiilor penale (articolul 191 alin. (1) CPP). CtEDO a stabilit că, „în principiu, dreptul de eliberare în cursul judecății nu poate fi exclus în prealabil de către Legiuitor”³³. Astfel, aceasta a fost prima cauză moldovenească în care calitatea legislației a fost contestată. Această hotărâre a determinat, în cele din urmă, autoritățile să abroge aceste restricții legislative în anul 2006. Cu toate acestea, anumite probleme au rămas nesoluționate. Raportul de evaluare a necesităților a analizat în detaliu aceste prevederi, reținând incompatibilitatea evidentă cu dispozițiile Convenției a prevederilor care impun cerințe externe, precum condiția de restituire a daunelor pentru ca acuzatul să fie eligibil pentru cauțiune³⁴.

Cele mai importante preocupări privind calitatea legislației naționale ar putea fi conturate din hotărârea *Savca*³⁵. Această cauză se referea la arestarea preventivă prelungită dincolo de perioada constituțională de 12 luni (articolul 25 din Constituție). Prolungirea arestării s-a bazat pe articolul 186 CPP, care o permite în situații excepționale și în cazuri de infracțiuni deosebit de grave. CPP a distins două tipuri de arestări, una în cursul urmăririi penale și alta în cursul judecății. Urmare a acestei distincții, perioada de 12 luni a fost calculată separat pentru fiecare arestare prejudiciară și judiciară. În consecință, aceasta a permis ca arestarea să ajungă, de fapt, la 24 de luni până la determinarea definitivă a acuzațiilor penale.

CtEDO a ridicat serioase semne de întrebare asupra acestor prevederi, evidențiind incompatibilitatea vădită a acestora în comparație cu prevederile constituționale clare. Aceasta a consacrat, că acestea nu erau „suficient de clare și previzibile în aplicarea sa și, prin urmare, nu s-a îndeplinit cerința „legalității””. În plus, articolul 186 CPP a fost considerat contradictoriu între alineatele sale diferite³⁶. O serie de cazuri care au urmat au subliniat probleme similare privind calitatea legii³⁷. Probleme similare au fost constatate de bine cunoscute hotărâri constituționale nr. 3 și 9 din 2016 privind durata arestării preventive.

32. „Noțiunea de „termen rezonabil” este aferentă examinării cauzei, și nu duratei ținerii sub arest. Or, dispozițiile art. 25 alin. (4) din Constituție se referă la etapa de anchetă preliminară, și nicidecum la dezbaterile judiciare. Astfel, norma procesuală, prevăzută în alin. (6) al art. 79 CPP, potrivit căreia, după trimiterea cauzei în judecată, inculpatul poate fi ținut sub arest până la rezolvarea definitivă a cauzei într-un termen rezonabil, nu contravine Constituției.”, Curtea Constituțională a Republicii Moldova, *Hotărârea nr. 72 din 23.12.1999 despre controlul constituționalității art. 79 alin. 1, 2, 5 și 6 și art. 79/1 alin. 1 și 2 Cod de procedură penală al Republicii Moldova* (1999) parag. 6.

33. *Boicenco*, §§134-136.

34. *Raport de evaluare a necesităților sistemului de justiție penală al Republicii Moldova prin prisma principiilor umanizării și justiției restaurative 2018*, parag. 59.

35. *Savca c. Moldovei* (2016).

36. *Savca*, parag. 51, 52.

37. Hotărârile în cauzele *Goremichin* și *Miron*, plus Deciziile în cauzele *Enachi*, *Neicovcen* și *Moscoglo*, *Marținiuc*, *Morozan*, *Godniuc*, *Hodorogea*, *Pinzari*.

Aceste hotărâri vor fi explicate în detaliu mai jos.

Într-o altă cauză notabilă, *Levița nr. 2*, Curtea Supremă a redeschis procesul penal și a dispus arestarea în cursul revizuirii extraordinare. Cu toate acestea, nu a oferit nici motive, nici termene de arestare și a transmis pe scurt această sracină instanțelor judecătorești inferioare³⁸. CtEDO a respins această practică, afirmând că „instanța care are competența să dispună detenția unei persoane trebuie să aibă și competența de a justifica o asemenea detenție, indiferent de faptul cât de extraordinare sunt circumstanțele cauzei”³⁹. Din perspectivă juridică, această cauză a ridicat o serie de îngrijorări privind compatibilitatea legislației procedurale referitoare la procedura de arestare în cursul etapelor de recurs și/sau revizuirilor extraordinare în fața instanțelor de al doilea și al treilea niveluri.

Ultima situație în care CtEDO a testat calitatea legislației naționale a fost cauza *Litschauer*. Se poate susține că această cauză particulară privește alte cerințe – de predictibilitate. Aceasta, mai degrabă, a contestat legislația penală materială, care reglementează baza responsabilității penale; nu legislația care reglementează procedurile arestării preventive. CtEDO a concluzionat că „reglementările legale relevante [ale Codului penal al Republicii Moldova] nu au oferit suficiente recomandări și nu au fost formulate la nivelul de precizie solicitat de Convenție, astfel încât să satisfacă cerințele de „legalitate” prevăzute de Convenție”⁴⁰. În acest sens, nu a existat „bănuială rezonabilă de a fi fost comisă o infracțiune”, așa cum cere articolul 5 §1 lit. c). CtEDO a decis că întreaga detenție a fost ilegală, deoarece infracțiunile nu erau clar definite de Codul penal.

În acest caz, CtEDO a pus sub semnul întrebării calitatea legislației penale materiale, nu procedurale. În opinia judecătorilor dizidenți, această interpretare a fost mult în afara interpretării obișnuite a articolului 5⁴¹. Dimpotrivă, Cercetarea se focusează, mai ales, pe compatibilitatea cadrului procedural, adică regulile care reglementează aplicarea arestării, și nu pe cele care stabilesc răspunderea penală. Respectiv, această hotărâre particulară și motivele sale legale au fost excluse din Analiza legislativă.

În alte cauze, CtEDO nu a identificat incompatibilități în legislația națională privind arestarea preventivă, cu excepția notabilă a legii privind despăgubirile pentru detenția ilegală. Aspectul din urmă va fi tratat într-o sub-componentă separată, mai jos.

3) Prezentare generală a problemelor privind implementarea legislației

Această sub-componentă urmărește stabilirea tiparelor identificate de CtEDO în practicile judiciare și de urmărire penală, care dispun și prelungesc arestarea. Nu se va descrie, în acest sens, jurisprudența CtEDO de aproape 20 de ani. Vor fi subliniate doar cauzele selectate, dezvăluind unele dintre problemele generale ale implementării legislației.

38. *Levița 2*, par. 32.

39. *Levița 2*, par. 33.

40. *Litschauer* (2018) par. 35.

41. „... Faptul că legislația națională nu conținea o definiție ... nu este în sine decisiv..., majoritatea [judecătorilor] nu acordă suficientă atenție redactării articolului 5 § 1 lit. c) din Convenție, care cere doar o „bănuială rezonabilă”, nu o bază suficientă pentru o condamnare și, în primul rând, instanțele naționale trebuie să interpreteze și să aplice legislația națională...”, hot. *Litschauer*, paragrafele 9 și 14 din Opinia separată a judecătorilor Spano și Kjølbros.

Cauzele *Șarban* și *Becciev* sunt hotărârile de referință privind aplicarea legislației procedural-penale cu privire la arestare. În aceste cauze, CtEDO a criticat eșecurile instanțelor judecătorești naționale de a oferi motive suficiente și relevante pentru arestarea preventivă continuă. În special, aceste cauze au evidențiat o abordare formală a instanțelor judecătorești naționale, care au preferat utilizarea citatelor standardizate ale legii și copierea mecanică (copy-paste) a textelor propriilor hotărâri anterioare. Deciziile cu privire la arestarea preventivă au fost considerate abstracte și stereotipizate. Judecătorii naționali, de multe ori, transcriu temeiurile arestării din legea scrisă „fără a încerca să explice aplicarea lor [aceste temeiuri] în [cauza respectivă]”⁴². Cauzele care au urmat precedentelor *Șarban* și *Becciev* nu au găsit îmbunătățiri în practicile judecătorești naționale. Majoritatea hotărârilor care constată încălcări vizează aceste practici incompatibile cu Convenția⁴³.

Abordarea formală a legii din partea instanțelor judecătorești naționale și a organelor de urmărire penală reprezintă cea mai presantă problemă. Atât cauzele anterioare cât și cele recente au relevat anumite tipare ale acestei abordări formale. Mai mult decât atât, acest formalism este atât de înrădăcinat în rutina zilnică, încât, chiar și în cauze meritorii, determină probleme serioase privind calitatea motivării judiciare. De exemplu, în hotărârea *Haritonov*, absența motivării judecătorești corespunzătoare a fost evidențiată ca fiind îndoielnică, chiar și în cazul în care arestarea a fost, în cele din urmă, motivată în temeiul articolului 5 § 3. CtEDO a notat că „instanțele naționale, atunci când au dispus arestarea reclamantului..., ca și în cauzele *Șarban* și *Castraveț*, motivele invocate de instanțele judecătorești naționale pentru menținerea lui în stare de arest par a fi foarte succinte”.

CtEDO a continuat să sublinieze aceste eșecuri în următoarele hotărâri. Instanțele judecătorești naționale nu au putut să motiveze hotărârile lor de dispunere și prelungire a arestării. S-a sugerat că amplexarea acestor eșecuri ar putea declara întreaga detenție ca fiind ilegală. De exemplu, neluarea în considerare a măsurilor alternative⁴⁴ sau nemotivarea prelungirii arestării⁴⁵ poate fi clasificată drept ilegală, în sensul articolului 5 § 1, nu doar ca încălcare de necorespondere cerințelor articolului 5 § 3. Aceste motive dezvăluie tipare repetitive cauzate de incapacitatea continuă a instanțelor judecătorești naționale de a motiva ordinele de arestare.

Această abordare formală în aplicarea legii este observată în cauza *Vasiliciuc*⁴⁶, unde organele Procuraturii au solicitat și instanțele judecătorești au dispus arestarea *in absentio*. S-a pretins că reclamanta a fugit intenționat de urmărirea penală și, prin urmare, nu este posibilă nicio notificare cu privire la acuzațiile penale sau desfășurarea ședinței în prezența ei. CtEDO a subliniat o abordare formalistă a unor procurori și judecători. Aceasta a apreciat că „procurorii nu au încercat să urmărească informația potrivit căreia ea se afla în Grecia și nu au întreprins nici o încercare rezonabilă de a informa reclamanta cu privire la procedura penală și necesitatea de a se prezenta în fața acestora”, în timp ce instanțele judecătorești naționale au refuzat „să verifice argumentele reclamantei cu privire la citarea necorespunzătoare și de a-i oferi șansa să se prezinte în fața autorităților”⁴⁷.

42. *Șarban* (2005), parag. 100.

43. A se vedea, printre altele, cauzele *Castraveț*, *Boicenco*, *Istrati și alții*, *Modârcă*, *Stici*, *Țurcan și Țurcan*, *Popovici*, *Ursu*, *Malai*, *Străisteanu și alții*, *Oprea*, *Ignatenco*, *Feraru*, *Ninescu*, *Rimschi*, *Balakin*, *Caracet*, *Buzadji*, *Ceaicovschi*, *Coteț*, *Secrieru*, *Sirencu*.

44. *Țurcan* (2007), parag. 50.

45. *Oprea* (2010), parag. 45.

46. *Vasiliciuc* (2017).

47. *Vasiliciuc*, parag. 40.

Alte încălcări constatate de CtEDO, în temeiul articolului 5, nu dezvăluie niciun tipar repetitiv sau disfuncționalități sistemice. Unele dintre cauze, însă, pun la îndoială compatibilitatea practicilor judiciare și de urmărire penală.

De exemplu, cauza *Cebotari* a dezvăluit o utilizare arbitrară a legii în vederea asigurării arestării. CtEDO a constatat că, în ciuda respectării aparente a normelor procedurale, arestarea a urmărit alte scopuri decât cele prevăzute de legislație⁴⁸. Cauza ilustrează că instanțele judecătorești naționale, chiar și ocazional, își permit să manipuleze legea în procedurile cu privire la arestare. De atunci, nu există cauze similare și este clasificat ca un incident izolat.

Un alt exemplu izolat este cauza *Leva*. Se referă la practica procurorilor de a disjunge cauzele penale și de a solicita ordine de arestare separate în baza diferitor acuzații penale. Curtea Constituțională a considerat deja aceste practici incompatibile cu Convenția.

Cauza *Străisteanu* a ilustrat practici incompatibile, conform cărora procurorii au solicitat arestarea în instanțe judecătorești din jurisdicții teritoriale diferite, pentru a eluda refuzuri anterioare la demersurile procurorilor privind arestarea preventivă. Această practică a fost interzisă prin modificări ale legii, soluționând, astfel, conflictele de competență între diferite instanțe judecătorești.

O serie de cauze, precum *Mușuc*, *Stepuleac* și *Cebotari*, au vizat arestarea în absența bănuielii rezonabile. În majoritatea acestor cauze, procurorii au pornit arbitrar cauze penale și au solicitat arestarea. Pe de altă parte, judecătorii, atunci când au dispus arestarea, nu au prezentat motivele în acest sens, în ciuda faptului că li s-a cerut să facă acest lucru. Se pare că aceste cazuri au devenit repetitive, însă, amendamentele legislative din 2006⁴⁹ au restrâns rapid problema. Practicile judiciare și de urmărire penală au fost orientate în direcția corectă, continuând să apară unele incidente izolate.

În concluzie, cu excepția cauzelor în care au fost constatate încălcări ale articolului 5 § 3 pentru nerespectarea temeiurilor arestării, nicio altă cauză nu poate fi clasificată drept repetitivă. Încălcările articolului 5 § 1 lit. c), din cauza arestării bazate pe bănuieli nerezonabile, au prezentat anumite tipare repetitive, dar nu la scara cauzelor menționate anterior. Alte cazuri reprezintă, în mare parte, încălcări izolate și nu ar releva practici persistente care provoca că îngrijorări sistemice grave. Prin urmare, este necesară o altă perspectivă care să observe aceste tipare sistemice sau repetitive. O viziune asupra sistemului este oferită de Comitetul de Miniștri în practica sa privind supravegherea executării hotărârilor.

2.1.2. Supravegherea executării de către Comitetul de Miniștri

Practica Comitetului de Miniștri oferă informații valoroase cu privire la problemele naționale. Aceasta observă cauzele CtEDO din perspectivă sistemică, făcând distincție între măsurile individuale și cele generale de punere în aplicare a hotărârilor⁵⁰. Măsurile individuale vizează reclamantii, pe când măsurile generale de executare necesită modificări ale legilor și/sau practicilor naționale. Astfel, modul în care Comitetul de Miniștri a analizat cauzele moldovenești, prin prisma articolului 5, va fi util scopului Cercetării.

48. *Cebotari*, paragraf. 52–53.

49. A se vedea în continuare *Legea nr. 264/28.07.2006 pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova*.

50. A se vedea, pentru detalii: Departamentul pentru executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului, *Procesul de supraveghere la* <https://www.coe.int/en/web/execution/the-supervision-process>.

Comitetul de Miniștri reunește hotărârile în grupuri, dacă acestea relevă tipare repetitive. În cadrul unui astfel de grup, distinge hotărâri care au identificat problema pentru prima oară și cauzele repetitive care dezvăluie tipare similare de încălcări. Problemele sistemice și disfuncționalitățile structurale ar trebui distinse de grupurile de cauze cu tipare repetitive. Primele cauze, în prezent, sunt examinate, în cadrul procedurilor-pilot sau quasi-pilot separate. Republica Moldova nu are astfel de cauze în temeiul articolul 5⁵¹.

Toate cauzele moldovenești care dezvăluie încălcări în contextul arestărilor penale au fost clasificate de Comitetul de Miniștri ca **repetitive** și supuse fie unei supravegheri sporite sau standard. Conform definiției Comitetului de Miniștri, procedurile sporite sunt concepute pentru hotărârile care relevă probleme structurale majore și/sau complexe⁵². Cealaltă procedură de supraveghere este urmată în cazurile rămase, care au un caracter izolat sau nerepetitiv.

Folosind aceste metode de lucru, Comitetul de Miniștri a distins cauzele moldovenești cu privire la detenția în cadrul arestării preventive în două grupuri principale, respectiv *Șarban*⁵³ și *Mușuc*⁵⁴. Ambele au constatat probleme de utilizare excesivă și încălcări repetitive. Grupul *Savca* seamănă cu unele tipare repetitive, dar supravegherea Comitetului de Miniștri a fost rapid închisă după modificările aduse legii naționale⁵⁵. *Grupul Brega*⁵⁶, deși a dezvăluit încălcări repetitive ale articolului 5 în arestările contravenționale, este irelevant pentru Cercetare. Celelalte cauze au fost considerate de către Comitetul de Miniștri ca fiind izolate, fără tipare repetitive⁵⁷.

Majoritatea cauzelor relevante⁵⁸, inclusiv primul *grup Mușuc* care implică probleme complexe privind arestarea reclamantilor fără o bănuială rezonabilă, au fost închise de Comitetul de Miniștri⁵⁹. În primul grup, Comitetul de Miniștri a fost de acord cu îmbunătățirile legislative, dar a exprimat rezerve cu privire la punerea în aplicare a legii prin „motivarea inadecvată a ordinelor de arestare”. Cu toate acestea, în absența unor noi cauze repetitive privind arestarea „fără o bănuială rezonabilă”, Comitetul a considerat oportun să închidă supravegherea. A decis să continue examinarea problemelor referitoare la calitatea motivării judiciare, precum și a remediilor, numai în contextul *grupului Șarban*⁶⁰.

51. Procedurile pilot au fost inițiate în *cauza Olaru și alții*, privind neexecutarea sau executarea cu întârziere a deciziilor instanțelor judecătorești naționale și a hotărârii quasi-pilot în *cauza Șișanov*, care se referă la condițiile inumane de detenție.

52. Comitetul de Miniștri, Ghidul electronic cu privire la procedurile și metodele de lucru (2018), cap. 19

53. A se vedea descrierea și lista cauzelor la <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=004-6712>.

54. A se vedea la <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=004-6966>.

55. Comitetul de Miniștri, *Rezoluția CM/ResDH(2017)124 privind încetarea supravegherii, ședința nr.1284 (DH), aprilie 2017 [Cauza Savca]*.

56. A se vedea la <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=004-6938>.

57. A se vedea, de exemplu, cauzele *Litschauer, Vasiliciuc, Gumeniuc, Străisteanu și alții, Levința (no. 2), Boicenco, Sara și Savca*.

58. Comitetul de Miniștri, *Rezoluția CM/ResDH(2018)296 privind încetarea supravegherii, ședința nr.1322 (DH), septembrie 2018, [cauza Sara]*.

59. Comitetul de Miniștri, *Rezoluția CM/ResDH(2018)227 privind încetarea supravegherii, ședința nr.1318 (DH), iunie 2018 [Cauzele Mușuc, Stepuleac, Leva, Brega, Brega și alții]*.

60. Comitetul de Miniștri, *Rezoluția Mușuc și alții*.

Supravegherea *Boicenco* privind probleme de incertitudine legislativă, care împiedică liberarea provizorie sub control judiciar sau pe cauțiune, a fost, de asemenea, închisă în urma modificărilor legislative⁶¹.

Cauzele repetitive din *grupul Șarban* au fost închise fără a aduce atingere anumitor probleme rămase „necesare ca răspuns la deficiențele” care au continuat să fie examinate în cadrul acestui grup⁶².

Prin urmare, în prezent, grupul de cauze *Șarban* este singurul relevant care rămâne sub supravegherea Comitetului de Miniștri. Încălcările prezentate de acesta, care mențin interesul Comitetului, în mare parte se referă la „absența sau insuficiența motivării dispunerii sau prelungirii arestării preventive” de către instanțele judecătorești și organele de urmărire penală naționale. Se pare că o serie de îmbunătățiri legislative, deși foarte apreciate, nu sunt suficiente decât dacă se stabilesc bune practici. Acest element de implementare legislativă a fost subliniat de Comitet în septembrie 2009⁶³, reiterat în noiembrie 2009⁶⁴ și apărut în toate deciziile sale ulterioare emise în *grupul Șarban*⁶⁵.

Comitetul de Miniștri nu poate trece peste constatările CtEDO și nu poate recunoaște noi probleme. Acesta nu a pus sub semnul întrebării calitatea legislației din Republica Moldova, ci, mai curând, practica de implementare a acesteia. Comitetul de Miniștri a recunoscut că unele probleme legislative restante au fost soluționate și că noile îmbunătățiri au vizat instituirea unor bune practici. Cu toate acestea, problema dezvoltării practicilor judiciare în Republica Moldova, în special, după modificările legislative din 2016, și problemele privind remediile rămân încă pendinte⁶⁶. În ultima sa evaluare, Comitetul de Miniștri a reiterat aceste îngrijorări⁶⁷ și a adăugat că autoritățile trebuie să se ocupe de unele elemente noi, în special, în ceea ce privește:

- accesul la dosarele privind arestarea preventivă;
- exercitarea drepturilor la apărare;
- normele probatorii adecvate;
- durata procedurilor de *habeas corpus*; și
- îmbunătățirea Legii nr. 1545/1998 privind remediile⁶⁸.

61. Comitetul de Miniștri, *Decizia CM/Del/Dec(2017)1294/H46-18, ședința 1294 (DH), septembrie 2017 [Grupul Șarban]*, paragraf. 3; Comitetul de Miniștri, *Rezoluția CM/ResDH(2016)146 privind încetarea supravegherii, ședința nr.1259 (DH), iunie 2016 [grupul Boicenco]*.

62. Comitetul de Miniștri, *Rezoluția CM/ResDH(2019)144 privind încetarea supravegherii, ședința nr.1348 (DH), iunie 2019 [23 cauzele: Balakin, Buzadji, Castraveț, Coteț, Cucu și alții, Feraru, Guțu, Ignatenco, Iurcovschi și alții, Levința nr.2, Mătăsaru și Savițchi, Modârcă, Ninescu, Pașa, Rimschi, Secrieru, Sirencu, Stici, Străisteanu și alții, Tripăduș, Țurcan și Țurcan, Veretco, Ursu]*.

63. Departamentul pentru executarea hotărârilor CEDO, *Memorandum CM/Inf/DH(2009)4 (prima parte); Măsuri necesare pentru aplicarea hotărârilor referitoare la detenția în arest preventiv în Republica Moldova [Grupul Șarban]*, paragraf. 15 și următoarele.

64. Departamentul pentru executarea hotărârilor CEDO, *Memorandum CM/Inf/DH(2009)4-rev (partea a doua); Măsuri necesare pentru aplicarea hotărârilor referitoare la detenția în arest preventiv în Republica Moldova [Grupul Șarban]*, paragraf. 17 și 27 și următoarele.

65. Comitetul de Miniștri, *Decizia CM/Del/Del(2014)1214/13, ședința nr.1214 (DH), decembrie 2014 [Grupul Șarban]*; Comitetul de Miniștri, *A doua decizie Șarban (2017)*; Comitetul de Miniștri, *Decizie CM/Del/Dec(2019)1348/H46-17, ședința 1348 (DH), iunie 2019 [Grupul Șarban]*.

66. Comitetul de Miniștri, *A doua Decizie Șarban (2017)*; *Note și statutul executării CM/Notes/1294/H46-18, ședința 1294(DH), septembrie 2017 [Grupul Șarban]*.

67. Comitetul de Miniștri, *A treia Decizie Șarban (2019)*, paragraf. 3; Comitetul de Miniștri, *Note și Statutul executării CM/Notes/1348/H46-17, ședința 1348 (DH), iunie 2019 [Grupul Șarban]*.

68. Comitetul de Miniștri, *A treia Decizie Șarban (2019)*, paragraf. 7.

2.1.3. Concluzii

Analiza de mai sus a identificat o serie de **tipare de încălcări relevante pentru Cercetare, toate referitoare la utilizarea arestării în procesul penal**. Aceasta este o imagine de ansamblu din ambele perspective – ale hotărârilor CtEDO împotriva Moldovei și ale practicii Comitetului de Miniștri de supraveghere a executării. Tiparele încălcărilor au fost clasificate în conformitate cu paragrafele articolului 5, iar cele soluționate au fost marcate ca atare. Încălcărilor care implică privarea de libertate în afara procesului penal național au fost excluse din Cercetare. Așa cum s-a menționat mai sus, Cercetarea în privința eficacității remediilor pentru detenția ilegală va continua mai jos, într-o sub-componentă separată.

Prin urmare, aceste tipare de încălcări includ următoarele:

1) **Legalitatea arestării (articolul 5 § 1):**

- ▶ arestarea în cursul judecății în absența unei încheieri judecătorești⁶⁹. Această problemă a fost **soluționată** și nu mai ridică îngrijorări⁷⁰;
- ▶ arestarea dispusă de instanțele superioare cu o scurtă sentință în dispozitivul hotărârilor fără a da niciun motiv pentru această arestare, trimitând, în același timp, cauzele penale pentru rejudecare⁷¹. Această problemă a fost **rezolvată** și nu mai creează îngrijorări⁷²;
- ▶ contradicția dintre ordinele de arestare, urmare a eludării procurorului a regulilor de competență, solicitând o nouă arestare după ce o altă instanță judecătorească a refuzat să o acorde⁷³. Această problemă a fost **soluționată** și nu mai creează îngrijorări⁷⁴;
- ▶ perioada totală de detenție a depășit termenul legal de 12 luni, prevăzut în Constituție⁷⁵. Această problemă a fost **soluționată** și nu mai ridică îngrijorări⁷⁶.

2) **Bănuiala rezonabilă (articolul 5 § 1 lit. c):**

- ▶ refuzul sau omisiunea judecătorilor de instrucție/de recurs de a examina argumentele reclamantilor privind lipsa bănuielii rezonabile⁷⁷. Această problemă a fost **rezolvată** și nu mai creează îngrijorări⁷⁸;
- ▶ arestarea în baza unei acuzații penale cu referință la prevederi penale neclare⁷⁹.

69. Boicenco, Holomiov, Modârcă, Gorea, Paladi, Stici, Țurcan, Ursu, Străisteanu și alții.

70. Comitetul de Miniștri, *Prima Decizie Șarban* (2014).

71. *Levița nr. 2 și Danalachi*.

72. Comitetul de Miniștri, *2nd CM's Decision Șarban*, (2017); Comitetul de Miniștri, *Resolution CM/ResDH(2017)290 closing supervision, the 1294th meeting (DH) September 2017, [Danalachi]*; Comitetul de Miniștri, *CM's Resolution 23 cases*.

73. *Straisteanu și alții*

74. Comitetul de Miniștri, *A doua Decizie Șarban* (2017); Comitetul de Miniștri, *Rezoluția CM/ResDH(2017)290 încetarea supravegherii, ședința 1294 (DH), septembrie 2017 [Danalachi]*; Comitetul de Miniștri, *Rezoluție 23 cauze*.

75. *Savca, Goremîchin, Miron*.

76. Comitetul de Miniștri, *CM's Rezoluția Savca*.

77. *Musuc, Cebotari, Stepuleac*.

78. Comitetul de Miniștri, *Decizia CM/Del/Dec(2016)1259/H46-19, ședința 1259 (DH), iunie 2016 [Grupul Mușuc, Cauza Guțu și Grupul Brega]*; *Decizia CM/Del/Dec(2018)1318/H46-15, ședința 1318 (DH), iunie 2018 [Grupul Mușuc, Cauza Guțu, Grupul Brega]*; *Rezoluția Mușuc și alții*.

79. *Litschauer*.

Întrucât această problemă implică evaluarea legislației penale, mai degrabă decât a normelor procedurale, aceasta a fost exclusă din Cercetare⁸⁰.

3) **Motivele arestării (articolul 5 § 3):**

- ▶ neoferirea motivelor relevante și suficiente pentru dispunerea și prelungirea arestării de către o parte din judecătorii de instrucție și/sau judecătorii de recurs⁸¹. Această problemă pare a fi repetitivă și provoacă în continuare îngrijorări⁸². Ea apare ca o deficiență sistemică și, prin urmare, este considerată drept obiectivul principal al Cercetării⁸³;
- ▶ incompatibilitatea articolului 191 CPP cu cerințele Convenției privind interzicerea cauțiunii și a altor măsuri alternative pentru anumite categorii de persoane acuzate⁸⁴. Această problemă a fost **rezolvată** și nu mai creează îngrijorări⁸⁵.

4) **Echitatea procedurilor de arestare preventivă (articolul 5 § 4)**

- ▶ încălcarea confidențialității avocat-client din cauza peretelui de sticlă din izolatorul de detenție al fostului Centru pentru Combaterea Crimelor Economice și a Corupției⁸⁶. Această problemă a fost **rezolvată** și nu mai creează îngrijorări⁸⁷;
- ▶ nedivulgarea materialelor din dosarul penal prezentat de acuzare în fața judecătorilor pentru a fundamenta temeiurile arestării⁸⁸; refuzul de a audia martori în cadrul ședințelor cu privire la arestare⁸⁹. Problemele rămân recurente și, prin urmare, sunt supuse unei implementări ulterioare⁹⁰;
- ▶ examinarea lentă a cererilor de *habeas corpus* și/sau a recursurilor împotriva încheierilor de restare⁹¹. Această problemă rămâne recurentă și este supusă unei implementări ulterioare. Aceasta se referă la aplicarea termenelor procedurale statuate de către instanțele judecătorești în practicile lor curente⁹².

Tiparele de încălcare de mai sus au fost specificate în liste de verificare destinate evaluării practicilor naționale.

80. Comitetul de Miniștri, *Decizia CM/Del/Dec(2019)1348/B1-add1 Clasificarea noilor hotărâri conform procedurii standard, ședința 1348 (DH), iunie 2019 (Litschauer)*.

81. *Becciev, Șarban, Castraveț, Boicenco, Istrati și alții, Modârcă, Stici, Țurcan și Țurcan, Popovici, Ursu, Malai, Străisteanu și alții, Oprea, Ignatenco, Feraru, Ninescu, Rimschi, Balakin, Caracet, Buzadji, Ceaicovschi, Coteț, Secrieru, Sirencu*.

82. Comitetul de Miniștri, *Prima Decizie Șarban (2014)*; Comitetul de Miniștri, *A doua Decizie Șarban (2017)*; Comitetul de Miniștri, *A treia Decizie Șarban (2019)*.

83. A se vedea decizia Comitetului de Miniștri în grupul de cauze *Sarban la CM/Del/Dec(2017)1294/H46-18 of 21 September 2017*.

84. *Boicenco*.

85. Comitetul de Miniștri, *A doua Decizie Șarban (2017)*.

86. *Castraveț, Istrati și alții, Modârcă, Leva*.

87. Comitetul de Miniștri, *Prima Decizie Șarban (2014)*.

88. *Țurcan și Țurcan*.

89. *Becciev, Țurcan și Țurcan, Feraru*.

90. Comitetul de Miniștri, *2nd CM's Decision Șarban (2017)*; Comitetul de Miniștri, *3rd CM's Decision Șarban (2019)*.

91. *Șarban*.

92. Comitetul de Miniștri, *2nd CM's Decision Șarban (2017)*; Comitetul de Miniștri, *3rd CM's Decision Șarban (2019)*.

În sumar, atât CtEDO, cât și Comitetul de Miniștri rămân preocupați de punerea în aplicare corespunzătoare a legislației. Se poate susține că ambele instituții nu observă nicio problemă referitoare la calitatea legislației naționale a Republicii Moldova. În afara eficacității remediilor, legea procesual-penală din Moldova nu are nevoie de îmbunătățiri suplimentare în ceea ce privește procedurile de arestare. Cu toate acestea, există spațiu de îmbunătățiri la nivel practic; punerea în aplicare a legislației privind procedurile de arestare preventivă necesită în continuare atenție.

2.2. Legislația primară

2.2.1. Constatări preliminare

O analiză preliminară a legislației primare moldovenești privind arestarea preventivă a fost realizată în Raportul de evaluare a necesităților din 2018⁹³. Analiza legislativă atrage interferențe necesare din acesta. Astfel, imaginea de ansamblu a constatărilor din raport este relevantă în scopul prezentei analize.

Raportul de evaluare a necesităților a identificat unele aspecte ale legislației naționale, care sunt îngrijorătoare. Prima observație este despre utilizarea unei tehnici legislative inadecvate în CPP, care aparent confundă măsurile preventive. Conform acestei observații, arestarea preventivă și arestarea la domiciliu sunt reglementate mai întâi în comparație cu măsuri alternative neprivative de libertate, precum liberarea provizorie pe cauțiune și liberarea provizorie sub control judiciar etc.⁹⁴. Astfel, Raportul a recomandat redactarea CPP pentru a urma ordinea priorității de la cele mai puțin grave la cele mai grave.

CPP a fost modificat în acest sens, dar autoritățile au ales o altă tehnică legislativă. Articolul 185 alin. (3) și (3¹) CPP a fost redactat în luna august 2018, obligând judecătorii să ia în considerare mai întâi măsurile alternative înainte de a dispune arestarea preventivă sau arestarea la domiciliu⁹⁵. Astfel, legea stabilește ordinea de prioritate.

A doua observație a Raportului de evaluare a necesităților a subliniat că arestarea ar putea fi utilizată la scară largă în cazurile care implică acuzații penale mai puțin grave sau chiar minore prevăzute de infracțiuni care se pedepsesc cu mai mult de 2 ani de închisoare⁹⁶. Astfel, s-a recomandat reducerea gamei acuzațiilor penale în cazul cărora ar putea fi folosită arestarea.

Această recomandare a fost implementată prin modificările legislative la CPP din august 2018⁹⁷. În prezent, arestarea preventivă și arestarea la domiciliu sunt aplicabile doar dacă persoana este acuzată de o infracțiune pedepsită cu mai mult de 3 ani de închisoare. S-ar

93. *Raport de evaluare a necesităților sistemului de justiție penală al Republicii Moldova prin prisma principiilor umanizării și justiției restaurative.*

94. *Raport de evaluare a necesităților sistemului de justiție penală al Republicii Moldova prin prisma principiilor umanizării și justiției restaurative*, parag. 39.

95. Parlamentul Republicii Moldova, Legea nr. 179/26.07.2018 pentru modificarea unor acte legislative (în vigoare din 17.08.2018).

96. *Raport de evaluare a necesităților sistemului de justiție penală al Republicii Moldova prin prisma principiilor umanizării și justiției restaurative*, parag. 40.

97. Parlamentul Republicii Moldova, Legea nr. 179/26.07.2018 pentru modificarea unor acte legislative (*modificări majore în procedurile de arestare*).

putea susține că această limitare legală ar fi putut fi majorată mai mult, având în vedere recomandările Raportului⁹⁸.

A treia observație a Raportului de evaluare a necesităților menționează despre compatibilitatea dispozițiilor care permit arestarea în cazurile în care acuzatul refuză să comunice care este domiciliul său stabil sau când nu are un domiciliu înregistrat și/sau *de facto*⁹⁹. Deși Raportul nu a recomandat nimic în acest sens, din formularea sa este clar că această prevedere poate fi pusă la îndoială atât în practică cât și în ceea ce privește compatibilitatea cu Convenția.

Această condiție reprezintă un temei suplimentar pentru arestare, prevăzut la articolul 185 alin. (2) pct. 1) și alin. (2¹) CPP, care nu au fost încă modificate sau abrogate. Deși, este discutată în teorie de CtEDO¹⁰⁰, această condiție este rar aplicabilă în practică. Oricum, această prevedere particulară poate conduce la arestare arbitrară. Aceasta deschide ușa abuzului, presupunând că acuzarea este determinată să își motiveze demersul de arestare preventivă în temeiul unui domiciliu incert sau a refuzului declarării lui. Mai mult, refuzul de declarare a locului de trai *de facto* ar putea fi motivat de dreptul de a păstra tăcerea, pe care pârâțul ar putea alege să îl ascundă în orice scop. În această situație, o arestare bazată exclusiv pe acest temei ar avea un caracter punitiv și ar putea fi folosită ca metodă de convingere pentru a mărturisi. Astfel, această prevedere rămâne controversată.

Ultima observație a Raportului de evaluare a necesităților continuă aceeași linie de argumentare. Este extrem de problematic să coroborăm motivarea arestării cu obligația de examinare a motivării bănuielilor fără a ajunge la concluzii cu privire la fondul acuzațiilor penale. Conform articolului 176 alin. (3) pct. 1) CPP, un judecător este obligat să ia în considerare caracterul rezonabil al bănuielii, gravitatea infracțiunii și consecințele acesteia. Dar judecătorul ar trebui să evite să facă orice presupuneri cu privire la vinovăția acuzatului. În opinia autorilor, acest lucru este aproape imposibil de realizat în practică, fără a aduce atingere prezumpției nevinovăției și principiului imparțialității¹⁰¹. Astfel, Raportul a recomandat modificarea acestei prevederi.

Se pare că această recomandare nu a fost urmată de autorități.

Raportul de evaluare a necesităților a descris deja prevederile naționale relevante și a identificat problemele urgente în termeni generali. Analiza legislativă susține constatările acestuia și intenționează să extindă evaluarea prin examinarea legislației și a amendamentelor aduse acesteia. Analiza evaluează doar modificările fundamentale ale legislației naționale privind procedura penală. Ajustările tehnice sau clarificările minore introduse în textele legale au fost omise ca fiind irelevante. Totuși, alegerea unor modificări legislative față de altele pare a fi problematică. Criteriul principal este dacă amendamentul la lege ar putea influența sau a influențat deja practicile naționale. Astfel, amendamentele care nu modifică sensul semantic al regulilor procedurale au fost ignorate.

98. Raportul a propus o varietate de opțiuni dintr-o perspectivă juridică comparativă, de ex., „patru ani” în Italia, „cinci ani” în România sau „o abordare mixtă” în Ucraina.

99. *Raport de evaluare a necesităților sistemului de justiție penală al Republicii Moldova prin prisma principiilor umanizării și justiției restaurative*, parag. 41.

100. „...includ riscurile de evadare, riscuri de presiune asupra martorilor sau de alterare a probelor, riscul de coluziune, riscul recidivei, riscul atentării la ordinea publică, sau încă necesitatea de a proteja persoanele ce fac obiectul unor măsuri privative de libertate...”, a se vedea *Buzadji c. Moldovei* [GC] (2016), parag. 87–88.

101. *Raport de evaluare a necesităților sistemului de justiție penală al Republicii Moldova prin prisma principiilor umanizării și justiției restaurative*, parag. 43.

2.2.2. Prevederile Constituției Republicii Moldova și practica constituțională

Prevederea constituțională relevantă este articolul 25 din Constituție, care are următorul text (cu evidențierea elementelor importante):

Articolul 25. Libertatea individuală și siguranța persoanei

(1) Libertatea individuală și siguranța persoanei sunt inviolabile.

(2) Percheziționarea, reținerea sau arestarea unei persoane sunt permise numai în cazurile și cu **procedura prevăzute de lege**.

(3) Reținerea nu poate depăși **72 de ore**.

(4) Arestarea se face în temeiul unui **mandat**, emis de un judecător, **pentru o durată de cel mult 30 de zile. Asupra legalității mandatului se poate depune recurs**, în condițiile legii, în instanța judecătorească ierarhic superioară. Termenul arestării poate fi prelungit **numai de către judecător sau de către instanța judecătorească**, în condițiile legii, cel mult până la 12 luni.

(5) Celui reținut sau arestat i se aduc **de îndată la cunoștință motivele** reținerii sau ale arestării, iar învinuirea în cel mai scurt termen; motivele reținerii și învinuirea se aduc la cunoștință numai în prezența unui avocat, ales sau numit din oficiu.

(6) Eliberarea celui reținut sau arestat este obligatorie dacă motivele reținerii sau arestării au dispărut.

Prevederile stabilesc principiile esențiale: prezumpția libertății (alin. (1)), legalitatea (alin. (2)), dreptul la revizuire judiciară (alin. (4)). O perioadă specifică este prevăzută pentru reținerea pe termen scurt (alin. (3)), care nu depășește 72 de ore. Această prevedere constituțională a fost modificată în 2001, care a prelungit durata inițială a „reținerii de 24 de ore”, prevăzută în Constituție la adoptarea sa în anul 1994¹⁰².

Constituția limitează durata totală a arestării până la 12 luni (alin. (4)), în timp ce nici Convenția, nici un alt tratat internațional nu impun statelor să facă acest lucru. Această prevedere a fost supusă unor interpretări controversate de la amendările sale din 2001.

Inițial, Constituția prevedea că arestarea nu trebuie să depășească șase luni, dar aceasta putea fi prelungită, în mod excepțional, cu autorizarea Parlamentului, până la 12 luni. În anul 2001, autorizația parlamentară a fost eliminată, iar articolul 25 din Constituție a rămas cu două condiții, aceea ca durata maximă a arestării să nu depășească 12 luni și să fie supusă revizuirii judiciare periodice la intervale de treizeci de zile¹⁰³. De atunci, disputele cu privire la interpretarea corectă a acestor prevederi au continuat. Controversa constă în modul de apreciere a perioadei totale de arestare de 12 luni; fie că este aplicabilă doar arestării prejudiciare, fie arestării generale până la condamnare.

Hotărârea Curții Constituționale din 2016 privind durata maximă a arestării preventive¹⁰⁴ a soluționat toate controversate. Aceasta a modificat atât legislația, cât și practicile, hotărând că termenul de 12 luni nu mai trebuie luat în considerare în legătură cu etapele procesului penal. De atunci, perioada relevantă va fi considerată ca începând de la data reținerii și se încheie la data determinării definitive a acuzațiilor penale, adică condamnarea, achitarea

102. Parlamentul Republicii Moldova, *Legea nr. 351/12.07.2001 pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova (în vigoare din 02.08.2001)*.

103. *Legea nr. 351/12.07.2001 pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova*.

104. Curtea Constituțională a Republicii Moldova, *Hotărârea nr. 3 din 23.02.2016 privind excepția de neconstituționalitate a alineatelor (3), (5), (8) și (9) ale articolului 186 din Codul de procedură penală*.

sau respingerea acuzațiilor. De asemenea, Curtea Constituțională s-a pronunțat asupra termenelor stabilite de CPP pentru revizuirea judiciară. CPP a prevăzut intervale de revizuire de 30 și 90 de zile, în funcție de etapele procesului penal, care s-au dovedit a fi incompatibile cu Constituția. Articolul 25 din Constituție prevede doar 30 de zile pentru revizuirea judiciară și, astfel, CPP nu a putut trece peste aceste termene constituționale.

În consecință, articolul 186 CPP a fost complet reformulat¹⁰⁵. Practicile privind utilizarea arestării preventive s-au schimbat conform acestei noi interpretări. În alte proceduri non-penale, instanțele judecătorești au început să aplice un raționament similar măsurilor privative de libertate. De exemplu, Curtea Supremă a extins motivarea hotărârii constituționale la custodia cetățenilor străini în baza Legii nr. 200/2010 privind regimul străinilor¹⁰⁶. Instanțelor li s-a recomandat să ignore prevederile ambigue din articolul 64 alin. (2) din lege, care trebuie interpretate în sensul că nici un ordin de detenție nu poate depăși durata de 30 de zile. Detenția unui străin ar putea fi prelungită, însă nu mai mult de 6 luni sau de 12 luni, dacă legea cere acest lucru¹⁰⁷.

Curtea Constituțională și-a completat hotărârea cu explicații privind modul în care ar trebui aplicată arestarea în situația acuzațiilor consecutive. Cu condiția ca un acuzat să fie eliberat și apoi să fi comis o infracțiune *de novo* sau dacă a fost descoperită o nouă infracțiune necunoscută în cursul urmăririi penale sau al judecării, termenul de 12 luni începe din nou pentru aceste infracțiuni. În caz contrar, acest termen se aplică arestării în baza tuturor învinuirilor înaintate anterior arestării, indiferent de încadrarea juridică inițială a lor sau de recalificarea ulterioară, de bănuieli și de numărul cauzelor penale pornite¹⁰⁸.

În anul 2016, Curtea Constituțională a interpretat termenul măsurilor alternative arestării. Aceasta a declarat că liberarea provizorie și, respectiv, orice măsură alternativă neprivativă de libertate trebuie să aibă o limită de timp și să fie revizuită periodic¹⁰⁹. În anul 2018, aceasta a aplicat un raționament similar pentru limitele de timp ale măsurilor neprivative de libertate care limitează libertatea de mișcare și de părăsire a țării, aplicabilă în contextul procesului penal¹¹⁰.

În anul 2017, Curtea Constituțională s-a pronunțat asupra consecințelor încălcării termenelor procedurale în cadrul procedurilor de arestare. CPP cere ca acuzarea să-și pregătească în prealabil demersul de prelungire a arestării, cu cel puțin 5 zile înainte de expirarea ordinului anterior de arestare (articolul 308 alin. (2) CPP). Disputa a constat în modul de calificare a acestui termen, ca fiind obligatoriu sau opțional, având în vedere că orice încălcare a termenelor procedurale ar declara nulitatea demersului de prelungire.

105. Parlamentul Republicii Moldova, *Legea nr. 100/26.05.2016 pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14 martie 2003 (în vigoare din 29.07.2016)*.

106. Parlamentul Republicii Moldova, *Legea nr. 200/16.07.2010 privind regimul străinilor în Republica Moldova*.

107. Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova, *Opinie consultativă nr. 102/2018 cu privire la termenul de luare în custodie publică a străinilor*.

108. Curtea Constituțională a Republicii Moldova, *Hotărârea nr. 9 din 29.04.2016 privind modul de executare a Hotărârii Curții Constituționale nr. 3 din 23 februarie 2016 privind excepția de neconstituționalitate a alineatelor (3), (5), (8) și (9) ale articolului 186 din Codul de procedură penală (termenul arestului preventiv)*.

109. Curtea Constituțională a Republicii Moldova, *Hotărârea nr. 17 din 19.05.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 191 din Codul de procedură penală (liberarea provizorie sub control judiciar)*.

110. Curtea Constituțională a Republicii Moldova, *Hotărârea nr. 19 din 03.07.2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 178 alin. (3) din Codul de procedură penală (obligația de a nu părăsi țara)*.

Ar putea, totuși, să rămână legal, deoarece prelungirea ar fi solicitată înainte de expirarea arestării. Mai mult, nu se cunoaște cum se calculează acest termen; când începe să curgă această perioadă de decădere de 5 zile, fie în baza evidențelor proprii ale procurorului, fie în baza registrului instanței. În hotărârea din 2017¹¹¹, Curtea Constituțională a menționat că CPP a prevăzut un termen legal de 5 zile pentru depunerea unui demers al procurorului de prelungire a arestării. Întrucât aceasta reprezintă o normă imperativă a procedurii penale și *lex specialis* față de calculele generale ale termenelor procedurale, conform articolului 232 alin. (2) CPP, încălcarea sa conduce la pierderea prerogativei acuzării de a cere prelungirea arestării. Astfel, controversa a fost soluționată fără a fi necesară modificarea CPP.

O altă evoluție majoră, care a implicat interpretarea CPP prin prisma articolului 25 din Constituție, a fost verificarea compatibilității anumitor amendamente introduse de Legea nr. 179/2018¹¹². Curtea Constituțională a invalidat aceste modificări, deoarece nu distingeau temeiurile arestării preventive de acuzațiile penale. Pe scurt, articolul 185 alin. (1) CPP a fost completat, în august 2018, cu încă o posibilitate de arestare în cadrul procesului penal. Aceasta a permis arestarea aproape „curată”, atunci când acuzatul nu și-a recunoscut încă vina, precum și în cazurile de criminalitate organizată comună și/sau de infracțiuni grave care produc daune¹¹³.

Formularea acestor noi temeiuri a fost atât de ambiguă, încât ar fi permis ca acuzarea să amenințe acuzatul cu arestarea și, prin urmare, să extragă legal o mărturie. Prin hotărârea sa din octombrie 2018, Curtea Constituțională a declarat modificările ca fiind neconstituționale, întrucât încalcă principiul prezumpției nevinovăției și dreptul la tăcere¹¹⁴. După o perioadă foarte scurtă de la intrarea în vigoare, aceste prevederi au fost abrogate în noiembrie 2018. Acestea abia ar fi putut fi implementate. Astfel, aceste amendamente nu vor fi luate în considerare în Cercetare.

Curtea Constituțională s-a confruntat cu un număr mare de sesizări care urmăresc revizuirea compatibilității constituționale a legislației privind procedura penală. În cea mai mare parte, între 2016 și 2018, aceasta a respins aproape 17 sesizări constituționale, ceea ce presupune că legislația procedurală care reglementează procedurile de arestare este compatibilă cu Constituția¹¹⁵.

111. Curtea Constituțională a Republicii Moldova, *Hotărârea nr. 40 din 21.12.2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolelor 232 alin. (2) și 308 alin. (4) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova (termenul depunerii demersului privind prelungirea arestului)*.

112. Parlamentul Republicii Moldova, *Legea nr. 179/26.07.2018 pentru modificarea unor acte legislative (modificări majore în procedurile de arestare)*.

113. Parlamentul Republicii Moldova, *Legea nr. 179/26.07.2018 pentru modificarea unor acte legislative (modificări majore în procedurile de arestare)*.

114. Curtea Constituțională a Republicii Moldova, *Hotărârea nr. 27 din 30.10.2018 privind controlul constituționalității unor dispoziții din articolul 185 din Codul de procedură penală (arestarea preventivă în cazul în care persoana nu și-a recunoscut vina în privința comiterii faptei imputate)*.

115. *Decizia nr. 6 din 26.02.2016 de inadmisibilitate a sesizării nr. 5a/2016 privind controlul constituționalității articolului 186 alin. (3), (8), (9) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14 martie 2003; Decizia nr. 16 din 23.03.2016 de inadmisibilitate a sesizării nr. 23g/2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 329 alin. (1) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova; Decizia nr. 27 din 29.04.2016 de inadmisibilitate a sesizării nr. 45g/2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Codul de procedură penală al Republicii Moldova (condițiile aplicării arestului preventiv); Decizia nr. 35 din 14.06.2016 de inadmisibilitate a sesizării nr. 59g/2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 329 alin. (2) al Codului de procedură penală al Republicii Moldova (contestarea măsurii preventive); Decizia nr. 66 din 12.10.2016 de inadmisibilitate a sesizării nr. 120g/2016 privind excepția de neconstituționalitate a prevederilor articolului 191 alin. (3) pct.3 din Codul*

2.2.3. Codul de procedură penală al Republicii Moldova

Codul de procedură penală al Republicii Moldova (în continuare – CPP) este izvorul de drept primar pentru procedurile de arestare preventivă. Principiul său de bază este legalitatea (articolul 2 CPP), care regunoaște că numai standardele internaționale și Constituția prevalează asupra prevederilor CPP (articolul 2 alin. (1), (2) și (3) CPP). Alte izvoare de drept nu au nicio valoare pentru procesul penal, dacă nu sunt incluse sau menționate în CPP (articolul 2 alin. (4) CPP). Drept urmare, procedurile de arestare preventivă sunt reglementate doar de CPP, de tratatele internaționale și de Constituție (articolul 7 alin. (1) CPP).

Standardele internaționale și constituționale prevalează textele conflictuale ale CPP (articolul 7 alin. (2) și (3) CPP). Textele CPP care intră în conflict cu Constituția și tratatele internaționale ar trebui să fie aplicate de instanțele judecătorești doar după o sesizare constituțională sau trimitere la Curtea Supremă, care va căuta să verifice compatibilitatea. Procedura ar trebui să fie suspendată în așteptarea verificării constituționalității (articolul 7 alin. (3) CPP). Această suspendare a procedurii penale pare a fi problematică, deoarece ar prelungi, practic, durata arestării, dacă presupusul conflict normativ se referă la norme procedurale privind arestarea preventivă. Dar acest lucru este ipotetic, deoarece nu au fost observate astfel de situații în practică.

Dacă un izvor de drept secundar contravine CPP și nu poate fi supus verificării compatibilității constituționale, instanțele judecătorești au obligația să aplice CPP

de procedură penală al Republicii Moldova (liberarea provizorie sub control judiciar); Decizia nr. 72 din 27.07.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 94g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 395 alineatul (1) punctul 5) din Codul de procedură penală (aplicarea măsurii preventive în cazul sentinței de condamnare); Decizia nr. 107 din 07.11.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 135g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 68 alin. (1) și (2) și articolul 293 alin. (1) din Codul de procedură penală (accesul la materialele urmăririi penale); Decizia nr. 20 din 09.03.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 19g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 308 alin. (2), (4) și (6) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova (examinarea demersurilor privind aplicarea arestării preventive); Decizia nr. 22 din 10.03.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 23g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 308 alin. (2), (4) și (6) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova (examinarea demersurilor privind prelungirea duratei arestării); Decizia nr. 1 din 19.01.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 2g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a prevederilor art. 308 alin. (1) și alin. (2) din Codul de procedură penală (aplicarea arestului preventiv); Decizia nr. 15 din 9.02.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 11g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a art.195 alin. (5) pct. 3) și a art. 395 alin. (1) pct. 5) din Codul de procedură penală (aplicarea măsurii preventive în cazul sentinței de condamnare și încetarea de drept a măsurii preventive); Decizia nr. 20 din 06.03.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 26g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolelor 275 pct. 7) și 285 alin. (2) din Codul de procedură penală (reabilitarea persoanei în cazul încetării urmăririi penale); Decizia nr. 106 din 06.09.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr.125g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 191 alin. (3²) din Codul de procedură penală; Decizia nr. 108 din 25.09.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 127g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Legea nr. 1545 din 25 februarie 1998 privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești; Decizia nr. 115 din 11.10.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 138b/2018 privind interpretarea articolului 25 alin. (4) din Constituția Republicii Moldova (termenul arestului preventiv); Decizia nr. 122 din 30.10.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 147g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi de la articolul 186 alin. (10¹) pct. 2) din Codul de procedură penală (aprobarea demersul procurorului de prelungire a termenului arestului la domiciliu); Decizia nr. 124 din 30.10.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 149g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 321 alin. (2) pct. 2) din Codul de procedură penală, adoptat prin Legea nr. 122 din 14 martie 2002.

fără ezitare (articolul 7 alin. (4) CPP). Trebuie menționat că articolul 7 alin. (4) CPP cere instanțelor judecătorești să aplice în mod direct standardele internaționale privind drepturile omului, fără inițierea procedurilor constituționale, cu condiția să notifice autoritatea care a adoptat legea și Curtea Supremă. Hotărârile CtEDO au un statut special în procesul penal cu aplicare directă și executare necondiționată (articolul 7 alin. (8) CPP).

În principiu, aplicarea retroactivă a legislației procedurale este interzisă, dar dispozițiile mai vechi pot avea în mod excepțional efecte ultra-active, cu condiția ca legea nouă să prevadă în mod expres aceste situații (articolul 3 alin. (2) CPP). Dar, acest caz este rar; dispozițiile mai vechi aproape niciodată nu sunt aplicabile ultra-activ, odată ce noile legi le ridică.

Articolul 11 alin. (1) CPP declară inviolabilitatea personală și dreptul la libertate și securitate. Acesta parafrază articolul 25 din Constituție, dar fără a face referire la termenul arestării, cu excepția arestării pe termen scurt (articolul 11 alin. (4) CPP). În alineatul (2), acesta stabilește fără echivoc că procedura de arestare este stabilită doar de CPP și de nici o altă dispoziție legală. Alte garanții, precum notificarea acuzațiilor, drepturile arestatului și condițiile de eliberare sunt prevăzute în mod expres de alineatele (5) și, respectiv – (6).

Acestea reprezintă prevederi generale, aplicabile pe larg. Din punct de vedere al structurii, CPP conține o serie de prevederi speciale care reglementează drepturile și garanțiile materiale în cursul arestării. Prevederile materiale relevante pentru arestare pot fi găsite în Capitolul II, „Măsuri preventive”, în special, articolele 175, 176, 177 CPP, care prevăd temeiurile generale și speciale pentru arestare.

Articolele 185 și 186 CPP conțin *lex specialis* care reglementează ordinele de aplicare a arestării și prelungirea acestora. Articolul 187 CPP descrie drepturile arestatului și obligațiile administrației instituțiilor penitenciare. Articolul 189 CPP prevede măsurile speciale de protecție pentru toate persoanele private de libertate în cadrul procesului penal. Articolul 188 CPP stabilește regimul juridic al arestării la domiciliu.

Suplimentar, articolele 190-195 CPP pot fi considerate *corpus juris* pentru măsurile alternative, precum liberarea provizorie pe cauțiune, liberare provizorie sub control judiciar, garanția personală sau a unei organizații, condiții pentru revizuire, revizuirea tuturor măsurilor preventive, inclusiv a arestării. Aici, articolul 195 CPP poate fi considerat drept prevederea principală pentru *habeas corpus*, comparativ cu articolul 196 CPP care acordă dreptul general la recurs împotriva oricărei măsuri preventive.

Procedura arestării preventive este reglementată în detaliu la articolul 308 CPP. Acesta se referă la procedurile în fața judecătorilor de instrucție care urmează să dispună și să prelungească arestarea, dar sunt aplicate prin analogie și de către judecătorii de primă instanță. Articolele 309 și 310 CPP reglementează procedura în fața judecătorului de instrucție privind cererile de *habeas corpus*, cererile de revizuire. Aceste proceduri trebuie distinse de procedurile de recurs, reglementate de articolele 311 și 312 CPP, aplicabile în fața curților de apel.

Reținerea, respectiv pentru 72 de ore, este reglementată în detaliu de câteva prevederi de la articolele 165 la 174 din Capitolul I, „Reținerea” din CPP. Fiecare situație și temei de reținere sunt descrise în detaliu.

În CPP, arestarea la domiciliu rămâne clasificată ca măsură alternativă la arestare (articolul 177 alin. (2) CPP), deși articolul 5 din Convenție aproape le echivalează în statut și cerințe¹¹⁶. Se poate susține că această prevedere aduce confuzie cu privire la relația dintre arestarea la domiciliu și arestare.

Acum, revenind la implementarea CPP, procedurile moldovenești cu privire la arestare par a fi destul de complexe. O varietate de decizii și proceduri ar putea conduce, în cele din urmă, la arestare preventivă. În acest sens, Cercetarea evaluează practicile de urmărire penală și judiciare prin evaluarea, printre altele, a deciziilor privind arestarea preventivă. În alineatele următoare vor fi descrise succint procedurile de arestare, având în vedere prevederile CPP, adică cum și care decizii care duc la privațiune de libertate se iau. Atenția este acordată procesului de luare a deciziilor care au ca rezultat arestarea preventivă, dar cu menționarea, în comparație, a deciziilor de arestare la domiciliu.

Arestarea este decisă în jurisdicții pe două nivele, respectiv, de către un judecător de instrucție sau de judecători de primă instanță, care acționează *judex a quo*, și de curțile de apel, care acționează *judex ad quem*. În procesul penal, aceștia dețin competențe procedurale diferite; judecătorul de instrucție exercită doar controlul judiciar asupra etapei prejudiciare, în timp ce judecătorii de primă instanță, precum și judecătorii de recurs pot decide cu privire la fondul acuzațiilor. Cu toate acestea, doar judecătorilor de primă instanță, care pot dispune sau prelungi arestarea în cursul judecătii, nu li se interzice să decidă asupra fondului aceleiași cauze. Nici judecătorul de instrucție, nici judecătorii de recurs nu au voie să participe în procese judiciare, dacă ei au luat anterior o decizie cu privire la arestare.

Toți judecătorii pot emite cel puțin patru tipuri de decizii de dispunere, prelungire, revocare și modificare a măsurilor preventive, care ar putea duce la arestarea preventivă sau arestarea la domiciliu. Jurisdicțiile de recurs pot să anuleze oricare dintre aceste decizii sau le pot modifica prin majorarea sau micșorarea perioadelor arestului. Toate aceste decizii sunt enumerate mai jos și clasificate pe trei jurisdicții care le emit.

1) Procedura de arestare în fața judecătorului de instrucție

Acești judecători pot decide asupra arestării prin următoarele decizii:

1. De dispunere a arestării inițiale. Aceste decizii includ dispunerea arestării inițiale după ce un învinuit a fost adus în fața judecătorului, cu sau fără să fi fost reținut anterior. Unele dintre situațiile de la articolul 165 alin. (2) pct. 3), 4) și 7) CPP sunt excluse din domeniul de aplicare al Cercetării (respectiv, „condamnatul” și „extrădarea”). Aceste situații nu reprezintă o detenție „în baza unei bănuieli rezonabile”, în sensul articolului 5 § 1 lit. c) din Convenție. Astfel, o arestare poate fi dispusă în urma:

- a) reținerii în calitate de bănuیت (articolul 165 alin. (2) pct.1) și articolul 166 CPP);
- b) reținerii în urma nerespectării unei măsuri preventive neprivative de libertate (articolul 165 alin. (2) pct.2) și articolul 170 CPP);
- c) reținerii în urma nerespectării unei ordonanțe de protecție în cazul violenței în familie (articolele 165 alin. (2) pct. 2) și articolul 170 CPP);

116. Buzadji, parag. 113–114.

- d) reținerii pentru punere sub învinuire (articolul 165 alin. (2) pct. 6) și articolul 169 CPP);
- e) reținerii dispuse de instanța de judecată pentru comiterea unei așa-numite „infrațiuni de audiență” (articolul 165 alin. (2) pct. 5) și articolul 171 CPP);
- f) demersului direct al procurorului, fără reținere. Anterior modificărilor din iulie 2016, bănuții puteau fi reținuți pentru o perioadă de 10 zile, fără a fi puși sub acuzare (articolul 64 alin. (2) pct. 2) și 3) CPP), dar această prevedere a fost abrogată de curând. În prezent, situația este relevantă doar în privința învinuitului;
- g) *in absentia*, în cursul urmăririi penale. Aceste situații nu au fost încă reglementate în mod clar de CPP. Totuși, în practică, ele au putut fi observate ca un tipar de încălcări, identificat în cauza *Vasiliciuc*. Totuși, acestea nu trebuie confundate cu situațiile de reținere întru executarea unei condamnări penale emise *in absentia* (articolul 165 alin. (2) pct. 4) și 5) CPP). Acestea reprezintă situații în care o persoană a fost învinuită în timpul urmăririi penale, însă a fugit și nu se cunoaște locul aflării ei.

2. Prelungirea arestării pentru o perioadă de până la 30 de zile, dar nu mai mult de 12 luni în total (articolul 186 CPP). Aceste decizii includ orice decizie a judecătorului de instrucție/de primă instanță care prelungește perioada de arestare inițială, dispusă în conformitate cu articolul 308 alin. (7) CPP.

3. Revizuirea judiciară care are ca rezultat arestarea. Aici, termenul „revizuire” este utilizat *lato sensu*. Acesta se referă la orice decizie a judecătorului de instrucție de a modifica o măsură neprivativă de libertate într-o arestare în urma demersului de revizuire al acuzării. Acesta include, de asemenea, deciziile de respingere a cererii apărării de revizuire a arestării, în conformitate cu una dintre prevederile articolelor 190-195 CPP. Ele nu trebuie confundate cu refuzurile procurorilor de revizuire, în conformitate cu articolul 195 alin. (3) CPP, în redacția Legii nr. 100/2016, cu privire la care judecătorul de instrucție este informat. Aceste revizuiuri ale procurorului au ca rezultat eliberarea, mai degrabă decât arestarea.

4. Respingerea cererilor de liberare provizorie. Acest tip de decizii include respingerea oricărei cereri a apărării/acuzării privind liberarea provizorie și măsuri alternative neprivative de libertate, precum:

- liberarea pe cauțiune (articolul 192 CPP);
- liberare sub control judiciar (articolul 191 CPP);
- garanția personală/garanția unei organizații (articolele 179-180 CPP); sau
- obligația de a nu părăsi localitatea sau țara (articolul 178 CPP).

În toate aceste situații, judecătorul de instrucție poate să:

- a) declare cererea inadmisibilă, fără audiere;
- b) considere cererea ca nefondată în urma audierii și menținerea fără modificări a arestării sau a arestării la domiciliu.

5. Revocarea liberării provizorii. Acest tip de decizii se referă la ambele situații prevăzute de articolul 193 alin. (1) CPP (liberare pe cauțiune și sub control judiciar) și ar putea însemna:

- a) arestare la domiciliu (articolul 193 alin. (2) + art. 188 CPP);
- b) arestare preventivă (articolul 193 alin. (2) + art. 185 CPP).

6. Modificarea în arestare. În temeiul articolelor 195 CPP + 185 și/sau 188 CPP, aceste decizii ale judecătorului de instrucție/de primă instanță pot fi emise doar în cazurile în care se urmărește revizuirea unei arestări în/din arestare preventivă sau arestare la domiciliu. Aceasta include situațiile în care instanța a modificat arestarea în baza unui demers ordinar al acuzării de prelungire. Deși CtEDO și CPP consideră că arestarea preventivă și arestarea la domiciliu au un statut egal, în scopul Cercetării, deciziile de alternare a acestor tipuri vor fi considerate entități separate. Acest tip include următoarele decizii de modificare a măsurii preventive:

- a) *din arestare preventivă în arestare la domiciliu.* Conform articolelor 188 și 195 alin. (1) CPP, aceasta reprezintă o decizie prin care judecătorul de instrucție modifică arestarea preventivă în arestare la domiciliu, refuzând, astfel, prelungirea primului tip de arestare. Deși în CPP acest lucru pare a reprezenta o decizie de arestare la domiciliu, în Cercetare, aceasta va fi considerată ca o prelungire cu o modificare atenuată. O altă decizie de acest tip este adoptată în temeiul articolului 195 CPP doar la cererea părților (de regulă, a apărării) de înlocuire a arestării preventive cu o măsură mai puțin severă;
- b) *din arestare la domiciliu în arestare preventivă.* Conform articolelor 185 și 195 alin. (1) CPP, aceasta este situația inversă, când arestarea la domiciliu este înlocuită cu arestarea preventivă în urma unei cereri de revizuire, de obicei, solicitată de partea acuzării. Acest scenariu nu este aplicabil în situațiile demersurilor acuzării de prelungire a arestării la domiciliu, întrucât judecătorul nu se poate pronunța *ultra vires*. Acesta este, totuși, aplicabil situațiilor în care arestarea la domiciliu este înlocuită în urma demersului de arestare al acuzării;
- c) *din măsură neprivativă de libertate în arestare preventivă.* Conform articolelor 178-180, 185 și 195 alin. (1) CPP, acestea sunt situații în care acuzatul este supus unei măsuri alternative neprivative de libertate (obligația de a nu părăsi localitatea sau țara, garanția personală/a unei organizații etc.), iar instanța de judecată dispune arestarea lui din nou sau prin înlocuirea unei măsuri anterioare;
- d) *din măsură neprivativă de libertate în arestare la domiciliu.* Acestea sunt situații similare cu cele descrise mai sus.

2) Procedura de arestare în fața judecătorilor de primă instanță

Judecătorul de primă instanță rareori dispune arestarea inițială în cadrul judecății, în afara cazului în care acuzarea solicită *arestarea in absentia*, adică atunci când inculpatul a fugit de la procesul de judecată sau *nu a respectat o măsură neprivativă de libertate*. Articolele relevante pentru un judecător de instrucție sunt aplicabile *mutatis mutandis* în aceste situații. Judecătorii de primă instanță conduc proceduri de arestare în temeiul articolului 329 alin. (1) CPP. Recursurile împotriva deciziilor de arestare ale judecătorilor de primă instanță pot fi depuse în temeiul alineatului (2) al aceluiași articol. De obicei, judecătorii de primă instanță prelungesc arestarea sau examinează cererile de revizuire, *habeas corpus*, etc., folosind aceeași procedură ca judecătorii de instrucție.

3) Procedura de arestare preventivă în fața judecătorilor de recurs

Judecătorii de recurs sunt *judex ad quem* și emit propriile decizii în conformitate cu procedurile prevăzute de articolele 308-310 CPP. Ei revizuiesc toate deciziile cu privire la arestare preventivă dispusă în cursul urmăririi penale sau a judecății, emițând următoarele decizii:

1. De menținere a deciziilor de dispunere a arestării. Conform articolului 312 alin. (5) pct. 2) CPP, judecătorii de recurs resping fără modificări ordinele de dispunere a arestării inițiale, deciziile de prelungire și/sau revizuire judiciară ale judecătorului(rilor) de instrucție/de primă instanță, respingând, astfel, unul sau ambele recursuri, ale acuzării sau apărării. Ei pot menține următoarele decizii:

- a) de dispunere a arestării preventive;
- b) de dispunere a arestării la domiciliu;
- c) de prelungire a arestării preventive;
- d) de prelungire a arestării la domiciliu;
- e) de refuz al liberării provizorii;
- f) de revocare a liberării provizorii și dispunerea arestării preventive;
- g) de revocare a liberării provizorii și dispunerea arestării la domiciliu;
- h) de înlocuire a arestării la domiciliu cu arestarea preventivă;
- i) de înlocuire a arestării preventive cu arestarea la domiciliu;
- j) de înlocuire a unei măsuri neprivative de libertate cu arestarea preventivă;
- k) de înlocuire a măsurii neprivative de libertate cu arestarea la domiciliu.

2. De anulare a deciziei de neaplicare a arestării. Conform articolului 312 alin. (5) pct. 1) lit. b) CPP, aceste decizii anulează integral refuzurile inițiale ale judecătorului de instrucție/judecătorului de primă instanță fie să dispună, fie să prelungească arestarea. Dacă judecătorii de recurs schimbă arestarea preventivă, dispusă anterior de un judecător de instrucție/de primă instanță, în arestare la domiciliu, aceasta nu se califică ca o „decizie de anulare”, ci ca un tip de înlocuire. Judecătorii de recurs pot emite următoarele decizii:

- a) *de dispunere a arestării preventive inițiale.* Prin această decizie, judecătorii de recurs admit recursul acuzării și anulează refuzul judecătorului de instrucție/de primă instanță de a dispune arestarea preventivă inițială;
- b) *de dispunere a arestării la domiciliu inițiale.* Judecătorii de recurs admit recursul acuzării și anulează refuzul judecătorului de instrucție/de primă instanță de a dispune arestarea la domiciliu;
- c) *de prelungire a arestării preventive.* Prin această decizie judecătorii de recurs admit recursul acuzării și anulează refuzul judecătorului de instrucție/de primă instanță de a prelungi arestarea;
- d) *de prelungire a arestării la domiciliu.* Similar cu cele de mai sus, dar cu referire la refuzul judecătorului de instrucție/de primă instanță de a prelungi arestarea la domiciliu;
- e) *de respingere a liberării provizorii.* Judecătorii de recurs anulează măsurile de liberare provizorie, precum liberarea pe cauțiune (articolul 192 CPP), liberarea sub control judiciar (articolul 191 CPP), decise anterior de judecătorii de instrucție/de primă instanță. Astfel, judecătorii de recurs mențin arestarea preventivă sau arestarea la domiciliu până la revizuire;

f) *de respingere a unui recurs privind schimbarea cu o măsură neprivativă de libertate.* Judecătorii de recurs anulează măsurile alternative neprivative de libertate, precum garanția personală/a unei organizații (articolele 179-180 CPP) sau obligațiile de a nu părăsi localitatea sau țara (articolul 178 CPP), decise de judecătorul de instrucție/de primă instanță. Astfel, judecătorii de recurs mențin arestarea anterioară sau arestarea la domiciliu.

3. De schimbare a deciziilor judecătorilor de instrucție/de primă instanță. Conform articolului 312 alin. (5) pct. 1) lit. b) CPP, aceste decizii anulează parțial deciziile judecătorilor de instrucție/de primă instanță. Aceste decizii trebuie considerate ca fiind de înlocuire a tipului și se împart în patru feluri:

- a) de înlocuire a arestării la domiciliu cu arestarea preventivă;
- b) de înlocuire a arestării preventive cu arestarea la domiciliu;
- c) de prelungire a perioadei arestării;
- d) de reducere a perioadei arestării.

Așa cum se poate observa mai sus, procedurile care se referă la arestarea preventivă, conform CPP, sunt destul de versatile. Acestea sunt complicate din cauza procedurilor de recurs și de revizuire extraordinare. Acesta este, de asemenea, un element care contribuie la implementarea dificilă a legii și la practicile incoerente. Într-adevăr, există multe opțiuni pentru ca unui acuzat să-i fie examinate sau revizuite ordinele de arestare și să fie eliberat. Cu toate acestea, există numeroase modalități prin care procurorii pot ocoli normele juridice și, în cele din urmă, să aresteze acuzatul. Astfel, nu este surprinzător că procurorii, uneori, sunt tentați să utilizeze normele procedurale care urmăresc interesele lor de anchetă. Pe de altă parte, judecătorii pot să manipuleze regulile în vederea reducerii volumului de lucru. Aceste reguli procedurale complexe sunt greu de înțeles și chiar mai greu de aplicat. Deși legea scrisă este clară, codificarea greoaie contribuie doar la o implementare problematică.

4) Amendamente la Codul de procedură penală

Această sub-componentă analizează dacă amendamentele la aceste norme, și așa complexe ale procedurii penale, au afectat practicile și, astfel, duc la incertitudine juridică. Vor fi examinate amendamentele care acoperă perioada Cercetării – din 2013 până la finalul anului 2018. Amendamentele legislative anterioare anului 2013 vor fi descrise pe scurt.

De la intrarea în vigoare în 2003, CPP a fost modificat de aproape 60 de ori înainte ca textul său să fie republicat complet în anul 2013. După aceea, acesta a fost amendat în continuare de 40 de ori. Astfel, 100 de legi de modificare au amendat CPP, operând fie modificări fundamentale, fie doar parafrazările unor prevederi. Multe modificări legislative au avut caracter tehnic. Acestea derivă din alte reforme legislative, precum cele privind supravegherea secretă, sistemul de asistență juridică, organele de investigare, reformele judiciare etc. Cu toate acestea, modificările au putut modifica substanțial unele dintre mecanismele și regulile procedurale de bază.

Începând din 2005, CPP a fost supus verificărilor de constituționalitate prin 11 hotărâri ale Curții Constituționale, care au constatat incompatibilități semnificative ale normelor procedurale, conducând, astfel, la amendamente. Alte inițiative legislative de modificare a

CPP au fost, de regulă, promovate de către procurori sau de către sistemul judiciar, dar, în cea mai mare parte, amendamentele au fost inițiate de Ministerul Justiției, având în vedere reformele în curs de desfășurare ale sistemului judiciar și cel al Procuraturii.

Se poate afirma că CPP a regresat către versiunea sa veche din anul 1961, în special, în ceea ce privește normele privind urmărirea penală și etapa prejudiciară a procesului penal. Aceste proceduri seamănă foarte mult cu practicile mai vechi de investigare și de urmărire penală, cu unele excepții notabile. În general, actualul CPP seamănă foarte puțin cu versiunea sa originală din 2003.

Normele care reglementează arestarea preventivă au fost modificate de cinci ori, începând din 2006, și încă de cinci ori, după anul 2013. Toate legile relevante, care au amendat procedurile de arestare sunt enumerate mai jos, după cum urmează:

Înainte de anul 2013:

1. *Legea nr. 264/28.07.2006 pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova (în vigoare din 03.11.2006);*
2. *Legea nr. 410/21.12.2006 pentru modificarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova (în vigoare din 31.12.2006);*
3. *Legea nr. 89/24.04.2008 pentru modificarea și completarea unor acte legislative (în vigoare din 01.07.2008);*
4. *Legea nr. 167/09.07.2010 pentru modificarea și completarea unor acte legislative (în vigoare din 03.09.2010);*
5. *Legea nr. 66/05.04.2012 pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14 martie 2003 (în vigoare din 27.07.2012).*

După anul 2013:

1. *Legea nr. 100/26.05.2016 pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14 martie 2003 (în vigoare din 29.07.2016);*
2. *Legea nr. 122/02.06.2016 pentru modificarea și completarea unor acte legislative (în vigoare din 05.08.2016);*
3. *Legea nr. 58/29.03.2018 pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122/2003 (în vigoare din 27.04.2018);*
4. *Legea nr. 179/26.07.2018 pentru modificarea unor acte legislative (în vigoare din 17.08.2018);*
5. *Legea nr. 213/25.10.2018 pentru modificarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122/2003 (în vigoare din 16.11.2018).*

5) Dinamica legislativă generală

O serie de legi adoptate înainte de 2013 au introdus modificări fundamentale ale procedurilor de arestare și, prin urmare, ar trebui menționate. În primul rând, aceasta este Legea nr. 264/2006, denumită în mod obișnuit „prima reformă procedurală completă de după 2003”. Aceasta a introdus conceptul de „bănuială rezonabilă”, necesar începerii oficiale a procesului penal. Acest concept a fost conexas reținerii și arestării preventive continue. Legea a introdus revizuirea judiciară periodică a arestării în cursul judecății la

intervale de 90 de zile. Aceste modificări au pus în aplicare hotărârile *Muşuc* și *Boicenco*. Legea a stabilit termene stricte (3 zile) pentru depunerea recursurilor împotriva ordinelor de arestare preventivă. La momentul respectiv, Legea, luată în ansamblu, părea cea mai semnificativă dezvoltare a procedurilor de arestare.

Legea nr. 410/2006 a amendat regulile privind liberarea provizorie. Aceasta a constituit rezultatul cauzei *Boicenco*, în care articolul 191 CPP a fost examinat de CtEDO și declarat incompatibil cu Convenția. Această lege de modificare a ridicat interdicția legislativă pentru anumite categorii de persoane învinuite de a solicita liberarea provizorie, dar a mai rămas o altă limitare. Liberarea provizorie a rămas condiționată de restituirea de către acuzat a pagubelor cauzate. Această limitare a fost ulterior abrogată abia în anul 2016.

În perioada dintre 2008 și 2012, procedurile de arestare au fost amendate de două ori. De fiecare dată, modificările au fost minore. Legea nr. 89/2008 a introdus reguli privind asistența juridică în procedurile de arestare. În anul 2010, Legea nr. 167 a abordat violența domestică și, prin urmare, a introdus temeuri suplimentare de arestare în astfel de cazuri.

Legea nr. 66/2012 a modificat principiul proporționalității, inserat în articolul 176 alin. (2) CPP. Aceasta a exclus aplicarea arestării preventive persoanelor învinuite de comiterea unei infracțiuni ușoare și mai puțin grave. Pe scurt, modificarea a exclus referința la termenul minim de închisoare în calitate de criteriu pentru aplicarea arestării. Aceasta a făcut ca arestarea să se aplice doar în legătură cu infracțiunile calificate de Codul penal ca cel puțin o infracțiune gravă.

Cu toate acestea, în anul 2016, această limitare a fost modificată fundamental prin introducerea referinței la pedeapsa de cel puțin un an de închisoare. Gama de infracțiuni care servesc drept bază pentru arestare a fost extinsă. Aceasta a devenit chiar mai mare, decât a fost stabilită inițial în 2003. În cele din urmă, Legea nr. 176/2018 a redus spectrul de infracțiuni prin creșterea referinței la trei ani de închisoare. Totuși, aceasta rămâne îndoielnică, având în vedere recomandările Raportului de evaluare a necesităților (a se vedea mai sus).

Legea nr. 66/2012, de asemenea, a introdus, în articolul 185 alin. (2¹) CPP, un temei de arestare suplimentar discutabil. Acesta este „refuzul acuzatului de a informa despre locul său permanent de trai”.

După anul 2013, cele mai semnificative modificări ale procedurilor de arestare au fost introduse prin Legea nr. 100/2016. Acestea au reprezentat evoluții majore și fundamentale, care au urmat unor substanțiale *travaux preparatoire* din aprilie 2014¹¹⁷ și expertizei internaționale din luna octombrie 2014¹¹⁸. Legea a abordat problemele stringente semnalate de jurisprudența CtEDO în baza articolului 5 și a fost salutată de Comitetul de Miniștri ca „asigurând conformitatea cu cerințele articolului 5”¹¹⁹. Noile amendamente au

117. Ministerul Justiției al Republicii Moldova, *Studiu de compatibilitate a Codului de procedură penală cu prevederile Articolului 5 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului și jurisprudența relevantă a Curții Europene a Drepturilor Omului* (2014).

118. L. Bachmeier-Winter and M. J. McBride, *Analiza propunerilor de modificare a Codului de procedură penală a Republicii Moldova* (2014), elaborată în cadrul proiectului „Susținere în implementarea coerentă a Convenției Europene a Drepturilor Omului (CEDO) în Republica Moldova”.

119. Comitetul de Miniștri, *CM's Note de executare Șarban* (2017).

servit la consolidarea limitărilor în utilizarea arestării preventive, obligând judecătorii să ia în considerare măsuri alternative. Aceasta, de asemenea, a consolidat drepturile apărării în cadrul procedurilor și ședințelor de arestare preventivă, inclusiv recursurile împotriva legalității ordinelor de arestare. Legea a introdus principiul discreției judiciare la aplicarea arestării, bazat pe proporționalitate și examinare individuală a fiecărui caz. Acesta a sporit obligația de a lua decizii motivate, bazate pe temeiuri specifice de arestare. Legea a sporit regulile de probare și demonstrare, precum și a permis examinarea încrucișată în cadrul ședințelor judiciare de arestare.

Prevederea care a supraviețuit din fostul CPP din 1961 – referitoare la arestarea de 10 zile a bănușilor, a fost exclusă¹²⁰. Aceasta a fost inutilă în practică. Au fost clarificate anumite prevederi privind arestarea în vederea extrădării. Legea a consolidat drepturile de recurs împotriva reținerilor nejustificate ale poliției, organelor de urmărire penală și abuzurilor procedurale ale procurorilor. În general, conform opiniei Direcției Generale a Consiliului Europei privind Drepturile Omului și Statul de Drept: „în general, amendamentele includ îmbunătățirea considerabilă în ceea ce privește protecția libertății în cursul procesului penal în conformitate cu standardele europene și, în particular, cu Convenția”¹²¹. Impactul acestor amendamente urmează să fie studiat de Cercetare și este așteptat de Comitetul de Miniștri, corespunzător utlimelor două decizii din 2017 și 2019.

Legea nr. 122/2016 este mai puțin relevantă datorită caracterului său tehnic. Aceasta a clarificat puțin obligația de motivare a deciziilor de arestare preventivă. Același lucru se poate menționa și în ceea ce privește Legea nr. 58/2018, care a introdus proceduri clare și termene pentru liberarea provizorie sub control judiciar, în urma hotărârii Curții Constituționale din 2016¹²².

Legea nr. 179/2018, din octombrie 2018, este controversată, întrucât a introdus unele prevederi, care ulterior au fost declarate neconstituționale. Articolul 185 alin. (1) CPP, în redacția sa, a fost abrogat prin Legea nr. 213/2018, din noiembrie 2018, ca urmare a hotărârii Curții Constituționale. Cu toate acestea, Legea nr. 179/2018 a adus, de asemenea, modificări relevante. Aceasta a modificat regimul juridic al măsurilor neprivative de libertate în conformitate cu hotărârea Curții Constituționale din iulie 2018¹²³. Legea, de asemenea, a modificat ușor unele prevederi, sporind obligațiile judiciare de motivare a deciziilor de arestare și reconsiderare a priorității măsurilor alternative (în prezentul articol 185 alin. (3) și (3¹) CPP). Mai mult, aceasta a reintrodus controlul procurorului ierarhic asupra prelungirii arestării preventive. În prezent, articolul 186 alin. (10¹) CPP obligă procurorii, care solicită prelungirea perioadei de arestare mai mult de trei și șase luni, să aibă demersurile autorizate de procurorul-șef sau, respectiv, Procurorul General. Așa cum s-a menționat mai sus, Legea nr. 179/2018 a limitat aplicabilitatea arestării în baza acuzațiilor penale de săvârșire a infracțiunilor care se pedepsesc cu cel puțin 3 ani de închisoare.

120. Pentru detalii a se vedea cauza *Sara*.

121. Comitetul de Miniștri, *Note de executare Șarban (2017)*; Bachmeier-Winter și McBride, *Analiza propunerilor de modificare a Legii*.

122. Curtea Constituțională, *Hotărârea nr. 17 din 19.05.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 191 din Codul de procedură penală (liberarea provizorie sub control judiciar)* (Sesizarea nr. 33g/2016).

123. Curtea Constituțională a Republicii Moldova, *Hotărârea nr. 19 din 03.07.2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 178 alin. (3) din Codul de procedură penală (obligația de a nu părăsi țara)*.

Prezenta analiză urmărește stabilirea faptului dacă modificările frecvente ale legislației au afectat practicile. Majoritatea modificărilor au constituit dezvoltări legislative pozitive, cu mici excepții atunci, atunci când Curtea Constituțională a intervenit și a verificat compatibilitatea acestora. Unele dintre amendamente au reprezentat modificări tehnice ale textelor legale; astfel de modificări au fost multe. Alte modificări au făcut ca procedura de arestare să fie prea formală. De exemplu, reintroducerea controlului procurorului ierarhic asupra demersurilor de prelungire a arestării preventive. Aceste modificări legislative au restabilit vechiul sistem de supraveghere a procurorului ierarhic, așa ca în CPP din 1961, și au oficializat practicile deja persistente de coordonare a demersurilor de arestare sau de prelungire a arestării. Astfel, unele amendamente au fost utile, în timp ce altele nu; unele modificări legislative au provenit din necesitățile practice, în timp ce altele au vizat oficializarea obiceiurilor juridice ale procurorilor.

Este dificil să clasificăm amendamentele în vederea evaluării efectelor lor asupra practicilor. Formele amendamentelor legislative diferă de la un sistem juridic la altul. De exemplu, tehnica legislativă a Uniunii Europene prevede existența a două forme de amendamente, ajustările tehnice și ajustările de fond¹²⁴. Ambele pot conduce la înlocuirea, inserarea, adăugarea sau eliminarea textelor juridice¹²⁵. Pe de altă parte, legea moldovenească privind actele normative¹²⁶ folosește o serie de tehnici legislative. Aceasta menționează că orice text normativ sau un act poate fi abrogat în întregime, poate fi rectificat, modificat sau ajustat. Textele legislative pot fi editate sau înlocuite substanțial prin prevederi noi; ar putea fi introduse noi texte sau ar putea fi reintroduse unele dispoziții mai vechi. Inspirându-se din aceste tehnici, s-ar putea deduce în mod rezonabil că doar modificările de fond ar putea schimba sau afecta practicile. Ajustările de natură tehnică nu ar realiza această sarcină. Prin urmare, rămâne să clasificăm toate modificările CPP de mai sus în următoarele categorii și să observăm impactul lor în timp asupra practicilor:

- ▶ „modificări”, reflectă modificări de fond ale unei dispoziții legale particulare și, astfel, capabile să influențeze practicile;
- ▶ „editări”, se referă la ajustări formale ale textului, mai degrabă de natură tehnică, cum ar fi ștergeri minore, reformulări etc. Acestea nu ar influența practica, ci doar ar adapta legislația la situația actuală;
- ▶ „abrogări”, se referă la ștergerea dispozițiilor incompatibile sau depășite, care nu mai sunt valabile în practică.

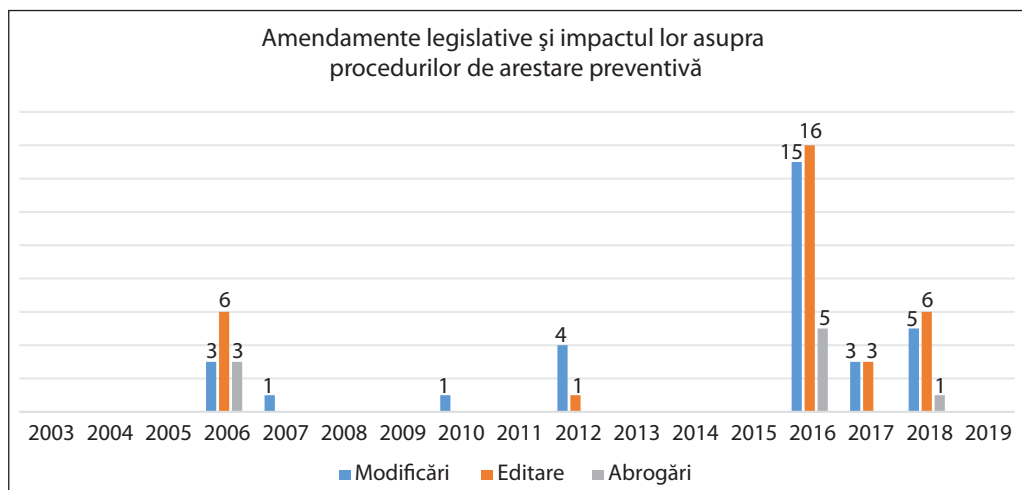
Diagrama de mai jos reflectă numărul amendamentelor de aceste tipuri care au fost efectuate din 2003, incluzând perioada de cercetare relevantă din 2013. Evident, diagrama prezintă doar legile de modificare a normelor privind arestarea preventivă și utilizarea măsurilor alternative.

124. N.B. Prima este denumită „modificare formală”, în timp ce a doua este „de fond”, cu excepția faptului că nu este o „modificare autonomă” care nu este permisă în legile privind modificările. A se vedea Serviciul Juridic (Comisia Europeană), *Ghid practic comun al Parlamentului European, al Consiliului și al Comisiei pentru uzul persoanelor care participă la redactarea legislației Uniunii Europene* (Oficiul pentru Publicații, 2015) paragrafele 18.1 și 18.14, 18.3 și 18.4.

125. *Ghid practic comun al Parlamentului European, al Consiliului și al Comisiei pentru uzul persoanelor care participă la redactarea legislației Uniunii Europene*, parag. 18.13.5.

126. Parlamentul Republicii Moldova, *Legea nr. 100/22.12.2017 cu privire la actele normative (în vigoare din 12/01/2018)*.

Diagrama nr. 6

Așa cum era de așteptat, diagrama demonstrează că cele mai importante modificări ale procedurilor de arestare au fost introduse în anul 2016, în mare parte prin Legea nr. 100/2016. În cele 36 de articole ale sale, legea a introdus, modificat și abrogat multe texte legale relevante referitoare la arestare. Legea nr. 179/2018 în mare parte a editat anumite texte, dar, de asemenea, a inserat noi prevederi de fond.

În acest sens, intervalul de timp dintre aceste modificări legislative semnificative din 2016 și din 2018 este prea scurt pentru a putea fi instituite practici. Noile amendamente au nevoie de timp pentru a fi puse în aplicare. Așa s-a întâmplat cu amendamentele din 2006, în special, în ceea ce privește introducerea bănuiei rezonabile și a revizuirii judiciare a arestării în cursul judecății. A existat o perioadă de timp până când practicile au fost stabilite. Modificările din 2006 și 2016 nu au fost substanțiale și nu au afectat practicile. Intervențiile legislative din 2017 și 2018, dimpotrivă, ar fi putut avea efecte diferite. Acestea au fost realizate după reforma legislativă substanțială din 2016, în perioada de timp în care noi practici nu au fost încă stabilite. Respectiv, ultimele intervenții legislative din 2017 și 2018 au fost mai puțin utile; acestea ar fi putut destabiliza implementarea amendamentelor din 2016.

Dinamica generală, descrisă mai sus, a modificărilor la procedurile arestării permite a concluziona că practicile judiciare și ale acuzării au fost incerte pe toată perioada relevantă Cercetării. Dar acestea au devenit mai puțin stabile după 2016, când modificările legislative frecvente ale CPP au împiedicat crearea de noi practici. Anumite dinamici legislative specifice ar putea fi analizate și în acest sens, pentru a vedea dacă acestea au avut același impact.

6) *Dinamica legislativă specifică*

Cercetarea își propune să identifice cauzele anumitor tipare de încălcări ale articolului 5 în practicile judiciare și de urmărire penală. Aceste tipare de încălcări au fost identificate, în special, în eșecul sistemului judiciar de a motiva bănuiala rezonabilă și temeiurile pentru

arestarea prelungită. Este posibil ca aceste două tipare principale să fi evoluat într-o practică repetitivă constantă și să fi format elementele-cheie pentru evaluare atât prin intermediul listelor de verificare cât și prin chestionare. Astfel, unele modificări legislative specifice au nevoie de o atenție deosebită în acest sens. Prin urmare, prezenta sub-componentă se concentrează pe o scurtă descriere a dinamicii legislative privind introducerea „bănuielii rezonabile” și a „temeiurilor arestării continue” în CPP.

Conceptul „bănuială rezonabilă” a fost introdus în CPP pentru prima oară în anul 2006, prin Legea nr. 264. Pentru a satisface îngrijorările comunității juridice naționale cu privire la respectarea Convenției, modificările au fost introduse în legislația procesual-penală chiar înainte de cauzele *Muşuc*, *Stepuleac* și *Cebotari*, care au constatat, abia mai târziu, în anul 2007, încălcări ale articolului 5 § 1 din cauza arestării persoanelor fără „bănuială rezonabilă”.

Cu toate acestea, așa cum reiese din amendamentele introduse prin Legea nr. 264/2006, conceptul „bănuială rezonabilă” era nou pentru procedura penală națională. Acesta a fost interpretat greșit de legiuitorul național, precum și de procurori și judecători. În temeiul articolului 5 § 1 lit. c) din Convenție, CtEDO consideră că „conceptul „bănuială rezonabilă” este conex procedurilor de arestare. Aceasta este cerința legalității arestării doar în procesul penal¹²⁷. Ea nu trebuie să fie ridicată la nivelul acuzațiilor penale efective și nici nu trebuie redusă la cerința pornirii unei urmăriri penale¹²⁸. Bănuiala de comitere a unei infracțiuni trebuie să fie doar rezonabilă, adică să satisfacă testul „observatorului obiectiv”¹²⁹. Cu toate acestea, amendamentele din 2006 au extins, practic, aplicabilitatea acestor bănuieli. Acestea au solicitat bănuieli rezonabile pentru pornirea legală a unei investigații, chiar și în cazurile în care arestarea nu ar fi aplicabilă. Cu alte cuvinte, legislația a ridicat cerința de a avea „o bănuială rezonabilă” în afara domeniului arestării, astfel încât nici o urmărire penală nu putea fi pornită în absența acesteia. Acest lucru pare să contravină sensului inițial al bănuielii rezonabile, oferit de CtEDO în cauzele *Muşuc*, *Stepuleac* și *Cebotari*.

În plus, în timp ce au introdus conceptul „bănuială rezonabilă”, amendamentele din 2006 nu au explicat sensul acestuia. Ele au lăsat ca acesta să fie explicat de instanțele judecătorești și Procuratură. Drept urmare, practica motivării bănuielilor rezonabile s-a schimbat într-o direcție greșită. Pentru procurori, faptul că o cauză penală a fost oficial pornită dovedește deja existența unor bănuieli rezonabile. Ei au solicitat cu ușurință arestarea numai în această bază. Pentru judecători, o decizie oficială de pornire a urmăririi penale a devenit, de asemenea, suficientă. Aproape toți judecătorii de instrucție, după amendamentele din 2006, au solicitat procurorilor să anexeze copii ale ordonanțelor de începere a urmăririi penale. Această practică de anexare a acestor decizii la demersurile procurorilor de arestare a fost oficializată. Conform articolului 105 din Instrucțiunile generale privind înregistrarea dosarelor judiciare, emise de Consiliul Superior al Magistraturii, „un judecător de instrucție va analiza cererile Procuraturii doar după începerea oficială a cauzei penale, în baza articolului 274 din CPP”¹³⁰.

127. A se vedea, printre multe alte autorități, *Ječius c. Lituaniei*, §§ 50, 51.

128. A se vedea, inter alia, *Brogan și alții c. Regatului Unit*, § 53.

129. A se vedea, în particular, *Fox, Campbell și Hartley c. Regatului Unit*, §§ 32 și 35.

130. Consiliul Superior al Magistraturii, *Instrucțiunea cu privire la activitatea de evidență și documentare procesuală în judecătoria și curți de apel, adoptată prin Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 142/4 din 04.02.2014* (Monitorul Oficial nr.127-133 din 23.05.2014), modificată prin adoptată prin Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 368/19 din 31.07.2018.

Drept urmare, atât procurorii, cât și judecătorii nu s-au bazat foarte mult pe fapte care probau sau infirmau bănuiala rezonabilă. Ei preferă mai degrabă să motiveze că, dacă o cauză penală a fost pornită în mod legal și oficial, în opinia lor, acest lucru a fost suficient pentru a proba că „există o bănuială rezonabilă”, bazându-se pe articolul 274 CPP, care o impune pentru pornirea urmăririi penale. Mai mult ca atât, în afară de a fi baza procedurală pentru arestarea preventivă și deschiderea unei cauze penale, bănuiala rezonabilă este o condiție pentru solicitarea autorizării altor acțiuni de urmărire penală, precum perchezițiile domiciliare, ridicarea trimiterilor poștale, controlul transmiterii sau primirii bunurilor sau banilor etc. (articolele 125 alin. (1), 133 alin. (1), 135 alin. (1) CPP, în noua redacție a CPP, conform Legii nr. 264/2006). Acest statut al bănuielii rezonabile ca bază pentru întreaga investigație a provocat confuzie și a denaturat sensul inițial ca unică cerință pentru arestare.

În Cercetare se susține că această confuzie poate afecta practicile judecătorești și ale Procuraturii privind arestarea preventivă. Judecătorii și procurorii au devenit mai puțin dispuși să prezinte motive bazate pe fapte. Au preferat mai degrabă să se bazeze pe legalitatea urmăririi penale, în ansamblu. Cu alte cuvinte, simplul fapt că urmărirea penală a fost pornită în mod legal este suficient pentru a proba existența bănuielii rezonabile și, astfel, baza pentru arestare.

Modificările din 2016, prin Legea nr. 100, au schimbat această practică. Modificările au introdus definiția „bănuielii rezonabile” la articolul 6 pct. 4³). În prezent, aceasta reproduce literalmente testul „observatorului obiectiv” al CtEDO, solicitând judecătorilor și procurorilor să se bazeze pe fapte pentru a motiva rezonabilitatea bănuielii (art. 176 alin. (3) p. 1), în redacția Legii nr. 100/2016).

În plus, amendamentele din 2016 au obligat procurorii să includă probe și referințe la faptele din demersurile lor de arestare. Acum, aceștia ar trebui să susțină existența unei bănuieli rezonabile (articolul 308 alin. (1) CPP, în redacția Legii nr. 100/2016). Conform aceleiași prevederi legale, judecătorii ar trebui să insereze în deciziile lor referințe exprese și să prezinte motive specifice despre existența bănuielii rezonabile. Aceste motive ar trebui furnizate împreună cu motivele pentru temeiurile arestării.

Un alt tipar grav de încălcări repetitive vizează eșecul judecătorilor în motivarea temeiurilor de arestare, în sensul articolului 5 § 3 din Convenție. În acest sens, dinamica legislativă este următoarea.

În redacția originală din 2003, articolul 176 alin. (1) CPP a prezentat următoarele temeiuri permise pentru arestarea continuă, bazată pe riscurile de sustragere, de obstrucționare a justiției sau a urmăririi penale și pe riscul de recidivare. Un alt temei specific a fost necesitatea de asigurare a executării sentinței. Articolele care reglementează procedura de arestare (articolele 308-312 CPP) cereau în mod expres o decizie judiciară motivată cu referire la aceste temeiuri. CPP a obligat toți judecătorii să emită o decizie motivată cu privire la arestare, dar a lăsat ca redactarea acesteia să fie stabilită de practică. Niciunul dintre amendamentele la CPP, până la Legea nr. 100/2016, nu a revizuit în mod efectiv și nu a reformulat aceste temeiuri, precum și obligația de a emite o decizie motivată.

Aceste prevederi legislative insuficiente pare să fi provocat practica judiciară a copierii temeiurilor din legea scrisă, fără o încercare serioasă de a se referi la fapte și circumstanțe particulare ale cauzei. Conținutul, șabloanele, limbajul și alte elementele ale deciziilor

judecătorești au fost lăsate la discreția judecătorilor, ceea ce nu este incompatibil, în sensul Convenției. Chiar dacă legislația obliga, în linii generale, oferirea unei motivări pentru arestare, judecătorii nu au fost convingși despre necesitatea dezvoltării unor practici de motivare judiciară. Acest eșec repetitiv de elaborare a motivării judiciare ar fi putut fi cauzat de această legislație, care a fost redactată în termeni foarte generali.

Amendamentele din 2016 ale Legii nr. 100 au dus această situație și mai departe. Legea a oferit instrucțiuni clare și detaliate privind modul în care ar trebui să arate o decizie prin care se dispune arestarea. Temeiurile arestării au fost revizuite și reformulate integral. Au fost descrise cerințe specifice atât pentru demersurile procurorilor, cât și pentru deciziile judecătorilor cu privire la arestare. Modificările au introdus elemente obligatorii ale oricărei decizii sau demers (articolele 176 sau 308 CPP). În prezent, articolele CPP par să semene cu o compilație a jurisprudenței CtEDO. Mai mult, legea de modificare a introdus alte temeuri admisibile pentru arestare, precum riscul de a provoca dezordini publice sau necesitatea de a proteja arestatul de represalii (articolul 176 alin. (1) CPP, în redacția Legii nr. 100/2016). În teorie, chiar dacă un judecător sau un procuror are mai puțină experiență în elaborarea deciziilor sau demersurilor privind arestarea, CPP conține, în prezent, instrucțiuni detaliate și atent codificate în acest sens. O lectură simplă ar ajuta la formularea deciziilor și demersurilor calitative. Toate prevederile legislative înguste au fost modificate și explică în detaliu conținutul și semnificația temeiurilor arestării, precum și conținutul deciziilor și demersurilor.

Aceste modificări relativ noi, introduse în 2016, au nevoie de timp pentru a fi puse în practică. Se așteaptă ca practicile judecătorești și cele ale procurorilor să se schimbe. Deciziile și demersurile anterioare stereotipice ar putea fi schimbate cu unele bazate pe o evaluare mult mai faptică a temeiurilor arestării continue. Într-adevăr, acesta a fost unul dintre principalele scopuri ale Legii nr. 100/2016, conform notei sale informative.

2.2.4. Codul penal al Republicii Moldova

Codul penal al Republicii Moldova (CP) este parțial relevant pentru procedurile de arestare preventivă. Cea mai relevantă prevedere a CP pentru procedurile de arestare este articolul 16. Acesta stabilește criteriile de clasificare a infracțiunilor. Așa cum am menționat mai sus, CPP, în redacția sa originală din 2003 (articolul 176 alin. (2) CPP), a limitat aplicabilitatea arestării la infracțiunile pedepsite cu cel puțin doi ani de închisoare. Astfel, arestarea ar fi putut fi aplicată, în general, în raport cu acuzațiile penale de infracțiuni ușoare și mai puțin grave.

În anul 2012, Legea nr. 66 a schimbat această abordare. Aceasta a introdus trimiterea la clasificarea infracțiunilor prevăzută de articolul 16 CP. Respectiv, prevederile CP devin relevante în scopul arestării preventive. Cu toate acestea, în anul 2016, a fost introdus principiul proporționalității mixte. Această trimitere la CP a fost abandonată. CPP are, acum, propriul său criteriu conform căruia arestarea se limitează la infracțiunile pedepsite cu un an de închisoare. În 2018, Legea nr. 179/2018 a majorat această limitare până la trei ani de închisoare. Prin urmare, prevederile CP privind clasificarea infracțiunilor au devenit irelevante în scopurile arestării preventive.

2.2.5. Altă legislație relevantă

Alte elemente ale legislației primare nu s-au dovedit a fi irelevante pentru procedura arestării. În conformitate cu principiul legalității (articolele 2 și 7 CPP), niciuna dintre prevederile altor legi nu se aplică procesului penal, în afară de cazul în care CPP le include sau face referiri directe la aceste prevederi. Cu alte cuvinte, alte legi sunt dificil de aplicat în procedurile de arestare. CPP păstrează exclusivitatea și autonomia reglementărilor privind arestarea preventivă.

Spre exemplu, Codul contravențional al Republicii Moldova („CCv.”) conține o serie de reguli și prevederi procedurale care reglementează arestarea contravențională, în scopuri preventive sau punitive. Cu toate acestea, articolul 374 alin. (3) din CCv. face referire la CPP în calitate de cadru general pentru procesul contravențional. CCv face astfel de referințe de cel puțin 30 de ori¹³¹. Respectiv, CCv. nu reglementează expres arestarea în procesul penal, conform clasificării acestor infracțiuni în sistemul juridic moldovenesc. Clasificarea infracțiunilor, din perspectivă penală a articolului 6 din Convenție, este irelevantă pentru scopurile Cercetării. Prin urmare, prevederile CCv. care reglementează privarea de libertate prin arestare contravențională excede limitele Analizei legislative.

O altă piesă legislativă relevantă pentru procedurile de arestare este Legea privind documentele de identitate¹³². Într-o serie de cauze, CtEDO a atras atenția la încălcări ale articolului 5, deoarece instanțele judecătorești naționale au refuzat să rețină documentele de identitate ca alternativă la arestare¹³³. Legea permite autorităților să ridice documentele de călătorie numai în caz de falsuri sau fraude în utilizarea datelor cu caracter personal. Aceasta interzice orice ridicare a documentelor de identitate în vederea garantării executării unei obligații legale (articolul 9 lit. m) din Legea nr. 273/1994). Cu alte cuvinte, procurorii și judecătorii nu pot reține documentele de călătorie, chiar dacă au fost oferite în mod voluntar de către acuzat. În consecință, oferirea documentelor de călătorie pentru a asigura eliberarea în cursul procesului penal este dificil de aplicat în practică.

Alte legi relevante nu oferă nici un sprijin scopurilor Analizei legislative. Aceste legi stabilesc statutul, drepturile și obligațiile ofițerilor de urmărire penală, ale procurorilor, judecătorilor sau avocaților apărării. Scurtele screening-uri au relevat că niciuna dintre ele nu se referă la aspectele relevante ale arestării preventive.

2.3. Izvoarele de drept secundare

Izvoarele de drept secundare ar putea fi relevante, cu condiția ca CPP să facă referiri directe la acestea. Așa cum s-a menționat mai sus, CPP păstrează autonomia la reglementarea tuturor aspectelor referitoare la arestarea preventivă. În consecință, chiar dacă legislația secundară este folosită în practică, aceasta nu este principalul izvor de drept pentru arestare. Cu toate acestea, în scopul unei analize juridice obiective, acestea ar trebui prezentate pe scurt. Ele pot avea o mică valoare sau niciuna pentru stabilirea practicilor. Chiar și așa, practicile ar putea fi influențate de legislația secundară și, probabil, rolul acesteia ar trebui dezvoltat.

131. A se vedea, de exemplu, articolele 378 (4), 382 (5,6), 383 (1) Cod contravențional.

132. Parlamentul Republicii Moldova, *Legea nr. 273/09.11.1994 privind actele de identitate din sistemul național de pașapoarte*.

133. A se vedea *Becciev*, § 60; *Șarban*, § 100; *Stici*, § 40; *Țurcan și Țurcan*, § 14; *Ceaicovschi*, § 12 etc.

Legislația secundară include instrucțiunile instituționale interne, statutul Procuraturii Generale, hotărârile explicative ale Curții Supreme etc. Hotărârile Curții Constituționale constituie izvoare de drept primare, alături de CPP, și, prin urmare, nu trebuie confundate cu izvoarele de drept secundare. Aceasta se datorează principiului legalității, prevăzut la articolele 2 și 7 CPP.

Avocații apărării, de asemenea, au propriul cadru legal instituțional intern. Acesta acoperă doar aspectele administrative și deontologia avocaților. Acesta nu conține nici instrucțiuni și nici îndrumări privind comportarea în procesul penal și apărarea arestaților. Niciunul dintre ei nu interpretează CPP. Corespunzător, reglementările interne ale avocaților apărării s-au dovedit a fi irelevante scopurilor Cercetării.

Deciziile și instrucțiunile Consiliului Superior al Magistraturii (CSM), de asemenea, au o relevanță redusă sau nu au niciuna. În general, acestea reglementează funcția instituțională a sistemului judiciar, deontologia și principiile administrării corecte a justiției. De exemplu, Codul de etică judecătorească recunoaște principiile independenței, imparțialității, integrității judecătorilor, precum și aplicarea directă a jurisprudenței CtEDO¹³⁴. Reglementările privind anumite aspecte referitoare la desfășurarea ședințelor pot fi relevante procedurilor de arestare, deși de la distanță. Reglementarea înregistrării audio-video a ședințelor¹³⁵, accesul la instanțe judecătorești și registre¹³⁶, bunelor practici în administrarea justiției¹³⁷, conduita procedurală în instanțe¹³⁸ etc. Acesta este cadrul general al judecătorilor, dar ei se bazează, în principal, pe cadrul procedural primar. Acestea, aproape niciodată, cu puține excepții, descriu reguli procedurale relevante procedurilor de arestare. De exemplu, în conformitate cu aceste reglementări, „regula publicității” ședințelor de judecată nu este aplicabilă procedurilor de arestare, deși articolul 308 alin. (5) CPP este mai clar în această privință.

2.3.1. Hotărârile explicative și recomandările Curții Supreme de Justiție

În primul rând, trebuie reamintit că forța juridică a acestor decizii a fost contestată de Curtea Constituțională în anul 2016¹³⁹. Prin modul de *obiter dictum*, aceasta a subliniat că hotărârile explicative ale Curții Supreme nu trebuie să servească ca bază pentru deciziile în cauze individuale. Acest tip de practică de a emite „recomandări/explicații” în beneficiul

134. Codul de etică și de conduită profesională al judecătorului, aprobat prin Hotărârea Adunării Generale a Judecătorilor nr. 8 din 11 septembrie 2015.

135. Regulamentul privind înregistrarea audio digitală a ședințelor de judecată, adoptat prin Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 338/13 din 12.04.2013 (Monitorul Oficial nr. 87-91/461 din 11.04.2014); modificat prin Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 488/20 din 05.07.2016.

136. Instrucțiunea cu privire la activitatea de evidență și documentare procesuală în judecătoria și curți de apel, adoptată prin Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 142/4 din 04.02.2014 (Monitorul Oficial nr. 127-133 din 23.05.2014); modificată prin Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 368/19 din 31.07.2018 (Monitorul Oficial nr. 321-332 din 21.08.2018).

137. Ghidul privind implementarea bunelor practici de excelență în instanțele judecătorești din Republica Moldova, adoptat prin Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 978-39 din 15.12.2015.

138. Reguli de conduită a justițiabililor și altor persoane în instanța judecătorească, aprobate prin Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 504/17 din 03.06.2014 (Monitorul Oficial nr. 249-255/1241 din 22.08.2014).

139. Curtea Constituțională a Republicii Moldova, *Hotărârea nr. 21 din 22.07.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 125 lit. b) din Codul penal, a articolelor 7 alin. (7), 39 pct. 5), 313 alin. (6) din Codul de procedură penală și a unor prevederi din articolele 2 lit. d) și 16 lit. c) din Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție.*

instanțelor judecătorești inferioare în materie de aplicare a legii a fost denumită de Curtea Constituțională drept moștenire „post-sovietică [sic.]” învechită. În opinia sa, aceasta este contrară principiului independenței judiciare. Astfel, Curtea Constituțională a decis că „astfel de „recomandări/explicații” nu pot sta la baza unei sentințe [în cuaze individuale]”, iar decizia judiciară ar trebui „să se bazeze numai pe prevederi legale”.

Hotărârea Curții Constituționale a subminat forța juridică deja fragilă a hotărârilor explicative și recomandărilor Curții Supreme. În contextul CPP (articolul 7 alin. (7) și articolul 39 alin. (5)) și al Legii cu privire la Curtea Supremă de Justiție (articolul 16 lit. c)), aceste izvoare de drept au fost deja considerate ca fiind neobligatorii. Valoarea lor juridică a fost redusă în comparație cu regula de excludere a CPP ca izvor de drept primar și unic pentru procesul penal, inclusiv pentru arestarea preventivă.

Corespunzător, hotărârile explicative ale Curții Supreme trebuie privite cu prudență, chiar dacă au fost citate într-o serie de decizii ale Comitetului de Miniștri¹⁴⁰ sau în sentințele CtEDO¹⁴¹. Forța lor juridică ar putea fi pusă la îndoială după noi modificări ale CPP, care se rectifică mai rapid decât Curtea Supremă este în stare să emită hotărâri explicative. Cu toate acestea, chiar și în acest context, cele două hotărâri explicative ale Curții Supreme cu privire la procedurile de arestare merită o atenție deosebită.

Prima a fost adoptată în 2005 și amendată de două ori. Această hotărâre a fost menționată de Comitetul de Miniștri în 2009¹⁴² în calitate de izvor de drept care, după cum se așteaptă, va îndruma dezvoltarea practicilor judecătorești. A doua hotărâre explicativă a fost emisă în anul 2013¹⁴³, abrogând hotărârea anterioară din 2005. Hotărârea din 2013 a fost foarte apreciată la momentul respectiv. Comitetul de Miniștri a făcut câteva referințe la ea în deciziile și notele sale, sperând ca ea să orienteze practica în direcția bună¹⁴⁴. Într-adevăr, hotărârea explicativă a abordat în detaliu cele mai urgente probleme practice ale procedurilor de arestare și modul în care judecătorii și procurorii trebuie să aplice legislația modificată în 2012. Acesta a subliniat importanța hotărârilor motivate cu privire la arestarea preventivă și în ce măsură grupul de cauze *Șarban* trebuie pus în aplicare.

Curtea Supremă a explicat în detaliu temeiurile și motivele ce trebuie date de instanțele judecătorești la dispunerea și prelungirea arestării. Aceasta a obligat judecătorii să se refere în deciziile lor la jurisprudența CtEDO. Ea a explicat principiul egalității armelor, accesul la materialele dosarului, termenele ședințelor judecătorești și a recursurilor în procedurile de arestare.

140. Departamentul de executare a hotărârilor CEDO, *Memorandum Șarban (partea I)*; Departamentul de executare a hotărârilor CEDO, *Memorandum Șarban (partea II)*; Comitetul de Miniștri, *A doua Decizie Șarban (2017)*.

141. A se vedea, de exemplu, cauza *Dan* §20, unde CtEDO a făcut referire expresă la decizia explicativă a Curții Supreme de Justiție ca izvor de drept relevant pentru examinarea cazurilor penale în instanțele de apel.

142. Departamentul pentru executarea hotărârilor CEDO, *Memorandum Șarban (part. II)*, parag. 18 și următoarele.

143. Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova, *Hotărârea explicativă a Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 1/2013 cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației de procedură penală privind arestarea preventivă și arestarea la domiciliu*.

144. Comitetul de Miniștri, *2nd CM's Decision Șarban (2017)*; Comitetul de Miniștri, *CM's Notes Execution Șarban (2017)*.

Trebuie menționate câteva alte hotărâri explicative și recomandări scurte. Două hotărâri explicative, din 2013¹⁴⁵ și 2014¹⁴⁶, au stabilit principiul obligatoriu al aplicării directe a prevederilor constituționale și ale Convenției. Alte două recomandări au vizat situații excepționale în cazurile de prelungire a arestării ale persoanelor condamnate¹⁴⁷, și câteva aspecte ale procedurilor de recurs¹⁴⁸.

2.3.2. Instrumentele interne ale Procuraturii Generale

Aceste izvoare secundare sunt problematice doar într-un singur aspect; ele sunt nepublicate și inaccesibile, și sunt destinate doar procurorilor. Toate ordinele, instrucțiunile și ghidurile Procurorului General au fost emise pentru uz intern al procurorilor și rămân indisponibile public. Acestea nu corespund cerinței principale a calității legii, adică accesibilității. Unele studii și rapoarte¹⁴⁹ sunt disponibile pe pagina web a Procuraturii Generale, dar sunt învechite. Aproape toate se referă la practici și legislația anterioară modificărilor introduse prin Legea nr. 100/2016¹⁵⁰. Regulamentul privind cadrul normativ intern al Procuraturii Generale¹⁵¹ este, de asemenea, depășit, având în vedere noua lege cu privire la Procuratură, din 2016¹⁵².

Devine dificil de a evalua aceste izvoare de drept secundare, deoarece nu sunt accesibile publicului larg. Mai mult, odată cu modificarea CPP, aceste instrucțiuni interne ar putea fi depășite. Respectiv, acest cadru normativ nu va fi luat în considerare în Cercetare, fără a prejudicia calitatea sa sau compatibilitatea cu izvoarele de drept primare. În orice caz, chiar dacă procurorii folosesc reglementările interne în procedurile de arestare, CPP încă nu le permite să fie izvor de drept. Cu alte cuvinte, chiar dacă acest cadru normativ reglementează anumite practici (de exemplu, modele ale demersurilor de arestare, proceselor-verbale de reținere, recursurilor), ele rămân irelevante, odată ce CPP le anulează complet.

145. Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova, *Hotărârea explicativă a Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 2/2013 cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Constituției Republicii Moldova, cu modificările introduse prin Hotărârile Plenului nr. 38 din 20 decembrie 1999 și nr. 26 din 22 octombrie 2018.*

146. Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova, *Hotărârea explicativă a Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 3/2014 cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale.*

147. Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova, *Recomandarea nr. 73/2015 cu privire la aplicarea sau prelungirea măsurii preventive sub formă de arest în privința condamnatului, care urmează a fi transferat sau, după caz, lăsat în izolator de urmărire penală pentru efectuarea unor acte procedurale.*

148. Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova, *Recomandarea nr. 53/2012 cu privire la procedura de examinare a apelului, conform modificărilor și completărilor din Codul de procedură penală, introduse prin Legea nr.66 din 05.04.2012 (MO 155-159/27.07.2012, în vigoare din 27.10.2012).*

149. E.g. V. Poalelungi, *Recomandări privind efectuarea controlului asupra respectării legislației la executarea pedepselor penale în instituțiile penitenciare* (2005), Buletin informativ al Procuraturii Republicii Moldova 17–18; I. Vacari, *Rolul Procuraturii în apărarea drepturilor și intereselor constituționale ale condamnaților* (2005), Buletin informativ al Procuraturii Republicii Moldova, pag. 22–23; V. Batir, *Reținerea bănuțului, învinutului* (2006), Buletin informativ al Procuraturii Republicii Moldova, pag. 7–22; M. Gornea, *Respectarea legislației la reținerea, arestarea și detenția minorilor* (2006), Buletin informativ al Procuraturii Republicii Moldova, pag. 23–29; V. Burlacu, *Temeiurile pentru aplicarea măsurilor preventive* (2009), Buletin informativ al Procuraturii Republicii Moldova, pag. 33–35; Procuratura Generală a Republicii Moldova, *Studiu al legislației și al practicii aplicării măsurilor preventive și a altor măsuri procesuale de constrângere, cu accent pe arestul preventiv, arestul la domiciliu și eliberarea pe cauțiune* (2012).

150. A se vedea, de exemplu, Indicațiile Procuraturii Generale nr.11/7154 din 19.09.2006, nr. 11-2.2d/06-7154 din 23.03.2006, nr. 11-2.2d/07-3000 din 23.03.2009, nr. 11-2.2d/08-9054 din 03.11.2008, nr. 11-2.2d/08-9150 din 12.11.2008, nr. 11-2.2d/08-10024 din 16.12.2008 sau Hotărârile Colegiului Procuraturii din 27.09.1996, 30.12.2003 și 30.09.2007.

151. Procuratura Generală a Republicii Moldova, *Regulamentul privind actele normative ale Procuraturii*, aprobat prin Ordinul Procurorului General nr. 200/22 din 23 septembrie 2004.

152. Parlamentul Republicii Moldova, *Legea nr. 3/25.02.2016 cu privire la Procuratură.*

III. CADRUL LEGAL CU PRIVIRE LA REMEDII

Un punct principal trebuie subliniat în ceea ce privește remediile disponibile în dreptul național al Republicii Moldova. În general, sistemul prevede două tipuri de remedii disponibile în procesul penal – prin intermeidul recursurilor împotriva ordinelor de arestare și al acțiunilor civile de pretindere a compensațiilor monetare pentru arestarea ilegală.

Cu privire la remediile procedurii penale, sistemul juridic al Republicii Moldova prevede dreptul de recurs împotriva ordinelor de dispunere a arestării sau de prelungire a acesteia, deși articolul 5 nu cere acest lucru¹⁵³. În plus, sunt disponibile o serie de proceduri de revizuire a arestării preventive, denumite generic drepturi de *habeas corpus* (articolele 190 și 191 CPP)¹⁵⁴. Aceste remedii sunt clasificate de CtEDO ca fiind în sfera de aplicare a §§ 3 sau 4 ale articolului 5, în funcție de circumstanțele specifice ale cauzei¹⁵⁵. Niciunul dintre aceste remedii nu permite acordarea unei compensații monetare pentru pretinsele încălcări; toate urmăresc eliberarea din detenție. Aceste remedii nu fac obiectul prezentei evaluări în prezenta sub-componentă a Analizei legislative. Ele sunt parte a evaluării de mai sus.

În această sub-componentă, vor fi abordate doar acele izvoarele de drept relevante, care oferă dreptul la despăgubiri în sensul articolului 5 § 5. Acestea sunt remediile civile din Republica Moldova. Acestea sunt reglementate de cadrul general al procedurii civile. În primul rând, ele sunt guvernate de prevederi legale *lex specialis*. Datorită rolului său exclusiv, CPP a delegat (articolele 524, 525 CPP) problema despăgubirilor legii speciale – Legea nr. 1545/1998, în vigoare din 1998¹⁵⁶. Plângerile depuse în baza acestei legi inițiază acțiuni civile și sunt examinate în conformitate cu regulile de procedură civilă de către instanțele judecătorești civile. Analiza vizează doar acest cadru legal.

3.1. Convenția

Convenția și jurisprudența CtEDO ocupă același loc în ierarhia legală a izvoarelor pentru procedurile de despăgubire, așa cum este explicat în sub-componentele de mai sus. Aceasta este aplicabilă direct și are forță juridică de izvor de drept primar.

3.1.1. Prezentarea generală a jurisprudenței CtEDO

În general, cauzele CtEDO au subliniat două probleme principale privind remediile civile care pretind despăgubiri pentru detenție ilegală. Prima problemă a vizat calitatea legislației, în special, a Legii nr. 1545/1998, care are o sferă de aplicare limitată. A doua problemă se referă, în principal, la practici și relatează despre compensațiile insuficiente acordate de instanțele judecătorești pentru detenția ilegală.

153. De ex., în cauza *Mociu*, reclamantul a pretins întârzierea în examinarea apelului său împotriva arestului preventiv, însă plângerea sa a fost declarată inadmisibilă, deoarece „...articolul 5 § 4 nu garantează niciun drept, ca atare, de a depune apel împotriva deciziilor care stabilesc sau prelungesc arestul preventiv, întrucât prevederea de mai sus se referă la „proceduri”, și nu la apeluri” (a se vedea *Ječius c. Lituania*, § 100, și *Malai*, § 29).

154. A se vedea procedurile de *habeas corpus* în cauzele *Boicenco și Șarban*.

155. Ilustrativă, în acest sens, este cauza *Haritonov c. Moldovei* (2011), care explică specificul procedurilor de chemare în judecată.

156. Parlamentul Republicii Moldova, *Legea nr. 1545/25.02.1998 privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale Procuraturii și ale instanțelor judecătorești (în vigoare din 04.06.1998)*.

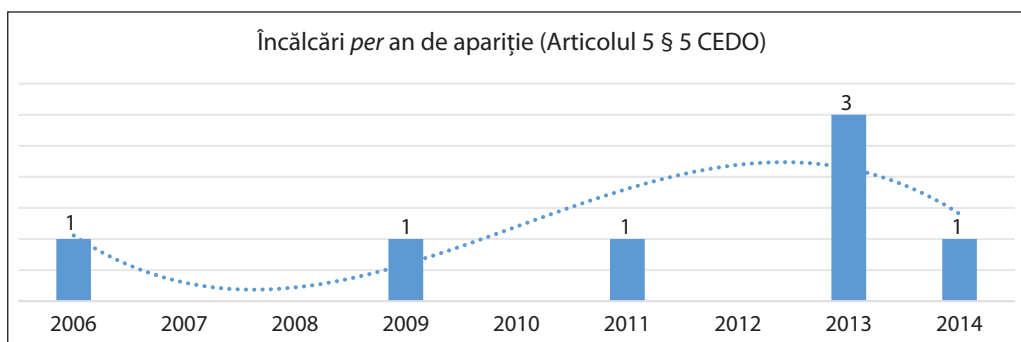
În sumar, dreptul la despăgubiri pentru orice încălcare a articolului 5 din Convenție este garantat de § 5 al acestui articol. Acesta este *lex specialis*, comparativ cu dreptul general la o satisfacție echitabilă, în conformitate cu articolul 41 din Convenție. Articolul 5 § 5 creează „un drept direct și executoriu la despăgubire în fața instanțelor naționale”, cu condiția, că „o încălcare a unuia dintre paragrafele [sale] a fost stabilită de o autoritate națională”. Această prevedere a Convenției este respectată acolo unde este posibil să se solicite despăgubiri, iar satisfacerea efectivă a acestui drept trebuie asigurată cu un suficient grad de certitudine. Acesta se referă, în principal, la compensațiile financiare atât pecuniare cât și nepecuniare. Nu există dreptul la un anumit quantum al compensației, însă aceasta nu trebuie să fie pe deplin neglijabilă și disproporționată. O recompensă nu poate fi considerabil mai mică decât cea acordată de CtEDO în cauze similare¹⁵⁷. Acestea sunt principiile de bază prevăzute de CtEDO în cauzele sale împotriva Moldovei.

Cauzele *Ganea și Cristina Boicenco* au evidențiat pentru prima dată deficiențele în acordarea unei compensații insuficiente pentru detenție ilegală. Încălcările din aceste cauze au avut loc înainte de anul 2012. Ultima cauză, *Gavrilița*, a reiterat problema indisponibilității remediilor pentru privare ilegală de libertate în cadrul procesului penal. Cauza *Veretco* a subliniat limitările fixate de Legea nr. 1545/1998, care împiedică reclamantii să solicite o astfel de compensație în fața instanțelor judecătorești naționale. CtEDO a subliniat că „nu reiese din [Legea nr. 1545/1998] că reclamantul ar avea un remediu disponibil în acest sens [...], atâta timp cât o instanță judecătorească națională nu l-a achitat definitiv de toate acuzațiile”. Respectiv, restricția legislativă de solicitare a despăgubirilor pentru detenție ilegală pare să fie incompatibilă cu Convenția.

Anterior, în *deciziile Arabadji și Topa*, precum și în hotărârea *Mătăсарu și Savițchi* (nr. 1), CtEDO a respins plângerile privind ineficiența Legii nr. 1545/1998. Aceasta a menționat că reclamantii sunt încă obligați să epuizeze acest remediu și nu pot pur și simplu să afirme că aceasta este ineficientă în teorie. Drept urmare, în cauza *Mătăсарu și Savițchi* (nr. 2), reclamantii au solicitat despăgubiri, dar au primit compensații mici, iar CtEDO a constatat o încălcare a articolului 5 § 5.

Pe baza metodelor de mai sus, evaluarea jurisprudenței CtEDO trebuie să stabilească momentul producerii încălcărilor și dacă acestea au legătură cu perioada relevantă pentru Cercetare.

Diagrama nr. 7

157. CtEDO, *Ghid privind art. 5 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului – Dreptul la libertate și la siguranță*, parag. 270 și următoarele.

Diagrama de mai sus ilustrează faptul că încălcările articolului 5 § 5 au crescut în anul 2013 și au continuat să crească în anul 2014. Situația este considerabil diferită în comparație cu alte încălcări ale articolului 5.

Eficiența Legii nr. 1545/1998 a devenit îndoielnică din perspectiva așa-numitului „criteriu de reabilitare”. Legea prevede că doar persoanele achitate sau scoase de sub urmărire penală prin hotărâre finală pot pretinde compensații¹⁵⁸. În caz contrar, chiar dacă investigațiile penale au fost închise în alte temeuri (de ex., datorită unei legi de amnistie sau a unui statut de limitări), persoana care pretinde statutul de victimă a unei încălcări în cursul procesului penal nu are dreptul legal de a introduce o acțiune civilă. Această limitare face obiectul analizei CtEDO în alte aspecte ale procesului penal, nu doar cu privire la arestarea preventivă.

De exemplu, cauza comunicată recent, *Balacci*, vizează refuzul instanțelor de a dispune restituirea bunurilor reclamantului, confiscate în timpul urmăririi penale în privința sa. Această urmărire penală a fost încetată, deoarece procedura a fost viciată¹⁵⁹. Totuși, reclamantul în această cauză nu este încă în măsură să solicite restituirea și despăgubirea daunelor, pentru că nu a fost achitat sau scos de sub urmărire penală.

Din perspectiva dreptului la libertate, acest „criteriu de reabilitării” limitează serios perspectivele solicitării unei compensații în conformitate cu articolul 5 § 5. Acesta face, din nou, legătura dintre dreptul la despăgubire și temeinicia acuzațiilor penale și rezultatele cauzei penale. Abordarea este incompatibilă cu Convenția și, prin urmare, CtEDO a exprimat dubii serioase privind calitatea legii.

O altă problemă, cea mai stringentă, continuă să fie practica instanțelor civile care acordă compensații insuficiente, dacă persoana reușește să inițieze acțiuni civile pentru daune. Aceste încălcări tind să crească în perioada relevantă Cercetării.

3.1.2. Supravegherea executării de către Comitetul de Miniștri

Comitetul de Miniștri a analizat problema acordării compensațiilor insuficiente și calitatea remediului în grupuri distincte de cauze (*grupul Mușuc și grupul Șarban*). De curând, aceste probleme au fost lăsate pentru examinare doar în contextul *grupului Șarban*¹⁶⁰. Cauzele privind valoarea insuficientă a compensației au fost închise în 2016¹⁶¹. În ultima sa decizie din 2019, Comitetul de Miniștri a considerat că măsurile generale par capabile să prevină încălcări similare ale articolului 5 § 1, din cauza unei compensații insuficiente, acordate de instanțele judecătorești naționale¹⁶². Cu toate acestea, problema disponibilității remediilor în conformitate cu articolul 5 § 5, este încă în curs de examinare și modificările la Legea nr. 1545/1998 sunt așteptate¹⁶³.

158. A se vedea articolul 6 lit. b] și c) din *Legea nr. 1545/25.02.1998 privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale Procuraturii și ale instanțelor judecătorești*.

159. *Balacci c. Moldovei (pendinte)* (2019).

160. Comitetul de Miniștri, *2nd CM's Decision Șarban (2017)*; Comitetul de Miniștri, *3rd CM's Decision Șarban (2019)*.

161. Comitetul de Miniștri, *Resolution CM/ResDH(2016)147 closing supervision, the 1259th meeting (DH) June 2016, [Cebotari, Ganea, Cristina Boicenco]*.

162. Comitetul de Miniștri, *3rd CM's Decision Șarban (2019)*, par. 8; Comitetul de Miniștri, *CM's Notes Execution Șarban (2019)*; Comitetul de Miniștri, *CM's Resolution 23 cases*.

163. Comitetul de Miniștri, *3rd CM's Decision Șarban (2019)*, par. 7.

3.1.3. Concluzii

Doar două tipare de încălcări au fost identificate în urma analizei jurisprudenței CtEDO și a practicii Comitetului de Miniștri. Acestea se referă la compensații scăzute și la calitatea remediilor, ambele clasificate în conformitate cu articolul 5 § 5, după cum urmează:

Remedii (articolul 5 § 5):

- a) *Compensație insuficientă pentru detenție ilegală, acordată de instanțele judecătorești naționale*¹⁶⁴. Chestiunea a fost **închisă** în anul 2019.
- b) *Indisponibilitatea despăgubirii din cauza restricțiilor legislative*¹⁶⁵. Această problemă este supravegheată și sunt așteptate amendamente ale legii¹⁶⁶.

3.2. Legislația primară

Articolul 25 din Constituție nu prevede dreptul la despăgubire, în sensul prevăzut de articolul 5 § 5 din Convenție. Se poate afirma că articolul 53 din Constituție acordă acest drept, întrucât această dispoziție prevede, după cum urmează (accentuare adăugată):

Articolul 53. Dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică:

(1) Persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei.

*(2) Statul răspunde patrimonial, potrivit legii, pentru prejudiciile cauzate prin erorile săvârșite în procesele penale de către organele de anchetă și instanțele judecătorești*¹⁶⁷.

Într-un caz, Curtea Constituțională nu a constatat incompatibilitatea Legii nr. 1545/1998 cu Constituția. Aceasta a explicat că Legea respectă Constituția, deoarece numai anumite încălcări dau dreptul la despăgubiri. Întrucât plângerea constituțională a vizat refuzul instanțelor judecătorești naționale de a acorda compensații în temeiul Legii nr. 1545/1998, pentru refuzul de începere a unei urmăriri penale, Curtea Constituțională a respins-o ca *actio popularis*. Ea a reținut că, în temeiul articolului 53 din Constituție, Parlamentul este autorizat să distingă între anumite încălcări corespunzătoare pentru despăgubiri și, prin urmare, legea poate fi limitată în domeniu de aplicare¹⁶⁸.

164. Ganea, Cristina Boicenco, Cucu și alții, Mătășaru și Savițchi, Coteș.

165. Veretco.

166. A se vedea decizia Comitetului de Miniștri pentru grupul de cazuri Șarban [CM/Del/Dec\(2017\)1294/H46-18 of 21 September 2017](#).

167. Constituția Republicii Moldova (1994).

168. Curtea Constituțională a Republicii Moldova, *Decizia nr.10 din 19.01.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 3g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Legea nr. 1545-XIII din 25 februarie 1998 privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale Procuraturii și ale instanțelor judecătorești*.

Legea nr. 1545/1998, în partea sa relevantă, prevede că „o persoană are dreptul la despăgubiri numai în cazurile (i) achitării în procesul penal, (ii) renunțării la învinuiri sau întreruperii unei investigații pe temeuri de reabilitare sau (iii) în urma unei decizii prin care se anulează o arestare contravențională pe temeuri de reabilitare (articolul 46).

Prima condiție este prevăzută de lege de la adoptarea sa în 1998 și a rămas neschimbată. A doua condiție a fost ușor modificată în anul 2003 prin „criteriul de reabilitare”, explicat mai sus. Legea a fost modificată de mai multe ori, însă prevederile de mai sus au rămas neschimbate. Ele reprezintă cele mai controversate condiții care limitează domeniul de aplicare al legii. Celelalte prevederi ale acesteia nu intră în sfera Cercetării.

Alte izvoare de drept primare nu ridică îngrijorări. Procedura de solicitare a despăgubirilor în baza Legii nr. 1545/1998 este reglementată de Codul de procedură civilă al Republicii Molodva. Nu este necesară revizuirea acestuia din perspectiva criteriilor privind calitatea legislației.

3.3. Izvoarele de drept secundare

În această sub-componentă, singurele izvoare relevante par a fi instrucțiunile și hotărârile explicative în materie civilă ale Curții Supreme. Reamintind rolul lor de recomandare, aici aceste izvoare de drept au fost capabile să îndrume practicile instanțelor judecătorești civile în direcția corectă.

Hotărârea explicativă relevantă a Curții Supreme a fost emisă în anul 2012¹⁶⁹. Aceasta explica legea și procedura aplicabile, prin care o persoană ar putea solicita o despăgubire pentru pretinsa încălcare a articolului 5 din Convenție. Ea se referă la jurisprudența relevantă a CtEDO în cauzele împotriva Moldovei. De asemenea, se referă, printre altele, la problemele legate de nerespectarea legii de către autorități la dispunerea și prelungirea arestării preventive. În anul 2017, această hotărâre explicativă a fost modificată în conformitate cu noile evoluții ale jurisprudenței CtEDO¹⁷⁰.

Recomandarea Curții Supreme privind sumele satisfacției echitabile, emisă în anul 2012¹⁷¹, a recunoscut aplicarea directă a Convenției și a jurisprudenței CtEDO. Ea oferă îndrumări instanțelor judecătorești naționale privind modul de acordare a unei satisfacții echitabile în sume comparabile practicii CtEDO în cauze similare. Recomandarea enumeră sumele medii aplicabile pentru încălcări.

De asemenea, Curtea Supremă a îndrumat toate instanțele judecătorești naționale să aplice Convenția și jurisprudența CtEDO în hotărârile lor¹⁷².

169. Curtea Supremă de Justiție, *Hotărârea explicativă a Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 8/2012 cu privire la examinarea litigiilor privind repararea prejudiciului moral și material cauzat persoanelor deținute prin violarea art. 3, 5, 8 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale*.

170. Curtea Supremă de Justiție, *Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 17/2017 de modificare și completare a Hotărârii Plenului CSJ nr. 8 din 24.12.2012 Cu privire la examinarea litigiilor privind repararea prejudiciului moral și material cauzat persoanelor deținute prin violarea art. 3, 5, 8 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale*.

171. Curtea Supremă de Justiție, *Recomandarea nr. 6/2012 privind satisfacția echitabilă*.

172. Curtea Supremă de Justiție, *Hotărârea Plenului nr. 3 din 09 iunie 2014 cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale*.

CONCLUZII

Anumite tipare de încălcări au fost identificate în urma Analizei legislative. Din perspectiva Convenției, situația utilizării excesive a arestării ar putea fi greu caracterizată drept o problemă sistemică, deoarece nu are cauze principale în legislație. Cu toate acestea, amploarea aplicării abuzive a arestării preventive este în continuă creștere, în special, din cauza practicilor repetitive în instanțele judecătorești și la urmărirea penală, incompatibile cu Convenția și jurisprudența CtEDO.

Unele probleme, în contextul articolului 5 din Convenție, au fost soluționate de autoritățile moldovene și nu necesită măsuri suplimentare. Alte probleme rămân nerezolvate și necesită măsuri suplimentare, în special, în ceea ce privește îmbunătățirea practicilor judiciare, ale procurorilor de dispunere și prelungire a arestării preventive. Legislația este calitativă, însă implementarea acesteia este formalistă și incertă. Din perspectiva CtEDO și a Comitetului de Miniștri, se poate susține că autoritățile judiciare și cele de urmărire penală continuă să abordeze problema arestării în mod stereotipic. Adesea le lipsește diligența și buna credință, necesare aplicării legislației. În consecință, fluxul de încălcări a articolului 5 continuă. Aceste încălcări dezvăluie indicii privind utilizarea excesivă a arestării și abuzul de reguli procedurale, care sunt adesea denaturate pentru a se potrivi vechilor practici, ci care nu ar putea fi schimbate doar prin modificări legislative, dacă nu există voință și nici angajament de schimbare a atitudinii.

În acest context, modificările legislative frecvente nu sunt de ajutor practicienilor. Ele contribuie doar la accentuarea incertitudinilor practicilor legale și ar putea pune sub semnul întrebării autoritatea legii. CPP este modificat cu ușurință prin voința practicienilor sau a politicienilor, pentru a se potrivi practicilor lor bine stabilite sau altor interese. Ei, mai degrabă, ar schimba legea, decât practicile și atitudinile lor. De exemplu, după reformele binevenite ale procedurilor de arestare efectuate în 2016, modificările introduse în CPP în 2017 și 2018 au fost în mare parte redundante. Nu au adus nici o valoare adăugată cadrului legal deja compatibil și nu au exprimat necesitățile practice. Acest lucru este dovedit de modificările legislative pripite, declarate incompatibile de către Curtea Constituțională și apoi abrogate rapid. În consecință, practicile devin mai puțin receptive la modificările legale atât de dese, iar aceasta ar putea fi principala cauză a incompatibilității lor. Au nevoie de timp pentru a fi stabilite. Mai mult, legea ar trebui interpretată cu bună credință, ceea ce pare a fi problematic atunci când modificările sunt introduse atât de ușor.

Totuși, acest proces, aparent mai ușor, de modificare a legilor, nu funcționează pentru problemele care necesită o reacție reală a autorităților. De exemplu, Legea nr. 1545/1998 nu a fost modificată mai mult de 20 de ani și este depășită. Cu toate acestea, chiar și în această situație, cu o lege depășită, reacția sistemului judiciar a contribuit la orientarea practicilor în direcția corectă. Acest lucru dovedește că practicile pot fi schimbate de către practicieni și nu este neapărată redactarea legilor.

Studiu comparativ
privind arestarea preventivă.
Practica unor state membre
ale Consiliului European

Introducere

1. Contextul și scopul studiului

Prezentul studiu este dezvoltat în cadrul **Programului Consiliului European „Promovarea unui sistem de justiție penală bazat pe respectarea drepturilor omului în Republica Moldova” finanțat de Guvernul Norvegiei.**

Studiul urmărește să ofere informații, înțelegere și o imagine de ansamblu cu privire la unele state membre ale CoE, în vederea sprijinirii reformei în curs a sistemului de justiție penală din Republica Moldova.

Autorului i s-a solicitat să elaboreze un studiu privind cel puțin cinci state membre ale CoE, luând în considerare jurisprudența CtEDO cu privire la articolul 5 CEDO și focusându-se, în special, pe:

- a) temeiurile arestării preventive;
- b) termenul arestării preventive, temeiurile și procedura prelungirii sau reînnoirii arestării preventive;
- c) normele aplicabile în cazul schimbării acuzării pe durata arestării preventive;
- d) remediile compensatorii în cazul arestării preventive ilegale.

2. Selectarea țării

Studiul comparativ se axează pe Armenia, Estonia, Georgia, Germania și România¹. Aceste state au fost selectate în conformitate cu următoarele criterii:

- a) *calitatea de membru* în CoE, care implică obligația de respectare a standardelor privind drepturile omului, dezvoltate în jurisprudența CtEDO privind articolul 5 CEDO;
- b) *starea executării hotărârilor CtEDO*, în special – a măsurilor generale complete puse în aplicare;
- c) *îmbunătățirea recentă a legislației*, datorată hotărârilor anterioare nefavorabile ale CtEDO cu privire la arestarea preventivă (de exemplu, ajustarea legislației penale românești – Codul penal, Codul de procedură penală și legea privind executarea pedepselor – este destul de recentă (2014) și aceste legi au fost elaborate cu respectarea standardelor CEDO);
- d) *acoperirea geografică* a Europei de Vest, Centrale și de Est.

1. *Notă:* Armenia a ratificat Convenția Europeană privind Drepturile Omului în 2002; Estonia în 1996; Georgia în 1999; Germania în 1952; România în 1994.

Studiul examinează legislația în vigoare privind arestarea preventivă în statele selectate, progresele recente ale acesteia, acolo unde este necesar, jurisprudența internă și hotărârile CtEDO în ceea ce privește conformitatea legislației și jurisprudenței naționale cu articolul 5 CEDO.

3. Terminologie

Studiul folosește, în special, termenul „arestare preventivă” pentru a defini cea mai severă măsură de constrângere, prin care o persoană acuzată de comiterea unei infracțiuni este ținută în custodia statului, privată de libertatea sa în unitățile relevante, în baza unei hotărâri judecătorești, la etapa prejudiciară sau judiciară a procesului penal.

În funcție de documentele și materialele utilizate, pe parcursul studiului sunt prezente și alte sinonime ale acestui termen: „detenție preventivă”, „arest”, „luarea în custodie” etc.

4. Metodologie și structură

Studiul de față a fost realizat ca o cercetare de documentare juridică, luând în considerare jurisprudența CtEDO cu privire la articolul 5 CEDO, referitoare la cauzele deja decise de CtEDO în privința Republicii Moldova, acoperind astfel probleme tipice ale statelor analizate în cadrul studiului.

Jurisprudența CtEDO a fost examinată în vederea identificării hotărârilor pronunțate cu privire la țările în cauză și care implică arestarea preventivă în conformitate cu articolul 5 §1 lit. c).

Mai mult decât atât, au fost luate în considerare alte surse relevante – documente, recomandări ale CoE, rapoarte privind statisticile CPT, SPACE I și World Prison Brief.

Studiul cuprinde capitole individuale cu privire la fiecare țară, care urmează aceeași structură:

- 1) Cadrul legal. Statistici;
- 2) Temeiurile arestării preventive;
- 3) Termenul arestării preventive, temeiurile și procedura prelungirii sau reînnoirii arestării preventive;
- 4) Norme aplicabile în cazul schimbării acuzării pe durata arestării preventive;
- 5) Remediile compensatorii în cazul arestării preventive ilegale.

I. Armenia

1.1. Cadrul legal. Statistici

Cadrul legal

Prevederile legale relevante sunt cuprinse în:

- ▶ **Constituția Republicii Armenia**² (*Constituția armeană*) – dreptul la libertate și securitate al persoanei (art. 27), accesul la instanțe (art. 69) și principiul proporționalității (art. 78);
- ▶ **Codul de procedură penală al Republicii Armenia** (*CPP armeană*)³ – articolul 7 (legitimitatea), articolul 9 (respectarea drepturilor, libertăților și demnității persoanei) și Capitolul 18 – „Măsurile preventive pentru asigurarea înfățișării” (articolele 134-151).

Statistici

Conform **Statisticilor SPACE I** (2018), cu o populație de 2.972.732 de locuitori, Armenia a avut un număr total de deținuți de 3.536 (din care 2.239 erau deținuți condamnați și 1.297 – deținuți nejudecați, însumând 36,7% din populația penitenciară), rezultând o rată a populației penitenciare de 118,9 (în 2008, rata populației penitenciare a fost de 118,4)⁴.

În conformitate cu **statisticile World Prison Brief**⁵, la 1 ianuarie 2018, populația penitenciară în Armenia era de 3.536 de deținuți, cu o rată a populației penitenciare de 119 (în 2000: un număr total de 7.281 de deținuți, cu o rată a populației penitenciare de 236) din care 1.313, însemnând 37,44%, erau deținuți în arest preventiv, reprezentând o rată a populației deținute în arest preventiv de 44% (la 100.000 din populația națională).

În comparație cu 2001, totalul populației penitenciare (inclusiv deținuții în arest preventiv) era de 48.267 de deținuți, din care 762, însemnând 18,1%, erau deținuți în arest preventiv, reprezentând o rată a populației deținute în arest preventiv de 25% (la 100.000 din populația națională).

2. Disponibil la: <https://www.president.am/en/Constituția-2015/>, accesat la: 11 mai 2019.

3. Disponibil la: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1450&lang=eng>, accesat la: 11 mai 2019.

4. Aebi, M.F., & Tiago, M. M. (2018). SPACE I – 2018 – Statisticile penale anuale ale Consiliului Europei: Populațiile penitenciare. Strasbourg: Consiliul Europei, p. 28, 29, 43, disponibil la: http://wp.unil.ch/space/files/2019/04/FinalReportSPACEI2018_190402.pdf, accesat la 11 mai 2019.

5. Disponibil la: <http://www.prisonstudies.org/country/armenia>, accesat la: 29 iunie 2019.

Din anul 2000 până în prezent, populația penitenciară a scăzut în mod constant, așa cum a fost cazul persoanelor aflate în arest preventiv, indiferent dacă evaluarea a fost:

- în funcție de numărul total al deținuților în arest preventiv, sau
- ca procent din totalul populației penitenciare, sau
- ca procent din rata populației penitenciare.

Armenia nu a comunicat nicio statistică (*așa cum este cazul Georgiei și Germaniei*) cu privire la numărul total de zile petrecute în instituții penale pentru infractorii care nu au fost condamnați, numărul mediu de deținuți în arest preventiv sau durata medie a arestării preventive, în luni (în funcție de numărul total de zile petrecute în instituții penale).

1.2. Temeiurile arestării preventive

Garanțiile pentru libertatea personală

Garanțiile pentru libertatea personală sunt prevăzute la nivel constituțional: fiecare persoană are dreptul la libertate personală. O persoană poate fi lipsită de libertate personală numai în cazuri specifice și așa cum este prescris de lege, inclusiv în scopul aducerii persoanei în fața unei autorități competente, în cazul în care există o bănuială rezonabilă că persoana a comis o infracțiune sau o necesitate justificată de a împiedica persoana să comită o infracțiune, fugind după săvârșirea acesteia [*articolul 27 alin. (1) pct. 4) și alin. (2) Constituția armeană*].

Unele dispoziții constituționale adiționale adaugă garanții suplimentare pentru asigurarea libertății personale, necesitând un cadru legal clar și sigur. Există dispoziții exprese care stabilesc că, atunci când restricționează drepturi și libertăți de bază, legile trebuie să definească temeiurile și întinderea restricțiilor, să fie suficient de sigure pentru a permite deținătorilor și destinatarilor acestor drepturi și libertăți să adopte o conduită adecvată [*articolele 75, 79 Constituția armeană*].

În principiu, *CPP armean* prevede în mod expres obligația autorităților de a se supune legii, respectând astfel dreptul la libertatea personală: respectarea drepturilor, libertăților și demnității unei persoane este obligatorie pentru toate organele și persoanele care participă în procesul penal. Instanța de judecată poate impune limitarea temporară a drepturilor și libertăților persoanelor fizice, precum și măsuri de constrângere procesuală numai în cazurile în care necesitatea este susținută de temeiuri juridice adecvate [*articolul 9 alin. (1) - (2) CPP armean*].

Măsurile preventive sunt măsuri de constrângere luate în privința bănuțului sau învinuțului pentru a preveni comportamentul necorespunzător al acestuia pe parcursul procesului penal și pentru a asigura executarea pedepsei. Astfel de măsuri nu se execută în combinație unele cu altele: arestul (numai pentru persoanele învinuite), cautiunea (numai pentru persoanele învinuite), obligația scrisă de nepărăsire a unui loc, garanția personală; garanția unei organizații, transmiterea sub supraveghere (numai pentru persoanele minore); transmiterea sub supravegherea comandantului [*articolul 134 alin. (1) - (4) CPP armean*].

Baza pentru executarea măsurilor preventive este prevăzută la *articolul 135 alin. (1) CPP armean*. Măsura preventivă se aplică de către instanța de judecată, procuror, anchetator și organul de anchetă numai atunci când materialele obținute în cauza penală prevăd **temeiuri suficiente pentru a presupune că bănuitul sau învinuitul poate:**

- a) să se ascundă de organul care efectuează procesul penal;
- b) să împiedice examinarea cauzei la faza prejudiciară sau în procedura judiciară, în orice mod, în special, prin influențarea ilegală a persoanelor care participă în proces, să se ascundă și să falsifice materialele relevante pentru caz, să nu se conformeze citației fără vreo explicație rezonabilă;
- c) să săvârșească o acțiune interzisă de legea penală;
- d) să evite răspunderea și pedeapsa impusă;
- e) să împiedice executarea sentinței.

Cerința de bază prevăzută de lege constă, prin urmare, într-o evaluare a temeiurilor/motivelor suficiente care trebuie să fie prezente pentru a adopta o măsură preventivă.

Arestarea preventivă/Arestul

(1) A aresta o persoană înseamnă a deține o persoană în arest în locurile și în condițiile prevăzute de lege [*articolul 137 alin. (1) CPP armean*].

În legătură cu o cauză penală, nicio persoană nu poate fi, printre altele, reținută sau arestată decât pe temeiurile și conform procedurii prevăzute de lege [*articolul 7 alin. (2) CPP armean*].

În ceea ce privește privarea inițială de libertate, Curtea de Casație (Decizia din 18 decembrie 2009, în dosarul nr. EADD/0085/06/09) a subliniat, în primul rând, faptul că există două proceduri pentru privarea de libertate a unei persoane bănuite de comiterea unei infracțiuni, și anume, „reținerea” (*articolele 128-133 CPP armean*) și „arestarea” (*articolele 137-142 CPP armean*).

Curtea de Casație a concluzionat că procedurile pentru privarea de libertate a unei persoane bănuite de săvârșirea unei infracțiuni nu s-au limitat doar la „reținere” și „arest”, dar au inclus, de asemenea, și procedura de luare în custodie și de aducere în fața autorității competente. În consecință, o persoană lipsită de libertate, alături de statutul de „reținut” și „arestat”, ar putea avea și un statut juridic inițial, care ar putea fi numit, în mod condiționat, statut de „persoană luată în detenție”. Faptul că „luarea în detenție” a fost prevăzută de Legiuitor ca o procedură relativ independentă a fost evidențiat de *articolul 180 alin. (2) CPP armean*, care a inclus posibilitatea „de a lua în detenție persoane bănuite de săvârșirea unei infracțiuni”.

Curtea de Casație a decis că persoanele aflate în astfel de situații trebuie să se bucure de drepturile garantate de Constituție și Convenție, inclusiv să cunoască temeiurile privării lor de libertate, să aibă acces la un avocat și să exercite dreptul la tăcere⁶.

Unele măsuri de constrângere procesual-penale specifice sunt aplicate numai prin hotărâre a instanței de judecată; inclusiv arestarea, în cazurile referitoare la executarea unei măsuri preventive [*articolul 280 CPP armean*].

6. CtEDO, *Mushegh Saghatlyan c. Armeniei*, cererea nr. 23086/08, 20.09.2018, finală la 20.12.2018, parag. 123.

Arestarea și măsurile preventive alternative se aplică față de acuzat numai dacă acesta a comis o infracțiune care se pedepsește cu închisoarea pentru un termen mai mare de un an sau există suficiente temeiuri pentru a considera că bănuitul sau învinuitul poate săvârși unele dintre următoarele acțiuni specifice (aceleași pentru toate măsurile preventive):

- a) să se ascundă de organul care efectuează urmărirea penală;
- b) să împiedice investigarea cauzei la faza prejudiciară sau în procedura judiciară în orice mod, în special, prin influențarea ilegală a persoanelor care participă în procesul penal, să ascundă și să falsifice materialele relevante pentru caz, să nu se conformeze citației fără nicio explicație rezonabilă;
- c) să săvârșească o acțiune interzisă de legea penală;
- d) să evite răspunderea și pedeapsa aplicată;
- e) să împiedice executării sentinței.

(2) **Proiectul noului CPP armean** [articolul 116 alin. (2)] prevede motive concise care determină măsurile de constrângere. O măsură de constrângere se poate aplica, dacă este necesară pentru:

- a) a preveni evadarea unui învinuit;
- b) a preveni săvârșirea unei infracțiuni de către învinuit;
- c) a asigura executarea de către învinuit a obligațiilor care i-au fost impuse prin lege sau prin hotărârea instanței judecătorești.

La examinarea problemei privind necesitatea și tipul măsurii preventive, trebuie să se ia în considerare următoarele: natura și gradul de pericol al infracțiunii; personalitatea bănuitului sau a învinuitului; vârsta și starea de sănătate a bănuitului sau a învinuitului; sexul; ocupația bănuitului sau a învinuitului; starea civilă a acestuia și existența persoanelor aflate la întreținere; situația materială a acestuia; disponibilitatea unei reședințe permanente; alte circumstanțe relevante [articolul 135 alin. (3) CPP armean].

(3) *Situații particulare.* Un bănuit sau învinuit **minor** poate fi arestat doar în cazul în care acesta este acuzat de comiterea unor infracțiuni medii, grave și deosebit de grave [articolul 442 CPP armean].

Proportionalitatea

(1) În conformitate cu jurisprudența CtEDO, legislația armeană conține o dispoziție explicită referitoare la principiul proporționalității: mijloacele alese pentru restrângerea drepturilor și libertăților de bază trebuie să fie adecvate și necesare pentru îndeplinirea obiectivului prevăzut de Constituție și proporționale cu importanța drepturilor de bază sau a libertăților restrânse [articolul 78 Constituția armeană].

(2) În ceea ce privește proporționalitatea, trebuie menționat că atât legislația în vigoare cât și proiectul noului CPP armean prevăd măsuri preventive neprivative de libertate, care specifică situațiile în care acestea pot fi aplicate în locul arestării preventive.

În CPP armean sunt prevăzute în mod expres următoarele măsuri neprivative de libertate:

- a) cauțiunea (numai pentru persoanele învinuite), care se consideră o măsură alternativă arestării și se acordă numai la decizia instanței de judecată cu privire la arestarea învinuitului [articolul 134 alin. (4) CPP armean]. Cauțiunea poate consta

în bani, valori mobiliare și alte obiecte de valoare, depuse de una sau mai multe persoane la depozitul instanței de judecată pentru eliberarea din detenție a unei persoane învinuite de comiterea unei infracțiuni clasificate ca fiind de gravitate minoră sau medie. Cu permisiunea instanței, bunurile imobiliare pot fi depuse ca o măsură alternativă pentru cauțiune [articolul 143 alin. (1) CPP armean];

- b) obligația de nepărsire a unui loc, care constă în promisiunea scrisă a bănuیتului sau a învinuitului de a nu se muta într-un loc nou fără permisiune sau de a-și schimba locul de trai, ci de a se prezenta în instanța de judecată la citarea organului de anchetă, anchetatorului, procurorului și a instanței de judecată și de a-i informa despre schimbarea domiciliului [articolul 144 alin. (1) CPP armean];
- c) garanția personală, care este acordată sub forma unui angajament scris din partea unor persoane de încredere, care, în baza cuvântului și a cauțiunii depuse de acestea, garantează comportamentul adecvat al bănuیتului sau al învinuitului, înfățișarea acestuia la citarea organului care desfășoară procesul penal, precum și îndeplinirea de către acesta a altor responsabilități procesuale [articolul 145 alin. (1) CPP armean];
- d) garanția unei organizații, care este acordată sub forma unui angajament scris de către o entitate juridică de încredere, care, în baza reputației și a cauțiunii depuse de aceasta, poate garanta comportamentul adecvat al bănuیتului sau al învinuitului, înfățișarea acestuia în fața instanței la citarea organului care efectuează procesul penal, precum și îndeplinirea de către acesta a altor responsabilități procesuale [articolul 146 alin. (1) CPP armean];
- e) transmiterea sub supraveghere, exclusiv pentru persoanele minore;
- f) transmiterea sub supravegherea comandantului [articolul 134 alin. (1)-(4) CPP armean];
- g) suspendarea provizorie din funcție a învinuitului care este angajat al statului, dacă există suficiente motive de a presupune că acesta poate împiedica procesul investigării cazului, compensarea prejudiciilor cauzate prin infracțiune sau poate continua să fie implicat în activități infracționale pe durata aflării în funcție [articolul 152 alin. (1) CPP armean].

La emiterea unui ordin de arest, instanța de judecată trebuie să decidă, de asemenea, cu privire la admisibilitatea liberării învinuitului pe cauțiune; în cazul în care instanța stabilește că o astfel de liberare provizorie este permisă, aceasta stabilește cuantumul cauțiunii. Ulterior, la cererea părții apărării, instanța poate reexamina decizia sa privind inadmisibilitatea și cuantumul cauțiunii [articolul 137 alin. (4) CPP armean].

La stabilirea prelungirii perioadei de arestare, instanța de judecată are dreptul să libereze învinuitul pe cauțiune și să stabilească cuantumul cauțiunii [articolul 139 alin. (2) CPP armean].

(3) **Proiectul noului CPP armean.** Măsurile alternative de constrângere prevăzute de proiectul Codului sunt:

- a) arestul la domiciliu;
- b) controlul administrativ;
- c) cauțiunea;
- d) suspendarea din funcție;
- e) interzicerea absenței;
- f) garanția;
- g) supravegherea educațională;
- h) supravegherea militară [articolul 115 alin. (3)-(4), Proiectul CPP armean].

1.3. Termenul arestării preventive, temeiurile și procedura prelungirii sau reînnoirii arestării preventive

Termenul arestării preventive

(1) Arestarea în cadrul etapei prejudiciare a procesului penal nu poate dura mai mult de două luni, cu excepția cazurilor prevăzute de lege. Termenul arestării învinuitului poate fi prelungit cu până la un an, în situații excepționale, din cauza complexității cauzei. Termenul arestării învinuitului la etapa prejudiciară a procesului penal nu poate dura mai mult de: a) un an; b) perioada maximă a pedepsei cu închisoarea prevăzută de legea penală pentru săvârșirea infracțiunii atribuite învinuitului, când termenul maxim este mai mic de un an [articolul 138 alin. (3)-(5) CPP armean].

Nu există o perioadă maximă de ținere în stare de arest la **faza de judecare a cauzei** [articolul 138 alin. (6) CPP armean].

(2) În cauza *Mushegh Saghatelyan c. Armeniei*⁷, cu privire la timpul petrecut în arest, CtEDO a constatat o încălcare a articolului 5 § 1, întrucât privarea de libertate nu a fost recunoscută în mod oficial în primele 16 ore și depășise cu 12 ore termenul-limită prevăzut de legea națională (72 de ore) pentru aducerea bănuțului în fața unui judecător.

CtEDO a adoptat aceeași abordare în cauza *Ayvazyan c. Armeniei*⁸, în care aceasta a constatat, de asemenea, că detenția reclamantului a fost ilegală între 1 și 13 mai 2008, întrucât nu fusese autorizată de o instanță judecătorească, așa cum prevede legea, echivalând cu o încălcare a articolului 5 § 1⁹.

(3) **Proiectul noului CPP armean** prevede garanții suplimentare, în special, prin reglementarea unor noi termene maxime de detenție/arestare preventivă. Astfel, conform articolului 119 alin. (1)-(4) din Proiectul CPP armean, o persoană poate fi ținută în detenție atât timp cât este necesar pentru a se asigura desfășurarea normală a procesului, dar, în orice caz, acest termen nu va depăși perioadele maxime de detenție, prevăzute de lege.

La faza prejudiciară, arestarea poate fi dispusă sau termenul de arestare poate fi prelungit pentru o perioadă de maxim două luni de fiecare dată, cu condiția respectării perioadelor maxime din faza prejudiciară:

- a) două luni – în cazul unei infracțiuni care nu este gravă;
- b) patru luni – în cazul unei infracțiuni de gravitate medie;
- c) 10 luni – în cazul unei infracțiuni grave; și
- d) 12 luni – în cazul unei infracțiuni deosebit de grave.

În orice caz, durata totală a arestării nu poate depăși termenul maxim de închisoare prevăzut pentru presupusa infracțiune.

7. CtEDO, *Mushegh Saghatelyan c. Armeniei*, cererea nr. 23086/08, 20.09.2018, definitivă la: 20.12.2018.

8. CtEDO, *Ayvazyan c. Armeniei*, cererea nr. 46245/08, 18.10.2018.

9. Armenia nu a înaintat niciun plan de acțiune, astfel încât sunt așteptate măsuri individuale, dar cel mai important, generale. A se vedea, de asemenea, hotărârea CtEDO *Asatryan c. Armeniei*, cererea nr. 24173/06, 09.02.2010, definitivă la: 09.05.2010, în care Curtea a concluzionat că între orele 17.50 p.m. la 23 noiembrie 2005 și momentul în care Curtea de Apel a decis la 24 noiembrie 2005 să îi prelungească detenția, reclamanta a continuat să fie lipsită de libertate, în ciuda faptului că nu a existat o hotărâre a instanței care să autorizeze detenția pentru acea perioadă, așa cum prevede legea.

Temeiurile și procedura prelungirii sau reînnoirii arestării preventive

(1) Câteva principii de bază privind arestarea preventivă și încetarea sau extinderea măsurii sunt prezente la nivel constituțional.

Potrivit Constituției, orice persoană privată de libertate personală are dreptul să conteste legalitatea privării sale de libertate, caz în care instanța de judecată va lua o decizie într-un termen scurt și va dispune eliberarea acesteia în cazul în care privarea de libertate nu este legală [articolul 27 alin. (5) Constituția armeană].

Încheierea instanței privind executarea arestării ca măsură preventivă poate fi contestată la instanța superioară [articolul 137 alin. (5), articolul 150 alin. (2) CPP armean].

În cazul în care anchetatorul și organul de anchetă consideră că este necesară prelungirea termenului de arestare a învinuitului, aceștia prezintă procurorului, cu cel mult zece zile înainte de expirarea perioadei de arest, o cerere rezonabilă și motivată.

În cazul în care instanța este de acord să prelungească perioada de arestare, o decizie corespunzătoare va fi luată cu cel mult 5 zile înainte de expirarea perioadei de arestare dispusă de instanță inițial. La adoptarea hotărârii cu privire la prelungirea perioadei de arestare, instanța trebuie să stabilească termenul arestării ulterioare, în limitele de timp prevăzute de lege; durata fiecărei perioade cu care se prelungește arestul nu trebuie să depășească 2 luni [articolul 139 alin. (1), (3) CPP armean].

În caz de necesitate, măsura preventivă poate fi înlocuită de organul care efectuează procesul penal. Măsura preventivă se anulează atunci când nu mai este necesară [articolul 151 alin. (1)-(2) CPP armean].

Învinuitul este eliberat imediat pe baza unei decizii a organului corespunzător care efectuează procesul penal, atunci când:

- a) procesul penal a fost suspendat sau urmărirea penală a fost încheiată;
- b) instanța a aplicat învinuitului o altă pedeapsă decât închisoarea, detenția într-un batalion disciplinar sau arestul;
- c) organul care efectuează procesul penal nu consideră necesar să mai rețină persoana;
- d) termenul arestării a expirat și nu a fost prelungit;
- e) termenul maxim de arestare prescris de prezentul Cod a expirat;
- f) cauțiunea pentru liberarea învinuitului a fost depusă [articolul 142 alin. (1) CPP armean].

(2) În ceea ce privește prelungirea sau reînnoirea arestării preventive, CtEDO a considerat că utilizarea unor formule stereotipe la aplicarea sau prelungirea arestării reprezintă o problemă recurentă în Armenia. Astfel de plângeri vizau o situație repetitivă care a fost deja examinată în mai multe cauze împotriva Armeniei (de ex., *Sefilyan c. Armeniei*¹⁰ și *Malkhasyan c. Armeniei*¹¹), în care a fost constatată o încălcare a articolului 5 § 3 din Convenție¹².

10. CtEDO, *Sefilyan c. Armeniei*, nr. 22491/08, 02.10.2012, definitivă la: 02.01.2013.

11. CtEDO, *Malkhasyan c. Armeniei*, nr. 6729/07, 26.06.2012, definitivă la: 26.09.2012.

12. În ceea ce privește lipsa raționamentelor relevante și suficiente furnizate de instanțele naționale atunci când au dispus și prelungit arestarea preventivă, a se vedea, de asemenea, CtEDO, *Arzumanyan c. Armeniei*, cererea nr. 25935/08, 11.01.2018, definitivă la: 11.04.2018; CtEDO, *Ara Harutyunyan c. Armeniei*, cererea nr. 629/11, 20.10.2016, definitivă la: 20.01.2017; CtEDO, *Badalyan c. Armeniei*, cererea nr. 44286/12, 20.07.2017; CtEDO, *Hovhannysyan c. Armeniei*, cererea nr. 50520/08, 20.07.2017.

Aceeași situație a fost, de asemenea, în grupul de cauze *Mushegh Saghatelyan*¹³, întrucât instanțele de judecată naționale nu au furnizat motive relevante și suficiente pentru detenția ulterioară a reclamantului, reprezentând o încălcare a articolului 5 § 3.

(3) **Proiectul noului CPP armean** conține dispoziții care reglementează schimbarea, anularea sau prelungirea unei măsuri de constrângere, prevăzută în mod expres la *articolele 117 alin. (1), (4), 118 alin. (5)*: în cazul în care termenele legale ale unei măsuri de constrângere au încetat în perioada efectivă, organul care efectuează procesul penal ia o decizie, în limitele atribuțiilor ce îi revin, privind schimbarea sau anularea măsurii de constrângere.

Dacă măsura de constrângere aplicată a fost anulată ca urmare a examinării în recurs, atunci această măsură de constrângere sau o măsură de constrângere mai strictă poate fi aplicată doar dacă există o nouă circumstanță în aceeași procedură. La prelungirea termenului de arestare, în fața instanței de judecată trebuie justificată diligența cuvenită exercitată de organul care efectuează procesul penal în scopul descoperirii circumstanțelor semnificative pentru proces, precum și necesitatea continuării urmăririi penale în privința învinutului.

1.4. Norme aplicabile în cazul schimbării acuzării pe durata arestării preventive

Codul conține doar câteva dispoziții generale privind posibilitatea schimbării acuzării în cursul procesului penal: în cazul în care pe parcursul anchetei preliminare apare necesitatea schimbării sau completării învinuirii înaintate, anchetatorul trebuie să formuleze o nouă învinuire, în conformitate cu cerințele privind temeiurile și procedura de atragere în calitate de învinuit sau procedura de înaintare a învinuirii [*articolul 204 CPP armean*].

Procurorul trebuie să restituie cauza anchetatorului pentru a înalta învinuirea suplimentară sau pentru a schimba învinuirea, atunci când există temeiuri de completare a învinuirii sau există temeiuri pentru înlocuirea cu o învinuire mai gravă, sau cu una esențial diferită în ceea ce privește faptele, față de învinuirea anterioară [*articolul 274 alin. (2) CPP armean*].

Nu există prevederi specifice privind arestarea preventivă în cazul schimbării acuzării. Se aplică normele generale privind arestarea preventivă, deoarece acestea sunt suficient de flexibile pentru a permite reevaluarea arestării preventive pe baza noii acuzări.

13. A se vedea CtEDO, *Ayvazyan c. Armeniei*, cererea nr. 46245/08, 10.08.2018; CtEDO, *Voskerchyan c. Armeniei*, cererea nr. 28739/09, 18.10.2018. În ambele cazuri, Curtea a constatat că instanțele interne au justificat în mod similar menținerea în detenție a reclamantului printr-o simplă citare a principiilor de drept intern relevante și o trimitere la gravitatea infracțiunii, fără să abordeze faptele specifice ale cazului acestuia sau să furnizeze detalii despre temeiul care a justificat riscurile de sustragere, de obstrucționare a justiției sau de recidivă.

În cauza *Gaspari c. Armeniei*, cererea nr. 44769/08, 20.09.2018, definitivă la: 20.12.2018, CtEDO a subliniat că nu există nimic care să sugereze că temeiul reținerii a făcut obiectul examinării în fața Curții de Apel și se pare că instanța a ajuns la constatarea relevantă în baza dosarului. Procedând astfel, Curtea de Apel a refuzat reclamantului posibilitatea de a se opune acestui temei pentru reținere, inclusiv prin prezentarea argumentelor pe care le-a invocat în fața acestei Curți.

1.5. Remediile compensatorii în cazul arestării preventive ilegale

(1) Persoana achitată are dreptul de a solicita o despăgubire completă cu privire la oportunitățile pierdute ca urmare a arestării, atragerii în calitate de învinuit și condamnării [articolul 66 alin. (3) CPP armean].

(2) CtEDO s-a pronunțat constant împotriva Armeniei cu privire la încălcările articolului 5 § 5 CEDO.

În cauza *Khachatryan și alții c. Armeniei*¹⁴, Curtea a observat că legislația armenească, la momentul de referință, nu prevedea dreptul de a solicita compensații pentru orice prejudiciu moral suferit, inclusiv ca urmare a încălcării oricăruia dintre primele patru alineate ale articolului 5 CEDO. În mod special, articolul 66 din *CPP armean* a autorizat o persoană achitată să solicite despăgubiri numai pentru prejudicii materiale. În mod similar, în timp ce articolul 1064 din Codul civil prevedea posibilitatea de a solicita despăgubiri ca urmare a detenției ilegale, articolul 17 din Codul civil a limitat această despăgubire exclusiv la prejudicii pecuniare, așa precum orice cheltuieli suportate sau venituri ratate. Aceasta înseamnă că reclamanții nu au beneficiat prin lege sau în practică de un drept executoriu la despăgubiri, în sensul articolului 5 § 5 CEDO.

(3) În prezent¹⁵, în conformitate cu articolul 162.1 § 2 din Codul civil, dacă, în urma unei decizii, acțiuni sau omisiuni a unui stat sau a unui organ local de autoguvernare sau a funcționarului acestora, există o încălcare a drepturilor unei persoane, garantate de Constituție și Convenție, inclusiv dreptul la libertate și securitate, persoana are dreptul să solicite despăgubiri pentru prejudiciul moral care i-a fost cauzat. În plus, dreptul la despăgubire este disponibil pentru o persoană care a fost achitată în baza condițiilor stabilite în articolul 3 din Protocolul nr. 7 la Convenție (articolul 162.1 § 3 din Codul civil).

Mai mult, persoana are dreptul să solicite despăgubiri nu numai în acele cazuri în care instanța națională a constatat încălcarea, ci și atunci când încălcarea a fost stabilită de către autoritatea de investigare. Aceasta din urmă oferă persoanei dreptul de a solicita, în mod direct, în instanța de judecată, despăgubiri pentru prejudiciul nepecuniar cauzat. Scopul acestui amendament a fost să asigure un mecanism eficient de compensare și să excludă practica dublei proceduri judiciare (articolul 162.1 § 2).

14. CtEDO, *Khachatryan și alții c. Armeniei*, cererea nr. 23978/06, 27.11.2012. A se vedea, de asemenea, și CtEDO, *Sahakyan c. Armeniei*, cererea nr. 66256/11, 10.11.2015, definitivă la: 06.09.2016.

15. În urma unei legi privind „modificarea și completarea Codului civil al Republicii Armenia», care a intrat în vigoare la data de 1 noiembrie 2014, și o altă lege privind „modificarea și completarea Codului civil al Republicii Armenia” care a intrat în vigoare la data de 1 ianuarie 2016. A se vedea, *in extenso*, Comunicarea din Armenia cu privire la cauzele *Poghosyan și Baghdasaryan, Khachatryan și alții și Sahakyan împotriva Armeniei* (cererile nr. 22999/06, 23 978/06, 66256/11), Raportul de acțiuni (23/03/2016) pentru cea de-a 1259 reuniune (7-9 iunie 2016) (DH), 31/03/2016, nr. DH-DD(2016)382.

II. Estonia

2.1. Cadrul legal. Statistici

Cadrul legal

Prevederile legale relevante sunt cuprinse în:

- ▶ **Constituția Republicii Estonia** (*Constituția Ee.*)¹⁶ – principiile referitoare la accesul la instanțe (articolele 15, 24) și dreptul persoanei la libertate și securitate (articolele 20, 21, 24);
- ▶ **Codul de procedură penală al Republicii Estonia** (*CPP Ee.*)¹⁷ – articolul 9 (Protejarea libertății personale și respectarea demnității umane), Capitolul 4 – Asigurarea procedurilor penale, Secțiunea 1 – Măsura preventivă (articolele 127-137²) și Secțiunea 2 – Alte mijloace de asigurare a procedurilor penale (articolele 138-143¹) și Capitolul 15 – Proceduri pentru judecarea recursului împotriva hotărârilor instanței (articolele 383-392).

Statistici

În conformitate cu **Statisticile SPACE I** (2018), Estonia, cu o populație de 1.319.133 de locuitori, a avut un număr total de deținuți de 2.525 (din care, 2.134 au fost deținuți condamnați și 391 de deținuți nejudecați, însumând 15,5% din populația penitenciară), rezultând o rată a populației penitenciare de 191,4 (în 2008, rata populației penitenciare a fost de 273,2)¹⁸.

În conformitate cu **statisticile World Prison Brief**¹⁹, în 2018, populația penitenciară din Estonia era de 2.525 de deținuți, cu o rată a populației penitenciare de 191 (în 2000: un număr total de 4.712 de deținuți, cu o rată a populației penitenciare de 343).

Începând din 27 mai 2019, numărul total al populației penitenciare este de 2.480 de deținuți, din care 507, însemnând 20,4% din numărul total al populației penitenciare, fiind deținuți în arest preventiv, reprezentând o rată a populației deținute în arest preventiv de 38 (la 100.000 din populația națională). În comparație, în 2000, totalul populației penitenciare era de 4.712, din care 1.639, însemnând 35,5%, erau deținuți în arest preventiv, reprezentând o rată a populației deținute în arest preventiv de 119 (la 100.000 din populația națională).

16. Disponibil la: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/530102013003/consolide#>, accesat la: 11 mai 2019.

17. Disponibil la: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/508042019008/consolide>, accesat la: 11 mai 2019.

18. Aebi, M. F., & Tiago, M. M. (2018). SPACE I – 2018 – Statisticile penale anuale ale Consiliului European, p. 28, 29, 42.

19. Disponibil la: <http://www.prisonstudies.org/country/estonia>, accesat la: 9 iunie 2019.

Din 2000 până în prezent, populația penitenciară a scăzut în mod constant, așa cum a fost cazul persoanelor arestate preventiv, indiferent de faptul că evaluarea s-a făcut:

- ▶ în funcție de numărul total al deținuților în arest preventiv; sau
- ▶ ca procent din totalul populației penitenciare; sau
- ▶ ca procent din rata populației penitenciare.

De asemenea, în 2017, în Estonia, numărul total de zile petrecute în instituții penale de către infractorii care nu au fost condamnați a fost de 146.933, cu un număr mediu de deținuți în arest preventiv de 402,6. În cele din urmă, indicatorul duratei medii a detenției preventive, în luni (în funcție de numărul total de zile petrecute în instituții penale) a fost de 4,3 luni²⁰. Această cifră este, în opinia autorului, totuși, ridicată, deoarece în alte state membre ale CoE durata detenției preventive este semnificativ mai redusă (de ex., în România și Irlanda este de 2 luni, iar în Austria de 2,6 luni).

2.2. Temeiurile arestării preventive

2.1. Arestarea preventivă

În conformitate cu Constituția (*articolul 20*), **CPP Ee. conține dispoziții exprese privind cazurile și temeiurile pentru care o persoană poate fi privată de libertatea sa. În conformitate cu legea, atunci când se decide asupra unei măsuri preventive (inclusiv arestarea preventivă), alegerea autorităților judiciare se bazează pe următoarele circumstanțe:**

- a) probabilitatea de sustragere de la procedurile penale sau de la executarea unei hotărâri judecătorești;
- b) săvârșirea în continuare de infracțiuni;
- c) distrugerea, modificarea sau falsificarea probelor;
- d) mărimea pedepsei;
- e) personalitatea bănuțului²¹, învinutului²² sau condamnatului²³;
- f) starea de sănătate și starea civilă ale acestuia/acesteia; și
- g) alte circumstanțe relevante pentru aplicarea măsurilor preventive [*articolul 127 alin. (1) CPP Ee.*].

Arestarea preventivă/Arestul este o măsură preventivă care se aplică în privința unui bănuț, învinut sau condamnat și care înseamnă privarea de libertate a unei persoane în baza unei hotărâri judecătorești [*articolul 130 alin. (1) CPP Ee.*]. **Măsura poate fi dispusă în următoarele cazuri:**

-
20. Aebi, M. F., & Tiago, M. M. (2018). SPACE I – 2018 – Statisticile penale anuale ale Consiliului Europei, p. 107.
 21. Bănuțul este o persoană care a fost reținută în calitate de bănuț de săvârșirea unei infracțiuni sau o persoană în privința căreia există probe suficiente pentru a o bănuț de săvârșirea unei infracțiuni și care face obiectul unei acțiuni procesuale [*articolul 33 alin. (1) CPP Est.*].
 22. Învinutul este o persoană în privința căreia Procuratura a întocmit un act de punere sub învinuire, în conformitate cu prevederile legale în vigoare sau o persoană în privința căreia a fost întocmit un act de punere sub învinuire, în conformitate cu procedura accelerată sau o persoană cu care a fost încheiat un acord în procedurile de soluționare [*articolul 35 alin. (1) CPP Est.*].
 23. Învinutul, în privința căruia a intrat în vigoare o hotărâre de condamnare, este condamnat [*articolul 35 alin. (3) CPP Est.*].

- a) bănuitul/învinuitul poate să se sustragă de la procesul penal și arestarea preventivă este inevitabilă;
- b) bănuitul/învinuitul poate continua să săvârșească infracțiuni și arestarea preventivă este inevitabilă;
- c) față de un învinuit care a fost urmărit penal și se află în libertate, dacă nu s-a prezentat la citarea instanței de judecată și poate continua să se sustragă procedurii judiciare;
- d) în privința unui învinuit care este în libertate, pentru a asigura executarea pedepsei cu închisoarea;
- e) bănuitul este membru al Forțelor Armate și nu se află pe teritoriul Republicii Estonia, pentru a-l/o aduce în Republica Estonia;
- f) arestarea pentru un termen de până la cinci zile (alternativ cu o amendă) în privința unei persoane care nu s-a înfățișat la citarea organului care conduce procesul [articolul 130 alin. (2)-(6), articolul 138 alin. (1) CPP Ee.].

Proportionalitatea

(1) Constituția estonă nu conține un principiu explicit al proporționalității, de altfel, bine stabilit de CtEDO, dar acesta a fost dezvoltat de Curtea Supremă în jurisprudența sa, în baza *articolului 11 din Constituția Ee.*, care prevede că: „Drepturile și libertățile pot fi restricționate numai în conformitate cu Constituția. Astfel de restricții trebuie să fie necesare într-o societate democratică și nu trebuie să distorsioneze natura drepturilor și libertăților restricționate”²⁴.

(2) Unele măsuri neprivative de libertate sunt prevăzute în *CPP Ee.*, temeiurile și proporționalitatea alegerii unei anumite măsuri preventive fiind prevăzute de lege [articolul 127 alin. (1) *CPP Ee.*; a se vedea mai sus, nr. 2.1]:

- a) interdicția de a părăsi reședința [articolul 128 alin. (1) *CPP Ee.*];
- b) supravegherea personalului de comandă al unității sale militare, în baza unui ordin sau a unei hotărâri [articolul 129 *CPP Ee.*];
- c) cauțiunea [articolul 135 alin. (1)-(2) *CPP Ee.*];
- d) supravegherea electronică [articolul 137¹ alin (1) *CPP Ee.*]. La cererea unui bănuît, învinuit sau a procurorului, judecătorul de instrucție sau instanța de judecată, cu acordul persoanei deținute în arest preventiv, poate înlocui arestarea preventivă cu obligația de a se supune supravegherii electronice. Durata supravegherii electronice nu se consideră arestare preventivă în cursul judecății sau arestare și nu este inclusă în termenul pedepsei. Supravegherea electronică se aplică prin hotărâre judecătorească [articolul 137¹ alin. (1), (4) *CPP Ee.*];
- e) eliberarea din arest preventiv [articolul 137² alin. (1) *CPP Ee.*].

24. C. Morgenstern, *Arestarea preventivă în Uniunea Europeană, o analiză a standardelor minime în arestarea preventivă și temeiurile pentru revizuirea periodică în statele membre ale UE*, Capitolul 8, Estonia, A.M. van Kalmthout, M.M. Knapen, C. Morgenstern (ed.), WLP 2009, p. 290.

2.3. Termenul arestării preventive, temeiurile și procedura prelungirii sau reînnoirii arestării preventive

Termenul arestării preventive

(1) Limitele termenului arestării preventive sunt stabilite la *articolul 131¹ CPP Ee.*:

- a) **în procedura prejudiciară** [*alin.(1)*]:
 - ▶ o persoană bănuită/învinuită de săvârșirea unei infracțiuni de gradul I nu poate fi ținută în arest preventiv *mai mult de șase luni*;
 - ▶ o persoană bănuită/învinuită de săvârșirea unei infracțiuni de gradul doi nu poate fi ținută în arest preventiv *mai mult de patru luni*;
 - ▶ un bănuit/învinuit *care este minor* nu poate fi ținut în arest preventiv pe durata fazei prejudiciare *mai mult de două luni*;
- b) **într-o cauză penală de o complexitate sau amploare deosebită sau în cazuri excepționale care rezultă din cooperarea internațională în cadrul procesului penal**, judecătorul de instrucție, la cererea Procurorului General, *poate prelungi termenul pentru ținerea în arest preventiv a unei persoane*, după cum se specifică mai sus (fără un termen obligatoriu, la fel ca în toate celelalte cazuri pe durata procedurilor prejudiciare) [*alin.(2)*];
- c) nu este stabilit un termen-limită de **arestare preventivă la faza de judecată**.

(2) **Procedura arestării preventive este** prevăzută la *articolul 131¹ alin. (4) CPP Ee.*:

- a) după luarea unei persoane în custodie, judecătorul de instrucție emite o autorizație pentru ținerea bănuitului sau învinuitului în arest preventiv *pe un termen de până la două luni*;
- b) judecătorul de instrucție poate prelungi termenul specificat în baza unei cereri motivate a procurorului cu *până la două luni de fiecare dată*, luând în considerare restricțiile prevăzute mai sus la punctele *a) și b)*.

Temeiurile și procedura prelungirii sau reînnoirii arestării preventive

(1) În cadrul **procedurii prejudiciare**, la finalizarea acestei faze, la pregătirea rechizitoriului și la trimiterea rechizitoriului în instanță, în cazul în care procurorul consideră necesară prelungirea aplicării măsurii preventive, Procuratura întocmește actele prevăzute de lege nu mai târziu de 15 zile înainte de sfârșitul termenului prevăzut de lege [*a se vedea mai sus, nr. 3.1. a.), b.)*] [*articolul 226 alin. (6) CPP Ee.*].

(2) Pe parcursul asigurării **procesului penal**, Procuratura, persoana ținută în arest preventiv sau avocatul acesteia poate depune o contestație în conformitate cu procedura stabilită la *Capitolul 15 CPP Ee.* [*Proceduri pentru judecarea recursului împotriva hotărârilor instanței*] împotriva unei hotărâri judecătorești prin care a fost aplicată sau refuzată custodia, precum și cu privire la prelungirea termenului de ținere în custodie sau a fost refuzată prelungirea termenului arestării [*articolul 136 CPP Ee.*].

(3) La examinarea cauzei în instanța de judecată, prin luarea unei hotărâri, instanța are dreptul de a alege o măsură preventivă sau de a modifica, sau anula măsurile preventive dispuse anterior. În cazul în care învinuitul se află în arest preventiv în procedura unei

judecătorii, instanța verifică temeiurile pentru luarea în arest preventiv, din proprie inițiativă, *cel puțin o dată în șase luni* și emite o hotărâre scrisă cu privire la aceasta [articolul 275 alin. (1)-(2) CPP Ee.].

(4) **Contestațiile** se depun (în termen de zece zile de la data la care persoana a luat sau ar fi trebuit să ia cunoștință de hotărârea judecătorească atacată), printre altele, împotriva hotărârilor judecătorești privind:

- ▶ arestarea preventivă;
- ▶ refuzul arestării preventive;
- ▶ prelungirea termenului de ținere în arest preventiv;
- ▶ refuzul de prelungire a termenului de ținere în arest preventiv și custodia provizorie:
 - la judecătoria districtuală prin intermediul judecătoriei care a pronunțat hotărârea judecătorească atacată, dacă aceasta din urmă a fost pronunțată de o judecătorie;
 - la Curtea Supremă, dacă hotărârea judecătorească atacată a fost pronunțată de o judecătorie districtuală [articolele 385 alin. (5), 387 alin. (2) CPP Ee.].

(5) În cauzele *Sulaoja c. Estoniei* și *Pihlak c. Estoniei*²⁵, CtEDO a constatat că temeiurile deținerii reclamanților – o scurtă formulă standard care justifică detenția pe temeiul condamnărilor anterioare ale reclamanților – nu au fost suficiente pe toată perioada de detenție. Curtea a constatat, de asemenea, că autoritățile nu luaseră în considerare nicio modalitate alternativă de a asigura înfățișarea reclamanților la proces și nu dăduseră dovadă de o „diligență specială” în desfășurarea procedurilor.

Problemele identificate în cauzele *Sulaoja c. Estoniei* și *Pihlak c. Estoniei* au fost soluționate prin adoptarea de măsuri generale în corespundere cu Codul de procedură penală estonian (care a intrat în vigoare, în principal, în 2004 și 2005), potrivit căruia o persoană nu poate fi ținută în arest preventiv mai mult de șase luni. După mandatul inițial de arestare, un deținut poate cere, în termen de două luni, judecătorului de instrucție sau instanței de judecată să verifice temeiurile detenției. O nouă cerere poate fi depusă la două luni după cea anterioară. Judecătorul de instrucție trebuie să decidă asupra acestor solicitări în termen de cinci zile de la primire. Dacă termenul arestării preventive a fost prelungit cu mai mult de șase luni, judecătorul de instrucție trebuie să verifice temeiurile ținării în arest preventiv cel puțin o dată pe lună, indiferent dacă acest lucru a fost solicitat²⁶.

25. CtEDO, *Sulaoja c. Estoniei*, cererea nr. 55939/00, 15.02.2005, definitivă la: 15.05.2005; CtEDO, *Pihlak c. Estoniei*, cererea nr. 73270/01, 21.06.2005, definitivă la: 21.09.2005. Aceste cauze se referă la prelungirea nemotivată a detenției reclamanților în arest preventiv, care, în *cauza Sulaoja*, a durat un an și jumătate și, în *cauza Pihlak*, timp de 2 ani și 22 de zile, reprezentând încălcări ale articolului 5 alineatul (3).

A se vedea, de asemenea, *cauza CtEDO, Malkov c. Estoniei*, cererea nr. 31407/07, 04.02.2010, definitivă la: 04.05.2010, care tratează durata excesivă a arestării preventive a reclamantului (mai mult de 4 ani și 9 luni), reprezentând astfel o încălcare a articolului 5 alineatul (3).

Mai mult, în *cauza Sulaoja c. Estoniei*, Curtea Supremă nu a examinat prompt cererea de eliberare a reclamantului; a fost nevoie de aproape trei luni pentru a adopta o decizie, reprezentând o încălcare a articolului 5 alin. (4).

26. A se vedea Rezoluția CM/ResDH(2007)33 din 20 aprilie 2007 la cea de-a 992-a reuniune a Delegațiilor Miniștrilor, cu privire la executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului *Sulaoja c. Estoniei*, *Pihlak c. Estoniei*. Supravegherea executării hotărârilor Curții Europene.

2.4. Norme aplicabile în cazul schimbării acuzării pe durata arestării preventive

În cazul în care gradul unei infracțiuni penale de care este bănuită sau învinută persoana deținută în arest preventiv este schimbată în cadrul termenului de ținere în arest preventiv, dispozițiile legale relevante [*a se vedea mai sus, nr. 3.1. a.), b.)*] se aplică în conformitate cu noua calificare juridică a infracțiunii din momentul în care devine evidentă baza pentru bănuirea sau învinuirea persoanei, conform noului grad al infracțiunii [*articolul 131¹ alin. (5) CPP Ee.*].

2.5. Remediile compensatorii în cazul arestării preventive ilegale

(1) Ca principiu, *articolul 15 din Constituția Ee.* prevede că „Orice persoană ale cărei drepturi și libertăți au fost încălcate are dreptul de a recurge la instanțe”.

În cazul specific referitor la dreptul persoanei la libertate și securitate, *articolul 25 din Constituție* prevede că „Fiecare persoană are dreptul la despăgubiri pentru daunele intangibile, precum și pentru daunele tangibile pe care le-a suferit din cauza acțiunilor ilegale ale oricărei persoane.”

(2) În cauzele *Harkmann c. Estoniei și Bergmann c. Estoniei*²⁷, CtEDO a constatat că perioadele în care reclamanții au fost aduși în fața unui judecător după arestare au fost incompatibile cu cerința de „promptitudine”, în temeiul *articolului 5 §3 din CEDO*, reprezentând o încălcare a *articolului 5 §3*.

În cauza *Harkmann c. Estoniei*, Curtea Europeană a concluzionat că o cerere de despăgubire formulată de solicitant în conformitate cu oricare dintre dispozițiile relevante din *Legea privind despăgubirile pentru prejudiciile cauzate de stat persoanei prin privarea injustă de libertate (Legea cu privire la despăgubiri)* sau *Legea privind răspunderea statului* nu ar fi avut nicio perspectivă rezonabilă de succes. De asemenea, Curtea a subliniat că legislația estoniană nu prevedea un drept distinct la despăgubire pentru detenția cu încălcarea *articolului 5 CEDO*, reprezentând o încălcare a *articolului 5 § 5 CEDO*.

(3) Problemele identificate în aceste două cauze au fost soluționate prin adoptarea de măsuri generale, ca urmare a **modificărilor din 2006 aduse Legii privind răspunderea statului**, care prevedea un drept la despăgubire pentru activitățile ilegale ale unei autorități publice în cazul în care CtEDO a constatat o încălcare. După cum se observă mai jos, persoanele deținute în mod ilegal pot primi despăgubiri în baza acestei legi sau în conformitate cu prevederile **Legii privind despăgubirile pentru prejudiciile cauzate de stat persoanei prin privarea injustă de libertate (Legea cu privire la despăgubiri)**²⁸.

Legea privind răspunderea statului²⁹ prevede că o persoană poate solicita despăgubiri pentru prejudiciile cauzate de acte sau omisiuni ale unei autorități publice, dacă CtEDO a satisfăcut petiția individuală a persoanei din cauza încălcării CEDO sau a oricăruia dintre

27. CtEDO, *Harkmann c. Estoniei*, cererea nr. 2192/03, 11.07.2006, definitivă la: 11.10.2006; CtEDO, *Bergmann c. Estoniei*, cererea nr. 38241/04, 29.05.2008, definitivă la: 29.08.2008.

28. Răspunsurile Republicii Estonia la lista problemelor înaintea transiterii celui de-al cincilea raport periodic privind punerea în aplicare a Convenției internaționale împotriva torturii, disponibil la: https://vm.ee/sites/default/files/content-editors/CAT_Replies_of_Estonia.pdf, accesat la: 11 mai 2019.

29. Disponibil la: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/515112013007/consolide>, accesat la: 12 iunie 2019.

protocoalele acesteia de către autoritatea publică relevantă, drepturile persoanei au fost încălcate într-o măsură semnificativă și persoana nu deține alte mijloace pentru a le restabili. Despăgubirea pentru daune poate fi solicitată și de o persoană care a depus o cerere individuală la CtEDO într-o chestiune similară și pe același temei juridic sau care are dreptul să depună o astfel de cerere într-o chestiune similară și pe același temei juridic [articolul 7 alin. (2')].

Legea privind despăgubirile pentru prejudiciile cauzate de stat persoanei prin privarea injustă de libertate³⁰ prevede dreptul de a primi despăgubiri. În conformitate cu procedura prevăzută în Lege, unei persoane i se acordă despăgubiri pentru prejudiciul cauzat prin privarea nedreaptă de libertate dacă, printre altele:

- ▶ persoanele au fost ținute în arest preventiv cu permisiunea unei instanțe de judecată și procesele penale au fost încheiate în faza prejudiciară sau în cadrul ședinței preliminare, sau în privința persoanelor a intrat în vigoare o hotărâre de achitare³¹;
- ▶ persoanele au fost deținute fiind bănuite de săvârșirea unei infracțiuni sau au fost eliberate atunci când bănuiala a încetat să mai existe;
- ▶ persoanele au fost deținute în penitenciar, condamnarea lor a fost anulată, procesele penale – încetate și în privința acestora a fost pronunțată o hotărâre de achitare;
- ▶ perioadă de ținere în închisoare a persoanei a depășit durata pedepsei care i-a fost aplicată;
- ▶ persoanele au executat detenția, cu condiția ca hotărârea judecătorească prin care s-a dispus deținerea să fie anulată;
- ▶ persoanele au fost private pe nedrept de libertate printr-o decizie a unui funcționar autorizat să priveze de libertate sau fără desfășurarea procedurilor disciplinare, procedurilor delictuale sau procedurilor penale, în cazul în care aceste proceduri erau obligatorii.

Statul despăgubește prejudiciul cauzat prin privarea injustă de libertate persoanele specificate mai sus, indiferent de vinovăția unui funcționar de stat.

30. Disponibil la: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/530102013021/consolide>, accesat la: 11 mai 2019.

31. Hotărârea Camerei de revizuire constituțională a Curții Supreme din 02.06.2011 declară subsecțiunea 1 alin. (1) din Legea privind despăgubirile pentru prejudiciile cauzate de stat persoanei prin privarea injustă de libertate, ca fiind în conflict cu Constituția în partea în care aceasta exclude despăgubirea pentru prejudicii dacă procedurile penale au încetat pe baza clauzei 199 alin. (1) pct. 2) din CPP Ee. în cursul ședinței de judecată.

III. Georgia

3.1. Cadrul legal. Statistici

Cadrul legal

Prevederile legale relevante sunt cuprinse în:

- ▶ **Constituția Georgiei** (*Constituția Ge.*)³² – principiile referitoare la libertatea umană și dreptul persoanei la libertate și securitate (articolul 13), drepturi procedurale, inclusiv accesul la instanța de judecată (articolul 31);
- ▶ **Codul de procedură penală al Georgiei** (*CPP Ge.*)³³ – principiile (articolul 6 – Inadmisibilitatea oricărei restrîngerii ilegale a drepturilor și libertăților constituționale ale persoanei, articolul 8 – Proces echitabil și promptitudinea justiției) și cadrul general (Secțiunea V – Începerea urmăririi penale, selectarea măsurilor de constrângere, acordul procedural și Capitolul XX – Înfățișarea inițială a învinutului în instanță; Măsuri de constrângere).

Statistici

În conformitate cu **Statisticile SPACE I** (2018), cu o populație de 3.729.633, Georgia a avut un număr total de deținuți de 9.407 (din care 8.016 au fost deținuți condamnați și 1.391 au fost deținuți nejudecați, însumând 14,8 % din populația penitenciară), rezultând o rată a populației penitenciare de 252,2 (în 2008, rata populației penitenciare fiind de 445,2)³⁴.

În conformitate cu **statisticile World Prison Brief**³⁵, la 30 aprilie 2019, populația penitenciară din Georgia era de 9.882 de deținuți, cu o rată a populației penitenciare de 265, din care 1.992 erau deținuți în arest preventiv (20.2% din totalul populației penitenciare), reprezentând o rată a populației deținute în arest preventiv de 53 (la 100.000 din populația națională).

În comparație, în 2000, totalul populației penitenciare era de 8.349 de deținuți, din care 2.511, însemnând 30.1%, erau deținuți în arest preventiv, reprezentând o rată a populației deținute în arest preventiv de 57 (la 100.000 din populația națională).

În 2010, totalul populației penitenciare (inclusiv deținuții în arest preventiv) era de 23.684 de deținuți, din care 2.745, însemnând 11,6%, erau deținuți în arest preventiv, reprezentând o rată a populației deținute în arest preventiv de 61 (la 100.000 din populația națională).

32. Disponibil la: <https://matsne.gov.ge/en/document/view/30346?publication=35>, accesat la: 18 mai 2019.

33. Disponibil la: <https://matsne.gov.ge/en/document/view/90034?publication=103>; <https://matsne.gov.ge/en/document/download/90034/103/en/pdf>, accesat la: 18 mai 2019.

34. Aebi, M. F., & Tiago, M. M. (2018). SPACE I - 2018 – Statisticile penale anuale ale Consiliului European, p. 28, 29, 42.

35. Disponibil la: <http://www.prisonstudies.org/country/georgia>, accesat la: 9 iunie 2019.

Populația penitenciară curentă este comparabilă cu cea din 2000, dar a scăzut constant din 2010, când a existat un apogeu în ceea ce privește totalul populației penitenciare.

În orice caz, în conformitate cu statisticile, Georgia are cea mai mică rată a arestării preventive din regiune, așa cum se reflectă în Raportul anual din 2017 al Comitetului antitortură al CoE. Georgia a înregistrat rezultate mai bune decât majoritatea statelor europene, dar raportul arată că, în medie, deținuții în arest preventiv sunt în număr de unu din patru deținuți aflați în instituții penale europene. Raportul a arătat, de asemenea, că administrațiile penitenciare cu cea mai mare proporție de deținuți aflați în arest preventiv sunt Albania (49,2 %), Olanda (43,4 %), Moldova (41,8 %) și Elveția (39,6 %). Administrațiile penitenciare cu cea mai mică proporție de deținuți în arest preventiv sunt România (8,4 %), Bulgaria (8,6 %), Republica Cehă (9,4 %) și Bosnia și Herțegovina (9,9 %) ³⁶.

Georgia nu a comunicat nicio statistică (*așa cum este cazul Armeniei și Germaniei*) cu privire la numărul total de zile petrecute în instituții penale pentru deținuții necondamnați, numărul mediu de deținuți în arest preventiv sau durata medie a detenției preventive, în luni (în funcție de numărul total de zile petrecute în instituții penale).

3.2. Temeiurile arestării preventive

Arestarea preventivă

Legislația Georgiei conține dispoziții specifice care stipulează faptul că o măsură de constrângere se aplică pentru:

- a) a asigura prezența învinuitului în instanța de judecată;
- b) a împiedica activitățile infracționale ulterioare ale acestuia; și
- c) a asigura executarea sentinței [articolul 198 alin. (1) CPP Geo.].

Cu alte cuvinte, în calitate de temei pentru aplicarea unei măsuri de constrângere este **prezumpția rezonabilă** că învinuitul va fugi sau nu se va prezenta în instanță, va distruge probele sau va comite o nouă infracțiune [articolul 198 alin. (2) CPP Geo.].

Atunci când decide să aplice o măsură de constrângere și tipul specific al acesteia, instanța de judecată ia în considerare personalitatea, ocupația, vârsta, starea de sănătate, starea civilă și materială a învinuitului, despăgubirea făcută de către învinuit pentru bunurile deteriorate, încălcarea oricăreia dintre măsurile de constrângere aplicate anterior și alte circumstanțe [articolul 198 alin. (5) CPP Geo.].

Arestarea, ca măsură de constrângere, se aplică învinuitului atunci când există riscul ca acesta să se sustragă, să continue săvârșirea de activități infracționale, să exercite presiuni asupra martorilor, să distrugă probe sau există riscul neexecutării sentinței [articolul 38 alin. (12) CPP Ge.].

Arestarea preventivă este considerată ca o măsură de constrângere care se **aplică numai dacă este singurul mijloc de a împiedica** învinuitul:

- a) să se ascundă;
- b) să intervină în actul de justiție;
- c) să intervină în colectarea de probe;
- d) să săvârșească o nouă infracțiune [articolul 205 alin. (1) CPP Ge.].

36. Disponibil la: <http://agenda.ge/en/news/2017/752>, accesat la 14 iunie 2019.

Există o schimbare evidentă privind aplicarea măsurilor preventive, în sensul că, deși legea nu oferă multe alternative reale la arestarea preventivă, măsurile de constrângere neprivative de libertate, cu toate acestea, sunt utilizate tot mai mult, de la o medie de aproximativ 51% în 2001 la aproximativ 67% în 2017, din totalul măsurilor preventive (restul fiind arestarea preventivă).

În 2015, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei (APCE) a adoptat o rezoluție care critică Georgia, alături de Turcia și Rusia, pentru „abuzul [acestora] de arestare preventivă”, precizând, printre altele, că aceste țări au adoptat reforme legislative însoțite de măsuri practice care au condus la o reducere clară a numărului de deținuți în arest preventiv și îmbunătățiri considerabile în ceea ce privește tratamentul majorității deținuților, chiar dacă abuzurile cu privire la arestarea preventivă, așa cum se menționează mai sus, continuă să existe³⁷.

Proportionalitatea

(1) În conformitate cu jurisprudența CtEDO, legislația georgiană conține un alineat explicit referitor la **principiul proporționalității**: Arestarea preventivă sau orice altă măsură de constrângere nu poate fi aplicată în privința învinutului dacă scopul stabilit de lege poate fi atins printr-o altă măsură de constrângere mai puțin severă [articolul 198 alin. (1) CPP Ge.].

Acest principiu este o consecință a principiilor conținute în *Constituția Ge.*, care afirmă că libertatea umană este protejată, iar privarea de libertate sau alte restrângeri ale acesteia sunt permise doar în baza unei hotărâri judecătorești [articolele 6 alin. (3), 18 alin. (1)-(2)] și în *CPP Ge.*, conform căruia întotdeauna se acordă prioritate **cele mai indulgente forme** de restrângere a drepturilor și libertăților [articolul 6 alin. (3)].

(2) Pentru a da substanță dispoziției, conform căreia **întotdeauna se** acordă prioritate celei mai indulgente forme de restrângere a drepturilor și libertăților, în *CPP Ge.* sunt prevăzute următoarele **măsuri neprivative de libertate**:

- a) cauțiunea;
- b) acordul de a nu părăsi domiciliul și de a se comporta corespunzător (numai pentru infracțiunile care se pedepsesc cu închisoarea pentru mai puțin de un an);
- c) garanția personală;
- d) supravegherea de către comandament a comportamentului militarului [articolele 199 alin. (1), 202 CPP Ge.].

Progresele privind arestările preventive sunt reflectate în următoarele informații statistice³⁸.

Instanțele naționale aplică deseori măsuri alternative de constrângere neprivative de libertate.

37. Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei (APCE), Rezoluția 2077 (2015) „Abuzul de arest preventiv în statele părți la Convenția Europeană a Drepturilor Omului”, adoptată de Adunare la 1 octombrie 2015 (a 34-a ședință), disponibilă la: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=22206&lang=en>, accesat la: 14 iunie 2019.

38. Secretariatul Comitetului de Miniștri, DH-DD(2017)1184, 1302nd meeting (Decembrie 2017) (DH) Item reference: Action report (13/10/2017) Communication from Georgia concerning the case of Giorgi Nikolaishvili v. Georgia application no. 37048/04, 13.01.2009, final on 13.04.2009, 18/10/2017, disponibil la: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168075f507, accessed 12th of June 2019.

Anul	Procentul cazurilor în care a fost utilizată detenția preventivă
2011	49.3%
2012	41.9%
2013	26.8%
2014	32%
2015	29.6%
2016	29.1%
2017 (primele șapte luni)	32.6%

3.3. Termenul arestării preventive, temeiurile și procedura prelungirii sau reînnoirii arestării preventive

Termenul arestării preventive

(1) Standardul național în acest domeniu, așa cum este prescris la nivel constituțional, este acela că libertatea omului este protejată [articolul 13 alin. (1) Constituția Ge.]. Durata maximă a arestării preventive a învinuitului este de 9 luni³⁹. După expirarea acestei perioade, învinuitul(a) este eliberat(ă) din arest preventiv [articolul 205 alin. (2) CPP Ge.]. Termenul arestării preventive a învinuitului(ei) înaintea ședinței preliminare nu poate depăși 60 de zile de la arestarea acestuia/acesteia. După expirarea acestui termen, învinuitul se eliberează din arest, cu excepția cazului în care:

- a) o parte a înaintat în instanța de judecată o cerere motivată, solicitând prelungirea sau reducerea perioadei de mai sus cu o perioadă rezonabilă; și
- b) instanța a hotărât în corespundere [articolul 205 alin. (3) CPP Ge.].

(2) În cauza *Merabishvili c. Georgiei*⁴⁰, CtEDO a constatat, printre altele, o încălcare a articolului 5 § 3, suferită de reclamant în timpul arestării sale preventive (reclamantul a fost reținut și plasat în arest preventiv la 21 mai 2013, unde a rămas până când a fost condamnat în primă instanță la 17 februarie 2014 și condamnat la cinci ani de închisoare). Motivul încălcării articolului 5 § 3 a fost că, deși Judecătoria orășenească Kutaisi a prezentat temeiuri relevante și suficiente atunci când reclamantul a fost plasat pentru prima dată în arest preventiv, când acesta a solicitat eliberarea la 25 septembrie 2013 și 7 octombrie 2013, aceasta nu a prezentat temeiuri suficiente pentru ținerea în continuare în stare de arest a acestuia.

(3) În ceea ce privește încălcarea articolului 5 § 3, autoritățile au raportat că modificările aduse Codului de procedură penală au fost adoptate de Parlament la 8 iulie 2015 [a se vedea mai sus articolul 205 alin. (3) CPP Ge.], măsuri salutate de CoE⁴¹. Aceste amendamente

39. Dispoziția legală este identică, pe fond, cu dispozițiile constituționale, potrivit cărora, perioada de detenție pentru o persoană învinuită nu poate depăși 9 luni [articolul 13 alin. (5) Constituția Ge.].

40. CtEDO, *Merabishvili c. Georgiei*, cererea nr. 72508/13, 28.11.2017, definitivă la 28.11.2017.

41. A se vedea Delegații Miniștrilor, a 1331-a ședință, 4-6 decembrie 2018 (DH), Decizia CM/Del/Dec(2018)1331/H46-10, *Merabishvili c. Georgiei* (Cererea nr. 72508/13). Supravegherea executării hotărârilor Curții Europene, disponibil la:

[https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22EXEClidentifier%22:%7B%22CM/Del/Dec\(2018\)1331/H46-10E%22%7D%7D](https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22EXEClidentifier%22:%7B%22CM/Del/Dec(2018)1331/H46-10E%22%7D%7D), accesat la: 12 iunie 2019.

la Codul de procedură penală au asigurat o revizuire automată a arestării preventive la intervale de cel puțin o dată la două luni (perioada maximă în care o persoană poate fi deținută la faza prejudiciară este de nouă luni). La fiecare revizuire, judecătorul trebuie:

- a) să stabilească dacă există temeieri convingătoare pentru arestarea învinutului;
- b) să emită o hotărâre motivată, specificând dovezile pe care se bazează decizia sa;
- c) să dispună eliberarea sau o măsură de control mai puțin coercitivă, dacă nu există motive atât de convingătoare.

Conform Curții Constituționale a Georgiei, regula generală este aceea că **durata totală a arestării preventive nu trebuie să depășească 9 luni**⁴².

Temeiurile și procedura prelungirii sau reînnoirii arestării preventive

(1) În conformitate cu dispozițiile constituționale, privarea de libertate sau alte restrângeri ale acesteia sunt permise numai în **baza unei hotărâri judecătorești** [articolul 13 alin. (2) Constituția Ge.].

O măsură de constrângere se aplică, **se modifică și se anulează în conformitate cu competența** prevăzută de lege, regula fiind aceea că un caz penal se audiază de o judecătorie regională (municipală) în primă instanță. Problema referitoare la dispunerea unei măsuri de constrângere poate fi, de asemenea, revizuită în cadrul unei ședințe **preliminare și în cadrul ședinței de judecată principale**, în modul prevăzut de lege [articolul 206 alin. (1), 20 alin. (2) CPP Ge.].

O parte poate depune o cerere la un judecător-magistrat prin care să solicite schimbarea sau anularea unei măsuri de constrângere, dispusă în privința învinutului, după cum urmează:

- ▶ în termen de 24 de ore de la depunerea cererii, judecătorul decide, fără audierea orală, admisibilitatea cererii;
- ▶ în mod special, judecătorul decide ce probleme noi și esențiale au fost ridicate, care pot indica posibilitatea modificării sau anulării măsurii de constrângere aplicate;
- ▶ judecătorul emite o hotărâre privind admisibilitatea cererii. În cazul în care se constată că cererea este admisibilă, instanța organizează o audiere orală în termenele și în conformitate cu procedura stabilă de Cod [articolul 206 alin. (8) CPP Ge.].

La **ședința preliminară** judecătorul examinează, printre altele, propunerile privind aplicarea, modificarea sau anularea unei **măsuri de constrângere**, în conformitate cu normele și standardele stabilite de lege [a se vedea mai sus, articolul 206 alin. (8) CPP Ge.]. Dacă învinutului i-a fost aplicată arestarea preventivă, judecătorul, din proprie inițiativă, examinează, **la prima ședință preliminară**, necesitatea de a menține arestarea preventivă, indiferent dacă partea a depus o cerere pentru modificarea sau anularea arestării preventive.

42. Curtea Constituțională din Georgia în cauza cetățeanului georgian *Giorgi Ugulava c. Parlamentului georgian*, 15 septembrie 2015, cauza nr. 3/2/646, disponibil la: <http://www.constcourt.ge/en/legal-acts/judgments/citizen-of-georgia-giorgi-ugulava-v-the-parliament-of-georgia1.page>, accesat la: 29 august 2019.

Instanța examinează apoi, din proprie inițiativă, *cel puțin o dată la fiecare două luni*, necesitatea de a menține arestarea preventivă [articolul 219 alin. (4) b) CPP Ge.].

În cadrul ședinței de judecată principale, în cazul în care învinuitul a fost ținut în arest preventiv, până la pronunțarea hotărârii, în mod periodic, *cel puțin o dată la fiecare două luni*, președintele ședinței, din proprie inițiativă, examinează necesitatea menținerii în arest preventiv a învinuitului [articolul 230¹ alin. (2) CPP Ge.].

După ce verifică rezonabilitatea cererii și temeiurile formale (procedurale) și de fapt pentru aplicarea unei măsuri de constrângere, judecătorul emite o hotărâre motivată. În cazul **revizuirii unei cereri privind** aplicarea unei măsuri de constrângere, judecătorul poate, printr-o motivare relevantă:

- a) să respingă măsura de constrângere indicată în cerere;
- b) să dispună o altă măsură de constrângere mai puțin severă; sau
- c) să nu aplice nicio măsură de constrângere [articolul 206 alin. (5) CPP Ge.].

Hotărârea privind aplicarea, **schimbarea sau anularea** unei măsuri de constrângere poate fi **contestată cu recurs o singură dată**, în termen de 48 de ore de la data emiterii ei, la colegiul de anchetă al Curții de Apel, de către:

- a) procuror; sau
- b) învinuit(ă) și/sau de către avocatul acestuia/acesteia.

Recursul (care nu suspendă executarea hotărârii care face obiectul recursului) se depune la instanța care a pronunțat hotărârea și trebuie să indice aspectele esențiale și probele care nu au fost examinate sau evaluate de instanța de fond, care ar fi putut afecta legalitatea aplicării măsurii de constrângere în privința persoanei în cauză [articolul 207 alin. (1)-(2) CPP Ge.].

Judecătorul colegiului de anchetă al Curții de Apel, după notificarea părților, examinează recursul de unul singur, fără participarea părților, în termen de cel mult 72 de ore de la înregistrare, în modul prevăzut de lege [a se vedea mai sus, articolul 206 alin. (3) CPP Ge.]. Judecătorul **hotărăște**, fără o audiere orală, **admisibilitatea** unui recurs împotriva unei măsuri de constrângere și emite o hotărâre motivată privind admisibilitatea recursului [articolul 207 alin. (3)-(4) CPP Ge.].

Dacă se constată că recursul este admisibil, judecătorul organizează o **audiere orală** în termenul și în modul stabilit de lege. Hotărârea emisă, conform acestui articol, **este definitivă** și nu poate fi atacată [articolul 207 alin. (5), (7) CPP Ge.].

(2) În cauza *Patsuria c. Georgiei*⁴³, Curtea a reținut o încălcare a dreptului la libertate și securitate a reclamantului, din cauza faptului că a fost deținut în arest preventiv pentru temeiuri care nu pot fi considerate „relevante” sau „suficiente”. Curtea Europeană a apreciat că, întrucât s-au bazat în mod esențial pe gravitatea acuzațiilor împotriva reclamantului,

43. CtEDO, cauza *Patsuria c. Georgiei*, cererea nr. 30779/04, 06.11.2007, definitivă la: 06.02.2008.

A se vedea, de asemenea, și *Lasha Tchitchinadze c. Georgiei*, cererea nr. 35195/05, 07.06.2016, definitivă la: 07.06.2016, care a sancționat nerespectarea de către autoritățile naționale a faptelor specifice ale cauzei și luarea în considerare a unor măsuri preventive neprivative de libertate, folosind formule stereotipate, parafrazând termenii CPP Ge. – încălcare a articolului 5 alin. (3) și *Mindadze și Nemsitsveridze c. Georgiei*, cererea nr. 21571/05, 01.06.2017, definitivă la: 01.09.2017.

instanțele georgiene nu au reușit să abordeze circumstanțele specifice ale cazului său și nici să ia în considerare măsuri preventive alternative. De asemenea, Curtea a accentuat că, faptul că ultima decizie de prelungire a arestării preventive a reclamantului a fost un text șablon standard cu raționament pretipărit este deosebit de îngrijorător, constituind o încălcare a articolului 5 alin. (3).

(3) Guvernul georgian a adoptat unele măsuri generale eficiente, monitorizarea acestui caz fiind închisă: **Ca urmare a** hotărârilor CtEDO, Curtea Constituțională, în hotărârea sa din 16 decembrie 2003, a declarat articolul 406 § 4 CPP Ge. (*anterior*) neconstituțional și incompatibil cu articolul 5 § 1 din CEDO. Ulterior, a fost adoptat un nou CPP Ge., care a intrat în vigoare la 1 octombrie 2010 și care, printre altele a abrogat dispoziția în cauză. Astfel, nu mai există două perioade pentru arestarea preventivă⁴⁴.

3.4. Norme aplicabile în cazul schimbării acuzării pe durata arestării preventive

CPP Ge. conține doar câteva dispoziții generale privind posibilitatea de a schimba acuzarea în cadrul procesului penal.

În acest sens, partea acuzării poate, cu acordul procurorului superior, să retragă acuzațiile sau o parte din acuzații, sau să înlocuiască acuzațiile existente cu acuzații mai indulgente, caz în care instanța se pronunță asupra încetării urmăririi penale în ceea ce privește acuzațiile sau partea din acuzații, care au fost retrase [articolul 250 alin. (1) CPP Ge.].

Cu toate acestea, nu există prevederi specifice privind arestarea preventivă în cazul schimbării acuzării. Se aplică normele generale privind arestarea preventivă, deoarece acestea sunt suficient de flexibile pentru a permite reevaluarea arestării preventive pe baza noilor acuzații.

3.5. Remediile compensatorii în cazul arestării preventive ilegale

Constituția Georgiei prevede că orice **încălcare a principiului libertății umane** se pedepsește conform legii. O persoană a cărei libertate a fost restricționată ilegal are **dreptul la despăgubiri** [articolul 13 alin. (6) Constituția Ge.].

Acuzatul are dreptul, în cadrul unei proceduri civile/administrative, de a solicita și de a obține despăgubiri pentru prejudiciul cauzat ca urmare a acțiunii procedurale ilegale [articolul 38 alin. (11) CPP Ge.].

Indiferent dacă persoana arestată este condamnată, aceasta se despăgubește integral de la bugetul de stat pentru prejudiciul suferit ca urmare a unei arestări ilegale și nejustificate [articolul 176 alin. (5) CPP Ge.].

44. A se vedea Rezoluția CM/ResDH(2011)105, adoptată de Comitetul de Miniștri la 14 septembrie 2011 la cea de-a 1120-a reuniune a Delegațiilor Miniștrilor, privind executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului, *Patsuria, Gigolashvili, Ramishvili și Kokhreizde contra Georgiei*. Supravegherea executării hotărârilor Curții Europene, disponibilă la: <https://hudoc.exec.coe.int/eng#%22EXEIdentifer%22:%22001-106884%22>}, accesat la: 12 iunie 2019.

O astfel de prevedere este similară cu cea din România, întrucât achitarea, *in sine*, nu poate constitui o bază pentru a stabili ilegalitatea privării de libertate. Nu există dispoziții specifice în cazul Germaniei.

Articolul 276 lit. e) *CPP Ge., de asemenea, prevede* că hotărârea privind achitarea indică dreptul persoanei achitate de a fi despăgubită pentru orice prejudiciu suferit. Conform art. 92 *CPP Ge., „Fiecare persoană are dreptul de a solicita și de a primi despăgubiri pentru prejudiciile suferite din cauza acțiunilor procedurale ilegale și a deciziilor ilegale, printr-o procedură civilă/administrativă. Persoana poate solicita, de asemenea, despăgubire pentru prejudicii, prin procedura civilă de solicitare a compensațiilor”*⁴⁵.

În ceea ce privește normele procedurilor civile, potrivit art. 1005 § 3 *Cod civil Ge. (CC Ge.)*, persoana reabilitată se despăgubește de stat, indiferent de:

- ▶ vinovăția funcționarilor organelor de anchetă sau ale Procuraturii și ai instanței de judecată pentru condamnarea ilegală;
- ▶ urmărirea penală ilegală;
- ▶ utilizarea ilegală a arestării ca măsură de constrângere; și
- ▶ impunerea necorespunzătoare a arestării contravenționale sau a muncii corecționale sub forma sancțiunii contravenționale.

Conform art. 1008 *CC Ge.*, prescripția extinctivă prevăzută pentru pretinderea despăgubirilor cu privire la prejudiciul suferit în urma activității infracționale este de trei ani de la momentul informării victimei cu privire la prejudiciu sau cu privire la persoana responsabilă pentru prejudiciu. Aceeași abordare există și în Estonia⁴⁶.

45. A se vedea Raportul de acțiuni actualizat (15/02/2016). Comunicare din Georgia cu privire la cauza *Jgarkava contra Georgiei* (Cererea nr. [7932/03](#)), adoptat de Comitetul de Miniștri la 8-10 martie 2016, la cea de-a 1250-a reuniune a Delegaților Miniștrilor, disponibil la: [https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22EXECIdentifier%22:%5B%22DH-DD\(2016\)195E%22%5D%7D](https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22EXECIdentifier%22:%5B%22DH-DD(2016)195E%22%5D%7D)], accesat la: 29 august 2019.

46. A se vedea Raportul de acțiuni actualizat (15/02/2016). Comunicare din Georgia cu privire la cauza *Jgarkava contra Georgiei* (Cererea nr. [7932/03](#)).

IV. Germania

4.1. Cadrul legal. Statistici

Cadrul legal

Prevederile legale relevante se cuprind în:

- ▶ **Constituția Republicii Federale Germania** (*Constituția De.*)⁴⁷ – articolul 2 (Libertăți personale), articolul 19 (Restrângerea drepturilor de bază – remedii legale), articolul 103 (Proces echitabil), articolul 104 (Privarea de libertate);
- ▶ **Codul de procedură penală – StPO german** (*CPP De.*)⁴⁸ – Capitolul IX – Arestarea și reținerea provizorie (art. 112-130) și Capitolul IX – Măsuri suplimentare pentru asigurarea urmăririi penale și executarea sentinței (art. 131-132).

Statistici

În conformitate cu **Statisticile SPACE I** (2018), cu o populație de 82.850.000, Germania a avut un număr total de deținuți de 64.193 (din care 50.328 erau deținuți condamnați și 13.865 de deținuți nejudecați, însumând 21,6% din populația penitenciară), rezultând o rată a populației penitenciare de 77,5 (în 2008, rata populației penitenciare era 90,9)⁴⁹.

În conformitate cu **statisticile World Prison Brief**⁵⁰, la 30 noiembrie 2018, populația penitenciară din Germania era de 63.643 de deținuți, cu o rată a populației penitenciare de 77 (în 2000: un număr total de 70.252 de deținuți, cu o rată a populației penitenciare de 85), din care 13.956, însemnând 21.9%, fiind deținuți în arest preventiv, reprezentând o rată a populației deținute în arest preventiv de 17 (la 100.000 din populația națională).

În comparație, în 2000, totalul populației penitenciare (inclusiv deținuții în arest preventiv) era de 70.252, dintre care 18.201, însemnând 22.9%, erau deținuți în arest preventiv, reprezentând o rată a populației deținute în arest preventiv de 22 (la 100.000 din populația națională).

Din 2000 până în prezent, populația penitenciară a scăzut într-un mod moderat (aproximativ 10%), așa cum a fost cazul persoanelor aflate în arest preventiv (cu excepția faptului că scăderea a fost de aproximativ de 23%).

47. Disponibil la: <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf>, accesat la: 14 iunie 2019.

48. Disponibil la: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html, accesat la: 14 iunie 2019.

49. Aebi, M. F., & Tiago, M. M. (2018). SPACE I – 2018 – Statisticile penale anuale ale Consiliului European, p. 28, 29, 30, 42.

50. Disponibil la: <http://www.prisonstudies.org/country/germany>, accesat la: 9 iunie 2019.

Nicio statistică nu a fost comunicată de Germania (*așa cum este cazul Armeniei și Georgiei*) în ceea ce privește numărul total de zile petrecute în instituții penale de către infractorii necondamnați, nici numărul mediu de deținuți **în arest** preventiv sau durata medie a deținerii în arest preventiv, în luni (în funcție de numărul total de zile petrecute în instituții penale).

4.2. Temeiurile arestării preventive

Măsurile preventive

În ceea ce privește măsurile preventive (și anume, reținerea și arestarea preventivă), *articolele 2 alin. (2) și 11 alin. (2) din Constituția De.* prevăd următoarele principii: libertatea persoanei și libertatea de mișcare; libertatea persoanei este inviolabilă. Aceste drepturi nu pot fi afectate decât în temeiul unei legi. În ceea ce privește *privarea de libertate*, Constituția prevede în mod clar că libertatea persoanei poate fi restricționată numai în temeiul unei legi formale și numai în conformitate cu procedurile prevăzute de aceasta [*articolul 104 alin. (1) Constituția De.*].

Arestarea preventivă

(1) *Untersuchungshaft* (literal: „detenție pentru investigație”) în dreptul german este privarea de libertate a unei persoane care nu a fost încă judecată și condamnată, iar baza legală pentru aceasta este *Constituția De.* și *CPP De*⁵¹.

Mai multe reglementări detaliate referitoare la arestarea preventivă sunt stabilite în secțiunile 112-130 *CPP De.* Cu toate acestea, atât prevederile *Constituției De.*, cât și cele ale *CPP De.*, au necesitat o interpretare adițională a Curții Constituțională Federală (CCF), a cărei jurisprudență a avut întotdeauna un impact uriaș asupra situației juridice și practice a arestării preventive din Germania⁵².

(2) Arestarea preventivă poate fi dispusă în privința învinutului în raport cu care există puternice suspiciuni că a săvârșit o infracțiune și dacă există un temei pentru arestarea sa. Există **temei pentru arestare** dacă, în baza anumitor fapte:

- a) se stabilește că învinutul a fugit sau se ascunde;
- b) având în vedere circumstanțele cazului individual, există riscul ca învinutul să se sustragă procedurilor penale (riscul de sustragere); sau
- c) conduita învinutului generează o puternică suspiciune că acesta va distruge, modifica, elimina, reprima sau falsifica probe; va influența negativ alți învinuți în cauză, martorii sau experții; sau îi va determina pe alții să facă acest lucru și dacă, prin urmare, există pericolul ca stabilirea adevărului să fie îngreunată (riscul falsificării probelor) [*Secțiunea 112 alin. (1)-(2) CPP De.*].

51. C. Morgenstern, H. Kromrey, DETUR – Spre arestarea preventivă ca *ultima ratio*, Primul Raport Național asupra Greifswald Germania, octombrie 2016, p. 2, disponibil la: <https://www.irks.at/detour/DE%201st%20National%20report%20031116.pdf>, accesat la: 14 iunie 2019.

52. C. Morgenstern, H. Kromrey, DETUR – Spre arestarea preventivă ca *ultima ratio*, primul Raport Național, p. 6.

Riscul de sustragere reprezintă temeiul comun pentru dispunerea arestării preventive, reprezentând 86% din toate cazurile de arestare preventivă din 2014⁵³. O astfel de abordare este încă prezentă, deoarece s-a subliniat că riscul de sustragere (conform definiției din jurisprudența actuală, se înțelege ca fiind cu o probabilitate mai ridicată ca bănuitul să se mențină la distanță de procesul penal, decât să ia parte la acesta) constituie, de departe, cel mai des aplicat temei al detenției⁵⁴.

Pentru a respecta cerințele stricte ale Constituției germane, monitorizată de extrem de influenta Curte Constituțională Federală, este, totuși, necesar ca instanța de judecată, chiar și atunci când examinează cauze privind infracțiuni contra vieții, să susțină că, fără reținerea inculpatului, scopurile arestării preventive menționate mai sus, ar fi, de fapt, expuse riscului⁵⁵. Astfel, *Secțiunea 112 alin. (3) CPP De.*, care stabilește câteva excepții bazate pe gravitatea legii (de exemplu, în cazul infracțiunilor cu caracter vădit terorist, care provoacă vătămări corporale grave și toate infracțiunile capitale) este rar folosită, întrucât este considerată redundantă.

S-a subliniat că⁵⁶ dispoziția este criticată aproape în unanimitate de către specialiști din motive sistematice: dacă nu există niciun risc în ceea ce privește buna desfășurare a procesului penal, arestarea acuzatului nu va fi necesară. Simpla categorie de severitate a infracțiunii în sine nu împiedică procesul și nici nu justifică arestarea în temeiuri de prevenție. În conformitate cu CCF, prevederea îndeplinește cerințele constituționale numai atunci când unul dintre celelalte temeiuri pentru arestare preventivă este cel puțin plauzibil.

(3) **Alte temeiuri pentru arestare** sunt prevăzute în *Secțiunea 112a alin. (1) CPP De.*, care acoperă riscul de repetare sau de continuare a unei infracțiuni (infracțiunile sunt prevăzute în text în mod expres – de exemplu, infracțiunile sexuale sau hărțuirea, infracțiunea cu caracter terorist, agresiunea violentă, furtul calificat, înșelăciunea, tâlhăria sau alte infracțiuni economice grave, incendierea sau o infracțiune gravă cu privire la droguri), dar prevede, de asemenea, alte restricții legale pentru a permite arestarea preventivă în astfel de cazuri, cu condiția că trebuie să existe un risc iminent de recidivă. În astfel de cazuri, arestarea nu poate depăși mai mult de un an.

(4) În **cazul infracțiunilor mai puțin grave**, se aplică restricții în raport cu temeiurile dispunerii arestării preventive. Dacă infracțiunea se pedepsește doar cu închisoare de până la șase luni sau cu amendă de până la o sută optzeci de unități zilnice, arestarea preventivă nu poate fi dispusă în temeiul riscului de falsificare a probelor, dar aceasta poate fi dispusă în temeiul riscului de sustragere în cazuri particulare, dacă acuzatul [*Secțiunea 113 alin. (1)-(2) CPP De.*]:

- ▶ s-a sustras anterior procesului penal desfășurat în privința sa sau a făcut pregătiri pentru a se sustrage;

53. C. Morgenstern, H. Kromrey, DETUR – Spre arestarea preventivă ca ultima ratio, primul Raport Național, p. 8.

54. C. Morgenstern, asistat de E. Tanz, DETUR – Spre arestarea preventivă ca ultima ratio, al doilea Raport Național german privind interviurile cu experți, noiembrie 2017, p. 22, 23, disponibil la: <https://www.irks.at/detour/Uploads/Germany%202nd%20report%20Final%20Version.pdf>, accesat la: 30 iunie 2019.

55. Curtea Constituțională Federală (CCF), 15 decembrie 1965, colecția oficială: BVerfGE 19, 342 (350), apud C. Morgenstern, H. Kromrey, DETUR – Spre arestarea preventivă ca ultima ratio, p. 2.

56. C. Morgenstern, H. Kromrey, DETUR – Spre arestarea preventivă ca ultima ratio, p. 11.

- ▶ nu are domiciliul permanent sau reședința pe teritoriul în care este aplicabilă prezenta lege; sau
- ▶ nu își poate demonstra identitatea.

(5) **Anterior înaintării învinuirii**, judecătorul de la instanța locală în a cărei circumscripție se află sau domiciliază acuzatul, emite mandatul de arestare la cererea Procuraturii sau, în cazul în care procurorul nu poate fi contactat sau în circumstanțe urgente, *ex officio*.

Mandatul de arestare se emite de către instanța sesizată cu privire la caz și, dacă a fost formulat un recurs în lege – de către instanța a cărei hotărâre este contestată. În cazuri urgente, judecătorul care prezidează ședința, de asemenea, poate emite mandatul de arestare [Secțiunea 125 alin. (1)-(2) CPP De.].

Proportionalitatea

(1) Este clar (cel puțin în mod teoretic) că arestarea trebuie dispusă ca o ultimă soluție, ceea ce înseamnă că aceasta nu trebuie dispusă, decât dacă este absolut necesară conform **principiului proporționalității**⁵⁷. În corespundere cu jurisprudența CtEDO, legislația germană prevede principiul proporționalității atunci când se aplică arestarea preventivă: arestarea preventivă nu poate fi dispusă în cazul în care este disproporționată în raport cu semnificația cazului, pedeapsa sau măsura de corecție și prevenție susceptibile de a fi dispuse [Secțiunea 112 alin. (1) CPP De.].

Principiul proporționalității este dezvoltat în continuare prin cele mai importante decizii ale instanțelor superioare în principiul celerității: cu cât durata arestării persoanei este mai mare, cu atât devin mai urgente investigațiile oficiale în acest caz. În același timp, cerințele pentru prelungirea detenției devin mai stricte. Aceasta nu este menționat expres în CPP De., dar derivă din mai multe dispoziții, cum ar fi articolul 5 § 3, articolul 6 § 1 CEDO sau supremația legii, stabilită la art. 20 alin. (3) din *Constituția De*.

Din acest motiv, dacă utilizarea unei măsuri de constrângere este necorespunzător de îndelungată, măsura trebuie anulată, fapt ce se referă, în mod special, la arestarea preventivă⁵⁸.

(2) **Alternativele** la arestarea preventivă **joacă un rol comparativ mic** în Germania. Acest lucru se datorează parțial conceptului sistematic de supraveghere în comunitate: judecătorul trebuie să respecte întotdeauna cerințele pentru arestarea preventivă și să emită un mandat de arestare. Numai dacă sunt îndeplinite aceste condiții, acesta poate și, în principiu, din cauza **principiului proporționalității**, trebuie să aleagă măsuri mai puțin restrictive pentru asigurarea procesului; adică, **eliberarea bănuیتului sau a învinuitului** în anumite condiții (suspendarea mandatului de arestare, *Secțiunea 116 CPP De.*)⁵⁹.

57. C. Morgenstern, *Arestarea preventivă în Uniunea Europeană, O analiză a standardelor minime în arestarea preventivă și temeuriile pentru revizuirea periodică în statele membre ale UE, Capitolul 11, Germania*, A.M. van Kalmthout, M.M. Knapen, C. Morgenstern (ed.), WLP 2009, p. 420.

58. C. Morgenstern, H. Kromrey, DETUR – Spre arestarea preventivă ca ultima ratio, primul Raport Național, p. 7.

59. C. Morgenstern, asistat de E. Tanz, DETUR – Spre arestarea preventivă ca ultima ratio, al doilea Raport Național german privind interviurile cu experți, p. 55.

Spre deosebire de alte țări, legislația germană nu prevede o serie întreagă de măsuri diferite pentru asigurarea procesului penal, una dintre acestea fiind detenția. Cu toate acestea, mandatul de arestare poate fi utilizat ca mijloc de asigurare a procesului fără reținerea efectivă a bănuțului (sau eliberarea ulterioară a acestuia), în conformitate cu *Secțiunea 116 CPP De.*, care prevede: „Judecătorul suspendă executarea unui mandat de arestare care se justifică doar printr-un risc de sustragere, dacă probabilitatea este suficient de justificată pentru ca scopul arestării preventive să poată fi atins și prin măsuri mai puțin severe”⁶⁰.

Numărul în scădere al deținuților s-ar putea datora, de asemenea, unei utilizări sporite a măsurilor alternative. Judecătorii germani nu pot alege dintr-o varietate de diferite măsuri preventive cu și fără privare de libertate. Atunci când ei consideră că este prea riscant de a permite ca bănuțului să rămână în libertate, aceștia trebuie să emită un mandat de arestare și ulterior pot decide suspendarea executării acestuia în baza anumitor condiții. Nu există statistici oficiale privind numărul mandatelor de arestare suspendate în Germania. Cu prudența cuvenită, se poate spune că, în Germania, executarea unui mandat de arestare rareori este suspendată imediat. În cazul în care este suspendat, acest lucru se întâmplă, de obicei, după câteva săptămâni⁶¹.

În baza *Secțiunilor 116 alin. (1)-(2), 116a CPP De.*, judecătorul suspendă executarea unui mandat de arestare, care este justificat doar de un risc de sustragere, dacă probabilitatea este suficient de justificată pentru ca scopul prevenirii să poată fi, de asemenea, obținut prin măsuri mai puțin severe, cum ar fi:

- ▶ raportarea periodică;
- ▶ obligația de a rămâne la locul de reședință sau părăsirea acestuia numai cu permisiunea judecătorului;
- ▶ interzicerea contactării altor învinuiți în cauza dată, a martorilor sau a experților; și
- ▶ cauțiunea.

Posibilitatea **cauțiunii** este contestată în ceea ce privește egalitatea în fața legii și, de fapt, se aplică, în cele mai multe cazuri, bănuților bogați. Trebuie recunoscut, însă, că această măsură nu pare să fie foarte populară în Germania, deși nu există date fiabile în această privință⁶².

Cauțiunea este rareori utilizată în practica partenerilor noștri de interviu, uneori în cazul infracțiunilor economice/criminalitatea gulerelor albe. În unele judecătorii aceasta nu este utilizată nici din cauza faptului că pur și simplu nu există nicio facilitate pentru plata banilor⁶³.

Deși **monitorizarea electronică** nu are un rol semnificativ în Germania, posibilitatea de a înlocui arestarea preventivă cu arestarea la domiciliu monitorizată electronic este, în prezent, discutată – influențată, de asemenea, și de dezvoltarea în alte țări europene⁶⁴.

60. C. Morgenstern, *Arestarea preventivă în Uniunea Europeană*, A.M. van Kalmthout, M.M. Knapen, C. Morgenstern (ed.), p. 420.

61. C. Morgenstern, H. Kromrey, DETUR – Spre arestarea preventivă ca ultima ratio, p. 23.

62. C. Morgenstern, *Arestarea preventivă în Uniunea Europeană*, A.M. van Kalmthout, M.M. Knapen, C. Morgenstern (ed.), p. 420.

63. C. Morgenstern, asistat de E. Tanz, DETUR – Spre arestarea preventivă ca ultima ratio, al doilea Raport Național german privind interviurile cu experți, Noiembrie 2017, p. 50.

64. C. Morgenstern, H. Kromrey, DETUR – Spre arestarea preventivă ca ultima ratio, p. 41, 42.

Deoarece există încă mult scepticism în rândul specialiștilor și practicienilor în ceea ce privește această măsură amplă (care afectează și familia bănuțului), aceasta este utilizată, în prezent, doar în statul Hessen (din anul 2000 – mai întâi ca proiect-pilot, iar ulterior pe întreg teritoriul statului federal german)⁶⁵.

4.3. Termenul arestării preventive, temeiurile și procedura prelungirii sau reînnoirii arestării preventive

Termenul arestării preventive

(1) Orice persoană deținută provizoriu sub suspiciunea săvârșirii unei infracțiuni este adusă în fața unui judecător cel târziu în ziua următoare datei reținerii sale; judecătorul o informează cu privire la temeiurile reținerii, o examinează și îi oferă posibilitatea de a ridica obiecții. Judecătorul emite, fără întârziere, un mandat de arestare în scris, stabilind temeiurile pentru aceasta sau dispune eliberarea acesteia [articolul 104 alin. (2)-(3) Constituția De.].

(2) Legea germană nu prevede o limitare absolută a perioadei de arestare preventivă, dar, în principiu, arestarea preventivă nu trebuie să depășească șase luni (mandatul de arestare este revocat la expirarea acestei perioade), dar se aplică unele excepții. Arestarea preventivă pentru o singură infracțiune, care depășește o perioadă de șase luni, se va executa numai dacă o dificultate concretă sau întinderea neobișnuită a investigației sau un alt temei important nu admit încă pronunțarea hotărârii judecătorești și justifică arestarea continuă. În astfel de cazuri, decizia cu privire la prelungirea arestării preventive poate fi luată de către: a) un judecător sau, b) de către Curtea Regională Superioară/Curtea Federală de Justiție. Această revizuire trebuie repetată la intervale de cel mult trei luni [Secțiunile 121 alin. (1)-(2), alin. (4), 122 alin. (1), alin. (4) CPP De.].

Lipsa unui termen absolut poate fi considerată problematică, întrucât statisticile arată că, la momentul condamnării lor, aproximativ un sfert din numărul total al deținuților arestați preventiv s-au aflat în arest preventiv mai mult de șase luni⁶⁶.

Mai mult, s-a spus că, uneori, acuzarea nu folosește toate învinuirile din dosarele lor pentru a justifica cererea pentru un mandat de arestare, dar reține unele dintre acestea pentru a avea o bază dincolo de „infracțiune unică” pentru a emite mandate consecutive de arestare⁶⁷.

(3) Datorită susținerii puternice a drepturilor procedurale penale individuale de către Constituție și jurisprudența CCF, jurisprudența CtEDO este percepută ca fiind de o importanță mai mică. Cu toate acestea, în mai multe hotărâri din ultimii ani, CtEDO a decis că Germania a încălcat Convenția, din cauza legislației și a practicilor germane cu privire la arestarea preventivă. Hotărârile se referă la durata arestării preventive și la dreptul de a inspecta dosarele pentru a asigura corectitudinea procedurilor de revizuire⁶⁸.

65. C. Morgenstern, *Arestarea preventivă în Uniunea Europeană*, A.M. van Kalmthout, M.M. Knapen, C. Morgenstern (ed.), p. 420.

66. C. Morgenstern, H. Kromrey, DETUR – Spre arestarea preventivă ca *ultima ratio*, primul Raport Național, p. 13.

67. Fahl 2004, 202 și următoarele cu privire la această chestiune, apud C. Morgenstern, H. Kromrey, DETUR – Spre arestarea preventivă ca *ultima ratio*, primul Raport Național, p. 13.

68. C. Morgenstern, H. Kromrey, DETUR – Spre arestarea preventivă ca *ultima ratio*, primul Raport Național, p. 44.

În trei hotărâri împotriva Germaniei (*Erdem c. Germaniei*, *Čevizović c. Germaniei*, *Batuzov c. Germaniei*) privind **durata excesivă a arestării preventive**, CtEDO nu a considerat că durata excesivă a detenției a fost justificată de complexitatea cauzei sau de durata investigației⁶⁹, sau a criticat lipsa unei **acelerări adecvate** a procedurii de către instanța de judecată⁷⁰, constatând astfel o încălcare a articolului 5 § 5 CEDO în fiecare dintre cele trei cauze. Cu toate acestea, în cauze mai recente, CtEDO nu a considerat că procedurile germane (în special cele cu caracter terorist) constituie o încălcare a Convenției și a susținut abordările acum mai atente ale agențiilor germane de aplicare a legii și motivarea instanțelor judecătorești, dată în decizia acestora privind prelungirea arestării preventive⁷¹. Adică, jurisprudența anterioară a CtEDO a înăsprit jurisprudența instanțelor regionale superioare⁷².

De asemenea, într-o altă cauză⁷³, CtEDO a susținut că nu a existat **nicio încălcare** a articolului 5 § 3 CEDO, deși solicitantul fusese reținut în arest preventiv mai mult de cinci ani și șase luni. Curtea a susținut că acest caz a implicat o investigație și o judecată deosebit de complexe privind infracțiuni grave de terorism internațional care au determinat moartea a trei victime și suferința gravă a peste o sută de persoane. În astfel de circumstanțe excepționale, Curtea a concluzionat că durata detenției reclamantului poate fi, totuși, considerată rezonabilă. În consecință, nu a existat nicio încălcare a articolului 5 § 3 CEDO.

Cu toate acestea, au apărut deja excepții cu privire la aplicarea mai strictă a dispozițiilor în ceea ce privește jurisprudența instanțelor. Într-o hotărâre destul de recentă – *Patalakh c. Germaniei*⁷⁴, CtEDO a apreciat că Curtea Regională Superioară competentă nu a respectat cerința care rezultă din articolul 5 § 4 din Convenție de a efectua cu celeritate o revizuire a detenției, deoarece au trecut aproape patru luni între a doua cerere de contestare, depusă la 22 ianuarie 2015, și decizia prin care s-a dispus prelungirea arestării, care a fost notificată la 15 mai 2015. În acest caz (*considerat de către Guvernul german ca fiind specific și*

69. CtEDO, *Erdem c. Germaniei*, cererea nr. 38321/97, 05.07.2001, definitivă la: 05.10.2001, § 45 și următoarele, cu 5 ani și 11 luni de proceduri de arestare preventivă.

70. ECtHR, *Čevizović c. Germania*, cererea nr. 49746/99, 29.10.2004, definitivă la: 29.07.2004, § 52 și următoarele, cu o procedură de arestare preventivă de 4 ani și 9 luni. Dar, deși (ca în cauza *Dzelilić c. Germaniei*) Curtea a constatat că „instanța competentă ar fi trebuit să stabilească un program de audiere mai strâns pentru a accelera procesul”, această încălcare nu a reprezentat o problemă structurală, ci, mai degrabă, una izolată. A se vedea, de asemenea, ECtHR, *Dzelilić c. Germaniei*, cererea nr. 65745/01, 10.11.2005, definitivă la: 10.11.2005, § 78 și următoarele, cu 4 ani și 8 luni, în care a hotărât că autoritățile judiciare nu au acționat cu diligența necesară în desfășurarea procedurii.

A se vedea, de asemenea, CtEDO, *El Khoury c. Germaniei*, cererea nr. 8824/09, 09.07.2015, definitivă la: 09.10.2015, cauză în care CtEDO a ajuns la concluzia că durata arestării preventive (trei ani și nouă zile) a încălcat dreptul prin Convenție al reclamantului de a solicita controlul judiciar, întrucât instanța de fond nu a acționat cu diligență în cazul programării audierilor.

71. CtEDO, *Batuzov c. Germaniei*, cererea nr. 17603/07, 22.05.2012, cu aproape 6 ani de proceduri de arestare preventivă.

A se vedea, de asemenea, CtEDO, *Eren c. Germaniei*, cererea nr. 67522/09, 06.11.2004, definitivă la: 06.02.2015, § 62, 65, cu 5 ani și 8 luni de proceduri de arestare preventivă. În acest caz, având în vedere circumstanțele cauzei, Curtea a fost convinsă că reducerea pedepsei a fost măsurabilă și a avut un impact decisiv asupra pedepsei efective a reclamantului. În consecință, Curtea a considerat că instanțele naționale au recunoscut încălcarea Convenției și au acordat suficiente despăgubiri reclamantului. În consecință, Curtea a constatat că reclamantul a încetat să mai fie victimă, în sensul articolului 34 din Convenție.

72. C. Morgenstern, H. Kromrey, DETUR – Spre arestarea preventivă ca *ultima ratio*, primul Raport Național, p. 4.

73. CtEDO, *Chraid c. Germaniei*, cererea nr. 65655/01, 26.10.2006, definitivă la: 26.01.2007, § 46 și următoarele,

74. CtEDO, *Patalakh c. Germaniei*, cererea nr. 22692/15, 08.06.2018, definitivă la: 08.06.2018.

nereprezentativ pentru sistemul judiciar), instanțele naționale au evaluat această problemă diferit față de CtEDO, fără ca prevederile CPP De. să prevadă vreun termen concret. Prin urmare, aceasta reprezintă o decizie interpretativă într-un singur caz, în care cerințele care rezultă din Convenție nu au fost suficient luate în considerare.

Temeiurile și procedura prelungirii sau reînnoirii arestării preventive

(1) Cea mai des utilizată este **revizuirea** („*Haftprüfung*”) care, în principiu, poate fi depusă în orice moment de către inculpat (unele restricții de timp se aplică la repetare). Revizuirea este decisă de judecătorul de detenție.

Așa-numitul **recurs pentru detenție** („*Haftbeschwerde*”) este decis de instanța regională. După șase luni, există un **control judiciar ex officio** privind dispunerea și prelungirea arestării preventive.

Aceste decizii ale instanței superioare pot contribui, pe termen lung, la schimbarea culturii de dispunere a arestării și la accelerarea procesului⁷⁵.

Dacă arestarea preventivă se prelungește, învinuitul este informat cu privire la dreptul de a formula o plângere, precum și alte căi de atac [Secțiunea 115 alin. (4) CPP De.].

Legea națională prevede revizuirea arestării și **plângerea** împotriva deciziei de arestare.

(2) Acuzatul poate solicita în orice moment (dar *cel mult o dată la două luni*) **revizuirea deciziei de dispunere** a arestării preventive și să propună alternative la detenție⁷⁶. În cazul în care, în urma unei ședințe orale arestarea preventivă s-a menținut, acuzatul are dreptul la o altă audiere orală numai dacă arestarea preventivă a avut o durată de *cel puțin trei luni* și, de la ultima audiere orală, au trecut cel puțin două luni de arest preventiv [Secțiunea 118 alin. (3) CPP De.].

(3) Pe durata aflării sale în arest preventiv, acuzatul poate solicita în orice moment o ședință de judecată cu privire la **revocarea** mandatului de arestare sau la suspendarea executării acestuia. O plângere este inadmisibilă în cazul în care a fost depusă o cerere de revizuire a arestării. Dreptul de a formula o plângere împotriva deciziei cu privire la cererea de revizuire a arestării nu este afectat [Secțiunea 117 alin. (1)-(2) CPP De.].

Mandatul de arestare se revocă:

- ▶ de îndată ce nu mai există condițiile pentru arestarea preventivă; sau
- ▶ în cazul în care arestarea preventivă neîntreruptă este disproporționată față de importanța cazului sau față de pedeapsa, sau măsura de corecție și prevenire anticipate.

În mod special, acesta se revocă, dacă:

- ▶ învinuitul este achitat; sau
- ▶ dacă se refuză deschiderea procedurii judiciare principale; sau
- ▶ dacă procedura este încheiată altfel decât în mod provizoriu [Secțiunea 118 alin. (3) CPP De.].

75. C. Morgenstern, asistat de E. Tanz, DETUR – Spre arestarea preventivă ca *ultima ratio*, al doilea Raport Național German, p. 94.

76. Procedurile penale și drepturile de apărare în Germania, Fair Trials International – februarie 2013, p. 19, disponibil la: <https://www.fairtrials.org/wp-content/uploads/Germany-advice-note.pdf>, accesat la: 26 iunie 2019.

(4) Deciziile instanțelor judecătorești privind arestarea preventivă, anterioare hotărârii pe cauză, pot face obiectul unor **plângeri** [*per a contrario, Secțiunea 305 CPP De.*].

Plângerile se admit împotriva dispozițiilor și instrucțiunilor date de instanțele regionale superioare (în cazurile în care au competență în primă instanță) cu privire, printre altele, la arest. O plângere împotriva instrucțiunilor judecătorului de instrucție de la Curtea Federală de Justiție/Curtea Regională Superioară este admisibilă numai dacă se referă, printre altele, la arest [*Secțiunea 304 alin. (4)-(5) CPP De.*].

Situații specifice

Dacă restabilirea *status quo ante*⁷⁷ anulează efectul juridic al unei decizii judecătorești, atunci mandatele de arestare care erau în vigoare la data intrării în vigoare a hotărârii judecătorești vor deveni din nou aplicabile. În cazul unui mandat de arestare, instanța care dispune restabilirea *status quo ante* emite un ordin de revocare a unui astfel de mandat de arestare sau ordin de plasament, în cazul în care este evident că cerințele nu mai sunt îndeplinite. Dacă nu este cazul, instanța competentă efectuează o revizuire a detenției fără întârziere [*Secțiunea 47 alin. (3) CPP De.*].

4.4. Norme aplicabile în cazul schimbării acuzării pe durata arestării preventive

Nu există prevederi specifice privind arestarea preventivă în cazul schimbării acuzării. Se aplică normele generale privind arestarea preventivă, deoarece acestea sunt suficient de flexibile pentru a permite reevaluarea arestării preventive în baza noii acuzări.

4.5. Remediile compensatorii în cazul arestării preventive ilegale

Despăgubirile pentru detenția nejustificată pot fi acordate de către Curtea Penală, în conformitate cu **Legea despăgubirilor în procedurile penale** („*Gesetz über die Entschädigung für Strafverfolgungsmaßnahmen*”, StrEG⁷⁸) din 1971, în redacția acesteia din 2001, dacă:

- ▶ persoana arestată este achitată după procesul principal;
- ▶ procesul este întrerupt printr-o decizie a Procuraturii; sau
- ▶ dacă deschiderea procesului principal este refuzată.

Prejudiciul pecuniar suferit în urma măsurilor de urmărire penală se compensează integral (de exemplu, pierderea câștigurilor datorate pierderii locului de muncă); prejudiciul trebuie descris în detaliu de către persoana care are dreptul la despăgubire. Costurile pentru cazare și masă pe durata aflării în arest pot fi deduse din cuantumul acordat. În al doilea rând, o rată fixă de 11 euro [*n.a.: acum 25 euro/zi, a se vedea articolul 7*] pentru fiecare zi de privare de libertate se acordă drept despăgubire pentru prejudiciul moral⁷⁹.

77. În cazul în care o persoană a fost împiedicată să respecte o limită de timp, independent de voința sa, acesteia i se va acorda, la cerere, dreptul de a reveni la starea de fapt anterioară (*status quo ante*).

78. Disponibil la: <https://www.gesetze-im-internet.de/streg/BJNR001570971.html>, accesat la: 24 iunie 2019.

79. C. Morgenstern, *Arestarea preventivă în Uniunea Europeană*, A.M. van Kalmthout, M.M. Knapen, C. Morgenstern (ed.), p. 419-420.

V. România

5.1. Cadrul legal. Statistici

Cadrul legal

Prevederile legale relevante se cuprind în:

- ▶ **Constituția României** (*Constituția Ro.*)⁸⁰ – articolul 22 (dreptul la viață, la integritate fizică și psihică) și articolul 23 (libertatea individuală);
- ▶ **Codul de procedură penală** român (*CPP Ro.*)⁸¹ – articolul 9 (dreptul la libertate și siguranță) și Titlul V – Măsurile preventive și alte măsuri procesuale, Capitolul I – Măsurile preventive (articolele 202-244).

Statistici

În conformitate cu **Statisticile SPACE I** (2018), România, cu o populație de 19.523.621, a avut un număr total de deținuți de 23.050 (din care 21.172 erau deținuți condamnați și 1.978 erau deținuți nejudecați, însumând 8,6% din populația penitenciară), rezultând o rată a populației penitenciare de 118,1 (în 2008, rata populației penitenciare era 132,1)⁸².

În conformitate cu **statisticile World Prison Brief**⁸³, la 31 mai 2019, populația penitenciară în România era de 20.528 de deținuți, cu o rată a populației penitenciare de 106, din care 1.887, însemnând 9,1%, erau deținuți în arest preventiv, reprezentând o rată a populației deținute preventiv de 10 (la 100.000 din populația națională). În comparație, în 2000, totalul populației penitenciare era de 48.267, din care 10.792, însemnând 22,4%, erau deținuți în arest preventiv, reprezentând o rată a populației deținute în arest preventiv de 48 (la 100.000 din populația națională).

Din 2000 până în prezent, populația penitenciară a scăzut constant, așa cum a fost cazul persoanelor aflate în arest preventiv, fie evaluarea se face:

- ▶ în funcție de numărul total al deținuților în arest preventiv; sau
- ▶ ca procent din totalul populației penitenciare; sau
- ▶ ca procent din rata populației penitenciare [cu un procent de 8,6%, alături de Republica Cehă (8,2%) și Macedonia de Nord (8,4%), **cel mai scăzut procent de deținuți în arest preventiv din totalul populației penitenciare, dintre membrii CoE**].

80. Disponibil la: <https://www.presidency.ro/en/the-Constituția-of-România>, accesat la: 24 iunie 2019.

81. Disponibil la: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/210277>, accesat la: 24 iunie 2019.

82. Aebi, M. F., & Tiago, M. M. (2018). SPACE I - 2018 – Statisticile penale anuale ale Consiliului Europei, p. 28, 30, 43.

83. Disponibil la: <http://www.prisonstudies.org/country/România>, accesat la: 29 iunie 2019.

Datele obținute de la Inspectoratul General al Poliției Române (aprilie 2014) arată că persoanele care au fost private de libertate în aresturile poliției (excluzându-i pe arestații preventiv din închisori) au petrecut, în medie 42 de zile în unitățile respective. Această medie se aplică pentru persoanele aflate în curs de urmărire penală care fac obiectul anchetei (înainte de pronunțarea unei condamnări definitive)⁸⁴.

De asemenea, în 2017, în România, numărul total de zile petrecute în instituțiile penale de către infractorii necondamnați a fost de 308.726, cu un număr mediu de deținuți în arest preventiv de 345,8. În cele din urmă, indicatorul duratei medii de deținere în arest preventiv, în luni (în baza numărului total de zile petrecute în instituțiile penale) a fost de 2,0 luni⁸⁵. Această cifră este, alături de Irlanda (2,0 luni) și Austria (2,6 luni), **cea mai mică durată medie de deținere în arest preventiv, dintre membrii CoE**.

5.2. Temeiurile arestării preventive

Principiul inviolabilității libertății individuale și a securității persoanei este prevăzut la un nivel constituțional. Ca excepție, arestarea unei persoane este permisă numai în cazurile și în conformitate cu procedura prevăzută de lege [articolul 23 alin. (1)-(2) Constituția Ro.; a se vedea, de asemenea, articolul 9 alin. (1)-(2) CPP Ro.].

Principiul libertății persoanei este impus pe toată durata procesului penal, aplicarea unei măsuri preventive sau restrictive care afectează libertatea persoanei având caracterul unei măsuri excepționale⁸⁶.

Arestarea preventivă

(1) Arestarea preventivă se dispune de către un judecător și numai în cursul procesului penal [articolul 23 alin. (4) Constituția Ro.].

Măsura preventivă care constă în arestarea preventivă poate fi luată în privința unui inculpat de către judecătorul de drepturi și libertăți, în cursul urmăririi penale/**fazei prejudiciare** (la solicitarea procurorului), de către judecătorul de cameră preliminară, în **procedura de judecată în camera preliminară** și de către instanță în **faza de judecată** [articolul 203 alin. (3), 223 alin. (1), 224 CPP Ro.].

Se pot dispune măsuri preventive dacă există probe sau indicii temeinice care conduc la o bănuială rezonabilă că o persoană a săvârșit o infracțiune și dacă astfel de măsuri sunt necesare pentru:

- a) asigurarea bunei desfășurări a procesului penal;
- b) împiedicarea sustragerii suspectului sau inculpatului de la urmărirea penală sau de la judecată; sau
- c) prevenirea săvârșirii unei alte infracțiuni [articolul 202 alin. (1) CPP Ro.].

84. Asociația pentru Apărarea Drepturilor Omului din România, Comitetul de la Helsinki (APADOR-CH). Este arestul preventiv folosit doar ca măsură excepțională în România? Raport de cercetare. Septembrie 2015, p. 41.

85. Aebi, M. F., & Tiago, M. M. (2018). SPACE I - 2018 – Statisticile penale anuale ale Consiliului Europei, p. 108.

86. A. Barbu, G. Tudor, A.M. Șinc, Codul de procedură penală, adnotat cu jurisprudența națională și europeană, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 63.

(2) Arestarea preventivă nu este obligatorie și poate fi dispusă numai dacă probele generează o bănuială rezonabilă că inculpatul a comis o infracțiune și dacă există una dintre următoarele situații:

- a) inculpatul a fugit sau s-a ascuns pentru a se sustrage de la urmărirea penală sau de la judecată, sau a făcut pregătiri de orice natură pentru astfel de fapte;
- b) inculpatul încearcă să influențeze un alt participant la săvârșirea infracțiunii sau un martor, sau un expert pentru a distruge, altera, ascunde sau pentru a fura mijloace materiale de probă, sau pentru a determina o altă persoană să adopte un astfel de comportament;
- c) inculpatul exercită presiuni asupra victimei sau încearcă să realizeze o înțelegere frauduloasă cu aceasta;
- d) există bănuiala rezonabilă că, după punerea în mișcare a acțiunii penale împotriva sa, inculpatul a săvârșit cu intenție o nouă infracțiune sau se pregătește să săvârșească o nouă infracțiune [articolul 223 alin. (1) CPP Ro.].

Ca excepție, arestarea preventivă a inculpatului poate fi, de asemenea, dispusă dacă din probe rezultă o bănuială rezonabilă că acesta a comis o anumită infracțiune (de exemplu, cu intenție directă contra vieții, infracțiune contra securității naționale, infracțiune de trafic de droguri, privind încălcarea regimului armelor, munițiilor, materialelor nucleare sau explozibililor, traficul și exploatarea persoanelor vulnerabile, acte de terorism, spălare de bani, evaziune fiscală, corupție etc.) sau o altă infracțiune pentru care legea prevede pedeapsa închisorii de 5 ani ori mai mare și, pe baza unei evaluări a gravității faptelor, a modului și circumstanțelor de comitere a acesteia, a anturajului și a mediului din care provine inculpatul, a antecedentelor penale și a altor împrejurări cu privire la persoana acestuia, se constată că privarea sa de libertate este necesară pentru înlăturarea unei stări de pericol pentru ordinea publică [articolul 223 alin. (1) CPP Ro.].

(3) În cadrul unei analize a practicii judiciare în acest domeniu, s-a afirmat că judecătorii și procurorii consideră, ca percepție generală, că practica arestării preventive este, în prezent, echilibrată⁸⁷.

În practică, în majoritatea cazurilor, judecătorii au subliniat că decizia privind arestarea preventivă se bazează pe o „*image de ansamblu*” sau pe o analiză multi-factorială în care figurează mulți factori⁸⁸. Mai mult ca atât, toți judecătorii și procurorii consideră că au suficiente resurse, inclusiv timp și informații, pentru a lua decizia cu privire la măsurile preventive⁸⁹.

(4) *Situații particulare.*

(a) Legislația națională prevede o situație în care persoana arestată primește tratament medical sub pază permanentă:

- ▶ dacă se constată că un inculpat plasat în arest preventiv suferă de o boală care nu poate fi tratată în rețeaua medicală a Administrației Naționale a Penitenciarelor;

87. G. Oancea, I. Durnescu, DETUR – Spre arestarea preventivă ca ultima ratio, al doilea Raport Național Român privind interviurile cu experți, noiembrie 2017, București, p. 7, disponibil la:

<https://www.irks.at/detour/Uploads/2nd%20Nat%20Report%20RO%20for%20Web.pdf>, accesat la: 30 iunie 2019.

88. G. Oancea, I. Durnescu, DETUR – Spre arestarea preventivă ca *ultima ratio*, al doilea Raport Național Român, p. 16.

89. G. Oancea, I. Durnescu, DETUR – Spre arestarea preventivă ca *ultima ratio*, al doilea Raport Național Român, p. 17.

- ▶ conducerea unității de detenție dispune efectuarea tratamentului în rețeaua medicală a Ministerului Sănătății sub pază permanentă.

Perioada în care inculpatul este internat sub pază permanentă este inclusă în termenul arestării preventive [articolul 240 CPP Ro.].

(b) Arestarea preventivă poate fi dispusă în mod excepțional în privința **unui inculpat minor**, numai dacă efectele privării de libertate asupra personalității și dezvoltării acestuia nu sunt disproporționate în raport cu scopul urmărit prin luarea unei astfel de măsuri. La stabilirea duratei arestării preventive, se are în vedere vârsta inculpatului la data dispunerii, prelungirii sau menținerii acestei măsuri [articolul 243 alin. (2)-(3) CPP Ro.].

(5) În ultimii ani, CtEDO a identificat mai multe probleme în cauzele împotriva României, care au abordat diferite probleme referitoare la arestarea preventivă:

- ▶ În cauza *Pantea c. României*⁹⁰, CtEDO a decis că detenția în cauză a fost ilegală. Mai mult, Curtea a subliniat faptul că, întrucât procurorii din România acționează în calitate de reprezentanți ai Ministerului Public, aceștia nu îndeplinesc cerința independenței față de executiv. În acest caz, Curtea a repetat cele spuse anterior în acest sens în cauza *Vasilescu c. României*⁹¹. Durata totală a detenției înainte ca suspectii să fie aduși în fața unui judecător sau a unui alt magistrat, în sensul articolului 5 § 3 din CEDO, a fost mai mare de patru luni. Curtea a fost de părere că durata a fost prea lungă⁹².
- ▶ În *Creangă c. României*⁹³, cauza s-a referit la detenția în arest preventiv, în urma cererii Procurorului General de anulare a deciziei finale prin care s-a dispus punerea în libertate a inculpatului, în 2003 (încălări ale articolului 5 § 1).

Ca urmare a acestui caz, articolele din *CPP Ro.* (anterior) care reglementează cererile de anulare a hotărârilor judecătorești definitive au fost abrogate prin Legea nr. 576 din 14 decembrie 2004. Noul Cod de procedură penală a intrat în vigoare din 2014⁹⁴.

Proportionalitatea

(1) Nicio măsură preventivă nu poate fi dispusă, confirmată, prelungită sau **menținută dacă există o cauză care împiedică punerea în mișcare sau exercitarea acțiunii penale**. Orice măsură preventivă trebuie să fie **proporțională** cu gravitatea acuzațiilor formulate împotriva persoanei față de care este luată și necesară pentru atingerea scopului urmărit prin dispunerea acesteia [articolul 202 alin. (2)-(3) CPP Ro.].

(2) În perioada comunismului, **procedura penală** și dreptul penal material au fost aplicate formal. În 2003 a existat o amplă reformă care a condus, printre altele, la:

- a) reducerea populației penitenciare (inclusiv a deținuților în arest preventiv);
- b) introducerea măsurilor alternative;
- c) schimbarea mentalității judecătorilor.

90. CtEDO, *Pantea c. României*, cererea nr. 33343/96, 03.06.2003.

91. CtEDO, *Vasilescu c. României*, cererea nr. 27053/95, 22.05.1998.

92. M.M. Knapen, *Arestarea preventivă în Uniunea Europeană, O analiză a standardelor minime în arestarea preventivă și temeiurile pentru revizuirea periodică în statele membre ale UE, Capitolul 23, România*, A.M. van Kalmthout, M.M. Knapen, C. Morgenstern (ed.), WLP 2009, p. 807.

93. CtEDO, *Ciobanu c. României*, cererea nr. 29226/03, 23.02.2012, definitivă la: 09.10.2013.

94. A se vedea Rezoluția CM/ResDH(2013)220, *Creangă împotriva României*, Executarea hotărârii Curții Europene a Drepturilor Omului, adoptat de Comitetul de Miniștri la 6 noiembrie la cea de-a 1183-a reuniune a Delegațiilor Miniștrilor.

În 2003, Constituția României a fost revizuită prin îmbunătățirea, printre altele, a articolului 23, care este de o importanță deosebită pentru procesul penal. Datorită modificărilor aduse CPP, populația penitenciară – în special, numărul deținuților în arest preventiv – a scăzut enorm⁹⁵.

Majoritatea judecătorilor consideră practicile de arestare preventivă ca un produs al evoluției: prima schimbare a avut loc atunci când s-a prevăzut ca măsura să fie dispusă de judecător (în 2003); a doua schimbare s-a produs o dată cu jurisprudența CtEDO.

În 2014, a intrat în vigoare un nou Cod de procedură penală și a introdus o nouă alternativă la arestarea preventivă – arestarea la domiciliu. Se pare că această nouă alternativă i-a încurajat pe unii judecători să o utilizeze ca alternativă la arestarea preventivă⁹⁶.

Această schimbare de mentalitate pare a fi influențată de factori precum: jurisprudența CtEDO, schimbări în programa Institutului Național al Magistraturii (axată mai mult pe CEDO), un lung proces de ajustare între partea acuzării și instanțele judecătorești, noua generație de magistrați care a intrat în sistem în ultimii ani⁹⁷.

O persoană aflată în arest preventiv are dreptul să ceară punerea sa în libertate provizorie, sub control judiciar sau pe cauțiune [articolul 23 alin. (10) Constituția Ro.].

Atunci când refuză cererea de prelungire a arestării preventive sau la expirarea duratei maxime a arestării preventive a inculpatului, instanța poate dispune alte măsuri preventive, în conformitate cu legea [articolele 227 alin. (2), 237 alin. (2), 239 alin. (3) CPP Ro.].

Conform articolului 202 alin. (4) CPP Ro., măsurile preventive care servesc ca alternativă la arestarea preventivă sunt:

- a) controlul judiciar [articolul 211-215' CPP Ro.]; procurorul, în cursul urmăririi penale, judecătorul de cameră preliminară, în procedura de cameră preliminară, sau instanța de judecată, în cursul judecății, pot dispune luarea măsurii controlului judiciar (cu obligația de a respecta unele cerințe specifice) în privința inculpatului, dacă o astfel de măsură preventivă este necesară pentru atingerea scopului prevăzut de lege [articolele 211 alin. (1)-(2), 215 alin. (1) CPP Ro.].
- b) controlul judiciar pe cauțiune [articolul 216-217 CPP Ro.]; Procurorul, în cursul urmăririi penale, judecătorul de cameră preliminară, în procedura de cameră preliminară, sau instanța, în cursul judecății, pot dispune luarea controlului judiciar pe cauțiune (cu obligația de a respecta unele cerințe specifice) în privința inculpatului, dacă sunt îndeplinite cerințele stabilite pentru arestarea preventivă, dacă luarea unei astfel de măsuri este suficientă pentru atingerea scopului stabilit de lege și dacă inculpatul depune o cauțiune a cărei valoare este stabilită de către organul judiciar [articolul 216 CPP Ro.].

95. M.M. Knapen, *Arestarea preventivă în Uniunea Europeană, O analiză a standardelor minime în arestarea preventivă și temeiurile pentru revizuirea periodică în statele membre ale UE, Capitolul 23, România*, A.M. van Kalmthout, M.M. Knapen, C. Morgenstern (ed.), WLP 2009, p. 789-790.

96. G. Oancea, I. Durnescu, DETUR – Spre arestarea preventivă ca *ultima ratio*, al doilea Raport Național Român, p. 10.

97. G. Oancea, I. Durnescu, DETUR – Spre arestarea preventivă ca *ultima ratio*, al doilea Raport Național Român, p. 11.

Valoarea cauțiunii este de cel puțin 1.000 RON (200 Euro) și este determinată în baza gravității învinuirii formulate împotriva inculpatului, a situației materiale a acestuia și a obligațiilor legale ale acestuia⁹⁸;

- c) arestarea la domiciliu [articolul 218-222 CPP Ro.]. Arestarea la domiciliu (cu obligația de a respecta unele cerințe specifice) este dispusă de judecătorul de drepturi și libertăți, de judecătorul de cameră preliminară sau de instanța de judecată, dacă sunt îndeplinite cerințele stabilite pentru arestarea preventivă și dacă o astfel de măsură este necesară și suficientă pentru atingerea unuia dintre scopurile stabilite de lege [articolul 218 alin. (1) CPP Ro.].

Îndeplinirea condițiilor legale este apreciată luându-se în considerare gradul de pericol al infracțiunii, scopul unei astfel de măsuri, starea de sănătate, vârsta, situația familială și alte circumstanțe referitoare la persoana față de care este luată măsura. O astfel de măsură nu poate fi dispusă în privința unui inculpat față de care există o bănuială rezonabilă că a săvârșit o infracțiune asupra unui membru de familie și în privința inculpatului care anterior a fost condamnat definitiv pentru o infracțiune de evadare. Persoana în privința căreia a fost dispusă măsura arestării la domiciliu este informată cu privire la drepturile sale:

- ▶ dreptul de acces la asistență medicală de urgență;
- ▶ dreptul de a contesta măsura; și
- ▶ dreptul de a solicita revocarea sau înlocuirea acesteia cu o altă măsură preventivă [articolul 218 alin. (2)-(4) CPP Ro.].

S-a constatat că acestea contribuie **la progresul semnificativ al procesului**. Controlul judiciar este, de departe, cea mai populară măsură preventivă. Principalele argumente în favoarea acestei măsuri au fost:

- ▶ conține multe măsuri și obligații care pot fi utilizate de către magistrați pentru a asigura prezența inculpatului în proces și pentru a evita riscurile de sustragere sau de falsificare a probelor;
- ▶ permite inculpaților să își continue viața profesională și socială;
- ▶ protejează cu adevărat principiul prezumției nevinovăției până la stabilirea vinovăției etc.

Cu toate acestea, așa cum menționează unii avocați, există un risc semnificativ în ceea ce privește utilizarea prea largă a acestei măsuri și crearea **așa-numitei extinderi a rețelei**⁹⁹.

98. G. Oancea, I. Durnescu, DETUR – Spre arestarea preventivă ca *ultima ratio*, Al doilea Raport Național Român, p. 30.

99. G. Oancea, I. Durnescu, DETUR – Spre arestarea preventivă ca *ultima ratio*, Al doilea Raport Național Român, p. 35.

5.3. Termenul arestării preventive, temeiurile și procedura prelungirii sau reînnoirii arestării preventive

Termenul arestării preventive

(1) Conform Asociației pentru Apărarea Drepturilor Omului din România, Comitetul de la Helsinki (APADOR-CH), înainte de 1998, deținuții rămăneau în custodia poliției până când procurorul finaliza rechizitoriul. Timpul petrecut în custodia poliției putea fi de luni sau chiar de ani. Începând cu 1998, după o decizie a Curții Constituționale, instanțele au început să examineze în mod constant temeiurile detenției în fiecare lună. Cu toate acestea, abia în 2003 această practică a dobândit o bază legală¹⁰⁰.

(2) În conformitate cu dispozițiile constituționale [articolul 23 alin. (5) Constituția Ro.], CPP Ro. prevede norme specifice prin care arestarea preventivă a unui inculpat poate fi prelungită pe parcursul urmăririi penale/**faza prejudiciară**, dacă:

- a) temeiurile care au determinat arestarea inițială impun în continuare privarea de libertate a inculpatului; sau
- b) există temeiuri noi care justifică prelungirea măsurii.

Această măsură poate fi dispusă doar de judecătorul de drepturi și libertăți [articolul 234 alin. (1)-(3) CPP Ro.].

Propunerea de prelungire a arestării preventive se prezintă împreună cu dosarul cauzei la judecătorul de drepturi și libertăți, cu cel puțin cinci zile înainte de expirarea termenului de arestare preventivă. Judecătorul de drepturi și libertăți se pronunță asupra cererii de prelungire a termenului de arestare preventivă înainte de expirarea măsurii [articolul 235 alin. (1)-(2), alin. (6) CPP Ro.].

Aceste dispoziții au fost analizate și interpretate de Curtea Constituțională (Decizia nr. 336/2015), care a decis că dispozițiile articolului 235 alin. (1) CPP Ro. sunt constituționale în măsura în care nerespectarea termenului „cu cel puțin 5 zile înainte de expirarea arestării preventive” produce efectul articolului 268 alin. (1) CPP Ro. (ceea ce înseamnă că nerespectarea acestui termen atrage pierderea acestui drept și anularea actului care a fost efectuat după acest termen).

Prelungirea termenului arestării preventive a unui inculpat poate fi dispusă pentru o perioadă de cel mult 30 de zile. Judecătorul de drepturi și libertăți poate acorda, de asemenea, în cursul urmăririi penale prelungiri suplimentare; cu toate acestea, fiecare astfel de prelungire nu poate depăși 30 de zile. Durata totală a arestării preventive a inculpatului în cursul urmăririi penale nu poate depăși un termen rezonabil și nu poate fi mai mare de 180 de zile [articolul 236 alin. (2)-(4) CPP Ro.].

(3) Arestarea preventivă a unui inculpat poate fi dispusă în cursul **procedurii de cameră preliminară** de către judecătorul de cameră preliminară, din oficiu sau în baza cererii motivate a procurorului, pentru o perioadă de cel mult 30 de zile, pentru aceleași temeiuri și în aceleași condiții ca și arestarea preventivă dispusă în cursul urmăririi penale/fazei prejudiciare [articolul 238 alin. (1), alin. (3) CPP Ro.].

100. M.M. Knapen, *Arestarea preventivă în Uniunea Europeană, O analiză a standardelor minime în arestarea preventivă și temeiurile pentru revizuirea periodică în statele membre ale UE, Capitolul 23, România*, A.M. van Kalmthout, M.M. Knapen, C. Morgenstern (ed.), WLP 2009, p. 806.

(4) În conformitate cu dispozițiile constituționale [articolul 23 alin. (6) Constituția Ro.], CPP Ro. prevede norme specifice privind termenele arestării preventive în **faza de judecată**. Instanța verifică din oficiu dacă subsistă temeiurile care au determinat luarea, prelungirea sau menținerea măsurii preventive, înainte de expirarea termenului acesteia, cu citarea inculpatului. În tot cursul judecării, instanța, din oficiu, printr-o încheiere judecătorească, verifică periodic, dar *nu mai târziu de 60 de zile*, dacă temeiurile care au determinat menținerea arestării preventive și arestării la domiciliu, dispuse în privința inculpatului, sunt încă în vigoare [articolul 208 alin. (2)-(3) CPP Ro.].

În cursul **judecării** în primă instanță, durata totală a arestării preventive a inculpatului nu poate depăși *un termen rezonabil* și nu poate depăși jumătate din *limita maximă specială* prevăzută de lege pentru infracțiunea care face obiectul sesizării instanței. În toate cazurile, durata arestării preventive în primă instanță *nu poate depăși cinci ani* [articolul 239 alin. (1) CPP Ro.].

Temeiurile și procedura prelungirii sau reinnoirii arestării preventive

(1) Încheierile instanței judecătorești privind arestarea preventivă pot fi supuse căilor de atac prevăzute de lege [articolul 23 alin. (7) Constituția Ro.].

În cursul urmăririi penale/fazei prejudiciare și a procedurii de cameră preliminară, orice cereri, propuneri, plângeri și contestații cu privire la arestarea preventivă se soluționează în camera de consiliu, prin încheiere motivată. În cursul judecării, instanța se pronunță asupra măsurilor preventive prin încheiere motivată [articolul 203 alin. (5)-(6) CPP Ro.].

(2) În **faza prejudiciară**, inculpatul și procurorul pot formula contestație împotriva încheierilor **judecătorești** prin care judecătorul de drepturi și libertăți dispune asupra măsurilor preventive, în termen de 48 de ore de la pronunțarea acestora sau, după caz, de la comunicarea acestora. Contestația formulată împotriva încheierii judecătorești, prin care s-a dispus luarea sau prelungirea unei măsuri preventive sau constatarea expirării acesteia de drept, nu suspendă executarea¹⁰¹ [articolul 204 alin. (1), alin. (3) CPP Ro.].

(3) În cursul **fazei de cameră preliminară**, procedura este aceeași cu cea reglementată pentru faza prejudiciară, cu cu excepția că hotărârea este a judecătorului de cameră preliminară de la instanța ierarhic superioară [articolul 205 alin. (1), alin. (3)-(5) CPP Ro.]. În tot cursul procedurii de cameră preliminară, judecătorul de cameră preliminară verifică periodic, *ex officio*, dar *nu mai târziu de 30 de zile*, dacă subsistă temeiurile care au determinat luarea măsurii arestării preventive și a măsurii arestării la domiciliu sau dacă au apărut temeiuri noi, care să justifice menținerea acestor măsuri [articolele 207 alin. (6), 348 CPP Ro.].

(4) În **faza de judecată**, procedura este aceeași cu cele reglementate pentru faza prejudiciară și faza de cameră preliminară, cu excepția că, competența de a se pronunța asupra arestării preventive revine instanței ierarhic superioare.

101. În schimb, în toate celelalte situații (de exemplu, atunci când se înlocuiește arestarea la domiciliu cu arestarea preventivă), contestația împotriva măsurilor preventive nu suspendă executarea. A se vedea C. Jderu, în M. Udroui (coord.), Codul de procedură penală. Comentariu pe articole, art. 1-603, a 2-a ediție, Ed. C.H. Beck, București, 2017, p. 1003, nr. 7.

În cursul judecății, instanța verifică periodic, din oficiu, dar *nu mai târziu de 60 de zile*, prin încheiere judecătorească, dacă subzistă temeiurile care au determinat menținerea măsurii arestării preventive și a măsurii arestării la domiciliu dispuse în privința inculpatului [articolul 208 alin. (1)-(2), alin. (4), 362 CPP Ro.].

Atunci când hotărârea (din prima instanță) este desființată, instanța de apel poate menține măsura arestării preventive [articolul 423 alin. (3) CPP Ro.].

(5) *Revocarea. Înlocuirea.* O măsură preventivă se **revocată**, din oficiu sau la cerere, dacă au încetat temeiurile care au determinat-o sau au apărut noi circumstanțe care confirmă ilegalitatea unei astfel de măsuri, fiind dispusă eliberarea suspectului sau a inculpatului, cu excepția cazului în care este arestat într-o altă cauză.

O măsură preventivă se înlocuiește, *ex officio* sau la cerere, cu o măsură preventivă mai ușoară, dacă sunt îndeplinite condițiile prevăzute de lege pentru dispunerea acesteia și, după evaluarea împrejurărilor concrete ale cauzei și a conduitei procesuale a inculpatului, se consideră că măsura preventivă mai ușoară este suficientă pentru realizarea scopului prevăzut de lege [articolul 242 alin. (1)-(2) CPP Ro.].

(6) În ceea ce privește prelungirea arestării preventive fără o analiză adecvată a criteriilor juridice, CtEDO a subliniat că prelungirea arestării preventive trebuie examinată în corelație cu circumstanțele individuale ale suspectului/inculpatului. În astfel de circumstanțe, autoritățile interne au obligația de a examina mai în detaliu situația personală a solicitantului și să ofere temeiuri specifice pentru reținerea acestuia în custodie. Cu toate acestea, chiar dacă există o bănuială rezonabilă că suspectul/inculpatul a săvârșit o infracțiune gravă, aceasta nu este suficientă pentru a justifica o prelungire repetată a arestării preventive¹⁰².

În ultimii ani, în numeroase cauze împotriva României, CtEDO a constatat încălcări ale diferitelor aspecte ale articolului 5 CEDO. Cele mai importante probleme au fost găsite în următoarele cauze:

- În grupul *Calmanovici c. României*¹⁰³, cauzele au vizat, în principal, nereguli de detenție, cum ar fi: prelungirea nejustificată a arestării preventive; lipsa recursului

102. G. Oancea, I. Durnescu, DETUR – Spre arestarea preventivă ca *ultima ratio*, primul Raport Național Român, octombrie 2016, București, p. 36-38, disponibil la: <https://www.irks.at/detour/Uploads/2nd%20Nat%20Report%20RO%20for%20Web.pdf>, accesat la: 30 iunie 2019.

103. CtEDO, *Calmanovici c. României*, cererea nr. 42250/02, 01.07.2008, definitivă la: 01.10.2008; CtEDO, *Lazăr c. României*, cererea nr. 23395/05, 31.05.2012; CtEDO, *Mihuță c. României*, cererea nr. 13275/03, 31.03.2009, definitivă la: 14.09.2009; CtEDO, *Răducu c. României*, cererea nr. 70787/01, 21.04.2009, definitivă la: 24.07.2009; CtEDO, *Scundeanu c. României*, cererea nr. 10193/02, 02.02.2010, definitivă la: 02.05.2010; CtEDO, *Stoican c. României*, cererea nr. 3097/02, 06.10.2009, definitivă la: 06.01.2010; CtEDO, *Tarău c. României*, cererea nr. 3584/02, 24.02.2009, definitivă la: 24.05.2009; CtEDO, *Tiron c. României*, cererea nr. 17689/03, 07.04.2009, definitivă la: 07.07.2009.

A se vedea, de asemenea, CtEDO, *Ionuț-Laurențiu Tudor c. României*, cererea nr. 34013/05, 24.06.2014, definitivă la: 24.09.2014, cu privire la, *inter alia*, durata excesivă a arestării preventive din cauza nemotivării prelungirii; lipsa de imparțialitate a judecătorilor care au examinat fondul cauzei penale și care au dispus anterior prelungirea arestării preventive a reclamantului; CtEDO, *Hamvas c. României*, cererea nr. 6025/05, 09.07.2013, definitivă la: 09.10.2013, privind reținerea ilegală în arest preventiv; eșecul instanțelor interne de a fi adus în mod prompt în fața judecătorului; CtEDO, *Begu c. României*, cererea nr. 20448/02, 15.03.2011, definitivă la: 15.06.2011, privind lipsa unei justificări suficiente pentru deținerea în arest preventiv prelungit (articolul 5 § 3).

imediat împotriva hotărârilor judecătorești de prelungire a arestării preventive; neprezentarea la audiere, al cărui rezultat ar determina dacă detenția va fi menținută și lipsa unei determinări rapide a cererii de eliberare; prezentare tardivă în fața unui judecător; proces penal inechitabil;

Cauza *Calmanovici* tratează ilegalitatea arestării preventive a reclamantului, pentru diferite perioade, în 2002. În acest sens, CtEDO a observat că ordinul procurorului, care a constituit baza detenției între 2 și 31 august 2002, nu a oferit temeiuri concrete pentru arestare, așa cum prevăd dispozițiile relevante.

Ulterior, detenția reclamantului între 21 septembrie 2002 și 19 noiembrie 2002 s-a bazat pe decizii ale unei instanțe militare care nu avea competența de a examina cazul reclamantului [încălcări ale articolului 5 § 1].

În cauzele *Calmanovici*, *Lazăr*, *Mihuță*, *Stoican*, *Scundeanu*, *Tarău și Tiron*, CtEDO a remarcat, de asemenea, că, între 2001 și 2005, autoritățile nu au furnizat temeiuri „pertinente și suficiente” pentru a justifica prelungirea detenției reclamanților [încălcări ale articolului 5 § 3].

Cauza *Mihuță* se referă, de asemenea, la lipsa recursului imediat împotriva hotărârilor judecătorești de prelungire a arestării preventive [încălcarea articolului 5 § 4].

În plus, în cauza *Răducu*, instanța competentă a deliberat 30 de zile înainte de a se pronunța cu privire la cererea reclamantului privind eliberarea din arest preventiv [încălcarea articolului 5 § 4].

În legătură cu executarea hotărârilor CtEDO în cauze, autoritățile române au declarat că, în urma modificărilor din 2003 ale *CPP Ro. (anterior)*, procurorul nu mai este competent să dispună plasarea în arest preventiv. În prezent, practicile instanțelor naționale de a dispune arestarea preventivă influențează în mod direct jurisprudența Curții Europene și sunt conforme cu cerințele Convenției. Adicional, o hotărâre judecătorească de plasare a unei persoane în arest preventiv poate fi atacată în fața instanței superioare în termen de 24 de ore de la pronunțarea sau de la notificarea acesteia persoanei în cauză. Noul *CPP Ro.*, în vigoare din februarie 2014, include toate dispozițiile menționate mai sus¹⁰⁴.

- ▶ Cauza *Konolos c. României*¹⁰⁵ a tratat protecția drepturilor în detenție: prelungirea arestării preventive a reclamantului, fără a specifica durata, contrar articolului 149 din *CPP Ro. (anterior)*, astfel cum a fost interpretat de Curtea Constituțională [încălcarea articolului 5 § 1].

Autoritățile române au luat unele măsuri generale pentru a răspunde problemelor din cauză; ca urmare, Legea nr. 281/2003 de modificare a *CPP Ro. (anterior)* a prevăzut, în mod expres, obligația instanțelor naționale de a verifica în mod regulat legalitatea și oportunitatea prelungirii arestării preventive¹⁰⁶.

104. A se vedea Rezoluția CM/ResDH(2014)13 privind executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului în opt cazuri împotriva României, adoptată de Comitetul de Miniștri la 5 februarie 2014, la cea de-a 1190-a reuniune a Delegațiilor Miniștrilor.

105. CtEDO, *Konolos c. României*, cererea nr. 26600/02, 07.02.2008, definitivă la: 07.05.2008.

106. A se vedea *Rezoluția CM/ResDH(2011)22*, Executarea hotărârii Curții Europene a Drepturilor Omului, *Konolos împotriva României*, adoptată de Comitetul de Miniștri la 10 martie 2011 la cea de-a 1108-a reuniune a Delegațiilor Miniștrilor.

- Cauza *Năstase-Silvestru c. României*¹⁰⁷ a vizat, în principal, faptul că reclamantul, a cărui reținere a fost dispusă de către un procuror la data de 24 noiembrie 2000, nu a fost adus neîntârziat în fața unui judecător, ci doar după 18 zile [încălcarea articolului 5 § 3].
În consecință, *CPP Ro.* (anterior) a fost modificat în 2003. În prezent, judecătorul are competența exclusivă de a dispune arestarea preventivă¹⁰⁸.

5.4. Norme aplicabile în cazul schimbării acuzării pe durata arestării preventive

(1) În **faza prejudiciară**, în cazul în care, după începerea urmăririi penale, organul de urmărire penală constată noi fapte, date privind implicarea altor persoane sau împrejurări care pot duce la schimbarea încadrării juridice a faptei, organul în cauză dispune extinderea urmăririi penale sau **schimbarea acuzării** [articolul 311 alin. (1) *CPP Ro.*], cu obligația de a informa suspectul/inculpatul cu privire la noile fapte care au justificat lărgirea domeniului de aplicare/schimbare a acuzării.¹⁰⁹

(2) Atunci când, în cursul **fazei de judecată**/procedurii judiciare, instanța consideră că *încadrarea juridică dată faptei* prin rechizitoriu urmează a fi modificată, aceasta are obligația de a pune în discuție *noua încadrare și de a atrage atenția inculpatului* asupra faptului că are dreptul să solicite lăsarea cauzei pentru mai târziu în cadrul aceleiași ședințe judecătorești sau amânarea judecării, pentru a-și pregăti apărarea¹¹⁰ [articolul 386 alin. (1) *CPP Ro.*]. Aceeași abordare este valabilă și în cazurile cu recunoaștere a vinovăției [articolul 377 alin. (4) *CPP Ro.*].

(3) Nu există reglementări specifice privind arestarea preventivă în cazul schimbării acuzării. Se aplică normele generale privind arestarea preventivă, deoarece acestea sunt suficient de flexibile pentru a permite reevaluarea arestării preventiv în baza noii acuzări.

5.5. Remediile compensatorii în cazul arestării preventive ilegale

Atunci când se constată că o măsură **privativă de libertate** sau restrictivă de libertate a fost dispusă în mod ilegal, autoritățile competente au obligația de a dispune revocarea măsurii și, după caz, punerea în libertate a persoanei reținute sau arestate. **Orice persoană**, în privința **căreia a fost dispusă** în mod ilegal, în cursul procesului penal, o măsură privativă sau restrictivă de libertate, are dreptul la repararea pagubei suferite, în condițiile prevăzute de lege [articolul 9 alin. (4)-(5) *CPP Ro.*].

Dreptul la repararea pagubei în cazul privării ilegale de libertate este reglementat în mod expres în legislația națională. Are dreptul la repararea pagubei orice persoană care,

107. CtEDO, *Năstase-Silvestru*, cererea nr. 74785/01, 04.10.2007, definitivă la: 04.01.2008.

108. A se vedea *Rezoluția CM/ResDH(2011)149*, Executarea hotărârii Curții Europene a Drepturilor Omului, *Năstase-Silvestru împotriva României*, adoptată de Comitetul de Miniștri la 14 septembrie 2011 la cea de-a 1120-a reuniune a Delegațiilor Miniștrilor.

109. În baza Deciziei *Curții Constituționale* nr. 90/2017, care a constatat că soluția legislativă care exclude obligația de informare a suspectului/inculpatului cu privire la schimbarea încadrării juridice este neconstituțională.

110. În baza Deciziei *Curții Constituționale* nr. 250/2019, această dispoziție poate fi aplicată numai în cazurile în care instanța decide asupra schimbării încadrării juridice acordate faptei prin actul de sesizare printr-o hotărâre judecătorească care nu soluționează fondul cauzei.

în cursul procesului penal, a fost privată, în mod ilegal, de libertate. Privarea ilegală de libertate trebuie să fie constatată, după caz, prin ordonanța procurorului, prin încheiere definitivă a judecătorului de drepturi și libertăți sau a judecătorului de cameră preliminară, precum și prin încheiere definitivă sau hotărâre definitivă a instanței de judecată investită cu judecarea cauzei [articolul 539 CPP Ro.].

Înalta Curte de Casație și Justiție (Decizia nr. 15/2017 privind examinarea recursului în interesul legii) a decis că, în interpretarea și aplicarea dispozițiilor art. 539 alin. (2) CPP Ro., actele judiciare prevăzute în articol (și anume un ordin al procurorului, o hotărâre definitivă a judecătorului pentru drepturi și libertăți sau judecătorul de cameră preliminară, sau o hotărâre definitivă, sau o sentință a instanței care judecă cauza) trebuie să conțină caracterul ilegal al măsurilor preventive care îi privează de libertate. De asemenea, a decis că hotărârea judecătorească de achitare, prin ea însăși, nu poate constitui temei pentru stabilirea caracterului ilegal al măsurii privative de libertate.

Acțiunea pentru repararea pagubei poate fi formulată de către persoana îndreptățită, iar după moartea acesteia, acțiunea poate fi preluată sau pornită de către persoanele care se află la întreținerea acesteia, la data decesului. Acțiunea pentru repararea pagubei poate fi intentată în termen de șase luni de la data rămânerii definitive a hotărârii instanței de judecată, precum și a ordonanței sau încheierilor organelor judiciare, prin care s-a constatat eroarea judiciară sau privarea ilegală de libertate.

Persoana se poate adresa tribunalului în a cărui circumscripție domiciliază, printr-o acțiune în justiție împotriva statului, care este citat prin Ministerul Finanțelor Publice [articolul 541 alin. (3) CPP Ro.].

Prin Sentința civilă nr. 56/16.09.2014, Tribunalul Județean Mehedinți a admis acțiunea reclamantului V.A.C. și a obligat statul român să plătească suma de 20.000 lei daune morale, în temeiul art. 539 CPP Ro., menționând că reclamantul a fost reținut timp de 24 de ore de către procuror, fiind suspectat de infracțiunea de constituire a unui grup infracțional organizat, criminalitate informatică, deținere de echipamente în vederea falsificării instrumentelor de plată electronică și efectuarea de operațiuni financiare în mod frauduloase, spălare de bani și folosire de documente vamale de transport falsificate, infracțiuni pentru care acesta nu a fost condamnat, pe temeiul că „fapta nu există”¹¹¹.

111. L. Barac, *Câteva considerații cu privire la procedura reparării pagubei materiale sau a daunei morale în caz de eroare judiciară sau în caz de privare ilegală de libertate ori în alte cazuri*, 25.06.2015, disponibil la: <https://www.juridice.ro/382615/cateva-consideratii-cu-privire-la-procedura-repararii-pagubei-materiale-sau-a-daunei-morale-in-caz-de-eroare-judiciara-sau-in-caz-de-privare-nelegala-de-libertate-ori-in-alte-cazuri.html>, accesat la: 30 august 2019.

CONCLUZII

Fiecare dintre cele cinci state (Armenia, Estonia, Georgia, Germania și România) s-au aflat sub supravegherea Comitetului de Miniștri în vederea punerii în aplicare a hotărârilor relevante ale CtEDO în acest domeniu.

În ceea ce privește populația penitenciară și măsura arestării preventive, ca regulă generală, **populația penitenciară a scăzut în mod constant în ultimii ani, așa cum a fost cazul persoanelor aflate în arest preventiv**, în ceea ce privește numărul total al deținuților în arest preventiv și procentul din totalul populației penitenciare.

Printre statele studiate, România are cel mai mic procentaj de deținuți aflați în arest preventiv din totalul populației penitenciare [8,6%, fiind, alături de Republica Cehă (8,2%) și Macedonia de Nord (8,4%), cel mai mic procent de deținuți aflați în arest preventiv din totalul populației penitenciare, în cadrul CoE].

Toate statele analizate în studiu au alternative la arestarea preventivă: în România și Estonia, acestea sunt considerate alternative valide și reale, în contrast cu Germania, care are opțiuni destul de limitate, care nu pot înlocui, în practică, arestarea preventivă, cu excepția anumitor cazuri particulare (în care, de exemplu, poate fi dispusă cauțiunea).

În ceea ce privește abordările comune privind arestarea preventivă și respectarea articolului 5 CEDO, legislația națională prevede, în calitate de reguli de bază, **principiul libertății personale și principiul proporționalității**. Trebuie subliniat că arestarea preventivă trebuie să reprezinte o măsură excepțională și, ca toate măsurile preventive, trebuie să fie proporțională cu gravitatea acușării înaintate persoanei în privința căreia este luată și necesară pentru realizarea scopului urmărit la dispunerea acesteia.

Principiul este că, în ceea ce privește o cauză penală, nicio persoană nu poate fi plasată în arest preventiv decât în **temeiul și conform procedurii prevăzute de lege**.

Ca regulă generală, toate măsurile preventive (inclusiv arestarea preventivă) trebuie aplicate numai atunci când există **suficiente temeiuri** pentru a presupune că bănuitul, învinuitul, inculpatul pot, în lipsa unor astfel de măsuri: să se sustragă procesului penal sau executării unei hotărâri judecătorești; să împiedice, în orice mod, urmărirea penală sau procedurile judiciare; să distrugă, modifice sau falsifice probele; să comită o faptă interzisă de legea penală; să **se sustragă de la răspunderea și pedeapsa stabilită**.

Cu alte cuvinte, temeiurile pentru aplicarea unei măsuri de constrângere constituie o **prezumție rezonabilă** că acuzatul va fugi sau nu va apărea în instanță, va distruge probele care sunt importante pentru caz sau va săvârși o nouă infracțiune. În special, **arestarea preventivă nu trebuie să fie obligatorie** și se aplică numai dacă este singurul mijloc de prevenire a acestor cazuri și dacă celelalte măsuri preventive nu sunt considerate suficiente (întotdeauna se va acorda prioritate **celei mai indulgente forme** de restrângere a drepturilor și libertăților).

Sunt necesare dispoziții legale exprese pentru reglementarea **duratei arestării preventive**, ceea ce înseamnă că legea trebuie să prevadă durata măsurii (de exemplu, 30 de zile în România, două luni în Armenia și Estonia) și, în particular, durata maximă a măsurii (deși

legislația germană *nu prevede o limitare absolută a duratei arestării preventive*, este o chestiune de principiu că *arestarea preventivă nu trebuie să depășească șase luni*, dar se aplică excepții).

De asemenea, legislația națională trebuie să prevadă **măsuri alternative reale la arestarea preventivă** (măsuri neprivative de libertate), cum ar fi: arestarea la domiciliu, controlul administrativ, controlul judiciar, controlul judiciar pe cauțiune/cauțiunea, supravegherea electronică. Astfel de alternative trebuie să fie eficiente, convingând magistrații și instanțele de judecată că aplicarea unor astfel de măsuri:

- ▶ contribuie la buna desfășurare a procesului;
- ▶ asigură prezența inculpatului în cadrul procesului și evită riscurile de sustragere sau de falsificare a probelor;
- ▶ permite, în același timp, inculpaților să își continue viața profesională și socială.

În cele din urmă, trebuie să existe în vigoare proceduri legale clare, care să permită **remedii compensatorii efective în cazul arestării preventive ilegale**, fie în forma unei legi speciale (în Estonia, Germania), fie dispozițiile legale generale (Codul civil sau Codul de procedură penală – în România și Georgia).

Analiza chestionarelor
aplicate în rândul judecătorilor,
procurorilor și avocaților

I. Scop și metode

Analiza chestionarelor aplicate în rândul judecătorilor, procurorilor și avocaților (denumită în continuare – Sondaj) reprezintă o componentă a Cercetării și descrie sondajul efectuat în rândul actorilor naționali relevanți, care fie joacă un rol principal în procedurile de arestare preventivă, fie sunt părți terțe interesate. Acesta a fost conceput pentru a fi desfășurat în rândul profesioniștilor din domeniul juridic (judecători, procurori, avocați ai apărării), un grup definit în Metodologie ca fiind „imediat angajat în procedurile de arestare preventivă”. Totuși, șablonul Chestionarului a fost redactat într-un limbaj mai accesibil, cvasi-juridic, care să fie utilizat pentru un sondaj de opinii exprimate de alte părți interesate, nu neapărat de specialiști în domeniul juridic (adică apărători ai drepturilor omului, academicieni, activiști civici etc.). Cu toate acestea, principalul obiectiv al chestionarului a fost să colecteze datele necesare de la profesioniști și să adune opiniile lor, necesare scopurilor Cercetării. Unul dintre aceste scopuri este evaluarea opiniilor colective și a atitudinii generale față de problema presupusei utilizări excesive a arestării preventive în Republica Moldova.

Elementul critic urmărit de Chestionar a fost să evalueze dacă grupurile de profesioniști care participă la procedurile de arestare preventivă observă un caracter sistemic al problemei. În plus, Sondajul urmărește să clarifice anumite aspecte-cheie care se referă la practica juridică (judecătorească, a procurorilor și/sau a apărării penale) din perspectiva tiparelor de încălcări identificate în timpul Cercetării. Pentru a recapitula, Cercetarea a relevat următoarele trei tipare de bază referitoare la presupusa utilizare abuzivă a arestării:

- (i) încălcarea cerinței bănuielii rezonabile;
- (ii) motivarea inadecvată a temeiurilor pentru continuarea arestării; și
- (iii) acordarea despăgubirilor pecuniare insuficiente pentru arestările ilegale sau nemotivate.

Întrebările rămase referitoare la alte încălcări ale articolului 5 din Convenție au fost clasificate ca izolate și omise în mod intenționat din Chestionar. Acest lucru a fost făcut pentru evitarea detaliilor juridice; în caz contrar, întregul Sondaj ar fi fost supraîncărcat, căutând răspunsuri la probleme mai puțin relevante pentru Cercetare.

În principiu, Chestionarul adună opinii individuale cu privire la faptul dacă arestarea preventivă în Republica Moldova reprezintă o problemă sistemică și, dacă da, care sunt cauzele acesteia; fie problema decurge din aplicarea incoscventă a legislației naționale sau constă în calitatea legii. Cercetarea a pornit de la presupunerea că utilizarea excesivă a arestării decurge, mai degrabă, din punerea deficitară în practică a legislației, care este compatibilă cu Convenția și care a fost caracterizată drept calitativă. Astfel, unele dintre întrebările Chestionarului au fost perfecționate așa încât să testeze capacitatea

profesională de a aplica legislația națională în contextul național și social specific. Întrebările nu evaluează cunoașterea legii, dar au avut ca raționament principal colectarea:

- ▶ opiniilor colective ale profesioniștilor din domeniul juridic despre situația în ansamblu;
- ▶ informațiilor despre faptul, dacă aceștia percep utilizarea excesivă a arestării, în Moldova, ca fiind o problemă sistemică; și
- ▶ opiniilor privind tiparele fundamentale de încălcări, atribuite practicii lor de zi cu zi.

Chestionarul nu a căutat opinii referitoare la legislația actuală și calitatea acesteia și nici cu privire la modul în care ar trebui să arate legea.

Argumentând că legea încă răspunde unor opinii sociale, profesioniștii din domeniul juridic chestionați nu au fost pe deplin sustrași din contextul național în care acționează. Aceștia au fost rugați să răspundă dacă mai sunt influențați de anumite obiceiuri bine stabilite sau de prejudecăți colective. Un exemplu de astfel de influență servește percepția socială generală actuală despre caracterul arestării la domiciliu. Această măsură specială este des percepută mai degrabă ca o „liberare” din arestare în custodie, decât ca pe o altă formă de privare de libertate. O altă percepție greșită care dezvăluie prejudecăți sociale este faptul că o compensație pentru arestarea ilegală ar putea fi acordată doar unei persoane nevinovate.

Dimpotrivă, Sondajul a examinat dacă profesioniștii din domeniul juridic se limitează strict la caracterul prescriptiv al legislației de procedură penală. În plus, Chestionarul a urmărit să stabilească dacă legislația, în continuă schimbare, ar face legea dificil de aplicat. În acest sens, s-a presupus că profesioniștii din domeniul juridic chestionați nu vor putea reacționa, în timp util, la astfel de modificări legislative frecvente.

În acest sens, mai degrabă social și nejuridic, Chestionarul a fost elaborat pentru a se adresa grupurilor mari de persoane, nu numai profesioniștilor din domeniul juridic. Acesta urmărește să stabilească o legătură socială cu procesul decizional în procedurile privind arestarea preventivă. Mai mult, întrebările au fost formulate pentru a testa și a face concluzii în beneficiul unui anumit grup concret de profesioniști (și anume, judecători, procurori, avocați ai apărării, apărători ai drepturilor omului etc.), dar nu al persoanelor chestionate, acționând în numele propriu al acestora. De aceea, Sondajul a colectat informații pentru analiza statistică a reacției colective, unde răspunsurile individuale au fost agregate pentru a face o concluzie generală pentru fiecare categorie de profesioniști testați, fideli grupului lor. Acest tip de analiză holistică a oferit o imagine de ansamblu asupra practicilor, reflectând atitudinile colective, prejudecățile sau stigmatul social prezente în rândul grupurilor relevante.

Deoarece scopul Chestionarelor este mai larg decât doar evaluarea practicilor juridice, întrebările nu au fost menite a fi strict juridice, cu prea multe aspecte tehnice și detalii. Acestea au fost formulate într-un limbaj simplu, care să poată fi înțeles atât de către profesioniștii din domeniul juridic, cât și de către persoanele fără o educație juridică. Cu toate acestea, unele dintre întrebări au simulat probleme juridice specifice, cu un caracter controversat. Acestea au reflectat existența interpretărilor dreptului național, precum și ale Convenției, conform tiparelor de încălcări identificate în cadrul Cercetării.

Disponerea arestării sau acordarea unei despăgubiri este, în principal, un proces de luare a deciziilor, realizat de la caz la caz. În mod inevitabil, acesta operează cu circumstanțe particulare și cazuri individuale, care ar putea fi greu de generalizat. Astfel, dacă un răspuns dat este corect sau greșit, nu ar putea fi predeterminat în termeni abstracți. Cu toate acestea, multe cazuri individuale implică aspecte controversate similare, care provin, în cea mai mare parte, din confuzii legale sau percepții sociale, care nu sunt neapărat compatibile cu dreptul național și cu Convenția. În consecință, ultima parte a Chestionarului a fost elaborată pentru a explora aceste controverse și pentru a testa dacă o anumită persoană este capabilă să aleagă o decizie, care ar fi cea mai potrivită din perspectiva dreptului național și a Convenției.

Din nou, aceste întrebări cu răspuns la alegere au avut ca scop evaluarea reacțiilor colective la aceste controverse juridice și sociale, existente în cadrul unui grup chestionat. Întrebările nu evaluează corectitudinea opiniei individuale exprimate de persoana interviuată. Și nici nu au avut menirea de a răspunde acestor controverse sau de a impune răspunsurile corecte. Acest tip de întrebări a fost inspirat de tehnica aplicată în cadrul exercițiilor privind studiile de caz juridice, când se imită o situație, pentru a testa capacitatea unei persoane de a implementa cunoștințele sale teoretice. Aici, întrebările au examinat capacitatea grupului, luat în ansamblu, de a aplica niște standarde minime ale dreptului național și ale Convenției în situații ipotetice, simulând unul dintre tiparele de încălcări.

II. Descriere generală

Toate întrebările din Chestionar pot fi împărțite în trei tipuri principale. Primele întrebări caută răspunsuri „în teorie”, cel de-al doilea tip de întrebări se interesează de „practicile actuale”. Ultimul tip de întrebări testează abilitățile de aplicare a anumitor standarde juridice sau valori sociale într-o situație ipotetică. Toate aceste întrebări au fost reunite în secțiuni separate în conformitate cu scopul acestora. Chestionarul este format din 19 întrebări împărțite în trei secțiuni și colectează statistica generală și tematică.

Primele șase întrebări colectează informații generale relevante pentru scopurile Cercetării (a se vedea secțiunea „Informații generale”), în timp ce celelalte 13 întrebări sunt orientate tematic pentru a trata următoarele două scopuri principale ale Sondajului, adică:

- (a) de a observa percepția generală în ceea ce privește arestarea preventivă ca problemă sistemică; și
- (b) de a testa reacțiile colective la tiparele de încălcări identificate pe parcursul întregii Cercetări (a se vedea Secțiunea „Întrebări tematice cu răspuns la alegere”).

Unele dintre întrebările din două secțiuni solicită o părere generală despre caracterul sistemic al problemei, dar în mod diferit (de ex., întrebările nr. 5 și 6 cu întrebările nr. 7-9). Acest lucru a fost realizat în scopul trecerii rapide de la obținerea de informații statistice care ar putea fi cu caracter general, la informații specifice pentru un grup particular. Acest lucru se datorează și faptului că un individ, indiferent de contextul său profesional, nu a putut identifica cu ușurință tiparele sistematice ale unei probleme. În consecință, unele întrebări testează atât opiniile sistemice, cât și cele individuale și, în acest sens, se îmbină.

Întrebările specifice conținute în secțiunile respective cu titlul „Întrebări tematice cu răspuns la alegere” (întrebările nr. 10-14) sunt orientate, în principal, profesioniștilor din domeniul juridic cu puteri decizionale, dar la care pot răspunde și alte grupuri de persoane, cum ar fi parajuriști, apărători ai drepturilor omului, cercetători în drept etc. Chiar dacă grupurile din urmă nu au nicio putere de decizie reală în dispunerea arestării, acestea ar putea răspunde și oferi opinii valoroase din perspectiva unui observator obiectiv.

Ultima serie de întrebări (de la întrebarea nr. 15 și următoarele) ridică probleme juridice, dar folosește un limbaj cvasi-juridic. La aceste întrebări, de asemenea, ar putea răspunde o persoană obișnuită, care dorește să își exprime părerea care implică o problemă referitoare la arestare. Acestea sunt întrebările inspirate de așa-numitele „situații ipotetice care apar des în practică”, care caută o opinie, din nou, juridică sau de altă natură. De fapt, acestea evaluează tendințele, atitudinile și prejudecățile sociale, din moment ce acest tip de întrebări păcălesc subiectul testat pentru a dezvălui preferințele grupului din care acesta face parte.

III. Evaluarea chestionarelor

Primele 3 întrebări sunt despre grupul chestionat.

Prima întrebare („*persoanele intervievate*”) identifică apartenența individuală la un anumit grup (judecători, procurori, avocați ai apărării, ofițeri de urmărire penală, activiști civici/apărători ai drepturilor omului, cercetători în drept etc.) și, astfel, orientează întreaga analiză.

Prezentul Sondaj a fost realizat **exclusiv în rândul profesioniștilor din domeniul juridic**. Un singur chestionar a fost completat de un cercetător în drept. A fost considerat drept insuficient pentru a trage concluzii generale cu privire la grupul în cauză și, prin urmare, respectivul chestionar a fost ignorat. Respectiv, au fost analizate doar răspunsurile judecătorilor, procurorilor și avocaților.

Conform statisticilor oficiale¹, numărul **total** de **judecători** din instanțele de primul și de al doilea nivel, în 2018, era de 412. Conform aceleiași surse, numărul **total** de **avocați**, pentru același an, este de 2115. Rapoartele Comisiei Europene pentru Eficiența Justiției (CEPEJ)² arată că numărul de procurori constituia 681.

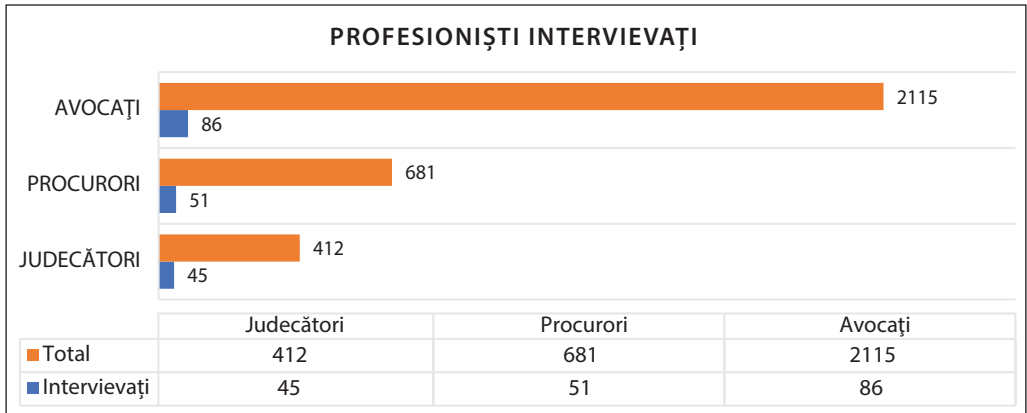
Din aceste cifre, au fost intervievați pe baza Chestionarelor 45 de judecători, 51 de procurori și 86 de avocați. La prima vedere, aceste cifre par a fi insuficiente (doar 4% dintre avocați, 7% dintre procurori și 8% dintre judecători au fost chestionați; a se vedea mai jos Diagrama nr. 1). Cu toate acestea, cifrele sunt suficiente pentru a face concluziile necesare în beneficiul fiecărui grup în ansamblu, odată ce participanții răspund afirmativ la a doua întrebare referitoare la relevanța arestării preventive în activitatea lor profesională.

În plus, cel mai mare număr de avocați din Moldova, precum și de judecători, nu sunt implicați în procedurile de arestare preventivă. Majoritatea acestora practică în materie civilă. În mod rezonabil, s-ar putea face presupunerea că procurorii participă la procedurile de arestare, care este parțial adevărată. Un număr semnificativ de procurori dețin funcții administrative în alte domenii ale justiției penale, prin urmare, sunt rar implicați în procedurile de arestare. Respectiv, raportul real dintre persoanele chestionate și numărul total de profesioniști din domeniul juridic trebuie să fie interpretat în strânsă legătură cu cifrele de mai jos care exprimă experiența profesională globală și implicarea în procedurile de arestare preventivă (a se vedea întrebarea a 2-a, respectiv, a 3-a).

1. Numărul reprezentanților profesiilor juridice, 2014-2018. Banca de date statistice Moldova http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala_12%20JUS_JUSrev_JUS040/JUS040100rcl.px/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774%22%20class=%22link_mail.

2. Vezi Raportul CEPEJ privind Republica Moldova, Exercițiul de evaluare din anul 2018, par. 3.3.1.055 <https://rm.coe.int/republic-of-moldova/16808d028>.

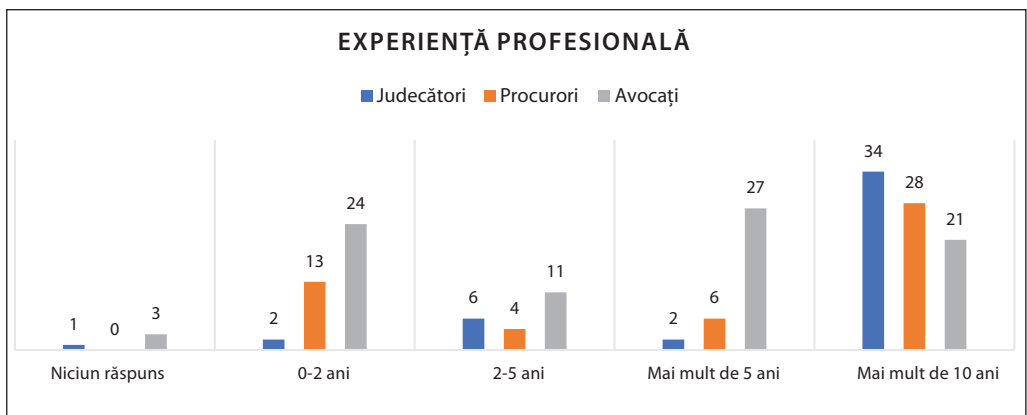
Diagrama nr. 1

A 2-a întrebare („experiența profesională”) solicită informații cu privire la experiența individuală în exercitarea profesiilor juridice și, prin urmare, fiabilitatea răspunsurilor oferite. Aceasta propune persoanei chestionate să aleagă una dintre cele 4 categorii: mai puțin experimentată (până la 2 ani), medie (între 2 și 5 ani), cu experiență (între 5 și 10 ani) și cu multă experiență (10 ani și mai mulți). Din nou, acest lucru se realizează în scopul evaluării aptitudinii persoanei chestionate de a-și exprima opinia cu privire la caracterul sistemic al problemei. Experiența mai largă crește fiabilitatea răspunsurilor.

După cum arată figura de mai jos (a se vedea Diagrama nr. 2), majoritatea persoanelor chestionate au declarat o experiență juridică totală de peste 10 ani. În mod special, aceste numere includ mai ales procurori și judecători, în timp ce experiența avocaților a fost dispersată aproape în mod egal între mai mult de 5 și mai mult de 10 ani. Un număr relativ mediu de procurori și avocați au declarat că experiența lor nu depășește 2 ani. În consecință, fiabilitatea răspunsurilor acestora este relativ ridicată, ceea ce ar compensa neajunsul de mai sus cu privire la numărul destul de scăzut de profesioniști chestionați.

Diagrama nr. 2

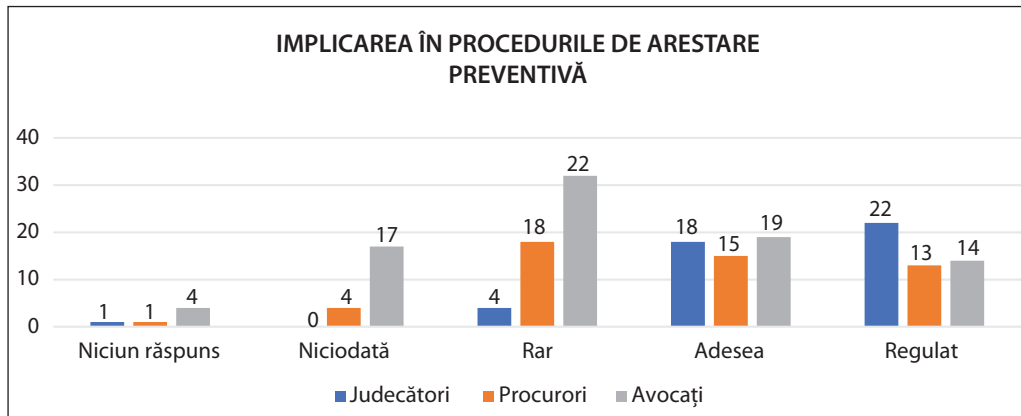

A 3-a întrebare („implicarea în procedurile de arestare preventivă”) se referă la experiența specifică cu privire la problemele care fac obiectul Cercetării. Aceasta întreabă dacă opinia persoanei chestionate este, de fapt, relevantă în scopurile Cercetării și în ce măsură. Aceasta distinge 4 tipuri de implicare în cadrul procedurilor de arestare preventivă, de la irelevantă la mai puțin relevantă, medie și extrem de relevantă („niciodată”, „rar”, „deoseori” și „în mod periodic” implicat în procedurile de arestare). Răspunsurile la această întrebare nu ar submina fiabilitatea opiniilor referitoare la anumite întrebări juridice, cu excepția situației în care persoana nu are educație juridică și nu a fost niciodată implicată în proceduri de arestare, ceea ce nu este cazul în prezentul Sondaj.

Totuși, acest răspuns ar fi mai puțin important în evaluarea opiniei cu privire la caracterul sistemic al problemei, deoarece criteriul principal urmărit de a 2-a întrebare este experiența de ansamblu. În orice caz, dacă sunt evaluate coroborat, a 2-a și a 3-a întrebări ar putea aduce o valoare adăugată evaluării fiabilității opiniilor în ansamblu.

Diagrama nr. 3 de mai jos prezintă cifrele referitoare la experiența specifică a participanților la Sondaj. Mai mult de jumătate dintre profesioniștii intervievați sunt adesea implicați în acest tip de proceduri sau participă la ele în mod regulat. Aproape 37% dintre avocați au declarat, totuși, că sunt rar implicați în aceste proceduri și 20% dintre avocați au declarat că nu au participat niciodată la ele. Acest număr scade relevanța răspunsurilor întregului grup, în comparație cu fiabilitatea răspunsurilor date de procurori și judecători, care se declară a fi mai experimentați în aceste proceduri.

Diagrama nr. 3

Următoarele întrebări examinează percepțiile subiective ale participanților cu privire la tiparele sistемice.

A 4-a întrebare („principalele cauze instituționale ale problemei”) solicită o opinie generală cu privire la atribuirea instituțională a responsabilității pentru problemele apărute în cadrul procedurilor de arestare, în cazul în care participantul la sondaj consideră că acestea există. Aceasta întreabă dacă problemele ar putea fi atribuite fie uneia, fie ambelor instituții principale, care joacă rolurile-cheie în procedura de arestare, adică sistemul judiciar și organul de urmărire penală (casetele de bifare 2 și 3); ca alternativă, vina ar

putea fi atribuită practicilor incompatibile încadrate în termeni destul de abstracți, precum „aplicarea inconsecventă a legii” (prima casetă de bifare). Această întrebare are un caracter delicat, deoarece explorează percepțiile subiective și colective ale unui anumit grup față de propria responsabilitate sau responsabilitatea altora. De exemplu, este de așteptat ca judecătorii și procurorii să se învinovățească reciproc și, astfel, să aleagă fie practica judiciară sau de urmărire penală în calitate de cauză principală a problemelor.

Avocații apărării ar putea să aleagă, în mod rezonabil, ambele opțiuni sau numai una, dar nu alegerea referitoare la aplicarea generală inconsecventă a legii (prima casetă). Cu toate acestea, cel mai bun răspuns la această întrebare ar fi atribuirea unei responsabilități colective prin verificarea inconsistenței generale a punerii în aplicare a legii, recunoscând, astfel, răspunderea comună. Cea mai bună situație este, desigur, atunci când persoana chestionată bifează cea casetă care alocă răspunderea față de propriul său grup.

Această întrebare are, de asemenea, și „cealaltă” alternativă (a 4-a casetă de bifare), prin care vina ar putea fi pusă în seama altor factori, inclusiv avocații apărării (atât de către judecători cât și de procurori). Prin această opțiune persoana chestionată devine neutră, iar această opinie este mai puțin relevantă pentru scopurile Cercetării.

Rezultatele prezentului sondaj au fost, practic, previzibile. Aproape jumătate dintre toți respondenții au preferat să dea vina pe cealaltă ramură opusă ca fiind cauza pentru utilizarea excesivă a arestării; 54% dintre procurorii intervievați au atribuit responsabilitatea unei practici judiciare inconsecvente, în timp ce 51% dintre judecători au făcut același lucru în sens contrar, acuzând procurorii. Pe de altă parte, avocații au ales ambele opțiuni, subliniind în calitate de cauze principale ambele, practicile judiciare și de urmărire penală inconsecvente (aproape 74% dintre avocați au răspuns, marcând ambele răspunsuri).

Rezultate interesante au fost obținute într-o altă jumătate a grupurilor respondente. De exemplu, în timp ce o parte a judecătorilor a preferat să se învinovățească pentru o practică judiciară inconsecventă (18%), cealaltă jumătate a recunoscut că utilizarea excesivă a arestării se datorează inaplicabilității generale a legii (20%). Doar un număr mic dintre procurorii chestionați (6%) și-au recunoscut propria responsabilitate pentru utilizarea în exces a procedurilor de arestare, în timp ce o altă parte (16%) a atins aproape numărul de judecători care au atribuit responsabilitatea aplicării inconsecvente a legii. Avocații, care au considerat că arestarea se datorează inaplicabilității generale a legii au fost în minoritate (16%).

Unii dintre respondenți au ales „cealaltă” alternativă, descriind cauzele problemei conform propriei lor înțelegeri. Totuși, toate erau irelevante. Spre exemplu, mulți avocați au ales să dea vina fie pe practicile judiciare ori pe cele de urmărire penală, fie pe ambele, scriind răspunsurile lor în caseta „alte cauze”. Respectiv, aceste răspunsuri scrise au fost atribuite datelor statistice descrise mai sus. Un număr mic de procurori și un judecător au bifat caseta „alte cauze” fără a oferi explicații pentru acestea. Diagramele nr. 4 și nr. 4.1 ilustrează aceste cifre care prezintă atât numărul de răspunsuri cât și distribuția procentuală a opțiunilor.

Diagrama nr. 4

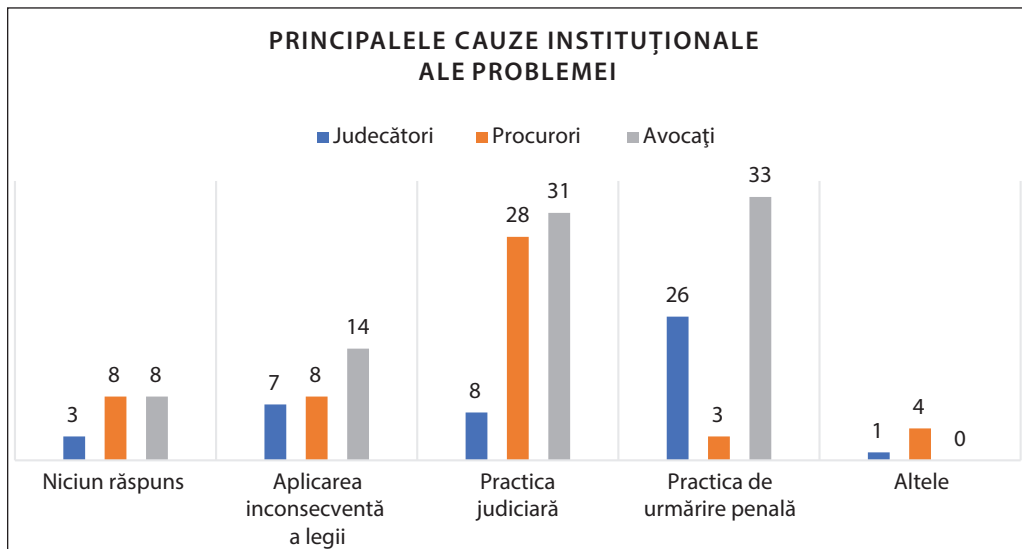
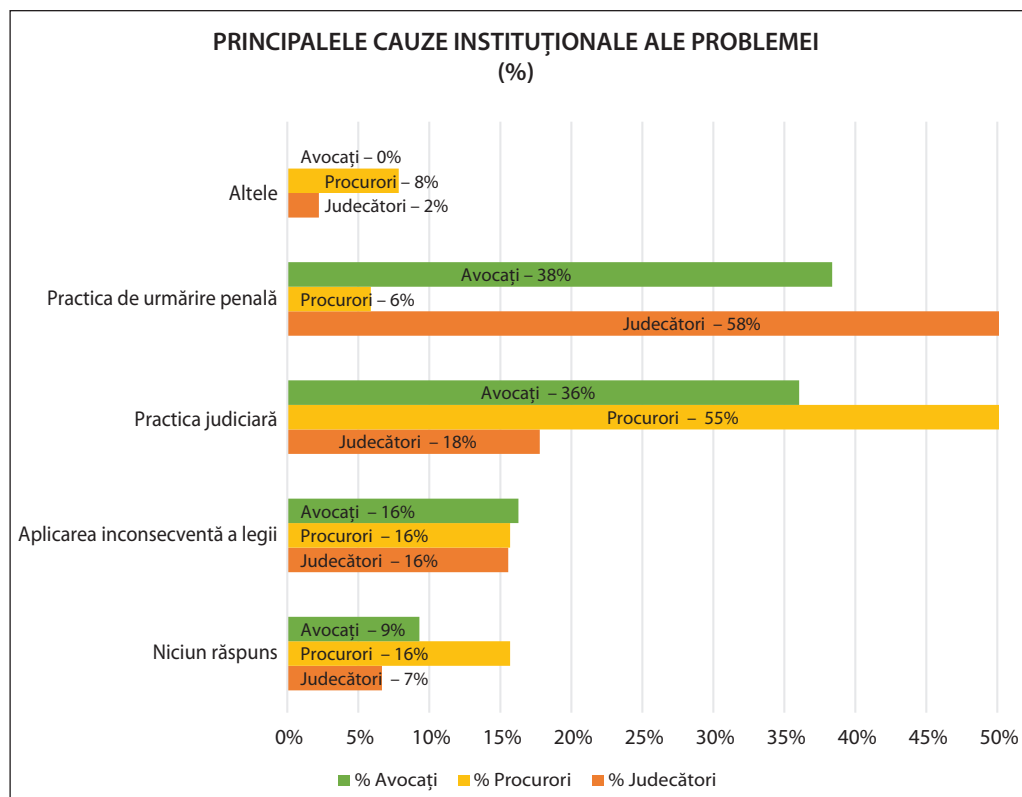

Diagrama nr. 4.1

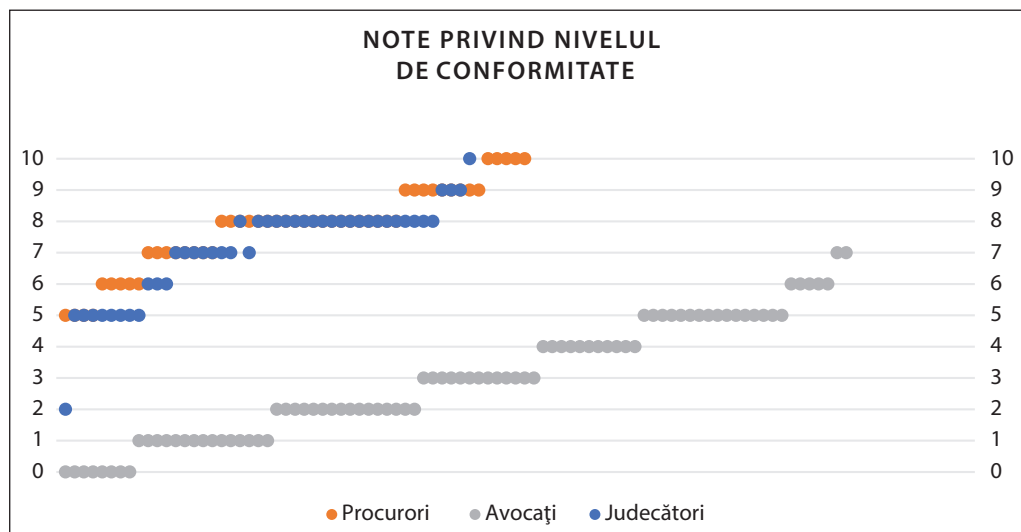

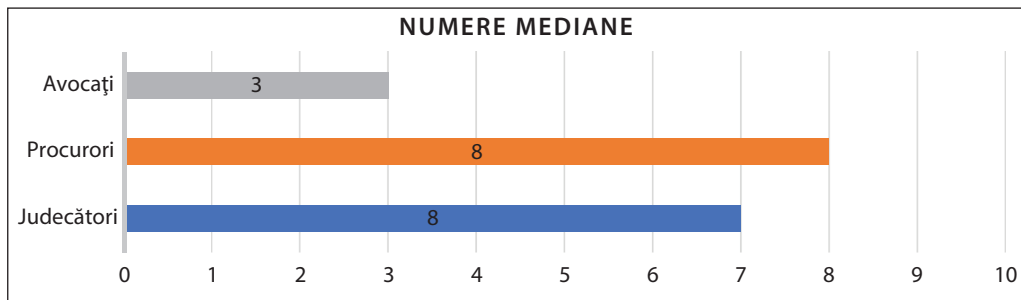
A 5-a întrebare („nivelul de conformitate”) evaluează percepția subiectivă a nivelului de conformitate a practicilor cu legea națională, propunând persoanei intervievate să le evalueze drept cea mai rea, fie cea mai bună pe o scară de la unu la zece. Aceste note pot varia în funcție de apartenența persoanei intervievate la un anumit grup. Cu toate acestea, scopul prezentei întrebări este de a observa, pe baza datelor statistice, percepțiile individuale din cadrul grupului afiliat luat în ansamblu. Întrebarea ar putea arăta că, chiar și în cadrul grupului propriu-zis, percepțiile subiective ar putea să difere. Evaluarea subiectivă a membrilor grupului ar putea fluctua și releva inconsecvență și dezacorduri în cadrul grupului.

După cum s-a menționat mai sus, aici alegerile sunt numerice și variază de la unu la zece. Analiza statistică a calculat *numărul median* din toate notele date de fiecare participant și numărul a fost atribuit grupului în ansamblu. De exemplu, judecătorii au evaluat procedurile de arestare în cea mai mare parte cu note de 7 și 8, dar a existat și un 2, și multe note de 5. Un *număr mediu* în această situație ar fi mai puțin relevant pentru prezenta Cercetare, deoarece acesta ar fi înghițit de aceste valori reduse. Dimpotrivă, unii procurori au acordat note mari (note de 10 și 9) și au ridicat în mod artificial nota medie. Astfel, numărul median reprezintă cea mai bună opțiune pentru a observa modul în care un anumit grup a evaluat nivelul general de conformitate a procedurilor de arestare cu legislația națională și Convenția.

Diagrama nr. 5 de mai jos arată aceste note, acordate de fiecare grup. Atât judecătorii cât și procurorii au acordat un median relativ mare de 8, în timp ce toți avocații au evaluat procedurile de arestare preventivă în mod negativ, care, în medie, nu au depășit nota 3. Astfel, concluzia generală este că atât procurorii cât și judecătorii sunt, în general, mulțumiți de procedurile de arestare preventivă, în timp ce avocații le percep, în cea mai mare parte, în lumină negativă.

Diagrama nr. 5

A 6-a întrebare („când au loc cele mai multe încălcări”) încearcă să identifice când, la ce etape ale procesului penal apar principalele probleme de conformitate. Aceasta separă procedurile de arestare preventivă în 4 etape principale, în funcție de raționamentul Codului de procedură penală. În primul rând, încălcările pot apărea în perioada de așteptare a arestării. Următoarele două etape sunt acelea în care s-a dispus arestarea inițială și, ulterior, s-a prelungit, în timpul urmăririi penale. Ultima etapă este examinarea judecătorească, când arestarea ar putea fi dispusă sau prelungită în timpul judecății.

Această întrebare atribuie ușor responsabilitatea fiecăruia dintre grupuri (cel judiciar sau de urmărire penală), dar obiectivul principal al acesteia este observarea situației de fapt, cel puțin din perspectiva percepției subiective a faptelor de către persoana chestionată. Cu alte cuvinte, aceasta stabilește principalul domeniu în care legea întâmpină dificultăți în aplicare; unde sunt mai multe riscuri și când tiparele de încălcări sunt observabile.

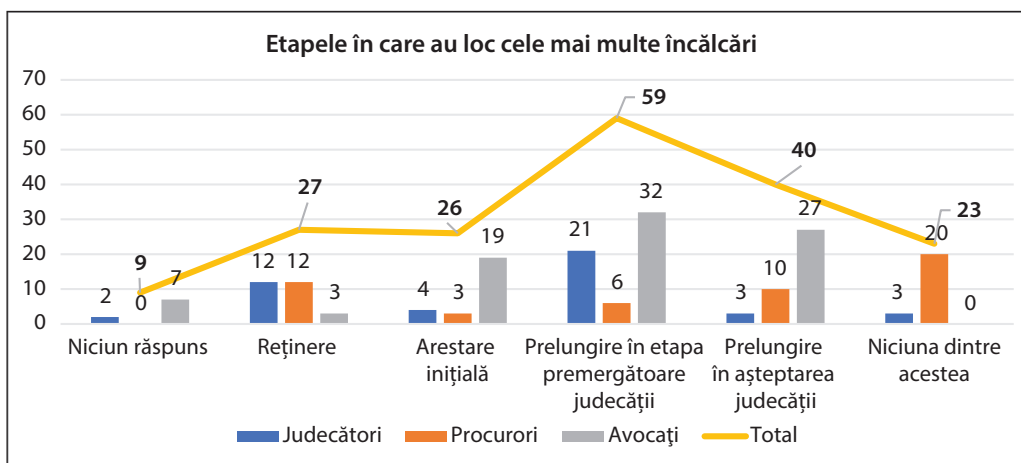
De exemplu, dacă Sondajul ar releva că aplicarea legii este deficitară la primele etape ale procedurilor de arestare preventivă (rețineri sau dispunerea arestării inițiale), atunci datele confirmă concluziile cu privire la tiparele referitoare la lipsa bănuielii rezonabile, deoarece acesta este momentul în care ele apar frecvent. Dacă este vorba de etapele următoare, în așteptarea prelungirii arestării, atât în faza prejudiciară cât și în faza de judecată, atunci este probabil ca problemele de fond să fie prezente în tiparul privind lipsa motivării adecvate a temeiurilor arestării. Aceasta nu înseamnă că alte tipare sunt lăsate fără atenție, deoarece acestea ar putea apărea în orice stadiu al arestării preventive. Totuși, în cel mai rău scenariu, dacă datele sunt dispersate și nu distribuite în mod egal între toate etapele, acest lucru va demonstra faptul că practica este deficitară în ansamblu, indiferent de etapele procedurilor de arestare preventivă.

Dacă răspunsurile grupului sunt luate *en bloc*, constatările de mai jos demonstrează cel mai rău scenariu în care practica este deficientă în ansamblu. Dimpotrivă, dacă răspunsurile sunt separate pe grupuri ale persoanelor chestionate, rezultatele ar putea fi diferite. Spre exemplu, în opinia avocaților, prelungirea arestării la etapa prejudiciară a procesului penal este privită ca o etapă principală în care apar, de obicei, cele mai multe încălcări ale dreptului la libertate. O minoritate a judecătorilor și procurorilor chestionați a fost de acord cu această presupunere. Cu toate acestea, jumătate din judecători și procurori au evidențiat că, în opinia lor, încălcările des au loc, de obicei, la etapa arestării, atunci când acestea sunt atribuite în mare parte organelor de ordine sau ofițerilor de urmărire penală. În opinia lor, această etapă a arestării nu este atribuită nici judecătorilor, nici procurorilor,

care au mai puține puteri decizionale privind arestarea persoanelor în primele trei zile, cu excepția cazului când ei verifică legalitatea acestor măsuri de privare de libertate. În etapele următoare, atunci când un judecător decide asupra dispunerii arestării și prelungirea acesteia pentru perioade mai lungi de timp ca urmare a solicitărilor procurorului, atât judecătorii cât și procurorii joacă roluri semnificative în calitate de factori principali de decizie. Prin urmare, aceștia și-ar asuma răspunderea pentru încălcările la aceste etape, cu excepția procurorilor care au tendința de a delega întreaga responsabilitate judecătorilor pentru dispunerea arestării și prelungirea acesteia.

În general, opinia procurorilor a fost cea mai corect distribuită, indicând că încălcări s-ar produce aproape la toate etapele procesului penal. Totuși, această opinie a fost redusă la jumătate, ca urmare a părerilor procurorilor care au considerat că nicio etapă nu cuprinde nicio încălcare. Această opinie a fost susținută de judecători, dar în minoritate. În ceea ce-i privește pe avocați, opinia lor a fost distribuită, în egală măsură, între cele trei etape principale ale procedurilor de arestare preventivă, adică ordinul de arestare inițială, prelungirea acesteia în faza prejudiciară și cea a judecătii. Diagrama de mai jos ilustrează această distribuție de opinii între grupuri.

Diagrama nr. 6

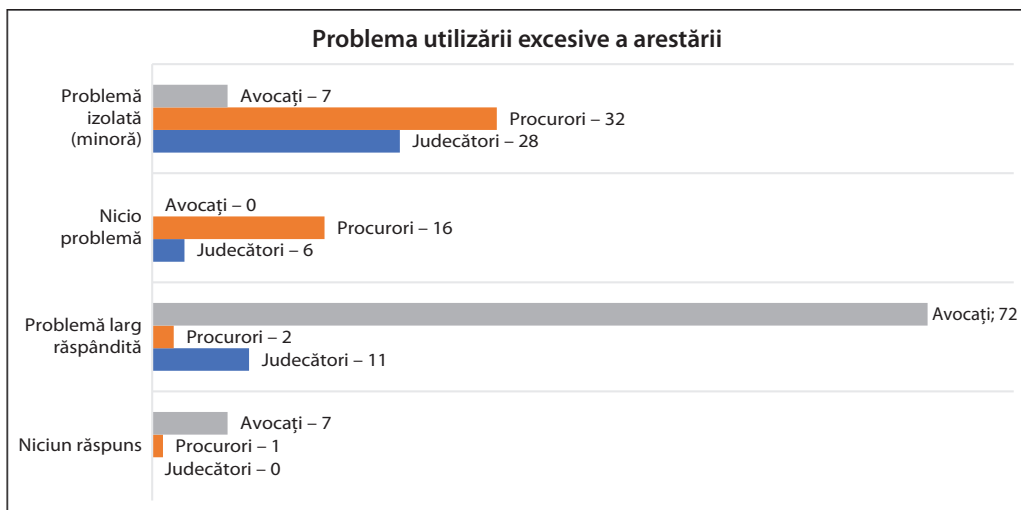

Următoarele întrebări continuă să evalueze opiniile cu privire la tiparele sistemice, dar într-o manieră mai detaliată.

Cea de-a 7-a întrebare („*problema utilizării excesive*”) este bipolară, solicitând opinia cu privire la presupusa problemă a abuzului de arestare. Aceasta întreabă dacă problema este în general recunoscută sau nu. Aceasta oferă, de asemenea, o opțiune intermediară, întrebând dacă persoana chestionată acceptă existența problemei, dar este destul de izolată și nu dezvăluie probleme sistemice. În orice caz, obiectivul principal al prezentei întrebări este de a evalua opinia cu privire la profunzimea și amploarea excesului de arestare, adică, dacă persoana interviuata ar fi de acord că problema este aparent larg răspândită sau nu.

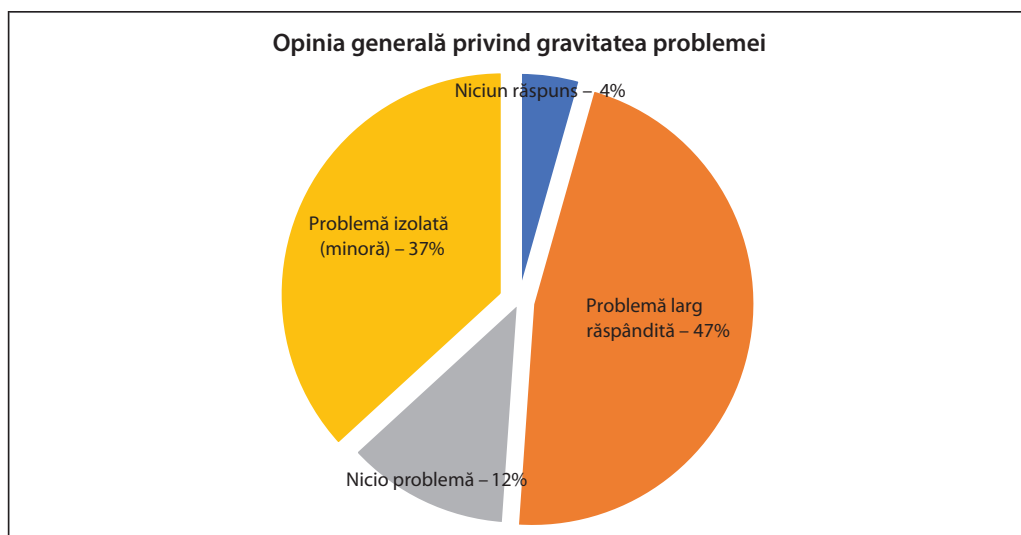
Așa cum se poate vedea din Diagrama nr. 7 de mai jos, o mare majoritate, atât din rândul judecătorilor, cât și al procurorilor, au recunoscut existența problemei, dar au clasificat-o ca având un caracter redus. Pe de altă parte, avocații, aproape în unanimitate, au considerat că problema arestării este larg răspândită și că ar fi ajuns la nivel de problemă sistemică.

Diagrama nr. 7

În general, aproape jumătate (47%) din totalul participanților la Sondaj au numit problema ca fiind una sistemică; 37% au considerat-o ca fiind una izolată; 4% nu au răspuns; restul de 12% au fost de părere că arestarea în Moldova nu ridică niciun fel de probleme.

Diagrama nr. 7.1

A 8-a întrebare („*problemă sistemică*”) urmărește același raționament și caută opinii referitoare la presupusa caracteristică sistemică în cazul unui(or) răspuns(uri) afirmativ(e) la întrebarea de mai sus. Aceasta se concentrează, totuși, pe caracterul intern al problemei, dar nu pe amploarea acesteia. Acest aspect trebuie clarificat. Trebuie să distingem caracteristicile răspândite ale unei probleme, care se referă la scara, seriozitatea sau repetitivitatea acesteia. O altă caracteristică a problemei este tiparul său sistemic, care include unele disfuncții structurale, înnăscute, înrădăcinate fie în practici, fie în lege. O problemă răspândită este întotdeauna înrădăcinată în astfel de disfuncții structurale, adică în tiparele sistemice, ducând, astfel, la o serie de încălcări repetitive. Cu toate acestea, caracteristica sistemică a unei probleme nu trebuie evaluată doar prin raportarea la consecințele sale pe scară largă. Încălcările ar putea fi mai puțin numeroase sau pot apărea ca fiind izolate, dar problema ar putea rămâne sistemică din cauza disfuncției sale structurale. O astfel de disfuncție structurală ar putea sau nu ar putea ridica în viitor încălcări la scară largă. În consecință, relația dintre gravitatea unei probleme și caracterul său sistemic nu ar trebui analizată doar prin numărul de încălcări la care poate duce aceasta. Cu alte cuvinte, caracterul sistemic al problemei stă în premisele sale, în timp ce amploarea acesteia este doar una dintre consecințe.

Dacă persoana intervievată este de acord cu tiparele sistemice, este probabil ca aceasta să răspundă afirmativ, bifând caseta a doua. Dacă nu, răspunsul ar repeta negarea existenței problemei ca atare. Răspunsurile la întrebare prevăd cea de-a treia opțiune de a se scuza pe sine prin neputința de a evalua caracterul sistemic al problemei, deși acest lucru nu înseamnă că persoana chestionată ar ignora existența acesteia. Scopul principal al acestei întrebări este de a determina dacă grupurile testate recunosc problema ca atare și astfel, dacă persoana este pregătită să accepte cauzele principale ale acesteia, înglobate în practicile instituționale, mentalitate sau tiparele de rutină.

De fapt, rezultatele repetă, în cea mai mare parte, constatările de mai sus făcute în baza Întrebării 7 privind caracterul generalizat și seriozitatea problemei. De fapt, răspunsurile la această întrebare permit clarificarea opiniei de mai sus. Aici a fost aplicată aceeași metodă de evaluare, aceea de a face distincții între opiniile dintre grupuri și apoi de a le uni, făcând concluzii indiferent de afilierea profesională a persoanelor chestionate.

După cum s-a putut observa din Diagramele nr. 8 și nr. 8.1, majoritatea judecătorilor (60%) și a procurorilor (59%) au negat presupusele tipare sistemice cu privire la utilizarea excesivă a arestării. Aceste cifre aproape corespund opiniilor exprimate în urma întrebării de mai sus, potrivit căreia, deși este una minoră și izolată, problema există în continuare. 16% dintre judecătorii intervievați și 19% dintre procurori au răspuns că nu sunt în măsură să evalueze tiparele sistemice, fapt ce nu echivalează cu negarea problemei, dar, mai degrabă, cu incapacitatea de a evalua caracteristicile sistemice ale acesteia. Într-adevăr, nu toți au capacitatea sau doresc să clasifice problema ca fiind structurală, adică adânc înrădăcinată în sistem sau în reguli și practici, dar aceasta nu înseamnă că neagă existența acesteia. Acest argument este dovedit de răspunsurile avocaților, din care 14% și-au declarat incapacitatea de a evalua tiparele sistemice; în răspunsurile lor la întrebarea de mai sus, niciunul dintre avocați nu a negat problema. O mare majoritate a avocaților intervievați (76%) au fost de acord cu faptul că problema este sistemică, datorită caracterului său larg răspândit, în timp ce o parte dintre ei s-au declarat incapabili să evalueze dacă este sistemică.

Date interesante ar putea fi observate în opiniile exprimate de judecători și procurori (31%, respectiv, 8%) cu privire la problema sistemică. Răspunzând la întrebarea anterioară cu privire la presupusele caracteristici răspândite, doar câțiva dintre aceștia au recunoscut existența problemei la scară largă. În urma răspunsurilor la prezenta întrebare, numărul procurorilor și judecătorilor care acceptă caracterul sistemic al problemei nu s-a modificat. Acest lucru dovedește că, în unele opinii ale profesioniștilor chestionați, caracterul sistemic al problemei nu este egal cu presupusele sale caracteristici pandemice. Cu alte cuvinte, opinia lor a fost că problema ar putea fi sistemică, adică înglobată în unele practici incompatibile, dar, totuși, ar putea fi mai puțin răspândită. Cu toate acestea, aceasta este o opinie minoritară, deoarece următoarea diagramă arată că caracteristicile sistемice ale utilizării excesive a arestării sunt, de obicei, asociate amplitudinii problemei.

Diagrama nr. 8

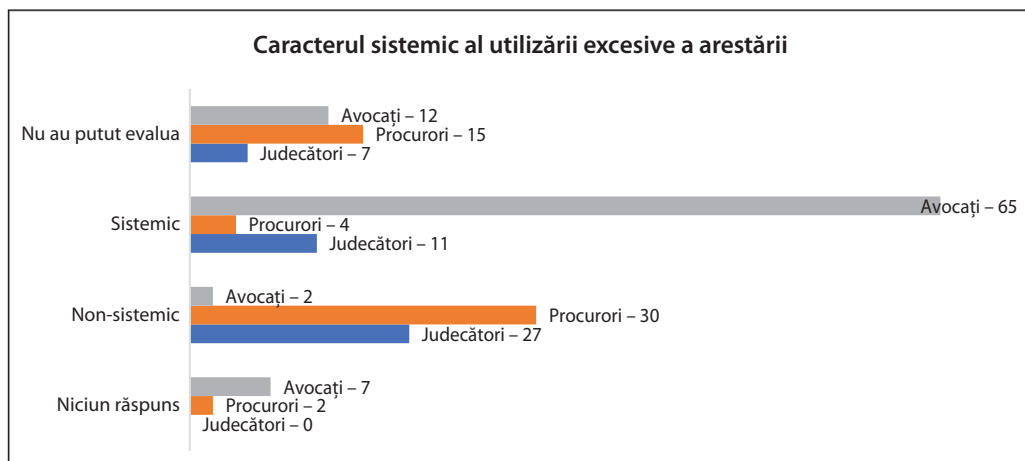
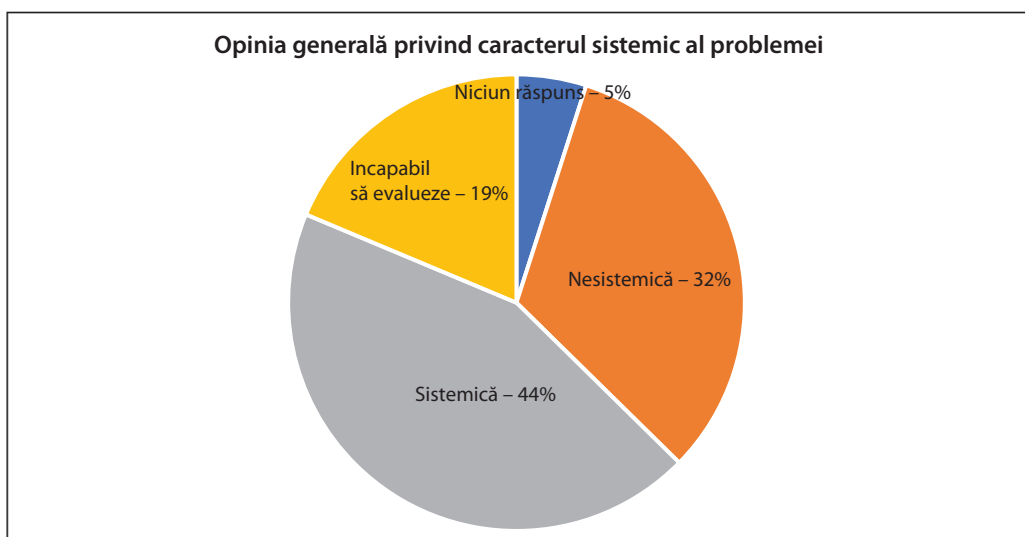

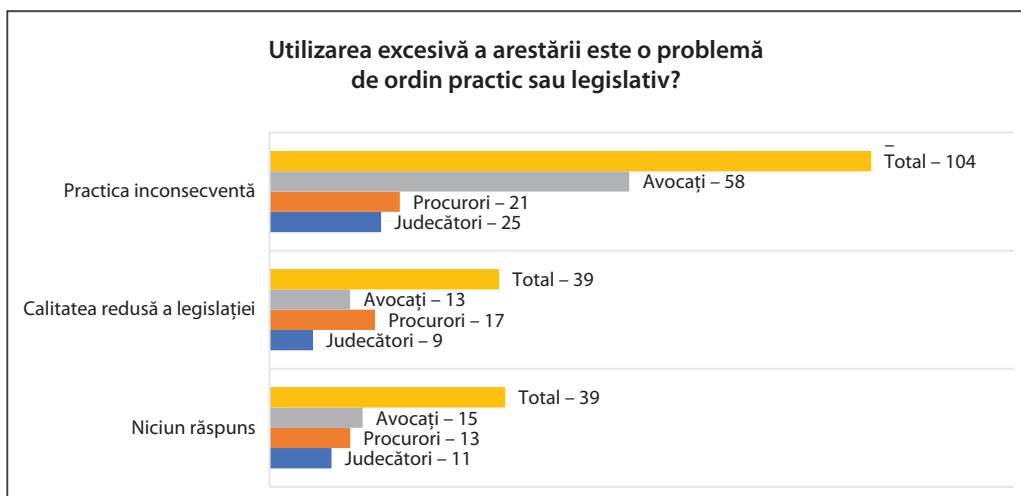
Diagrama nr. 8.1

A 9-a întrebare („*problemă de ordin practic sau legislativ*”) privește caracterul de fond al problemei încadrate fie ca legală, fie ca practică. Aceasta reiterează principala întrebare a Cercetării, și anume, dacă presupusa utilizare în exces este determinată de probleme legale, cum ar fi calitatea legislației sau, mai degrabă, de inconsecvența punerii în aplicare a acesteia.

Această întrebare trebuie interpretată în conexiune cu întrebările 7 și 8, fapt confirmat de concluziile preliminare extrase de mai sus. Majoritatea grupurilor au convenit că problema utilizării excesive a arestării este, mai degrabă, rezultatul aplicării inconsecvente a legislației, decât calitatea legislației în sine. Numărul persoanelor care au considerat calitatea redusă a legislației procedurale este cauza utilizării excesive a arestării a fost egal cu cel al judecătorilor, procurorilor și avocaților, care nu au dat niciun răspuns la această întrebare. În orice caz, în fiecare grup, a prevalat opinia, potrivit căreia problema arestării pe scară largă, în Republica Moldova, este cauzată de aplicarea inconsecventă a legislației.

Diagrama nr. 9

Următoarele întrebări sunt orientate, în mod specific, către profesioniștii din domeniul juridic și acestea analizează opiniile cu privire la trei tipare-cheie de încălcări identificate, în special, în ceea ce privește practicarea motivării „bănuielii rezonabile” și „temeiurile” pentru arestarea continuă, precum și eficacitatea schemei de despăgubire pentru privarea ilegală de libertate.

A 10-a întrebare (*înțelegerea sensului „bănuielii rezonabile”*) este categorică și întreabă dacă este înțeles, din punct de vedere practic, sensul „bănuielii rezonabile”. Raționamentul acesteia provine din presupusa confuzie între conceptul de „bănuială rezonabilă”, ca bază legală pentru reținere și/sau arestare și „acuzății penale” aduse de urmărirea penală pe fondul cauzei. Un răspuns negativ ar submina grav capacitatea profesională a persoanei chestionate de a înțelege sensul legalității în procedurile de arestare.

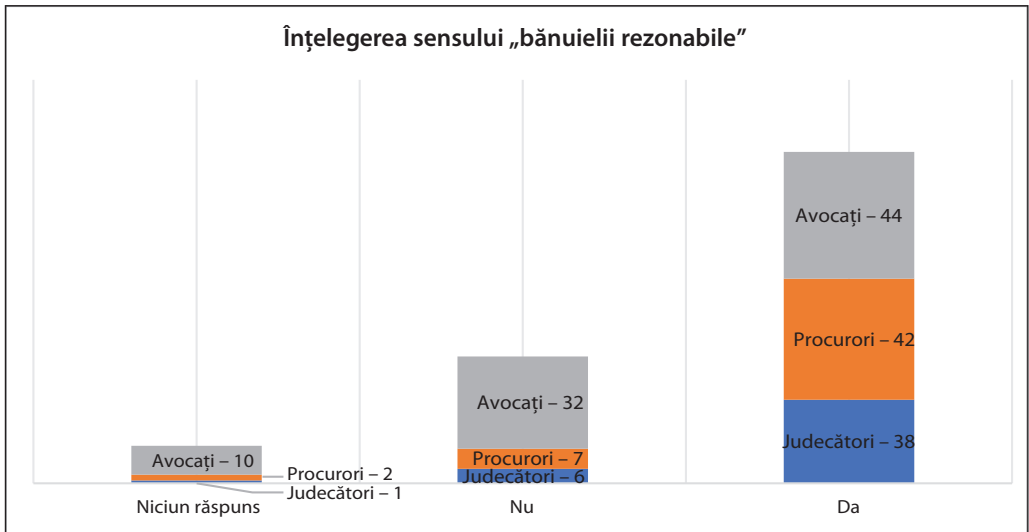
Diagrama nr. 10 ilustrează că majoritatea profesioniștilor din domeniul juridic chestionați împărtășesc înțelegerea comună a conceptului „bănuielii rezonabile”. Majoritatea răspunsurilor au fost afirmative. Treisprezece participanți (dintre care un judecător, doi

procurori și zece avocați) nu au răspuns la această întrebare, ceea ce ar putea fi interpretat ca răspuns negativ.

Cifrele permit să concluzionăm că, conceputul „bănuiei rezonabile” nu ridică probleme în practică, în rândul judecătorilor și al procurorilor. Aceștia disting acest concept de „acuzatii penale”, considerate ca fiind condiția pentru o arestare legală sau motivul *prima facie*, care fundamentează deschiderea oficială a unei urmăriri penale. Dar bănuiala rezonabilă nu este suficientă pentru fundamentarea acuzațiilor penale și a răspunderii penale; ultima necesită un nivel mai ridicat de probă în procesul penal. În acest sens, răspunsurile culese de la judecători și procurori au confirmat presupunerea că, conceptul de „bănuială rezonabilă” nu este deplasat în practica lor.

Totuși, doar jumătate dintre avocați au afirmat că înțeleg sensul unei „bănuiei rezonabile”. Acesta ar putea fi rezultatul rolului de apărare a avocaților în cadrul procesului penal. Avocații apărării ar prefera să vadă conceptul „bănuiei rezonabile” legat de responsabilitatea penală generală într-un caz dat, deoarece, în opinia lor, lipsa primului dezvăluie absența ultimului. În consecință, ei consideră că bănuiala rezonabilă este egală cu acuzația penală și rechizitoriul final. Cu alte cuvinte, aceștia tind să observe bănuiala rezonabilă ca temei de bază care fundamentează urmărirea penală sau responsabilitatea penală, în general. De aceea, atunci când tratează procedurile de arestare, avocații ar fi înclinați să facă abstracție de sensul restrâns al bănuiei rezonabile și, astfel, să interpreteze greșit această întrebare, răspunzând că nu înțeleg sensul acesteia. S-ar putea ca avocații să presupună că semnificația unei bănuiei rezonabile ar trebui să fie mai largă decât cea strict limitată la procedurile de arestare.

Diagrama nr. 10

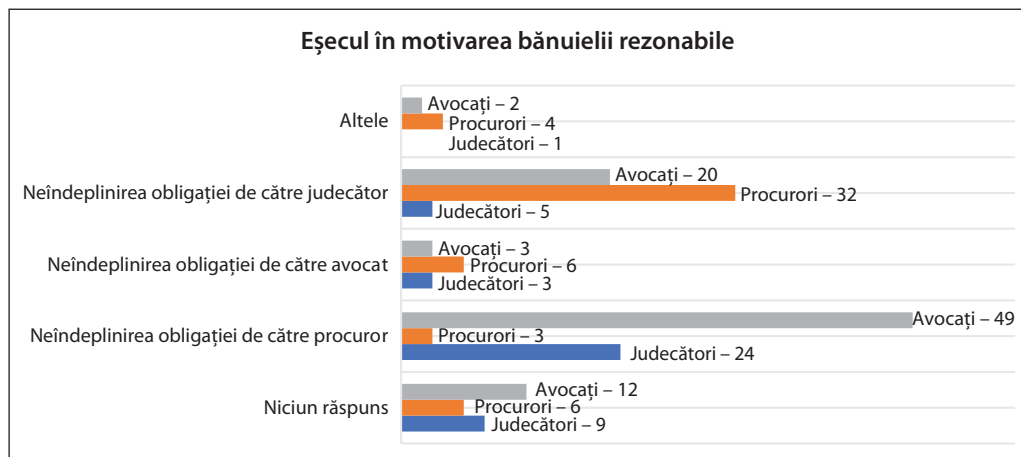

A 11-a întrebare („eșecul în motivarea bănuiei rezonabile”) încearcă să identifice dificultățile de a motiva „bănuiala rezonabilă” și a cui este sarcina de asigurare a acestor motive. Ca și în cazul celei de a 4-a întrebări, prezenta întrebare explorează, cu titlu indicativ, subtilitățile relațiilor dintre 3 actori principali, care participă la procedurile de arestare,

sistemul judiciar, acuzarea și apărarea. Aceasta redirecționează persoana interviuată către una sau două opțiuni, dezvăluind, astfel, pe cine ar acuza aceasta pentru incapacitatea de motivare. Este probabil ca grupurile să fie tentate să se înavățească reciproc, astfel încât răspunsurile lor să pară, mai degrabă, subiective. Dar, dacă persoana chestionată ar bifa caseta atribuită propriului grup, atunci răspunsul ar putea fi considerat ca fiind unul obiectiv. Doar răspunsurile luate în ansamblu ar putea oferi o perspectivă valoroasă a cauzelor incapacității de a argumenta „bănuiala rezonabilă” la momentul deciderii cu privire la arestare.

Răspunsurile la această întrebare au demonstrat raționamentul de mai sus. Într-adevăr, majoritatea procurorilor chestionați au acuzat avocații că nu au furnizat suficiente contra-argumente împotriva propriei lor argumentări a bănuielii rezonabile. Pe de altă parte, avocații au atribuit incapacitatea de motivare a existenței unei bănuieli rezonabile ambelor ramuri. Mai mult, au considerat că procurorii sunt cei responsabili pentru motivarea insuficientă. Aproape 58% dintre avocații intervieuați au declarat că acuzarea omite să demonstreze „o bănuială rezonabilă”. Judecătorii au fost în asentimentul avocaților în privința acestei opinii; 60% dintre judecători au creditat incapacitatea procurorilor. Astfel, răspunsurile au fost, în cea mai mare parte, subiective și au exprimat loialitate profesională. Doar un număr mic dintre profesioniștii intervieuați a oferit o imagine de ansamblu obiectivă cu privire la propriile lor greșeli. 9% dintre judecători, 6% dintre procurori și 4% dintre avocați au atribuit eșecul în motivarea bănuielii rezonabile propriilor greșeli.

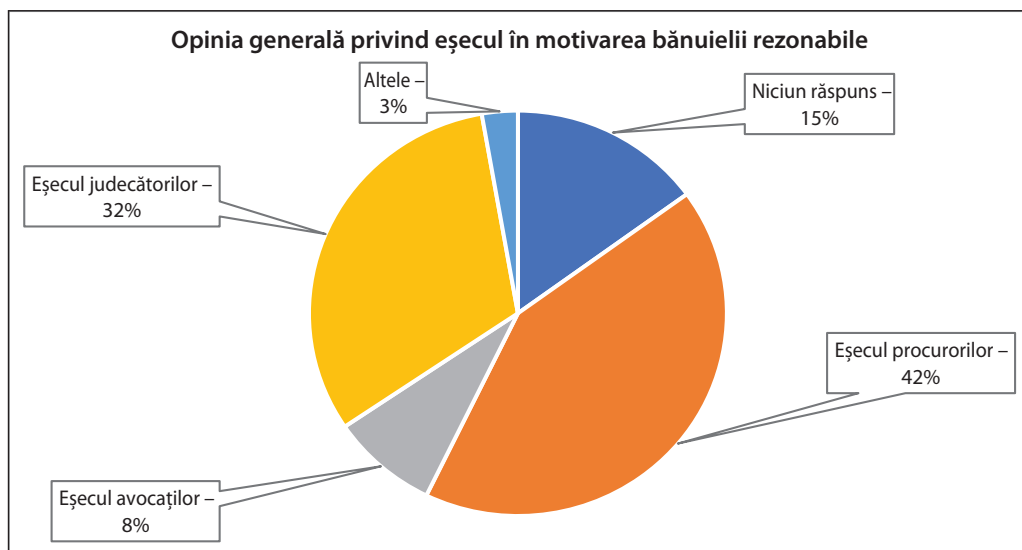
Diagrama nr. 11

Nu trebuie de omis faptul că, Chestionarul evaluează percepțiile subiective ale grupurilor interviuate. Nu este o analiză orientată spre obiectiv, cum ar fi evaluarea practicilor de arestare efectuate prin Listele de verificare în cursul Cercetării. În consecință, luând, totuși, în considerare aceste elemente subiective de loialitate profesională, rezultatele generale ale Sondajului exprimă modul în care judecătorii, procurorii și avocații își respectă propriile practici, chiar și atunci când se critică reciproc.

Luată împreună cu constatările obiective privind motivarea bănuielii rezonabile în urma evaluării pe baza Listelor de verificare, Chestionarele ar putea aduce o valoare adăugată Cercetării. Percepțiile subiective ale grupurilor intervievate privind propriile eșecuri și eșecurile altora de a motiva ordonatele de arestare reflectă practicile actuale și modalitățile de aplicare a legii.

Este incontestabil faptul că orice practicant din domeniul juridic, care aplică legea, nu își poate ignora propriile sale percepții și loialitatea profesională. Mai mult decât atât, dacă toate răspunsurile atribuite tuturor celor 3 grupuri, care participă la procedurile de arestare, ar fi analizate în ansamblu, subiectivitatea și loialitatea profesională a acestora ar putea fi ignorate. Astfel, diagrama de mai jos asamblează toate datele exprimate în valoarea lor procentuală cu referire la fiecare grup profesional, dezvăluind opiniile persoanelor chestionate care ar fi responsabile de eșecul în motivare.

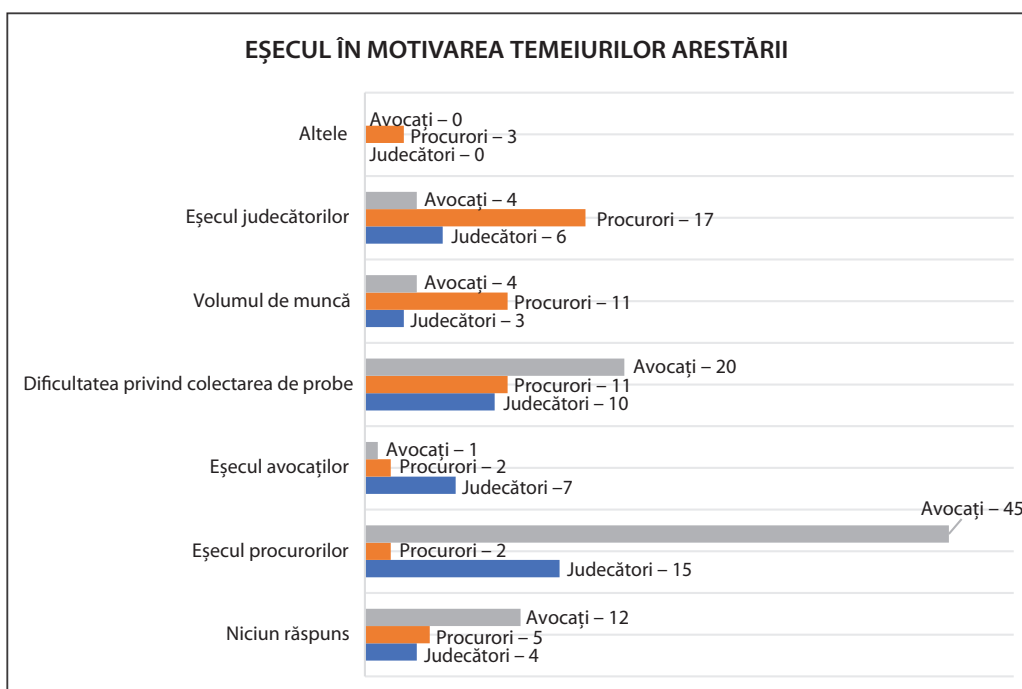
Conform acestei interpretări a răspunsurilor, cea mai mare responsabilitate revine, totuși, grupului de procurori (42%), fiind urmat de cel al judecătorilor (32%). Pe de altă parte, avocații poartă o responsabilitate mai redusă pentru aceste eșecuri (8%). Cu toate acestea, 15% dintre profesioniștii intervievați nu au atribuit responsabilitatea nimănui, respectiv, aceștia nu consideră deloc eșecurile. Cifrele care reflectă celelalte răspunsuri sunt atât de ne semnificative (2%), încât nu merită o analiză în profunzime.

A 12-a întrebare („eșecul în motivarea temeiurilor arestării”) repetă aceeași întrebare ca precedenta, dar se referă la motivarea temeiurilor de arestare. Cu alte cuvinte, scopul prezentei întrebări este de a observa care sunt dificultățile întâmpinate la motivarea arestării continue și cui i-ar putea fi atribuite aceste eșecuri. Cele trei opțiuni inițiale, cu referire la eșecul organelor judiciare, al acuzării și al apărării, sunt completate de alte două opțiuni specifice privind volumul de muncă judiciar și dificultățile practice în colectarea probelor pentru fundamentarea temeiurilor pentru arestare. Aceste opțiuni se aseamănă cu tiparele sistemice și responsabilitatea pentru aceste cauze ale deciziilor nejustificate

privind reținerea în arest preventiv nu ar putea fi atribuită niciunui grup, în special. Astfel, acestea sunt obiective și depind mai puțin de percepțiile subiective ale persoanelor chestionate.

Răspunsurile relevă aceleași percepții subiective și element de loialitate profesională. Profesioniștii chestionați sunt hotărâți să transfere, mai degrabă, vina asupra altor grupuri, decât să-și atribuie responsabilitatea pentru propriile eșecuri. Cu toate acestea, cele două opțiuni suplimentare („dificultatea în ceea ce privește colectarea probelor” și „volumul de muncă”) au distribuit răspunsurile aproape în mod egal între toți participanții. Acest lucru dovedește afirmația de mai sus, potrivit căreia toate cele trei grupuri, dacă sunt luate împreună, ar putea oferi o imagine de ansamblu, în ciuda apartenenței și preferințelor lor subiective la propriul grup profesional.

Diagrama nr. 12

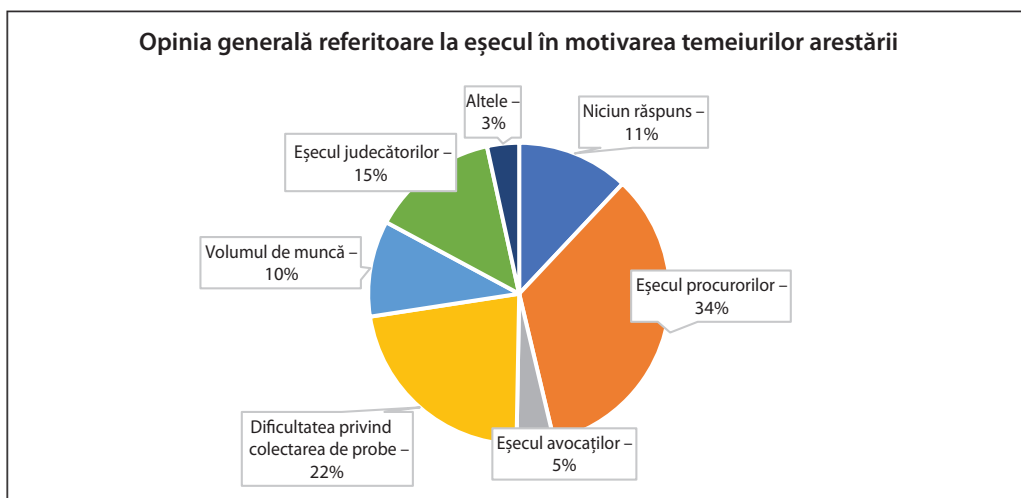
Utilizând aceeași metodă de analiză a răspunsurilor, luate în ansamblu, datele au arătat că opinia generală indică volumul excesiv de muncă și dificultățile în colectarea probelor ca principalele cauze ale deciziilor judecătorești nemotivate în cadrul procedurilor de arestare. La aceasta s-ar putea adăuga o altă cauză, care este eșecul procurorilor de a-și argumenta demersurile de arestare preventivă, care a fost menționată aproape la unison de majoritatea profesioniștilor chestionați. Cu toate acestea, eșecul judecătorilor nu ar trebui ignorat în acest caz, deoarece aceștia joacă un rol cheie în acest proces. În cazul în care dificultatea de colectare a probelor ar putea fi conexată la eșecul acuzării de motivare a demersului său de arestare, criteriul privind „volumul de muncă” se referă la

activitatea judecătorească. Într-adevăr, procurorii colectează probe, dar nu judecătorii. În acest sens, criteriul privind „volumul de muncă” este, de obicei, menționat în calitate de scuză pentru a nu motiva ordinele de arestare și deciziile judecătorești de prelungire a arestării împreună cu eșecurile procurorilor de a prezenta probe. În cea mai mare parte „volumul de muncă” și, astfel, lipsa de timp suficient constituie argumentul judecătorilor pentru motivarea scurtă a arestării.

Eșecul judecătorilor, coroborat cu argumentul privind „volumul de muncă”, constituie 25% din opiniile exprimate, în timp ce eșecul în motivare al procurorilor, precum și dificultățile privind colectarea probelor, constituie până la 56%. Astfel, cererile practice de urmărire penală și mecanismul eficient de colectare a probelor, care constituie exclusiv sarcina acuzării pe durata procedurilor de arestare preventivă, par a fi elementul principal care susține opinia generală, potrivit căreia lipsa motivării deciziilor de arestare este atribuită eșecului procurorilor.

Cu toate acestea, eșecurile judecătorilor, care nu se datorează numai unui volum excesiv de muncă, nu reprezintă un factor mai puțin important. Dimpotrivă, conform opiniei persoanelor intervievate, există o dificultate în colectarea probelor, iar de aici și eșecul procurorilor în motivarea demersurilor de arestare preventivă. Judecătorii nu ar trebui învinuiți deloc pentru eșecurile în colectarea probelor, pentru că nu ar dispune sau prelungi arestarea fără probe adecvate. Cu toate acestea, judecătorii sunt, totuși criticați de întregul grup și destul de larg, pentru că nu și-au motivat deciziile de arestare preventivă, cu sau fără argumentele privind „volumul de muncă” sau privind „dificultățile de colectare a probelor”.

În consecință, datele întrunite mai jos ar trebui să beneficieze de o evaluare calitativă. Ele ilustrează cauzele principale ale acestei situații, deoarece exprimă percepția globală a celor trei grupuri de profesioniști, indiferent de loialitatea și afilierea profesională a lor.

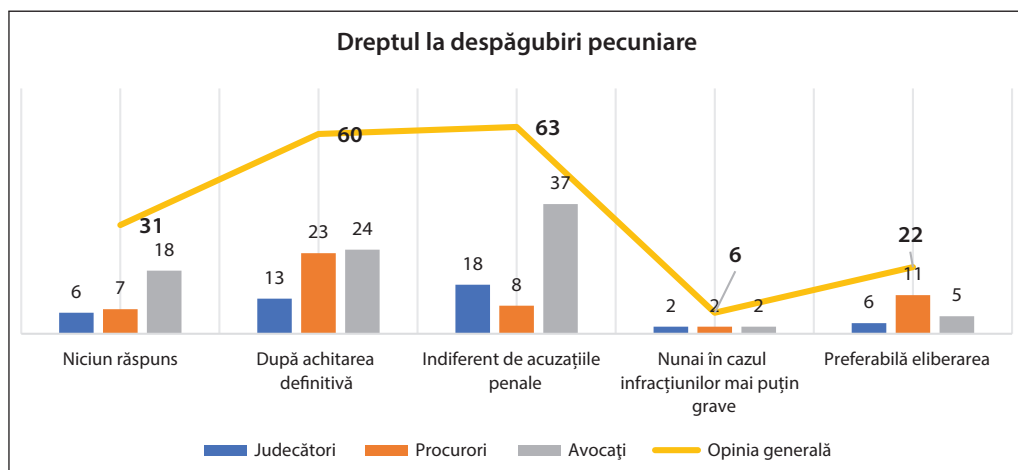

A 13-a întrebare („despăgubiri pecuniare pentru arestarea ilegală”) se referă la dreptul la o despăgubire financiară pentru încălcarea dreptului la libertate. Aceasta încadrează răspunsurile opționale pentru a vedea dacă persoana chestionată percepe acest drept ca fiind dependent de gravitatea acuzațiilor penale și rezultatele cauzei penale sau, în

subsidiar, de eliberarea presupusei victime a unei arestări ilegale. Reiterând jurisprudența CtEDO, dreptul la despăgubire trebuie să fie executoriu și autonom; nu ar trebui să depindă de achitarea definitivă a deținutului sau de încetarea procesului penal împotriva acestuia din temeiuri care îl exonerează de răspundere. Astfel, prezenta întrebare păcălește persoana intervievată pentru a testa capacitatea acesteia de a separa acest drept de fondul cauzei penale. Scopul său este de a determina dacă profesioniștii din domeniul juridic sunt pregătiți să accepte dreptul la despăgubiri, în legătură doar cu chestiunile legalității detenției, indiferent de gravitatea acuzațiilor penale sau și de vinovăție.

Răspunsurile au fost împărțite, în mod egal, între două opțiuni contrare, potrivit cărora compensația pecuniară depinde sau nu de achitarea definitivă. Răspunsurile au înclinat ușor balanța către a doua opțiune, adică faptul că acordarea unei compensații pentru încălcarea dreptului la libertate ar trebui făcută indiferent de acuzațiile penale și rezultatele cauzei. Aceasta înseamnă că acuzatul ar putea fi condamnat, dar să i se plătească pentru daune, în cazul în care arestarea acestuia ar fi încălcat cerințele Convenției. Această opinie ulterioară prevalează în rândul avocaților și al judecătorilor. Totuși, procurorii susțin cu fermitate în răspunsurile lor așa-numitele temeiuri de reabilitare pentru despăgubiri. Majoritatea acestora au considerat că dreptul la despăgubire apare numai după achitarea definitivă. Mai mult, o altă parte importantă dintre aceștia a considerat că eliberarea din arestarea ilegală este opțiunea mai bună și unica formă de „compensare” disponibilă victimei.

Diagrama nr. 13

Un alt rezultat interesant apare în cazul răspunsurilor avocaților, o parte semnificativă a acestora fie nu au răspuns la această întrebare, neavând astfel nicio opinie, fie au avut aceeași opinie ca și a procurorilor în privința dreptului la despăgubire. Aceștia l-au considerat ca dependent de achitarea definitivă a inculpatului. Există doar o singură explicație a acestei opinii, care sunt dispozițiile legislației actuale (Legea nr. 1545/1998). Legea stabilește această dependență, iar avocații doar încurajează această rațiune legală. În mod similar, răspunsurile judecătorilor și procurorilor, care împărtășesc opinia avocaților, ar putea

fi explicate prin aceleași dispoziții legale. Cu toate acestea, jurisprudența CtEDO cere caracterul autonom al dreptului la compensare pentru încălcarea dreptului la libertate, indiferent de rezultatele pe fond ale cauzei penale. Legea nr. 1545/1998 prevede altfel, și, astfel, derutează specialiștii din domeniul juridic chestionați. În consecință, în pofida răspunsurilor pozitive la această întrebare, care susține cerințele jurisprudenței CtEDO, confuzia dintre profesioniștii din domeniul juridic cu privire la interpretarea exactă a dreptului la despăgubiri persistă.

A 14-a întrebare („*arestarea la domiciliu și arestarea preventivă*”) explorează dificultățile aplicării arestării și arestarea la domiciliu. Întrebarea pornește de la premisa că, în practică, mai există confuzii cu privire la rolul și statutul arestării la domiciliu în raport cu arestarea în custodie.

Arestarea la domiciliu este o măsură relativ nouă pentru profesioniștii din domeniul juridic din Moldova. Din momentul introducerii acesteia în anul 2002, a fost instantaneu percepută de către practicieni ca o alternativă a arestării. Nu a fost considerată, în primul rând, ca o altă formă separată de privare de libertate cu propriile sale cerințe și statut juridic.

Astfel, această întrebare explorează relația dintre aceste două forme de privare de libertate, propunând trei răspunsuri opționale: afirmativ, negativ și intermediar.

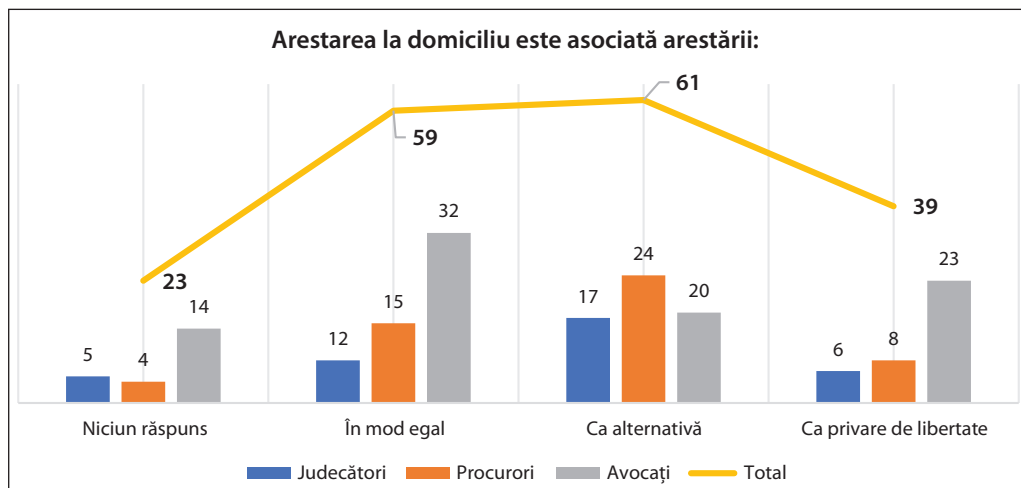
Conform primei opțiuni, cea corectă, atât arestarea cât și arestarea la domiciliu, constituie privare de libertate, cu cerințe solide similare de argumentare judiciară și proporționalitate. Al doilea răspuns induce în eroare persoana chestionată, plasând arestarea la domiciliu ca o alternativă la arestare, din cauza caracterului mai puțin grav al acesteia. Dacă este selectată, această opțiune ar dovedi presupunerea de mai sus, potrivit căreia, în ciuda unor dispoziții clare ale dreptului procedural și ale jurisprudenței CtEDO, în practică, ar mai putea exista o confuzie între corelarea reciprocă a regimurilor legale de arestare și arestare la domiciliu. Ultimul răspuns, intermediar, este eronat, deoarece implică faptul că arestarea la domiciliu este o măsură privativă de libertate. Numai arestarea este o măsură custodială și, din acest punct de vedere, aceasta nu este egală cu arestarea la domiciliu.

Diagrama nr. 14 de mai jos a relevat că opinia generală cu privire la relația dintre aceste două măsuri nu se află pe picior de egalitate între avocați, judecători și procurori. Majoritatea procurorilor (47%) au considerat că între aceste măsuri nu poate fi pus semnul egalității în ceea ce privește cerințele și arestarea la domiciliu, care este o măsură alternativă în raport cu arestarea. 44% dintre judecători au împărtășit această părere, în timp ce majoritatea avocaților (37%) au preferat să considere cele două măsuri ca fiind egale. Din nou, rezultate interesante au fost obținute în urma analizei răspunsurilor la a 3-a opțiune, care clasifică ambele măsuri drept privative de libertate. Aici, minoritatea procurorilor și judecătorilor este aproape egală cu cei care nu au răspuns la întrebare. Totuși, 27% dintre avocați care au considerat ambele măsuri ca fiind privative de libertate, i-au depășit pe acei avocați (16%) care au considerat arestarea la domiciliu ca o alternativă a arestării.

Aceste rezultate dovedesc că opinia avocaților favorizează gravitatea ambelor măsuri, în timp ce tratează greșit arestarea la domiciliu în calitate de măsură privativă de libertate. Cu toate acestea, opinia generală a tuturor grupurilor se orientează ușor către clasificarea arestării la domiciliu ca măsură alternativă, în principal, din cauza opiniei majoritare a

judecătorilor și procurorilor. Fără a calcula opinia avocaților, rezultatele ridică îngrijorări, deoarece atât judecătorii cât și procurorii tratează în mod eronat arestarea la domiciliu ca o măsură privativă de libertate mai puțin gravă.

Diagrama nr. 14

Următoarele cinci întrebări au ca scop evaluarea abilităților practice în relație cu principalele tipare de încălcări. Deși aceste întrebări par să exploreze aceleași elemente ca mai sus, acestea angajează, totuși, o altă metodă de evaluare, prin testarea capacității de a rezolva cazuri de studiu ipotetice.

A 15-a întrebare simulează o situație, întrebând dacă arestarea poate fi folosită în alte scopuri decât cele utilizate în mod obișnuit. Aceasta schițează patru opțiuni, dintre care una este corectă (răspunsul nr. 4), iar alta este parțial corectă (răspunsul nr. 3).

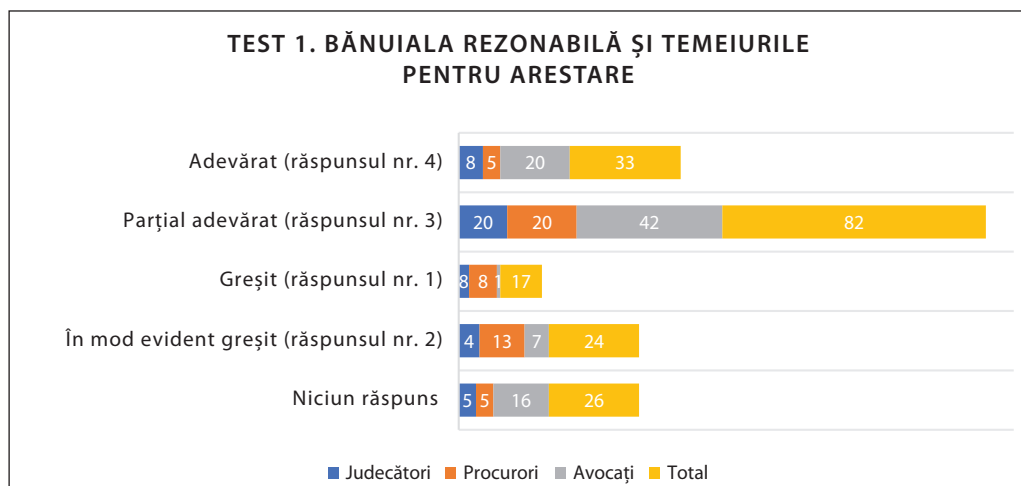
Scopul prezentei întrebări este de a testa capacitatea persoanei chestionate de a distinge între temeiurile acceptabile și inacceptabile pentru arestarea legală. Arestarea nu poate fi utilizată în lipsa „unei bănuieli rezonabile”. Situația prezentată de această întrebare califică un potențial deținut ca martor de rea-credință care ascunde informații despre infracțiune. El sau ea nu este un autor al respectivei infracțiuni, astfel încât nu există nici o bănuială rezonabilă și nici un temei legal pentru arestare.

Diagrama nr. 15 de mai jos arată că, din păcate, profesioniștii chestionați confundă încă înțelegerea elementelor-cheie ale unei detenții compatibile. Chiar dacă majoritatea respondenților au răspuns corect la această întrebare, precum că situația nu conține temeiuri pentru arestare, răspunsul acestora a fost, totuși, parțial adevărat.

În această situație simulată, când o persoană deține informații despre o faptă penală viitoare sau despre pregătirea infracțiunii și nu dorește să le dezvăluie, aproape jumătate dintre participanți (8 (44%5)) au clasificat respectiva persoană ca fiind suspectă, dar fără temeiuri de arestare a sa. O altă parte (33 (18%)) a răspuns corect. Aceștia au considerat

că arestarea este inaplicabilă din cauza lipsei bănuielii rezonabile, ceea ce face ca celelalte întrebări cu privire la temeiurile arestării să fie irelevante. Restul participanților chestionați (24 (13%)) au răspuns în mod vădit greșit, considerând că persoana în calitate de acuzat și refuzul acesteia de a coopera cu organele de urmărire penală deja constituie un temei suficient pentru arestarea sa, fapt necesar și în scopul prevenirii unor infracțiuni grave. O parte minoritară (17 (9%)) a greșit, alegând interesele justiției în calitate de temei suficient pentru arestare. 26 (14%) din participanți nu au răspuns.

Diagrama nr. 15

În general, aceste răspunsuri demonstrează că pentru profesioniștii din domeniul juridic rămâne, totuși, dificil să tragă o linie între temeiurile care susțin o bănuială rezonabilă și cele referitoare la temeiurile acceptabile de arestare. Există o tendință pozitivă, că nici majoritatea judecătorilor, nici a procurorilor nu utilizează arestarea pentru obținerea de informații sau în calitate de măsură de convingere în cadrul procesului penal (răspunsul nr. 3). Cu toate acestea, un fapt ridică încă îngrijorări. O mică parte dintre judecători și procurori, împreună cu avocații, ar folosi arestarea în scopul investigării unei infracțiuni grave. În conformitate cu condițiile studiului de caz, persoana doar deține informații, nu este nici măcar acuzată în cadrul procesului penal, și, astfel, criteriul gravității infracțiunii este în totalitate irelevant pentru procedura arestării (răspunsul nr. 2). În mod similar, o mică parte dintre profesioniștii chestionați ar folosi arestarea ca sancțiune pentru tănuirea informațiilor necesare urmăririi penale. Aceștia justifică această opțiune în scopul urmăririi intereselor justiției (răspunsul nr. 1), care este inaplicabil prezentei situații.

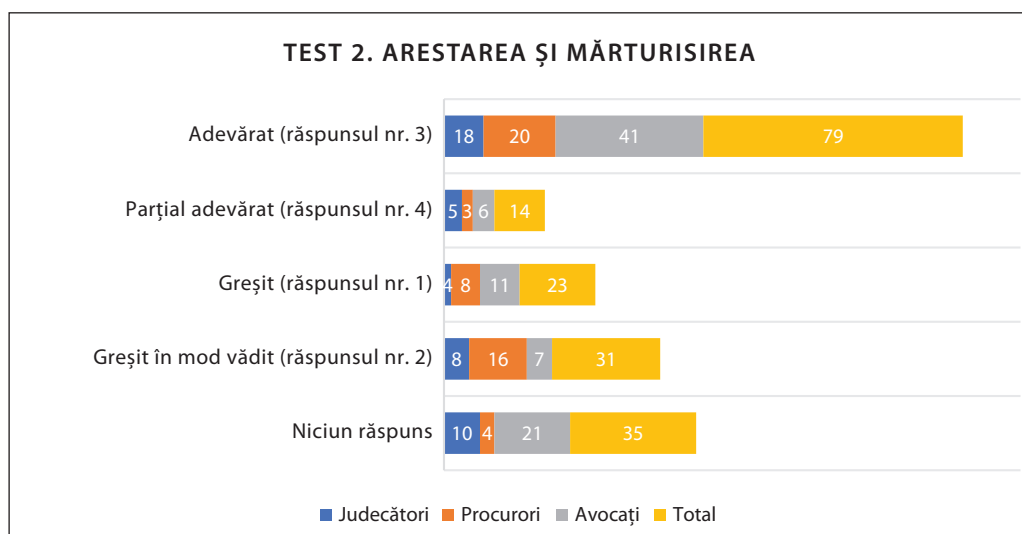
A 16-a întrebare analizează din nou dilema dintre două tipuri de argumentare judiciară, una bazată exclusiv pe temeiuri acceptabile pentru arestare și alta pe fondul acuzațiilor penale. Aceasta testează capacitatea persoanei chestionate de a face distincția între aspectele referitoare la justificarea arestării și poziția apărării cu privire la acuzațiile penale, care, în mod normal, nu vizează temeiurile pentru arestare. Cu alte cuvinte, indiferent de pledoaria inculpatului, arestarea preventivă nu poate fi utilizată pentru a

convinge persoana să pledeze vinovată sau să își recunoască vinovăția. De asemenea, acesta nu poate fi folosit pentru a ocoli dreptul inculpatului de a păstra tăcerea. Acest raționament se aplică oricărei măsuri preventive aplicate în procesul penal, indiferent dacă aceasta este cu sau fără privare de libertate. În consecință, răspunsul nr. 3 este cel corect, afirmând că recunoașterea vinovăției nu trebuie să fie legată de temeiurile pentru arestare sau utilizată ca motiv în procedurile de arestare preventivă. Aceasta nu este nici condiție pentru eliberare.

Și, totuși, încă o dată, rezultatele au fost în mare parte pozitive. Majoritatea respondenților (79 (43%)) au susținut, pe bună dreptate, că arestarea nu trebuie să fie legată de recunoașterea vinovăției de către inculpat. Spre deosebire de răspunsurile de mai sus, prezenta întrebare nu a creat o confuzie gravă. O parte minoritară a participanților a răspuns parțial adevărat, adică faptul că recunoașterile vinovăției ar dovedi veridicitatea temeiurilor pentru arestare. Cu toate acestea, la fel ca în situația studiului de caz anterior, numărul relativ mare de răspunsuri vădit greșite (31 (17%)) și un număr chiar mai mare de nehotărâți (35 (20%)) descalifică aceste rezultate pozitive. Comparativ, numărul persoanelor chestionate care au răspuns corect este aproape egal cu cei care nu au făcut-o. Această egalitate arată că aproape jumătate dintre profesioniștii chestionați încă percep greșit mărturisirea ca fiind condiția care atenuază arestarea.

Pe de altă parte, dacă răspunsurile ar fi separate în grupuri chestionate, situația ar deveni și mai îngrijorătoare. Judecătorii au dat răspunsuri corecte aproape în mod egal cu cei care au rămas indeciși și nu au răspuns (22%, respectiv, 18%). Aceași situație este și în cazul procurorilor, cu excepția că numărul de răspunsuri corecte este aproape egal cu cel al răspunsurilor vădit greșite (respectiv, 39% până la 31%). Acest raport dintre răspunsurile procurorilor este explicabil prin funcția acuzatoare a acestora; o mărturisire ce ușurează sarcina de a asigura verdictele de vinovăție și utilizarea oricăror măsuri procesuale, inclusiv ale arestării, ar ușura sarcina acuzării în cadrul procesului penal.

Diagrama nr. 16

Cu toate acestea, situația cu judecătorii ridică multe preocupări, dacă relația dintre răspunsurile pozitive și răspunsurile vădit greșite, plus cei care nu au răspuns la întrebare, trebuie examinată în detaliu. Lipsa de răspunsuri la această întrebare, relativ simplă, din perspectiva judecătorilor, trebuie calificată ca răspuns negativ. Numărul de răspunsuri vădit greșite ale judecătorilor (8 (18%)), împreună cu cei care nu au dat niciun răspuns (10 (22%)), este egal cu numărul de răspunsuri corecte (18 (40%)). Aceasta înseamnă că jumătate dintre judecători au picat testul și aceștia nu separă mărturisirea de motivarea arestării.

Marea majoritate a avocaților au răspuns corect la această întrebare (41 (48%)), deși numărul celor care nu au răspuns (21 (24%)) este îngrijorător. Avocații, prin funcția lor foarte defensivă în procesele penale, nu ar trebui să tolereze aceasta ca metodă de convingere procedurală, folosind arestarea pentru a determina inculpatul să mărturisească.

A 17-a întrebare testează abilitățile persoanei chestionate de a examina temeiurile pentru arestare și a oferi motivare. Aceasta simulează o situație, care apare destul de des în practică, când procurorii și judecătorii trebuie să evalueze riscurile de fugă. În acest studiu de caz, inculpatul ar fi rezervat un bilet, dar nu l-a cumpărat încă. Pentru a evita arestarea, acesta propune documentele sale de călătorie ca garanție pentru a nu fi privat de libertate. Raționamentul judiciar necesar trebuie să pornească de la principiul prezumpției de libertate. Este greșit să facem concluzii nefavorabile și să ignorăm alte alternative propuse de inculpat în locul arestării în custodie a acestuia (în cazul de față, predarea voluntară a documentelor de călătorie).

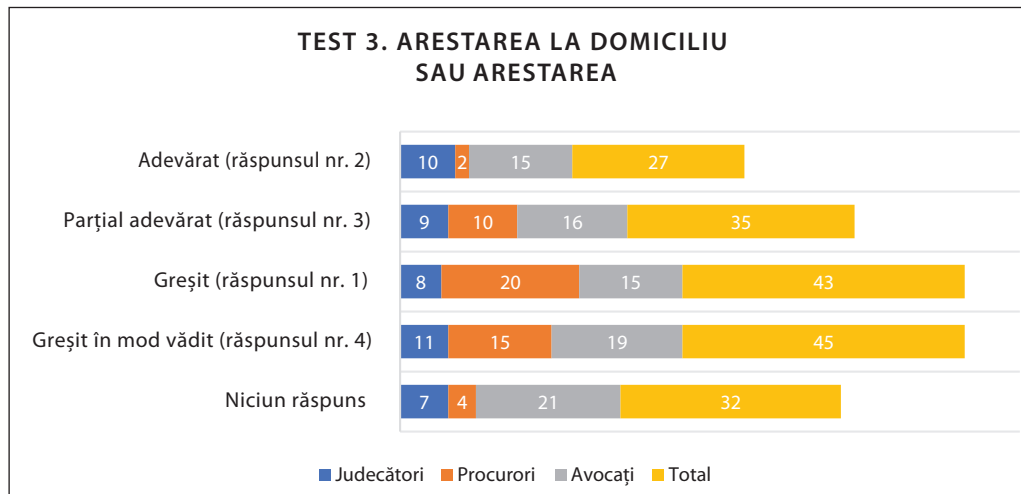
În consecință, răspunsul nr. 2 este cea mai bună opțiune, cu condiția ca riscul de fugă să fie minim (biletul este doar rezervat, nu și cumpărat). Răspunsul parțial corect este că arestarea la domiciliu este încă aplicabilă (răspunsul nr. 3), deși cu o altă justificare ușor greșită pentru aceasta. Această opțiune este greșită, deoarece fiecare măsură privativă de libertate trebuie argumentată doar pe temeiuri acceptabile; arestarea la domiciliu nu poate și dispusă doar pentru că este o măsură mai puțin gravă și, respectiv, ar putea fi astfel utilizată ca alternativă la arestare. Alte opțiuni sunt greșite, deoarece resping categoric opțiunea arestării la domiciliu și mențin detenția ca o opțiune mai bună.

Răspunsurile la acest test au părut destul de surprinzătoare. Aproape toate grupurile de profesioniști chestionați au fost împărțite, în mod egal, între răspunsurile „greșit” și „greșit în mod vădit” (cu 43 (24%) și 45 (25%)). Răspunsul corect a fost în minoritate (27 (15%)) și puțin mai mulți respondenți (35 (19%)) au răspuns parțial adevărat, ceea ce este egal cu cei care nu au răspuns deloc (32 (18%)). Ultimul număr de respondenți, care nu au oferit niciun răspuns, este la fel un rezultat negativ.

Aproape aceeași distribuție a răspunsurilor corecte și greșite a putut fi observată în cadrul fiecărui grup, cu excepția grupului procurorilor, al cărui raport între răspunsuri diferă semnificativ. Judecătorii au fost împărțiți aproape în mod egal între toate cele cinci opțiuni; 22% răspunsuri corecte au fost oferite de către judecătorii chestionați, în timp ce 20% au răspuns parțial corect. 18% și 24% au răspuns greșit și vădit greșit, respectiv. 16% nu au răspuns. Răspunsurile avocaților au fost corecte în mărime de 17% și parțial corecte în mărime 19%, greșite – 22% și vădit greșite în 19% din cazuri. 24% din avocați nu au

oferit niciun răspuns. Procurorii au avut doar 2 răspunsuri corecte și 10 parțial corecte (4%, respectiv, 20%). Deși au fost mai puține întrebări fără răspuns (8%) în comparație cu judecătorii și avocații, procurorii au avut cel mai mare raport de răspunsuri greșite și greșite în mod vădit (39% și, respectiv, 29%).

Diagrama nr. 17

Concluzia generală din prezentul test este evidentă; profesioniștii din domeniul juridic întâmpină încă dificultăți în distingerea între arestare și arestare la domiciliu. Majoritatea dintre ei ar prefera o măsură severă pentru a evita riscul de fugă de justiție. Luând aceste date în conexiune cu răspunsurile la întrebarea a 14-a, prezentul test confirmă doar constatările de mai sus. Judecătorii și procurorii, chiar și avocații, confundă în continuare aceste două tipuri de privări de libertate și se referă la arestarea la domiciliu mai degrabă ca la o eliberare din arest, deci mai puțin gravă și care are nevoie de o mai mică motivare și justificare. Cu alte cuvinte, arestarea la domiciliu ar părea pentru aceștia ca o opțiune secundară în comparație cu arestarea. Aceștia ar verifica mai întâi dacă arestarea este cea mai potrivită pentru inculpat, în locul arestării la domiciliu. După cum prevede principiul prezumpției de libertate, argumentația ar trebui să fie altfel, dacă arestarea este cel mai, grav tip de privare de libertate, atunci aceasta ar trebui să fie o măsură de ultimă soluție, atunci când nu sunt aplicabile alte măsuri mai puțin intruzive.

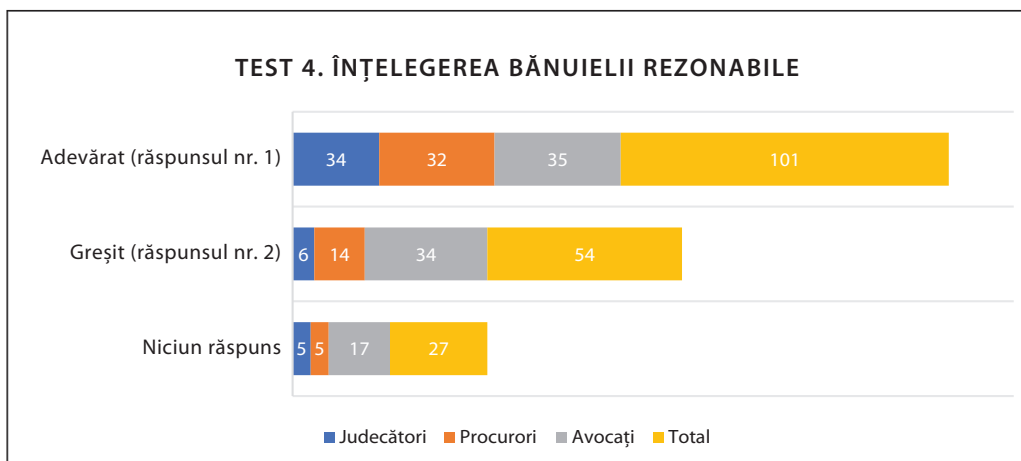
Cea de-a **18-a întrebare** examinează înțelegerea profundă a bănuielii rezonabile, fie ca o condiție prealabilă pentru privarea legală de libertate, fie ca un element al acuzațiilor penale. Conform legislației procedurale naționale a Moldovei, bănuiala rezonabilă constituie un temei pentru inițierea urmăririi penale, în timp ce articolul 5 din Convenție o observă în mod restrâns, ca pe o precondiție pentru privarea de libertate în procesul penal. Astfel, răspunsul nr. 1 ar fi cea mai bună opțiune, deoarece judecătorii vor fi limitați să aplice dispozițiile dreptului național. S-ar putea deduce din legislația națională că, în lipsa unei bănuieli rezonabile, întreaga urmărire penală este îndoielnică, astfel nu este aplicabilă nicio măsură preventivă, neprivativă de libertate sau de alt fel. Mai mult,

răspunsul nr. 2 se axează pe temeiul pentru arestare care, în mod normal, nu ar trebui să fie utilizat la motivarea vreunei măsuri preventive în procesul penal (adică, criteriul gravității infracțiunii). În consecință, acesta este răspunsul greșit.

La fel ca răspunsurile la a 10-a întrebare, analizate mai sus, rezultatele prezentului test nu au făcut decât să confirme că, în general, profesioniștii din domeniul juridic chestionați, înțeleg sensul bănuielii rezonabile și rolul acesteia în procedurile de arestare, precum și modul în care aceasta afectează alte măsuri preventive. Aproape jumătate dintre aceștia au dat răspunsuri adevărate (101 (55%)). Chiar și cu un număr destul de semnificativ de răspunsuri greșite (54 (30%)), plus numărul de întrebări fără răspuns (27 (15%)), nu s-au putut depăși rezultatele pozitive.

În mod similar, răspunsurile au relevat faptul că numai avocații, spre deosebire de judecători și procurori, sunt induși în eroare de conceptul de bănuială rezonabilă. 34 (40%) din avocați au răspuns greșit că bănuiala rezonabilă se referă la gravitatea infracțiunii. Acest lucru s-ar putea explica, de asemenea, și prin confuzia generală care persistă, mai ales în rândul avocaților, potrivit căreia bănuiala rezonabilă trebuie dovedită la nivelul rechizitoriilor penale. De fapt, aceasta nu necesită un asemenea nivel de probare, dar avocații solicită probe serioase ale bănuielii atunci când este implicată arestarea. Din aceste considerente, avocații ar asocia, mai degrabă, semnificația „bănuielii rezonabile” cu gravitatea acuzațiilor penale. Aceștia abia de consideră că este un criteriu pentru legalitatea arestării sau a oricărei alte măsuri preventive în procesul penal.

Diagrama nr. 18

A 19-a întrebare tratează problema dreptului la despăgubire. Aceasta întreabă dacă o persoană are dreptul la despăgubiri pentru încălcarea dreptului său la libertate, indiferent de răspunderea sa penală și de gravitatea infracțiunii. Aceasta este strâns legată de a 13-a întrebare.

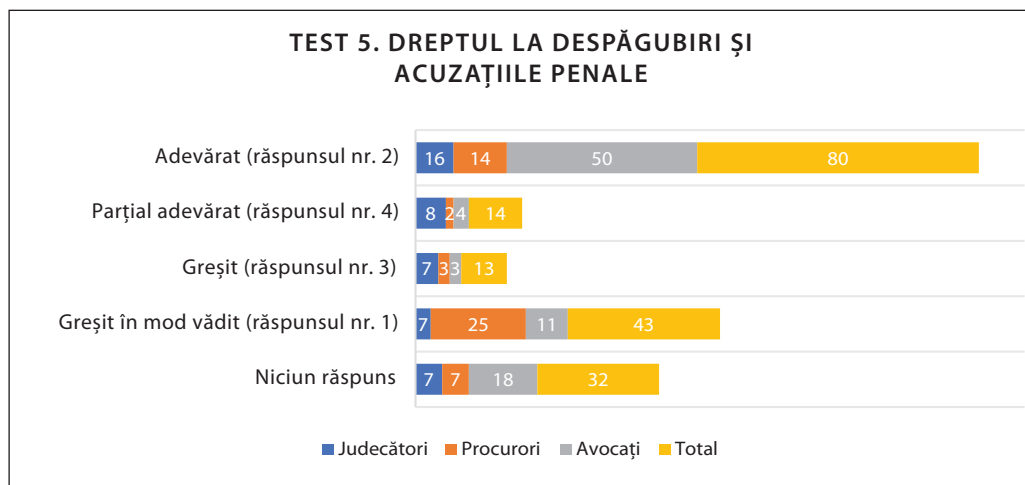
Standardul actual arată că despăgubirea este datorată indiferent de decizia pe fondul cauzei penale. Cu alte cuvinte, odată ce o persoană a fost arestată în mod ilegal sau fără temeiuri, care să justifice privarea continuă de libertate, o astfel de încălcare este

autonomă și nu se referă la fondul cauzei penale. În consecință, toate răspunsurile, cu excepția răspunsului nr. 2, sunt greșite, deoarece toate condiționează dreptul la despăgubiri, de decizia pe fondul vinovăției inculpatului. Răspunsul nr. 4 este parțial adevărat, deoarece acesta oferă, totuși, dreptul la despăgubiri, dar îl slăbește doar din cauza unor argumentări, care sunt încă asociate fondului acuzațiilor penale.

Rezultatele de mai jos, analizate în Diagrama nr. 19, arată că majoritatea respondenților (80 (44%)), din nou datorită mării majorități a avocaților (50 (58%)), au răspuns corect. Aceștia au făcut distincția între dreptul la despăgubiri de rezultatele cauzei penale și gravitatea acuzațiilor. În mod destul de surprinzător, procurorii au ales în majoritate (25 (49%)) opțiunea vădit greșită, afirmând că nu se datorează nicio despăgubire, din moment ce inculpatul a fost condamnat.

Se pare că judecătorii sunt împărțiți între răspunsurile corecte și parțial corecte (16 (36%) și, respectiv, 8 (18%)). Aceștia încă disting în continuare dreptul la despăgubiri de fondul acuzațiilor penale și rezultatele cauzelor penale. Aceste rezultate contravin răspunsurilor judecătorilor la a 13-a întrebare, atunci când au fost împărțite între caracterul autonom al dreptului și presupusa legătură a acestuia cu acuzațiile penale. Dar acestea ar putea fi explicate prin aceeași controversă subliniată în analiza răspunsurilor la a 13-a întrebare. Dispozițiile Legii nr. 1545/1998 asociază dreptul la despăgubiri cu achitarea definitivă, în timp ce articolul 5 § 5 statuează că acest drept este independent de fondul acuzațiilor penale. Această controversă împarte opinia judecătorilor, deoarece numărul judecătorilor care au refuzat să răspundă la această întrebare este mare (7 (16%)) și trebuie privit ca răspuns negativ. Pe de altă parte, procurorii și avocații își mențin opiniile, fără o diferență vizibilă. În contrast cu procurorii, avocații consideră că despăgubirile nu au legătură cu acuzațiile penale.

Diagrama nr. 19

CONCLUZII

Numărul profesioniștilor din domeniul juridic care au participat la sondajul pe bază de Chestionare este reprezentativ. Răspunsurile lor sunt pertinente și, în mare parte, relevante pentru scopurile Cercetării, deoarece majoritatea au declarat că dețin o experiență profesională adecvată și sunt implicați în procedurile de arestare preventivă.

Nivelul de conformitate al practicilor de arestare cu Convenția și dreptul național au primit note foarte mici din partea avocaților, dar și o evaluare relativ mai bună din partea judecătorilor și a procurorilor. Cu toate acestea, scorul total este unul îngrijorător, el fiind aproape la mijloc între evaluarea negativă și cea pozitivă. Astfel, Sondajul a relevat un nivel mediu de conformitate, primind nota 6 din 10 posibil. Mai mult decât atât, conform opiniilor exprimate, încălcările Convenției și ale dreptului național se produc mai ales în faza prejudiciară a procesului penal și mai ales în timpul dispunerii unei prelungiri a arestării. Totuși, multe încălcări au fost atribuite reținerilor pe termen scurt efectuate de organele de urmărire penală sub supravegherea procurorului.

Majoritatea profesioniștilor chestionați au fost de acord că utilizarea excesivă a arestării este o problemă răspândită în Republica Moldova. Grupul de avocați a fost deosebit de pozitiv în această privință. Totuși, o minoritate de judecători și procurori au considerat că există o problemă gravă, dar izolată. Rezultate similare au fost obținute în urma întrebărilor privind caracterul sistemic al problemei. Avocații au marcat în mare măsură utilizarea excesivă a arestării, ca fiind o problemă sistemică datorită răspândirii sale, în timp ce alte grupuri nu au perceput lucrurile într-o lumină atât de negativă.

Toate cele trei grupuri alcătuite din judecători, procurori și avocați, totuși, și-au atribuit unii altora responsabilitatea problemei. În principal, aceștia au dat vina pe lipsa unei practici judiciare adecvate și eșecul acuzării în motivarea demersurilor de arestare preventivă. Totuși, avocații au fost, de asemenea, menționați în mod „onorabil” pentru lipsa unor argumente suficiente și a unui rol mai puțin activ în procedurile de arestare preventivă. În general, răspunsurile la întrebările privind responsabilitatea instituțională a problemei au fost împărțite, în mod egal, între cele trei grupuri. Într-o manieră generală, toate grupurile au împărțit opinia că utilizarea excesivă a arestării reprezintă o problemă de implementare a dreptului național în vigoare. Calitatea cadrului legal în vigoare, totuși, nu a ridicat îngrijorări grave și a fost notată ca satisfăcătoare.

În ceea ce privește tiparele de încălcări identificate de Cercetare, marea majoritate a profesioniștilor chestionați, mai ales avocații – mai puțin procurorii și judecătorii – întâmpină dificultăți în înțelegerea sensului bănuielii rezonabile. În timp ce avocații percep această cerință ca pe o problemă de acuzare penală, aproape toți judecătorii și procurorii o consideră legată de arestare și deschiderea urmăririi penale. De asemenea, ultimele două grupuri de profesioniști din domeniul juridic sunt în măsură să facă distincția, în mod clar, între propriile motive juridice privind bănuiala rezonabilă și temeiurile pentru arestarea continuă, în timp ce avocații nu separă aceste argumente în același mod.

Responsabilitatea pentru eșecul în motivarea bănuielii rezonabile în cadrul procedurilor de arestare preventivă a fost împărțită aproape în mod egal între judecători și procurori. Aceștia au fost acuzați mai ales de avocați pentru eșecul de a justifica și produce probe.

Aceleași răspunsuri au fost colectate cu privire la eșecul motivării temeiurilor arestării, care, în acest caz, a fost trecută, în cea mai mare parte, în sarcina judecătorilor și pe seama volumului mare de muncă al instanțelor. Cu toate acestea, dificultatea de a strânge probe de către procurori a fost menționată ca fiind elementul-cheie al eșecului dat. Având în vedere aceste elemente, în general, eșecurile procurorilor au obținut cele mai mari scoruri și au fost menționate aproape, în mod obișnuit – de către avocați, drept cauza principală a deciziilor nemotivate de dispunere și prelungire a arestării.

S-a constatat că rezultatele privind relația dintre arestarea la domiciliu și arestarea în custodie au fost previzibile. Majoritatea profesioniștilor din domeniul juridic chestionați au considerat că este vorba, în principal, de o relație de subordonare. În opinia lor predominantă, din moment ce arestarea este considerată cea mai gravă formă de privațiune de libertate, trebuie abordată prima, iar celelate alternative primesc mai puțină atenție. În acest sens, arestul la domiciliu pare a fi o măsură colaterală, alternativă sau chiar o „eliberare” din arest. În consecință, raționamentul privind ambele măsuri nu ține cont de principiul prezumpției de libertate. Practicienii din domeniul juridic chestionați ar prefera, în primul rând, să evalueze aplicabilitatea celor mai grave măsuri privative de libertate și apoi, în cazul în care arestarea este considerată inaplicabilă, și-ar muta raționamentul asupra altor măsuri alternative neprivative de libertate și mai puțin intruzive.

Așa cum era de așteptat, în rândul profesioniștilor din domeniul juridic chestionați, dreptul la despăgubiri pecuniare, în cazul arestării ilegale, rămâne controversat. Jumătate dintre aceștia consideră arestarea ca fiind autonomă de acuzațiile penale. Cealaltă jumătate a făcut legătura dintre dreptul la despăgubire cu rezultatele exculpatorii ale cauzei penale sau eventuala achitare pe fondul acuzațiilor penale. Cu alte cuvinte, profesioniștii din domeniul juridic nu sunt, deocamdată, pregătiți să accepte faptul că o persoană vinovată ar putea beneficia de despăgubiri pentru o arestare ilegală.

www.coe.int

Consiliul Europei este principala organizație în domeniul drepturilor omului de pe continent. Ea cuprinde 47 de state membre, inclusiv toate statele membre ale Uniunii Europene. Toate statele membre ale Consiliului Europei au semnat Convenția Europeană a Drepturilor Omului, un tratat conceput în scopul protejării drepturilor omului, democrației și statului de drept. Curtea Europeană a Drepturilor Omului supraveghează implementarea Convenției în statele membre.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE